

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

MELİK SEMNÂN HİKÂYESİ
(İNCELEME-METİN)

Selma GÜNERİ ÖZ

Sivas
Mayıs 2018

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

MELİK SEMNÂN HİKÂYESİ
(İNCELEME-METİN)

Selma GÜNERİ ÖZ

Tez Danışmanı
Dr. Öğretim Üyesi Doğan KAYA

Sivas
Mayıs 2018

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Halkbilimi (Folklor) Bilim Dalı
Tezin Başlığı : Melik Semnan Hikayesi Metin İnceleme
Savunma Tarihi : 30. 04. 2018
Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Doğan KAYA

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Dr. Öğr. Üyesi Doğan KAYA

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Orhan Fatih KUŞDEMİR

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Uğur BAŞARAN

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Selma Güneri Öz tarafından hazırlanan Melik Semnan Hikayesi Metin İnceleme başlıklı tez, kabul edilmiştir. 30/04/2018

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1-Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2-Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3-Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi, beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

.../.../2018

Selma GÜNERİ ÖZ

ÖNSÖZ

Türkler roman ve hikâyeye tanışmadan önce gerek İslamiyet öncesi gerekse İslami dönemde hikâye tarzına uygun manzum, mensur, manzum-mensur karışık yapıda pek çok eser ortaya koymuşlardır.

Bunlar başlangıcı destanlara ve efsanelere kadar uzanan daha sonra belli bir çizgide kısmen tercüme veya bir çeşit uyarlama yoluyla meydana getirilmiş, kısmen de şairlerin muhayyilesinden doğmuş veya bizzat yaşanmış olayların modern hikâye veya romanı çağrıştıran örnekleridir.

İşte roman ve hikâyeyi çağrıştıran ve toplumların ortak yaşantısının ürünlerinden biri de halk hikâyeleridir. Bu hikâyelerde amaç; insanlara hoşça vakit geçirtmenin yanı sıra insanları dini-ahlaki yönden eğitmek, onların olgun insan olmasını sağlamaktır. Bu özellik, hikâyelerin birçoğunun halk hikâyesi çerçevesine girmesine yol açmıştır.

Bu bağlamda çalışma yaptığımız eser, halk hikâyelerinin bir parçası olan Melik Semnân hikâyesidir. Türk milletinin görüşlerine, düşüncelerine, ruhuna ve kültürüne ışık tutan dolayısıyla Türk kültürü ve Türk edebiyatı açısından birçok niteliğe sahip olan Melik Semnân hikâyesi destan, masal, efsanede ve hikâyede kullanılan birçok motifi barındırması bakımından halk edebiyatı nesrinin bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmamız esnasında eserin devamının olduğunu gördüğümüz ve sadece birinci kısmının elimizde olduğu Melik Semnân hikâyesinin biçim, üslup ve içerik özellikleri ortaya koyulmaya çalışılmış, söz konusu hikâyenin halk hikâyelerinin sınıflandırılmasındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamıza ilk olarak hikâyenin Arap Alfabeti'nden Latin Alfabeti'ne çevirisini yaparak başladık. Çeviriyi yaparken metnin orijinalına bağlı kalarak ses ve söyleyişte bir değişiklik yapmadık. Metnin kendisinde her sayfanın en üstünde parantez içinde sayfa numaraları bulunmaktadır. Bizde çevirimizi yaparken bu sayfa numaralarına bağlı kaldık.

Metin içerisinde noktalama işaretlerinden sadece birkaç yerde nokta, bir yerde soru işareti kullanılmıştır. Konuşmalar konuşma çizgisi hiç kullanılmadan parantez içerisinde verilmiştir. Biz de eseri çevirirken metnin orijinaline bağlı kalarak noktadan başka noktalama işareti kullanmadık ve konuşmaları parantez işareti (.....) içerisinde verdik.

Hikâyede kullanılan işaretlerden biri de (*) işaretidir. Hikâye içerisinde geçen bir sözcükle ilgili olarak okuyucuyu bilgilendirmek amacıyla sayfanın altında yer alan dipnot için kullanılmıştır.

Doğallıktan uzak gösterilen bu tür kahramanların yaptıkları işler de olağanüstü ortamlarda gerçekleşir. Edebiyatın tüm türlerinde görüldüğü gibi idealize edilmiş olan kahramanlar daima örnek kişiliğe sahiptir; güzelleri daima güzel, iyileri daima iyi, kötülerini daima kötüdür. Korkunç olaylar, savaşlar, deniz yolculukları, rüyalar, büyü ve tılsım çeşitleriyle dolu hikâyeye örgüsünde genellikle aşk maceraları anlatılır. Bu hikâyelerde kader ve tesadüfler büyük rol oynar, abartmalar sıradan olaylara farklılık katar.

Yukarıda birtakım özelliklerine değindiğimiz hikâyeler Türk halk kültürünün, yüzyıllardır büyük bir coşkuyla gelen birikimin değişik ve farklı coğrafyalardaki engin yansımalarıdır.

Belirtmiş olduğumuz bu özelliklerin pek çoğunu barındırması ve Türk kültürüne ait izler taşıması bakımından Melik Semnân hikâyesi Türk edebiyatı açısından önemli bir yere sahiptir, sonucuna varmaktayız.

Metnin çevirisi bittikten sonra hikâyenin geniş bir özetini çıkarıp metni dil ve anlatım özellikleri bakımından incelemeye başladık. İşte yukarıda bahsi geçen konularda detaylı bir inceleme yapacağımız bu çalışmada fikir ve söz sahibi olabilmek için yapmış olduğumuz çalışma; *Kısaltmalar*”, “*Ön Söz*” ve “*Giriş*” kısımları dışında, *Beş Bölüm*, “*Çeviri*”, “*Sonuç*”, “*Kaynakça*”dan meydana gelmiştir.

Üzerinde inceleme yaptığımız metin, çalışmamızın başından sonuna kadar Melik Semnân hikâyesi, hikâyeye, eser, metin olarak adlandırılmıştır.

Çalışmamızın “*Birinci Bölüm*”ü;”Halk Hikâyeleri ile İlgili Genel Bilgi”adını taşımaktadır. Türk halk geleneği içinde halk hikâyelerinin yerini ve önemini kısaca

belirttikten sonra halk hikâyelerinin sınıflandırılmalarından yola çıkarak bu sınıflandırmaların içerisinde Melik Semnân hikâyesinin yerini tespit etmeye çalıştık.

“**İkinci Bölüm**”de, Melik Semnân hikâyesinin içindeki manzum ve mensur kısımları, dil, anlatım, şekil özellikleri bakımından ayrıntılı bir biçimde inceledik.

“**Üçüncü Bölüm**”de, Melik Semnân hikâyesinin geniş özetini, hikâyede bakış açısını, anlatım tarzını, hikâyenin konusu, temi ve tezini vermeye çalıştık.

“**Dördüncü Bölüm**”de hikâye içerisinde yer alan kahramanları ve bu kahramanların çeşitli özellikleri hakkında detaylı bilgiler verdik

“**Beşinci Bölümde**” ise hikâye içinde yer alan belli başlı motifleri “Stith Thomsen’in Motif Index of Folk Litareture” isimli eserindeki karşılıklarını bulmak suretiyle tespit ettik. Tespit ettiğimiz bu motifleri ise Türk kültür unsurları ile ortak yönleri bakımından değerlendirmeye çalıştık.

“**Sonuç**” kısmında ise çalışmamızın genel bir değerlendirmesini yaparak varmış olduğumuz sonuçları açıkladık.

Çalışmamızın sonunda “**Kaynakça**” yer almaktadır.

“**Kaynakça**” kısmında ise çalışmamız süresince yararlanmış olduğumuz kaynaklar, yazarların soyadlarına göre alfabetik olarak düzenlenmiş olup, aynı şahsa ait eserler kronolojik sıraya göre verilmiştir.

Yapmış olduğum bu çalışma süreci içerisinde öğrencilerine hocadan ziyade bir baba şevkati ile yaklaşan, emeğini kimselerden ve dolayısıyla da benden esirgemeyen, sadece bu çalışma boyunca değil öğrenciliğimde ve öğretmenliğimde de her daim bana rehberlik eden, esprili, güler yüzlü, hayat dolu canım hocam Yrd. Doç. Dr. Doğan Kaya’ya teşekkürü bir borç bilirim. Ömrü var olsun...

Ayrıca bu çalışmayı hazırlarken geçirdiğim süreçte benden yardımlarını esirgemeyen ve bana her türlü desteği sağlayan değerli eşim Mümtaz Öz’e, kendilerinden çaldığım zamanı bu çalışmada harcarken bunun farkında olan ve çalışmayı benim kadar sahiplenen oğullarım Onur ve Ozan’a teşekkür ederim.

Sivas, Mayıs 2018

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET	ix
ABSTRACT	xi
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
1. ÇALIŞMA İLE İLGİLİ KURAMSAL BİLGİLER VE KAYNAK TARAMALARI	1
2.İNCELEME YAPILAN METİN İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	3
BİRİNCİ BÖLÜM	7
HALK HİKÂYELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİ	7
1.1. Türk Halk Edebiyatı İçinde Halk Hikâyelerinin Yeri, Önemi, İşlevi	7
1.2. Halk Hikâyelerinin Sınıflandırılması ve Melik Semnân Hikâyesinin Yeri	11
1.2.1.Eserin Müellifi ve Telifi Meselesi.....	15
İKİNCİ BÖLÜM	17
MELİK SEMNÂN HİKÂYESİNİN ŞEKİL, DİL, ANLATIM ÖZELLİKLERİ	17
2.1. Melik Semnân Hikâyesinin Şekil Özellikleri	17
2.1.1.1. Birinci Şiirin İncelenmesi	18
2.1.1.2. İkinci Şiirin İncelenmesi.....	19
2.1.1.4 Dördüncü Şiirin İncelenmesi	21
2.1.1.5 Beşinci Şiirin İncelenmesi	22
2.1.1.6 Altıncı Şiirin İncelenmesi	24
2.1.1.8 Sekizinci Şiirin İncelenmesi.....	27

2.1.2. Melik Semnân Hikâyesindeki Mensur Kısımlar ve Özellikleri	36
2.2. Melik Semnân Hikâyesinin Dil, Anlam ve Anlatım Özellikleri.....	36
2.2.2. Yazım Yanlışları.....	39
2.2.3. Anlatım Bozukluğu	41
2.3. Melik Semnân Hikâyesinin Anlatım Özellikleri.....	48
2.3.1. Benzetmeler	48
2.3.1.1. Kişilerle ilgili Benzetmeler	48
2.3.1.2. İnsan Dışında Nesnelere İle İlgili Benzetmeler.....	51
2.3.1.2.1. Mekânlar, Eşyalar, Bitkilerle İlgili Benzetmeler	51
2.3.2. İstiareler	53
2.3.2.1. Kapalı İstiare	54
2.3.2.2. Açık İstiare.....	55
2.3.3. İkilemeler ve Tekrarlar	56
2.3.4. Tasvirler.....	59
2.3.4.1. Kişi Tasvirleri	60
2.3.4.2. Mekân Tasvirleri.....	61
2.3.4.3. Eşya Tasvirleri	64
2.3.5. Divan Edebiyatı Mazmûnları	65
2.3.6. Mübalağalar	70
2.3.7. Seci.....	71
2.3.8. Nida	72
2.3.9. Atasözleri, Deyimler, Yerel ve Kalıplaşmış Söyleyişler.....	73
2.3.9.1. Atasözleri	74
2.3.9.2. Deyimler	74
2.3.9.3. Yerel ve Kalıplaşmış Sözcükler	76
2.3.2.10. Söz Kalıpları (Formeller)	78

2.3.10.1. Başlangıç Formelleri.....	78
2.3.10.2. Bağlayış (Geçiş) Formelleri	78
2.3.10.3 Aynı Olayın Tekrarında Kullanılan Formeller	80
2.3.10.4 Konuşma Formelleri	80
2.3.10.5. Çeşitli Formel Unsurlar	80
2.3.10.6 Bitiş Formelleri	81
2.3.11. Telmihler	82
2.3.11.1. Hz. Nuh	82
2.3.11.2. Hz. Süleyman	83
2.3.11.3. Mecnun.....	84
2.3.11.4. Hz Yusuf.....	84
2.3.11.5. Diğer Telmihler.....	85
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	87
MELİK SEMNÂN HİKÂYESİNİN TAHLİLİ	87
3.1. Melik Semnân Hikâyesinin Özeti	87
3.2. Melik Semnân Hikâyesinin Bakış Açısı	101
3.2.1. Müşâhit Bakış Açısı	103
3.2.2. Hâkim Bakış Açısı	104
3.3. Melik Semnân Hikâyesinin Konusu, Temi ve Tezi	105
3.4. Melik Semnân Hikâyesinin Anlatım Tarzı	107
3.5. Melik Semnân Hikâyesi'nin Şahıslarının Karakteristik Vasıfları	108
3.6.Melik Semnân Hikâyesinde Mekân.....	111
3.6.1. Melik Semnân Hikâyesindeki Dış Mekânlar.....	112
3.6.2.Melik Semnân Hikâyesindeki İç Mekânlar.....	119
3.7. Melik Semnân Hikâyesinde Zaman.....	123

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	133
MELİK SEMNÂN HİKÂYESİNDEKİ KAHRAMANLAR	133
4.1. Erkek Kahramanlar	134
4.1.1. Asıl Erkek Kahramanlar	135
4.1.1.2. Vezir Saksaha	139
4.1.1.3. Pîr-i Nûrânî	140
4.1.2. Yardımcı Erkek Kahramanlar	145
4.1.2.1. Uzaktan Gelen Bir Atlı.....	146
4.1.2.2. On İki Dane Kıtâ-i Sarık	146
4.1.2.3. Acr Şehri Tüccarı.....	146
4.1.2.4. Yemeskab	147
4.1.2.5. Arap	147
4.1.2.6. Karyenin Kâhyası.....	149
4.1.2.7. Köylüler	149
4.1.2.8. Asakir ü Hadem	150
4.1.2.9. Vezir ü Vükelâ, Paşalar	150
4.1.2.10. Yaverler	151
4.1.2.11. Melik Semnân'ın Yerine Vekâlet Eden Vezir.....	151
4.2. Kadın Kahramanlar	152
4.2.1. Asıl Kadın Kahramanlar	152
4.2.1.1. Melik-i Hûbân	152
4.2.2. Yardımcı Kadın Kahramanlar	156
4.2.2.1. Bedr-i Cihân	156
4.2.3. Huriler, Gılmanlar, Peri Kızları	157

BEŞİNCİ BÖLÜM	161
MELİK SEMNÂN HİKÂYESİNDE GEÇEN BELLİ BAŞLI	
MOTİFLER	161
5.1.Dinî Motifler	162
5.1.1.İslâmî Unsurlar	162
5.1.1.1.İtikat.....	162
5.1.1.1.1. Tanrı ve Tanrı İnancı.....	163
5.1.1.2. İbadet	168
5.1.1.2.1. Namaz.....	168
5.1.1.2.2. Kurban Kesme	169
5.1.1.3. Ayet ve Dualar	170
5.1.1.3.3. Kur'an-ı Kerîm (Hatm-i Şerîf) Okuma	174
5.1.1.4. Kutsal Mekânlar	175
5.1.1.4.1. Câmî'	175
5.1.1.4.2.Türbe	176
5.1.2. Diğer Dinlere Ait Unsurlar	178
5.1.2.1. Sanemperestlik (Putperestlik)	179
5.2. Menkıbevi Motifler	182
5.2.1. Keramet	182
5.3. Efsanevi-Masalımsı Motifler	183
5.3.1 Sihar (Tılsım, Tılsım, Büyü)	183
5.3.3.1. Sihirli Kûlah	184
5.3.1.2 Gelecekte Haber Verme	184
5.4. Hayvanlar	185
5.4.1.At.....	186
5.4.2. Balık	187

5.5.Eşyalar ve Aletler	187
5.5.1. Sandalye.....	188
5.5.2. Tesbih	190
5.5.3.Taş.....	190
5.5.3.1. Sihirli Taş	190
5.5.4 Mektup - Varaka	193
5.5.4.1 Mektup	193
5.5.4.2.Varaka.....	195
5.5.5. Çekmece.....	196
5.6. Evlilik.....	198
5.6.1. Züriyet.....	199
5.6.2. Hamile Kalma.....	200
5.6.3. Ad Verme	201
5.7. Olağanüstülükler	202
5.7.1. Görünüp Kaybolma	202
5.7.2. Bir Başka Nesneye Dönüşme	203
5.7.3. Denizin Üzerinden Yürüyerek Geçme	203
5.8. Seyahat / Sefer	205
5.10. Renkler	210
5.10.1 Kara/Siyah.....	211
5.10.2. Kırmızı.....	211
5.10.3. Beyaz	212
5.10.4. Yeşil	212
5.11.Maden	213
5.11.1. Altın.....	213
5.11.2. Gümüş	214

5.11.3 La'l	214
5.11.4. Zümrüt.....	215
5.11.5. İnci/Dürdane	215
5.11.6. Yakut.....	215
5.11.7. Elmas	216
5.11.8. Mercan	216
5.11.9. Mermer.....	217
5.12. Gelenek –Görenek.....	218
5.12.1.Ad Verme	218
5.12.2. Misafir Etme	218
5.12.3. Büyük Sözü Dinleme	219
5.12.4. Yüz Sürmek	220
5.12.5. Etek Öpmek	220
5.12.6. Pîr'in Dua Okuyup Üflemeşi	221
5.12.7. Kös Vurmak	222
5.12.8. Buhurlar Yakmak	223
5.12.9. Öpüp Başa Koymak	224
5.13. Yalan, Aldatmaca.....	224
5.14.Eğlence.....	225
5.15. Tembih	226
5.16. Cezalar ve Mükâfatlar	227
5.16.1. Mükâfatlandırılmış İşler / Durumlar	227
5.16.2. Mükâfatlar	228
5.16.3. Cezalar	229
5.17. Engel.....	229
5.18. Kahramanın Kimliğini Gizlemesi / Tebdil Gezmek	230

5.19. Yasaklar	231
5.20. İmtihan.....	232
5.21. Meslekler	233
ALTINCI BÖLÜM	235
METİN ÇEVİRİMİ	235
SONUÇ	309
KAYNAKÇA.....	317
ÖZ GEÇMİŞ	320

ÖZET

Edebî eserler, meydana geldiği ve yaşamaya devam ettiği toplumun tarihîni ve sosyal yaşantısını yansıtmaları bakımından yüzyıllardan beri en eski milletlerin toplumsal hafızaları olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Diğer edebî türlerde olduğu gibi hikâyeler de milletin ruhundan doğmuş, halkın değerlerini konu almış ve barındırdığı zengin kültürel mirası ile halkın millî özünü en iyi ifade eden en önemli türlerden biri olmuştur.

Halk hikâyeleri halk kültürünün temel taşları ve nesilden nesle aktarıldığı kültürün izlerini taşıyan halk anlatılarının önemli türlerinden biridir. Nazım- nesir karışımı bir söyleyiş tarzı ile anlatmaya bağlı olarak nesilden nesle aktarılan coğrafyadan coğrafyaya yayılan, yer yer masal ve destan özellikleri gösteren bu türdür.

İslâmiyet öncesi Türk destanlarında göçebe kültürün izleri hâkimken yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte bu izlerin azaldığı ve destanın yerini alan hikâyelerde toplumdaki iç içe yaşamın çatışmalarının yer aldığı görülmektedir.

Zamanla değişen ve gelişen şartlar halk hikâyelerinin yayılma alanını genişletmiş ve hikâyelerin yapısını değiştirmiştir. Arap ve Fars edebiyatının etkisinin görülmeye başlamasıyla birlikte sanatın ve sanatçılığın ön plana çıkarılması düşüncesiyle yazılmış süslü ve sanatlı hikâyeler göze çarpmaktadır.

Çalışmamızda incelememize esas teşkil eden Melik Semnân hikâyesi de yukarıda belirttiğimiz gibi Arap - Fars etkisiyle oluşmuş klasik edebiyatın pek çok özelliğini gösteren aynı zamanda deyimler, atasözleri, gelenek, görenek... vb. Türk kültürü açısından zengin içeriğe sahip olan bir hikâyedir.

Elimizdeki metin, Taksim Atatürk Kitaplığına kayıtlıdır. Elimizdeki metinde kayıt numarası bulunmayan hikâye doksan altı sahifeden ibarettir. Eserin ilk sayfasında basım yeri, basım tarihi, hikâyenin adı ve birinci kıt'a yazmaktadır.

Hikâye Şirin şehrinin hükümdarı Melik Semnân'ın başından geçen mücadeleleri konu almaktadır. Yerine geçecek bir oğlu olmadığı için çok üzülen ve çocuğunun olmasını çok isteyen Melik Semnân'ın bu isteğini gerçekleştirebilmek için yollara düşmesi ve yolculuk esnasında karşılaştığı bir takım zorluklar anlatılmaktadır.

Hem hikâyenin baş sayfasında yazan birinci kıt'adan hem de hikâyenin çevirisini yapıp özetini çıkardıktan sonra hikâyenin tamamlanmadığını, devamının olduğunu tespit ettik. Halk hikâyesinin pek çok unsurunu bir arada gördüğümüz eserde yer yer masalımsı unsurların da bulunduğunu söylemek mümkündür.

Yaptığımız bazı araştırmalar sonucunda hikâyede yer alan kişi ve yer adlarından bazılarına herhangi bir yerde rastlamadık. Bu da bizi kişi ve yer adlarının muhayyel olduğu sonucuna götürmüştür. Manzum- mensur karışık olarak yazılan bu hikâyeyi kullanılan dil ve anlatım özellikleri bakımından değerlendirdiğimizde hikâyenin sanatsal amaçla yazıldığını söyleyebiliriz.

Yukarıda birtakım özelliklerine değindiğimiz Melik Semnân hikâyesi Türk halk kültürünün yüzyıllardır büyük bir coşkuyla gelen birikiminin değişik ve farklı coğrafyalardaki engin yansımasıdır.

Anahtar Kelimeler: Hikâye, Halk Hikâyesi, Melik Semnan İnceleme

ABSTRACT

For centuries literary works have continued to exist as the social memories of the oldest nations since centuries in terms of reflecting the history and social life of the society in which they have come to life and continue to live. As it is in other literary genres, stories are born of the spirit of the nation, have been one of the most important species that expresses the rich cultural heritage and the origin of the society,

Folk tales are one of the main types of folk songs, and one of the most important genres of folk songs that carries traces of cultures that are passed down from generation to generation.

It is seen that in the pre-Islamic Turkish epics the traces of the nomadic cultures are dominant, but these traces have decreased with the resident life and the conflicts of the inner life in the society are involved in the stories that take place of epic.

Over time, the changing and developing conditions have widened the spread of folk tales and changed the structure of the stories. With the influence of Arabic and Persian literature, ornamental and artistic stories written with the thought of drawing attention to the art and artist have been seen.

As we mentioned above, Melik Semnân's story, which is the basis of our study, also shows the many features of classical literature formed by the influence of Arabic – Persian. At the same time It is a story that has a rich content in terms of Turkish culture such as proverbs, idioms, traditions and cultures.

The story can be found in the Taksim Atatürk Library. The story whose record number we do not have is composed of ninety-six pages. On the first page of the work, the place of publication, the date of publication, the name of the story, and the first verse are written.

The story is about the experiences of the ruler of the city of Şirin, Melik Semnân. He is very sad because he does not have a son to replace him . The story tells about Malik Semnân's struggle to have a child.

We have found that there is a continuation of the story not being completed after we have both read the first verse of the story and translated the story by examining it. It is possible to say that there are also fairytale elements in the story that we have seen many elements of the folk story in.

As a result of some research we have done, we have not come across with the names of people and places in the story anywhere. This leads us to the conclusion that the names of people and places are imaginary. We can say that it is written for artistic purposes when we evaluate it in terms of the language and narrative features used in this monumental mixed story.

Melik Semnân's story, mentioned above, is a vivid reflection of the accumulation of Turkish folk culture with great enthusiasm for centuries in different and different geographies.

Key Words: Story, Public Story, Melik Semnan, examination

KISALTMALAR

- C.** : Cilt
Çev. : Çeviren
ÇÜ. :Çukurova Üniversitesi
E.T :Erişim Tarihi
Doç. : Doçent
Dr. : Doktor
KB : Kültür Bakanlığı
Prof. : Profesör
TDK. : Türk Dil Kurumu
s. : sayfa
Yay. :Yayınları
vb. : ve benzeri
Yrd. : Yardımcı
yy. : yüzyıl

GİRİŞ

1. ÇALIŞMA İLE İLGİLİ KURAMSAL BİLGİLER VE KAYNAK TARAMALARI

Halk bilimi, bir ülkede veya bölgede yaşayan halkın kültür ürünlerini sözlü edebiyatını, geleneklerini, törelerini, inançlarını, mutfağını, müziğini, oyunlarını, halk hekimliğini, inceleyerek bunların birbirleriyle ilişkilerini belirten; kaynak, evrim, yayılım, değişim, etkileşim vb. sorunlarını çözmeye çalışan; sonuç, kural, kuram ve yasaları bulmaya çalışan bilim dalıdır.

Halk bilimi çalışmaları bilindiği gibi birbiriyle ilişkili olan iki ana kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi sözlü ve yazılı kaynaklardan alan ile ilgili bilgi ve söz konusu materyalin derlenip toplanması hususudur. İkincisi ise toplanmış olan materyallerin ve her türlü kaynağın tamamının ya da bir kısmının genel geçerliliği olan veya öyle olduğu düşünülen model ve kavramlar doğrultusunda analizinin yapılarak çözümlenmesi ve çeşitli yorumlar ve bilgiler ışığı altında değerlendirilerek bilimsel bir neticeye ulaşmaktır (Çobanoğlu 2005, 65) .

Bu söylenenlerden hareketle halk biliminin amacını Yrd. Doç. Dr. Doğan Kaya şöyle açıklamıştır: “İnsanların yüzyıllar boyunca biriktirip nesilden nesle aktardığı sosyo-ekonomik verileri tespit etmek, incelemek değerlendirmek buradan hareketle mahalli kültürü, önce millî daha sonra da evrensel kültür haline getirerek insanlığın ortak kültürüne katkıda bulunmaktadır.” (Kaya 2014, 345) .

Geçmişten bu yana süreklilik gösteren kültür, milletlerin var olmalarını sağlayan, onların her türlü ihtiyaçlarını karşılayan yaratıların her birini temsil eder. Kültürün her bir parçası o topluma ait birer yapı taşıdır. İnsanlar, yaşam için gerekli olan bilgi ve deneyimlerini sözlü ve yazılı kültür ortamı aracılığıyla gelecek nesillere aktarmış ve kendi yaşamı süresince de bu kültür ortamından faydalanmıştır.

Sözlü ve yazılı ortam içerisinde gelişen ve şekillenen hikâyeler kültürün önemli bir parçasıdır. Kaynağı çok eski zamanlara dayanan hikâyeler toplumumuzun sosyal ve kültürel yapısını yansıtan zengin içerikli metinlerdir.

Halk hikâyeleri ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda genel olarak derleme, yapı ve motif araştırmaları ile mukayeseli, fonetik ve morfolojik araştırmalar yapılmıştır.

Yazılı kültür ortamı içinde gelişip ve şekillendiği düşünülen hikâyelerden biri de Melik Semnân hikâyesidir. Arap Alfabeti'nden Latin Alfabeti'ne çevrilerek; metnin içeriğinin detaylı bir biçimde çeşitli açılardan ve halk bilimi araştırma yöntemleri doğrultusunda incelenmesi, incelemelerden elde edilen sonuçların kısaca değerlendirilmesi tezin konusunu oluşturmaktadır.

Yapılacak bu çalışmada amaç;

1. Eserin çevrilip incelenmesiyle Türk kültürüne katkıda bulunmak,
2. Latin Alfabeti'ne aktararak çeşitli yönlerden incelemesi yapılacak bu çalışmanın Türk edebiyatı sahasında ve halk bilimi bilim dalında bu konuyla ilgili araştırma yapan ve yapacak olan tüm dünya ve Türk bilim adamlarına yardımcı nitelik ve içerik taşıyan kaynak olmasını sağlamak,
3. Tahkiyeli bir anlatıma ve zaman zaman masalımsı bir özelliğe sahip olan bu eserin işlevsel özellikleri incelenerek; sosyal bilimlerin diğer kollarında da halk biliminin zengin kaynaklarından yararlanılmasını sağlamak,
4. Eser; dil, anlam-anlatım, şekil ve üslûp özellikleri ile kahramanları ve motif düzeni bakımından incelenerek, hikâye anlatılarının içerisinde yer alan ve Türk toplum hayatından örneklemeler diye adlandırılan folklorik unsurlar tespit edilerek alan içerisinde bu konuda

araştırma yapacak kişilere kaynak niteliği taşıyan bir başvuru kitabı oluşturmaktır.

Halk hikâyeleri ile ilgili araştırma yapan araştırmacı için kapsam oldukça geniştir. Biz elimizden geldiğince bu kapsamı daraltmadan çalışmamızı tamamlamaya özen gösterdik. Metne bağlı kalarak yapılan bu çalışmada sınırlılık elimizdeki metinle paraleldir.

Çalışmamıza kaynaklık eden metnin sabitleştirilmiş yazılı bir metin olmuş olması sebebiyle gözlem, görüşme ve anket gibi yöntemleri kullanmamız mümkün olmamıştır. Yazılı kaynaklardan yararlanma, bu doğrultuda araştırma ve inceleme yapılan kaynaklardan hareket etme kullanmış olduğumuz yöntemlerdir.

2.İNCELEME YAPILAN METİN İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Üzerinde inceleme ve araştırma yapmış olunan ve teze kaynaklık eden metni, danışman hocam Sayın Doğan Kaya'nın bilgilendirmesiyle Taksim Atatürk Kitaplığından indirdik. Eser, “ *Osmanlı Dönemi Nadir Eserlerin Kataloglanması, Dijital Ortama Aktarılması ve Elektronik Ortamda Kullanıma Sunulması* ” projesi kapsamında İstanbul Kalkınma Ajansının desteğiyle dijital ortama aktarılmıştır. Eser İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında kayıtlıdır. Kayıt numarası bilinmemektedir.

Doksan altı sayfadan ibaret olan metnin bütün sayfaları tamamdır ve metin herhangi bir yıpranmaya maruz kalmamıştır. Dolayısıyla okuma ve inceleme sürecimizde bu hususta bize hiçbir problem oluşturmamıştır.

Çalışmamızın konusu olan Melik Semnân hikâyesinin müellifi belli değildir. Yalnızca on dokuzuncu sayfada yer alan şiirin son beytinde Melik Semnân adı geçmektedir fakat burada müellifin adı veya mahlas olarak değil hikâye kahramanının adı olarak geçmektedir. Dolayısıyla müellif eserin hiçbir yerinde kendi ismini zikr etmemiştir. Sahip olduğu meslek veya icra ettiği görevle ilgili de herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır.

12, 5 x 18 cm ebatlarındaki bu metin, 96 sayfadan ibarettir. Hikâye sağdan soldan üstten ve alttan boşluk bırakılarak yani kompozisyon

kurallarına uyularak yazılmıştır. Eserin ikinci sayfası başlıkla beraber 13 satır diğer sayfaların hepsi ise 17 satırdan ibarettir.

Eserin birinci sayfasında eseri tanıtıcı bilgiler yer almaktadır. Bu sayfanın en başında parantez işareti içerisinde “ *istihrâc-ı ehl-i irfan*” yazmaktadır.

“ *Bir şeyin içinden bir şey çıkarmak. Bir manayı istidlâl etmek. Meydana ve harice çıkarmak. Bazı emareleri beliren şeylerden ileriye âit olacak şeyleri çıkarmak. İstidlâl etmek.* ” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla “ *istihrâc-ı ehl-i irfân* ” ile eserde irfan sahiplerinin çıkarması gereken derslerin olduğu anlaşılmaktadır. Bundan yola çıkarak eser didaktik olma özelliği göstermektedir, diyebiliriz.

Aynı sayfanın ikinci satırında hikâyenin adı yazmaktadır: “*Hikâye-yi Melik Semnân* ”

Üçüncü satırında parantez içinde “ *Birinci Kıt‘a* ” yazmaktadır.

Dördüncü satırda ise “*cüz ü sânisî dahi derdest-i tabî‘dir.* ”

Beşinci satırda “ *Camlı handa basıldı.* ” yani eserin basıldığı yer yazmaktadır. Eserin basıldığı yer ile ilgili yapılan araştırmada bu isimde bir hana rastlanmamaktadır.

En son satırda ise “ *Sene 1289* ” yazarak eserin basım tarihi belirtilmiştir. Hicri takvime göre belirtilen bu yılı Milâdi takvime çevirdiğimizde 1872 / 1873’e tekabül etmektedir.

Hikâyenin ikinci sayfasında ortada hikâyenin adı yazıldıktan hemen sonra anlatıma geçilmiştir. Anlatıma Melik Semnân’ın yaşadığı köşkün pek çok sıfat ve benzetmeler kullanılarak yapılan ayrıntılı tasviriyle başlanmıştır. Tasvirden hemen sonra yer alan manzum kısımda, mensur kısımdaki anlatılanlar duygu katılarak tekrar edilmiştir. Manzum kısımdan sonra asıl konuya geçilmiştir.

Hikâye metni manzum- mensur karışık yazılmıştır. Manzum kısımlar ile hemen öncesinde anlatılan mensur kısımlar içerik olarak birbirini tekrar

etmektedir. Manzum kısımların dâhil edilmesinde müellifin amacı manzum kısımlarla hikâyeye duygu katmaktır.

Hikâyede noktalama işaretleri yok denilecek kadar azdır. Konuşmalar parantez içerisinde verilmiştir. Konuşma çizgisi hiç kullanılmamıştır. Ayrıca sayfa 90' da orta satırlarda nokta, 91' de dipnot işareti (*) sayfa 83' te soru işareti kullanılmıştır. Biz de metinde kullanılan noktalama işaretlerini olduğu gibi aktardık . Yalnız metinden farklı olarak bitmiş cümlelerin sonuna nokta kullandık. Bunu yapmamızdaki sebep cümleleri birbirinden ayırarak eserin okunup anlaşılmasını kolaylaştırmaktır.

Matbu olan bu eser, harekesiz bir nesihle yazılmıştır. Eserde klasik edebiyatın izlerini oldukça fazla yansıtan şiirsel bir dil kullanılmıştır. Günlük konuşma dilinde yer alan sözcüklerden ziyade sanat yapma gayesiyle seçilmiş sözcüklerin fazlaca görülmesi hikâyenin müellif tarafından üzerinde çalışılarak yazıldığını düşündürmektedir. Müellif ile ilgili herhangi bir tarih kaydı ve ilgili hiçbir bilgi tarafımızdan tespit edilememiş olup bu mevzuda eserin içeriğinde de herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Hikâyeyi çevirirken daha sonraki çalışmalara bilgi ve fikir vermesi düşüncesiyle yapı bakımından tamamen orijinaline bağlı kaldık. Ses ve söyleyiş özellikleri olduğu gibi çeviri metne dahil edilmiştir. Herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Yazarın hikâye içerisinde kullandığı kelimeler Osmanlıca-Türkçe sözlüklerde bulabileceğimiz kelimelerdir. Eser içerisinde arkaik kelimelere rastlamadığımız için çalışmamızın sonuna sözlük koyma gereği duymadık.

BİRİNCİ BÖLÜM

HALK HİKÂYELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİ

1.1. Türk Halk Edebiyatı İçinde Halk Hikâyelerinin Yeri, Önemi, İşlevi

Temeli bilinmeyen zamanlarda atılan oldukça geniş ve değişik coğrafyalarda köklü medeniyetler kuran Türk ulusunun tarihi gibi kültürü de oldukça zengindir.

Bu kültürün bir parçası olan ve toplumun ortak duygu ve düşüncesiyle var olan mitoloji, destan, efsane, masal, hikâye, âşık tarzı ürünler ve anonim halk anlatmalarının tümünü içine alan bu geleneksel kültürün tüm ürünleri, halk edebiyatı alanı içerisinde değerlendirilir.

Bu bağlamda Kaya, halk edebiyatını “ *Malzemesi dile dayanan ve halka ait manzum veya mensur eserlerin tamamını içine alan, bu ürünleri derleyen, inceleyen, araştıran ve bir senteze varan edebiyata verilen ad.* ” (Kaya 2014: 377) olarak tanımlamaktadır.

Türk halk edebiyatı oluşumu, gelişimi, yaşayışı, türleri ve zihniyeti ile geleneksel yapıya bağlı, sınırsız bir söz dünyasıdır. Ait oldukları toplumun yaşayış, inanç, duygu ve kültürel karakterini yansıtan halk edebiyatı ürünleri, türlerin özelliklerine göre, geleneksel kural, usul ve şekillerde doğar, yöreden yöreye ve nesilden nesle aktarılarak varlığını sürdürür.

Başlangıçta sav, sagu, destan, koşuk gibi sözlü gelenekte yaşayan ürünlerin bir kısmı, daha sonraki dönemlerde yazıya geçirilmiştir. Ancak halk hikâyeleri hem o dönemlerde hem de sonraki dönemlerde çoğunlukla geleneksel bir yapı kazanarak âşıklar veya ozanlar aracılığıyla sözlü yolla varlıklarını sürdürürler. Halk edebiyatı ürünlerinin sözlü yoldan anlatılıp aktarılması sırasında, anlatıcıdan ve ortamdan kaynaklanan birtakım değişiklikler meydana gelir.

İşte bu sözlü geleneğin devamı olan halk edebiyatı ürünleri başlangıçta ferdi özellik gösterir. Yani o ürünün başlangıçta mutlaka bir

yaratıcısı vardır. Ancak zamanla çeşitli nedenlerle bu kişinin adı eser üzerinden kalkar ve böylece bu ürünler, anonimleşme özelliği kazanmış olur. Bu durum, halk edebiyatı ürünlerinin hem ferdi hem de anonim nitelik taşıyan ürünler olduğunu gösterir. Böylece halk edebiyatı kendi içinde “Anonim Türk Halk Edebiyatı, Âşık Tarzı Türk Halk Edebiyatı ve Dini Tasavvufi Türk Halk Edebiyatı ” olarak üç kolda devam etmiştir.

Halk edebiyatı ürünleri deyince akla manzum ürünler (mani, ninni, ağıt, düzgü, destan, türkü... vb.) mensur ürünler (fıkra, efsane, masal) manzum- mensur ürünler (tekerleme, bilmece, halk hikâyeleri, Karagöz metinleri, Orta oyunu, meddah, kukla, atasözleri) âşık edebiyatı ürünleri (koşma semai varsağı destan ağıt... vb.) gelir.

Yukarıda yazdığımız türlerle ilgili detaylı bilgi konumuzla ilgili olduğu için sadece halk hikâyeleri ile ilgili olacaktır.

Halk hikâyeleri, ait olduğu toplumun pek çok kültürel unsurunu içinde barındırdığı için Türk halk edebiyatının anlatmaya dayalı türlerinin içinde en önemlilerindendir.

Halk hikâyesinin tanımı pek çok araştırmacı tarafından defalarca yapılmıştır.

“ ... 16. yüzyıldan itibaren anlatılan efsane menkabe destan gibi türlerle beslenip halk kültürünün pek çok ögesini ihtiva eden ve halkın roman ihtiyacını karşılayan bir anlatım türü. Ozanların anlatma geleneğinin bir ürünü olan destan (epopee) nın yerini almıştır. ” (Kaya 2014: 378) .

Şükrü Elçin, hikâye terimini şöyle açıklar: “ Arap dilinde başlangıçta ‘ kıssa ‘ ve ‘ rivayet ‘ olarak düşünülen sonraları “ eğlendirmek ”maksadı ile “ taklid ” manasında kullanılan “ hikâye ” deyimi, gerçek veya hayâli birtakım vakaların, maceraların hususî bir üslupla, sözle nakil ve tekrarı demektir. Bu tarif, az bir farkla bugün anladığımız halk ve modern hikâye türü için de kabul edilebilir. ” (Elçin 1986: 444) .

Eflatun Cem Güney, halk hikâyesini “ Halkın gönül dünyasını dile getiren ölmez hikâyelerdir. ” şeklinde tanımlarken; Otto Spies, “ Bir sevgiliyi elde etme yolundaki maceraları anlatan masal ” olarak tanımlamaktadır.

Halk hikâyeleri üzerine çalışma yapan bir diğer araştırmacı ise Ali Berat Alptekin'dir. Alptekin, *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı* adlı kitabında halk hikâyelerinin tanımını yaparak göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olduğunu vurgular. Alptekin, tanımının devamında halk hikâyelerinin aşk, kahramanlık... vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslâm ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım nesir karışımı anlatmalar olduğunu ifade eder. (Alptekin 2002: 7) .

Verdiğimiz bu birkaç tanımdan sonra halk hikâyeleri için şunları söyleyebiliriz: “ Halk hikâyeleri esas olarak anlatmaya dayalı olan, nazım-nesir karışık bir yapıya sahip, gerçek veya hayalî, aşk veya kahramanlık konularının ya da her iki konunun bir arada bulunduğu hadiselerin bir anlatıcı tarafından aktarılmasıdır.”

Bütün Türk dünyasında anlatmaya dayalı edebî bir tür olarak bilinen halk hikâyeleri, coğrafi ve tarihi değişimler nedeniyle farklı isimlerle anılmaktadır. Azerbaycan'da dastan, hekâye; Türkmenistan'da dessan; Özbekistan'da dastan; Kazakistan'da hikâye, dastan, yır; Kırgızistan'da angeme, ikaya, dastan, yır; Tataristan'da hikeye, dastan; Başkurlarda yır, cır; Uygur Türklerinde rivayet, destan, hikâye; Gagavuzlarda annatmak; Balkan Türklerinde hikâye, masal gibi isimlerle bilinmektedir. (Alptekin 2002: 8) .

Kültürel birikimimizin önemli ve renkli dünyalarından birini oluşturan halk hikâyeleri anlatı, şiir ve musiki öğelerini bünyesinde barındıran bir anlatı türüdür. Halk hikâyeleri, içerisinde barındırdığı, dua-beddua, atasözü, deyim, şiir, masal, efsane, anlatıcı-dinleyici ilişkisi ile tam bir sözlü kültür hazinesidir.

Türk halk edebiyatı içerisinde destanların yerini alarak 16. yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan halk hikâyeleri; ozanların, meddahların, destancıların, hikâyecilerin, âşıkların sözlü hafızalarında saklanarak kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar taşınmıştır. Günümüzde halk hikâyesi anlatma geleneğini âşıklar sürdürmektedir. Usta-çırak ilişkisi içerisinde yetişen âşıklık geleneğinin temsilcileri aşk ve kahramanlık maceralarının işlendiği halk hikâyelerini anlatarak, sözlü kültürel mirasın yaşamasına katkı sağlamaktadırlar. Bu açıdan âşıklık geleneği, eski ve yeni kuşaklar arasında kültürel birikiminin paylaşılmasında önemli bir yere sahiptir.

Yukarıdaki tanımlardan hareketle halk hikâyelerinin işlevleri ile ilgili şunlar söylenebilir:

Halk hikâyelerinin insanları eğlendirmek ve hoşça vakit geçirmek amacıyla anlatıldığı söylenebilir. Eğlence imkânlarının sınırlı olduğu zamanlarda özellikle kışın uzun ve sert geçtiği akşamlar belirli bir yaş grubu üzerindeki insanların eğlence ihtiyaçlarını karşılamışlardır.

Halk hikâyeleri, ayrıca bilgilendirme ve eğitme işlevlerini de üstlenirler. Hikâyelerde geçen belirli yer adları, tarihi şahıs ve mekânlar hakkında dinleyicilerin bilgilendirilmesini sağlamaktadır. Ayrıca hikâyenin sonunda iyilerin mükâfatlandırılması kötülerin cezalandırılmasıyla da eğitme işlevi açığa çıkmaktadır.

Halk hikâyeleri, yaşanan birtakım sosyal olaylardan ve toplum içerisindeki ilişkilerden hareketle, gelecek nesillere kıssadan hisse çıkarma mahiyetinde davranışlar aktarırlar. Hikâyelerde sabır ve sadakat gösterenlerin muratlarına ermeleri, iyilerin mükâfatlandırılıp kötülerin cezalandırılması, yalan ve hilenin kötülüğü, sevginin yüceltilerek verilmesi gibi hususlar bu duruma verilebilecek örneklerden bazılarıdır.

Bu anlatımlar aynı zamanda kültürel değerlerimizi içerisinde toplayan bir hazine özelliği de taşımaktalar.

Âşıklar; köylerden kentlere göç ve kent yaşamının verdiği koşuşturmalar, iletişim araçlarının yaygınlaşması, geleneksel eğlenme

biçimlerinde yaşanan farklılaşmalara bağlı olarak, hikâye anlattıkları düğünleri, âşık kahvelerini ve hikâye meraklısı dinleyicileri artık bulamadıklarından şikâyetçilerdir.

1.2. Halk Hikâyelerinin Sınıflandırılması ve Melik Semnân Hikâyesinin Yeri

Halk hikâyelerinin tasnifi konusunda araştırmacılar tarafından bugüne kadar birçok bilimsel tasnif yapılmıştır. Halk hikâyesi araştırmacıları konularına, biçimlerine ve çıkış yerlerine göre halk hikâyelerini değişik şekillerde tasnif etmişlerdir.

Bu konudaki ilk adımı Ignacs Kunos atmış ve halk hikâyelerini üç kısımda incelemiştir:

1. Kahramanlık romanı
2. Saz şairlerinin romanı
3. Saz şairleri- kahramanlık romanı (Boratav 2002: 15)

Halk hikâyeleri ile ilgili bir başka tasnifi de Nihat Sami Somyarkın (Banarlı) yapmıştır:

- a. Menkıbevi kahramanlık hikâyeleri
- b. Aşk hikâyeleri
- c. Klâsik edebiyattan doğan hikâyeler (Banarlı 1933: 19-22'den Alptekin 2002: 53)

İsmail Habib Sevük de halk hikâyeleri ile ilgili iki tasnif denemesi yapmıştır. İkinci denemesini örnek olması bakımından aşağıya alıyoruz:

- a. Dede Korkut hikâyeleri
- b. Destanî halk hikâyeleri
- c. Hamasî halk hikâyeleri
- d. Âşıklı hikâyeler (Sevük 1943: 297'den Boratav 2002: 15)

Edmond Saussey de, halk hikâyelerini üç başlık altında ele almaktadır.

- a. Menşeleri anlatan menkabeler
- b. İslâmî menkabeler
- c. Gezici şairlere –âşıklara- dair hikâyeler (Boratav 2002, 16)

Halk hikâyeleri üzerinde duran Hikmet İlaydın da konuyu aşağıdaki şekilde ele alarak bir tasnif denemesi yapmaktadır:

- a. Dinî mevzular
- b. Millî mevzular, destanî eserler
- c. Âşıkane mevzular (İlaydın 1936: 173-176'dan Boratav 2002: 16)

Pertev Naili Boratav'a göre halk hikâyeleri mevzuları bakımından şu başlıklar altında tasnif edilmiştir:

1. Kahramanlık hikâyeleri
  - A. Köroğlu kolları
  - B. Diğer kahramanlık hikâyeleri
    - a. Köroğlu dairesine bağlı olanlar
    - b. Diğer hikâyeler
2. Aşk hikâyeleri
  - A. Kahramanları muhayyel olanlar
  - B. Âşık şairlerin romanlaşmış hayatları
    - a. Yaşadıkları rivayet olunan âşıklar
    - b. Yaşadıkları muhakkak olanlar
3. Bu kategorilere tamamıyla girmeyen hikâyeler
  - A. Aşk maceraları
  - B. Meşhur kaçaklara (eşkıyalara) ve kabadayılara ait hikâyeler (Boratav 2002: 17-18)

Saim Sakaolu da, “ Nazım ve Nesir Karışık Olarak Sunulan Halk Hikâyeleri ” başlığını taşıyan maddesinde halk hikâyelerini kendi arasında üç bölümde sınıflandırmıştır:

- a. Kahramanlık hikâyeleri: Köroğlu ve kolları
- b. Sevda hikâyeleri: Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, vb.
- c. Gerçekçi hikâyeler: Cevri Çelebi, Hançerli Hanım, Tayyazade, vb. (Sakaolu 1994: 515)

Türkiye’de halk hikâyeleri ile ilgili önemli bilimsel tasniflerden birisi de Ali Duymaz’a aittir. Duymaz, Nevruz Bey Hikâyesi adlı çalışmasında Türk dünyasının genelini göz önüne alarak bir tasnif yapmıştır:

A. Konuları Bakımından Halk Hikâyeleri:

- a. Aşk hikâyeleri: Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber, vb.
- b. Kahramanlık hikâyeleri: Köroğlu Kolları
- c. Aşk ve kahramanlık hikâyeleri: Şâh İsmail, Elif ile Mahmut, vs.

B. Coğrafi yayılışları bakımından halk hikâyeleri

- a. Anadolu’da bilinen halk hikâyeleri: Kozanoğlu, Sümmanî ile Gülperi, vb.
- b. Türk dünyasının bir bölümünde bilinen halk hikâyeleri: Çora Batır, Kozı Körpeş ile Bayan Sulu, vb.
- c. Türk dünyasının genelinde bilinen halk hikâyeleri: Köroğlu, Tahir ile Zühre, vb. (Duymaz 1996: 47)

Bu tasniflere göre Melik Semnân hikâyesinin yeri neresidir? Bu soruyu yanıtlamadan önce hikâye ile ilgili şu tespitlerde bulunduk.

1. Elimizdeki metnin ilk sayfasında “ Birinci Kıt’a ” yazmaktadır. Bu da hikâyenin bir bölümden oluşmadığını ve devamının olduğunu göstermektedir. Yapılan bazı araştırmalar neticesinde diğer kısım / kısımlara ait bilgiye ulaşılamamıştır.

2. Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Mahmut ile Nigar, Emrah ile Selvi Han gibi aşk konulu halk hikâyelerinde mevcut olan olağanüstü doğum, bade içme, gurbete çıkma, kılık değiştirme, imtihan edilme, zindana atılma, aniden saz çalma yeteneğini kazanma vs. gibi motiflerin ve diğer ayrıntıların bazılarına Melik Semnân hikâyesinde rastlanılmaktadır.
3. Eserde hikâye kahramanının kendisinin olağanüstü doğumu yoktur. Hikâye kahramanının kendisinin çocuğu olmamaktadır ve kahraman bunun için yollara düşüp mücadele etmektedir. Eserde zürriyet, Pîr ve imtihan motiflerine rastlanmaktadır.
4. Hikâye kahramanı Melik Semnân Şirin şehrinin melikidir. Diğer halk hikâyelerinin kahramanları Âşık Garip, Ferhad, Kerem, Mahmud. . . vb. gibi saz çalıp söz söyleyen bir âşık değildir. Yani âşıklık özelliklerinin hiçbirini taşımamaktadır.
5. Hikâyenin sonunda Melik Semnân, Şik şehri hükümdarı Yemeskab'ı İslâmiyet'e davet eder. Bu da hikâyenin dini telkin etmeyi ve yaymayı amaçladığını göstermektedir.
6. Melik Semnân kimdir? Hikâye kahramanı Melik Semnân muhayyel bir kişi midir yoksa tarihin herhangi bir döneminde yaşamış gerçek kişi midir?

Yapılan geniş çaplı araştırmanın sonucunda Semnân ile ilgili iki bilgiye rastladık.

Birincisi Semnân'ın İran'ın bir eyaleti olmasıdır. Semnân Eyaleti, İran'ın 31 eyaletinden birisidir. Eyalet, ülkenin kuzeyinde olup, merkezi Semnân şehridir. Güney bölgeleri Kebir Çölü içinde kalan eyaletin arazisi Elburz sıradağları boyunca bir alanı kaplamaktadır.

Melik Semnân ile ilgili ikinci bilgi ise, Horasan'da yetişen velîlerin meşhurlarından. Tefsîr, kırâat, hadîs, fıkıh ve tasavvuf âlimi olan Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Muhammed es-Semnânî olup, künyesi Ebü'l-Mekârim'dir. Lakabı Rükneddîn, Alâüddîn ve Alâüddevle olup, daha çok

Alâüddevele Semnânî diye tanınmıştır. Bağdat emirliği yapan babası, Uluğ Bitikçi ünvanıyla Gazan Hana vezir olmuştur. 1261 (H.659) senesi Zilhicce ayında Horasan'da Semnân şehrinde doğdu. 1336 (H.736) senesi Receb ayının 22. Cumâ gecesi vefât etti. Sûfiâbâd şehrinde medfundur (<http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/>) (ET. 07. 12. 2017) .

Yukarıda adını zikrettiğimiz Horasan evliyası Semnân ile hikâye kahramanımız Melik Semnân'ın verilen tarihlerden yola çıkarak aynı kişiler olmadığını söyleyebiliriz. Arada aşağı yukarı 600 yıla yakın bir zaman farkı olması sadece isim benzerliği olduğunu göstermektedir. Araştırmamız sonucunda Semnân ismi Farsça erkek ismi olup İran'da erkek çocuklara en fazla verilen isimlerdendir. Hikâyede geçen ve muhayyel olmayan yerlerin - Hindistan, İsfahan- İran'la yakın coğrafyalar olmasından dolayı bu ismin kullanıldığını düşündürmektedir.

Bu bilgilerden yola çıkarak inceleme yapılan hikâye ile ilgili tespitimiz şöyledir:

“ Kahramanları muhayyel olan ve muhayyel mekânlarda geçen birtakım olağanüstülüklerle kurgulanmış; insanlara mücadele azmi aşıl原因ayan, sabırlı ve saygılı olmayı, büyük sözü dinlemeyi telkin eden; İslâmiyeti yaymayı amaçlayan dini- didaktik bir halk hikâyesidir. ”

1.2.1.Eserin Müellifi ve Telifi Meselesi.

Eseri incelerken müellif / yazar kelimesini kullandık. Bize müellif dedirten sebepler ise eserin üslubu ile ilgilidir. Matbu olan bu eser, harekesiz bir nesihle yazılmıştır. Eserde klasik edebiyatın izlerini oldukça fazla yansıtan şiirsel bir dil kullanılmıştır. Günlük konuşma dilinde yer alan sözcüklerden ziyade sanat yapma gayesiyle seçilmiş sözcüklerin fazlaca görülmesi hikâyenin müellif tarafından üzerinde çalışılarak yazıldığını düşündürmektedir. Müellif denmesindeki diğer bir sebep ise hikâyenin 91. sayfasında yer alan dipnottur. Yazar anlamı bilinmeyen kelimenin olduğu sayfanın altına dipnot şeklinde bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamanın yalnızca yazar tarafından yapılabileceği bize düşündürmektedir. Tüm bunlar eserin anonim olma ihtimalini yok etmektedir. Müellif ve eserin telifi ile

ilgili herhangi bir tarih kaydı ve ilgili hiçbir bilgi tarafımızdan tespit edilememiş olup bu mevzuda eserin içeriğinde de herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Eserde kullanılan dil ve üslubu dikkat aldığımızda müellifin kültür seviyesinin yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Bundan yola çıkarak devamı olduğunu düşündüğümüz hikâyenin herhangi bir yerine kendi ile ilgili bilgi ekleme gereği duyacağını ve bunun hikâyenin son bölümünde olabileceğini düşündürmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

MELİK SEMNÂN HİKÂYESİNİN ŞEKİL, DİL, ANLATIM, ÖZELLİKLERİ

2.1. Melik Semnân Hikâyesinin Şekil Özellikleri

Manzum ve mensur yapıda olan Melik Semnân hikâyesi hacimli ve nâ-tamam bir eserdir. Hikâyede on üç nazım parça bulunmaktadır. Nazım olan kısımlar hikâyede yer alan ve içinde duyguların ve heyecanın yoğun olduğu olaylardan sonra söylenmiştir. Bunlar 7-10 beyit hacminde mahlassız, aruz ölçüsüyle yazılmış mesnevi kafiye düzeninin de şiiirlerdir. Şiiirlerin tamamı (*mefâ'îlün / mefâ'îlün / fe'ûlün*) kalıbıyla yazılmıştır. Nazım ve nesir karışık yazılan bu hikâyenin şekil özelliklerini daha detaylı olarak bu bölümde inceleyeceğiz.

2.1.1. Melik Semnân Hikâyesindeki Manzum Kısımlar ve Özellikleri

Halk hikâyeleri nazım nesir karışımı bir yapıya sahiptir. Hikâyenin anlatım ve tasvir kısmı (olaylar) mensur, duygu ve heyecanı ifade eden bölümler ise manzum söylenir.

Anlatıcı duygu yoğunluğunu yaşatmak için ve şairliğini ispatlamak için halk şiiirinin koşma, semai, türkü, divani gibi nazım biçimlerini hikâyeye içerisinde kullanarak tüm hünerini sergiler.

İncelediğimiz bu hikâyede nazım kısımlar hikâyenin daha duygusal olan bölümlerinden sonra anlatıcı tarafından geçiş formelleri kullanılmadan söylenmiştir.

İsmail Görkem'in (2000: 61) “ Bir şiiir metni ‘ahenk’, ‘estetik tefekkür’ ve ‘nazım şekli’ bakımlarından bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilmelidir. Şiiirde ahengi; armoni, ritim, asonans, vezin, aliterasyon, kafiye ve redif temsil eder. Estetik tefekkür ise; ferdî, millî, beşerî, toplumsal nitelikleri olan ‘hayal’, ‘duygu’ ve ‘fikir’ ile ‘dil’

sayesinde mevcut olacaktır. ” cümlesiyle belirttiği gibi hikâye içerisinde yer alan on üç şiir bu doğrultuda incelenecektir.

Şiirler, eserin orijinalindeki sayfa numarasına göre değerlendirilecektir.

2.1.1.1. Birinci Şiirin İncelenmesi

Şiir, eserin orijinalindeki sayfa numarasına göre üçüncü sayfadadır. Şiirden önceki mensur kısımda Melik Senmân'ın hükümdarı olduğu Şirin şehrinin ayrıntılı tasviri yapılmıştır. Divan edebiyatının çeşitli mazmunlarının kullanıldığı bu şiir kendisinden önce yapılan tasvirin manzum söyleyişidir.

Şiirin nazım birimi beyittir ve yedi beyitten oluşmuştur. Her beyit kendi arasında “ aa / bb / cc / çç / dd / ee / ff ” şeklinde kafiyelenmiştir.

Şiirin kafiye ve redif düzeni şöyledir.

a.....Semnân “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,

a.....akrân

b.....sünbül “ bül ” sesleriyle zengin kafiye,

b.....bülbül

c.....cemâli “ i ” sesiyle redif,

c.....misâli “ âl ” sesleriyle zengin kafiye,

ç.....sâki “ âki ” sesleriyle zengin kafiye,

ç.....bâki

d.....i'tibârı “ ı ” sesiyle redif,

d.....ihtiyârı “ âr ” sesleriyle zengin kafiye,

e.....şeyda “ â ” sesiyle tam kafiye

e.....rûsvâ

f..... Bîkesâne “ âna ” sesleriyle zengin kafiye yapılmıştır.

f..... câna

2.1.1.2. İkinci Şiirin İncelenmesi

Şiir, hikâyenin altıncı sayfasındadır. Şiirde Melik Semnân'ın kahramanlığından, adaletinden övgülerle söz ederken son iki beyitte sözü, çocuğunun olmamasından dolayı duyduğu üzüntüye getirdiği için bu beyitlerde yoğun bir duygusallık hâkimdir.

Şiirin nazım birimi beyittir ve yedi beyitten oluşmuştur. Her beyit kendi arasında “ aa / bb / cc / çç / dd / ee / ff ” şeklinde kafiyelenmiştir.

Şiirin kafiye ve redif düzeni şöyledir.

a.....adâlet “ âlet ” sesleriyle tunç kafiye,

a.....âlet

b.....kişver “ er ” sesleriyle tam kafiye,

b.....asker

c.....'âdil

c.....mâil “ il ” sesleriyle tam kafiye,

ç.....bahta “ a ” sesiyle redif,
ç.....tahta “ aht ” sesleriyle zengin kafiye,

d.....enver
d.....ahter “ er ” sesleriyle tam kafiye,

e.....gerdûn “ ûn ” sesleriyle zengin kafiye,
e.....mahzûn

f.....’âtfı “ ı / u ” sesleriyle redif,
f.....lûtfu “ tf ” sesleriyle tam kafiye yapılmıştır.

2.1.1.3. Üçüncü Şiirin İncelenmesi

Şiirin şehrinde taht ve tac sahibi iken dermanı olmayan bu derdin Melik’i ve Vezir’ini derman bulmak için yollara düşürdüğünü anlatan bu şiir hikâyenin onuncu sayfasındadır.

Şiirin nazım birimi beyittir ve yedi beyitten oluşmuştur. Her beyit kendi arasında “ aa / bb / cc / çç / dd / ee / ff ” şeklinde kafiyelenmiştir.

Şiirin kafiye ve redif düzeni şöyledir.

a.....tâca “ a ” sesiyle redif,
a.....ilâca “ âc ” sesleriyle zengin kafiye,

b.....sultân “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,
b.....efgân

c.....kara

c.....zâre “ are ” sesleriyle zengin kafiye,

ç.....devlet “ et ” sesleriyle tam kafiye,

ç.....mihnet

d.....atlas

d.....bî-kes “ es ” sesleriyle tam kafiye,

e.....niyâzı “ ı ” sesiyle redif,

e.....sâzı “ âz ” sesleriyle zengin kafiye,

f.....nikâhı “ ı ” sesiyle redif,

f.....râhı “ âh ” sesleriyle zengin kafiye yapılmıştır.

2.1.1.4 Dördüncü Şiirin İncelenmesi

Melik ile Vezir'inin dertlerine derman bulmak için çıkmış oldukları yolculukta Pîr'e rastlamaları ve Pîr'in bunlara akıl verip bunları duâlaması anlatılmaktadır. Şiir eserin on üçüncü sayfasındadır.

Şiirin nazım birimi beyittir ve yedi beyitten oluşmuştur. Her beyit kendi arasında “ aa / bb / cc / çç / dd / ee / ff ” şeklinde kafiyelenmiştir.

Şiirin kafiye ve redif düzeni şöyledir.

a.....yâr

a.....çemenzâr “ âr ” sesleriyle zengin kafiye,

b.....kevser “ ar / er ” sesleriyle tam kafiye,

b.....artar

c.....Semnân

c.....cân “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,

ç.....’âkıl “ ıl ” sesleriyle tam kafiye,

ç.....hâsıl

d.....mâha “ a ” sesiyle redif,

d.....râha “ âh ” sesleriyle zengin kafiye,

e.....devrân

e.....dermân “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,

f..... kara

f..... çâre “ are ” sesleriyle zengin kafiye yapılıdır.

2.1.1.5 Beşinci Şiirin İncelenmesi

Şiir, eserin on dokuzuncu sayfasındadır. Şiirde Melik Semnân ve Vezir’inin uykuda oldukları vakit on iki hırsız tarafından soyularak çaresiz bırakılmaları anlatılmaktadır.

Şiirin nazım birimi beyittir ve yedi beyitten oluşmuştur. Her beyit kendi arasında “ aa / bb / cc / çç / dd / ee / ff ” şeklinde kafiyelenmiştir.

Şiirin kafiye ve redif düzeni şöyledir.

a.....kemende

a.....bende “ ende ” sesleriyle zengin kafiye,

b.....kabâhat “ at / et ” sesleriyle tam kafiye,

b.....cinâyet

c.....eylediler “ diler ” sesleriyle redif,

c.....söylediler “ yle ” sesleriyle zengin kafiye,

ç.....şâh “ âh ” sesleriyle zengin kafiye,

ç.....kâh

d.....handân “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,

d.....kârbân

e.....cânda “ da ” sesleriyle redif,

e.....cihânda “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,

f..... kederden “ den ” sesleriyle redif,

f..... serden “ er ” sesleriyle tam kafiye yapılmıştır.

Şiirin altıncı beyitinin ilk dizesinde vezin eksik, yedinci beytin ilk dizesi ise “ mefâ’îlün / mefâ’îlün / mefâ’îlün ” olarak veznedilmiştir.

2.1.1.6 Altıncı Şiirin İncelenmesi

Şiirde Melik-i Hûbân'ın sarayının tasviri, tahtında etrafındaki hurilerle eğlenmesi, bunu gören Melik Semnân ve Vezir Saksaha'nın akıllarının başlarından gitmesi anlatılmaktadır. Şiir eserin yirmi altıncı sayfasındadır.

Şiirin nazım birimi beyittir ve on beyitten oluşmuştur. Her beyit kendi arasında “ aa / bb / cc / çç / dd / ee / ff / gg / ğğ / hh ” şeklinde kafiyelenmiştir.

Şiirin kafiye ve redif düzeni şöyledir.

a.....gülizâr “ âr ” sesleriyle zengin kafiye,

a.....yâr

b.....bî-misâli “ i ” sesiyle redif,

b.....hayâli “ âl ” sesleriyle zengin kafiye,

c.....yaseminler “ ler ” sesleriyle redif,

c.....tenler “ n ” sesiyle yarım kafiye,

ç.....Hûbân “ â n ” sesleriyle zengin kafiye,

ç.....fermân

d.....aşkı “ ı ” sesiyle redif,

d.....meşki “ a / eşk ” sesleriyle zengin kafiye,

e.....nişânı “ ı ” sesiyle redif,
e.....mihribânı “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,

f..... yağma “ a ” sesiyle tam kafiye,
f..... gara

g.....süzüşler “ ler ” sesleriyle redif,
g.....işler “ ş ” sesiyle yarım kafiye,

ğ.....ter “ er ” sesleriyle tam kafiye,
ğ.....ser

h..... Cânı “ ı ” sesiyle redif,
h..... cihânı “ ân ” sesleriyle zengin kafiye yapılmıştır.

2.1.1.7 Yedinci Şiirin İncelenmesi

Melik Semnân ve Vezir’inin yaptıkları yolculuk esnasında nereden geldiğini bilemedikleri seslerle birlikte korkup bayılmaları daha sonra kendilerine gelerek Allah’a şükretmelerinin anlatıldığı bu şiirin birinci beyti yirmi dokuzuncu sayfada kalan altı beyit ise otuzuncu sayfadadır.

Şiirin nazım birimi beyittir ve yedi beyitten oluşmuştur. Her beyit kendi arasında “ aa / bb / cc / çç / dd / ee / ff / ” şeklinde kafiyelenmiştir.

Şiirin kafiye ve redif düzeni şöyledir.

a.....ucube

a.....tabîbe “ be ” sesleriyle tam kafiye,

b.....hayret

b.....mihnet “ et ” sesleriyle tam kafiye,

c.....sadâlâr “ lar ” sesleriyle redif,

c.....nidâlar “ dâ ” sesleriyle zengin kafiye,

ç.....bayıldı “ dı ” sesleriyle redif,

ç.....yayıldı “ ayıl ” sesleriyle zengin kafiye,

d.....inâyet

d.....tâkat “ a / et ” sesleriyle tam kafiye,

e.....murâda “ a ” sesiyle redif,

e.....al’abâda “ âd ” sesleriyle zengin kafiye,

f..... ağyâr

f..... yâr “ yâr ” sesleriyle tunç kafiye yapılmıştır.

2.1.1.8 Sekizinci Şiirin İncelenmesi

Şiir hikâyenin otuz ikinci sayfasındadır. Şiirde Melik Semnân ve Vezir'inin yollarının Pîr'in sarayına düştüğü ve Pîr'in Melik Semân'ın çok üzüldüğünü görünce Allah'ın ona bir evlât vereceğini müjdelemesi anlatılmaktadır.

Şiirin nazım birimi beyittir ve yedi beyitten oluşmuştur. Her beyit kendi arasında “ aa / bb / cc / çç / dd / ee / ff / ” şeklinde kafiyelenmiştir.

Şiirin kafiye ve redif düzeni şöyledir.

a.....inayet

a.....gayet “ ayet ” sesleriyle zengin kafiye,

b.....vâlâ

b.....dilârâ “ â ” sesleriyle yam kafiye,

c.....himmet

c.....nasihat “ at ” sesleriyle tam kafiye,

ç.....server

ç.....münevver “ ver ” sesleriyle zengin kafiye,

d.....murâda

d.....sâde “ âde ” sesleriyle zengin kafiye,

e.....Semnân

e.....ihsân “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,

f..... (Îlâhen)

f..... âhen “ âhen ” sesiyle tunç kafiye yapılmıştır.

2.1.1.9 Dokuzuncu Şiirin İncelenmesi

Melik Semnân ve Vezir Saksaha'nın Pîr'in tembihlediği şartları yerine getirebilmek için dağları denizleri aşarak verdikleri mücadelelerin anlatıldığı bu beyitler eserin kırkıncı ve kırk birinci sayfasındadır.

Şiirin nazım birimi beyittir ve yedi beyitten oluşmuştur. Her beyit kendi arasında “ aa / bb / cc / çç / dd / ee / ff / ” şeklinde kafiyelenmiştir.

Şiirin kafiye ve redif düzeni şöyledir.

a.....cân

a.....ummân “ ân ” sesleriyle zengin kafiye

b.....deryâ

b.....yağma “ â ” sesiyle tam kafiye,

c.....câhil

c.....sâhil “ âhil ” sesleriyle zengin kafiye,

ç.....ekvân

ç.....tûfân “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,

d.....beyâbân

d.....dermân “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,

e.....yâr

e.....etvâr “ âr ” sesleriyle zengin kafiye,

f..... râha “ a ” sesiyle redif,

f..... nigâha “ âh ” sesleriyle zengin kafiye yapılmıştır.

2.1.1.10 Onuncu Şiirin İncelenmesi

Melik Semnân ve Vezir'inin, Melik-i Hûbân tarafından konuşturulmaya yani kandırılmaya çalışılması, Melik Semnân'ın unutup konuşması ve birdenbire kaybolmasının anlatıldığı bu şiir, eserin kırk sekizinci ve kırk dokuzuncu sayfasındadır.

Şiirin nazım birimi beyittir ve on beyitten oluşmuştur. Her beyit kendi arasında “ aa / bb / cc / çç / dd / ee / ff / gg / ğğ / hh ” şeklinde kafiyelenmiştir.

Şiirin kafiye ve redif düzeni şöyledir.

a.....bağı “ ı ” sesiyle redif,

a.....dağı “ ağ ” sesleriyle tam kafiye,

b.....gülistânda “ da ” redif,

b.....cânda “ ân ” zengin kafiye,

- c.....cihânı “ ı ” sesiyle redif,
c.....cânı “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,
- ç.....semânın “ ın ” sesiyle redif,
ç.....kemânın “ emân ” sesleriyle zengin kafiye,
- d.....lâ’li “ i ” sesiyle redif,
d.....’aklı “ l ” sesiyle yarım kafiye,
- e.....dâme
e.....avâme “ âme ” sesleriyle zengin kafiye,
- f..... dışarı
f..... nigârı “ ârı ” sesleriyle zengin kafiye,
- g.....enver
g.....rehber “ er ” sesleriyle tam kafiye,
- ğ.....şâhı “ ı ” sesiyle redif,
ğ.....râhı “ âh ” sesleriyle zengin kafiye,
- h..... gülşeninden “ inden ” sesleriyle redif,
h..... teninden “ en ” sesleriyle tam kafiye yapılmıştır.

2.1.1.11 On birinci Şiirin İncelenmesi

Birinci beyti altmış altıncı, ikinci beyitten dokuzuncu beyte kadar altmış yedinci, onuncu beyti altmış sekizinci sayfada yer alan bu şiirde Melik Semnân'ın Şirin şehrine geri dönüp tahtına oturması, halkının Allah'a şükretmesi ve Melik'in dönmesiyle birlikte halkın duyduğu sevinç anlatılmaktadır.

Şiirin nazım birimi beyittir ve on beyitten oluşmuştur. Her beyit kendi arasında “ aa / bb / cc / çç / dd / ee / ff / gg / ğğ / hh ” şeklinde kafiyelenmiştir.

Şiirin kafiye ve redif düzeni şöyledir.

a.....imdâd

a.....abâd “ âd ” sesleriyle zengin kafiye

b.....mâil

b.....'âdil “ il ” sesleriyle tam kafiye,

c.....matem

c.....hatem “ atem ” sesleriyle zengin kafiye,

ç.....nidâlar “ lar ”sesleriyle redif,

ç.....fedâlar “ dâ ”sesleriyle zengin kafiye,

d.....civânı “ ı ”sesiyle redif,

d.....anı “ an ”sesleriyle tam kafiye,

e.....cihânı “ ı ” sesiyle redif,

e.....cânı “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,

f..... handân

f..... dermân “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,

g.....haşme “ le ” sesleriyle redif,

g.....keremle “ m ” sesiyle yarım kafiye,

ğ.....gam

ğ.....mâtem “ am / em ” sesleriyle tam kafiye,

h..... dide dide

h..... dide dide “ dide dide ” sözcükleriyle cinas yapılmıştır.

2.1.1.12 On ikinci Şiirin İncelenmesi

Birinci beyti almış sekizinci, ikinci beyitten dokuzuncu beyte kadar altmış dokuzuncu, onuncu beyti yetmişinci sayfada yer alan bu şiirde Melik Semnân'ın karısı Semerkant Padişâhı'nın kızı Bedir-i Cihân'ın dillere destan güzelliği tasvir edilmektedir.

Şiirin nazım birimi beyittir ve on beyitten oluşmuştur. Her beyit kendi arasında “ aa / bb / cc / çç / dd / ee / ff / gg / ğğ / hh ” şeklinde kafiyelenmiştir.

Şiirin kafiye ve redif düzeni şöyledir.

a.....ter

a.....ahter “ ter ” sesleriyle tunç kafiye,

b.....nigâhı “ ı ” sesiyle redif,

b.....vâhı “ âh ” sesleriyle zengin kafiye,

c.....hindu

c.....bu “ u ” sesiyle yarım kafiye,

ç.....perişân

ç.....virân “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,

d.....edâlar “ lar ” sesleriyle redif,

d.....fedâlar “ êda ” sesiyle tunç kafiye,

e.....cânı “ ı ” sesiyle redif,

e.....âmânı “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,

f..... Cihân'dır “ dır ” sesleriyle redif,

f..... zamândır “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,

g.....duhteridir “ dir ” sesleriyle redif,

g.....peridir “ eri ” sesiyle tam kafiye,

ğ.....gel sinesine “ sinesine ” sözcüğüyle redif,

ğ.....gül sinesine “ l ” sesiyle yarım kafiye,

h..... cevher

h..... Gevher “ evher ” sesleriyle zengin kafiye yapılmıştır.

2.1.1.13 On üçüncü Şiirin İncelenmesi

Pîr'in tembihlemesi üzerine Melik Semnân'ın mukaddes şahıs için yaptırdığı türbenin anlatıldığı bu şiir eserin seksen dördüncü sayfasındadır.

Şiirin nazım birimi beyittir ve yedi beyitten oluşmuştur. Her beyit kendi arasında “ aa / bb / cc / çç / dd / ee / ff / ” şeklinde kafiyelenmiştir.

Şiirin kafiye ve redif düzeni şöyledir.

a.....ekvân

a.....cihân “ ân ” sesleriyle zengin kafiye,

b.....kahramânı “ ı ” sesiyle redif,

b.....cihânı “ ân ” sesleriyle tam kafiye,

c.....merkâd

c.....mescid “ d ” sesiyle yarım kafiye,

ç.....enâme

ç.....âme “ âme ” sesleriyle zengin kafiye,

d.....dervîşânı “ ı ” sesleriyle redif,

d.....şânı “ şân ” sesiyle tunç kafiye,

e.....du’âlar “ lar ” sesleriyle redif,

e.....nidâlar “ â ” sesiyle tam kafiye,

f..... Hüdâdır “ dır ” sesleriyle redif,

f..... Kerbelâ’dır “ â ” sesiyle tam kafiye yapılmıştır.

İncelediğimiz bu şiirlerin hepsinde nazım birimi, aruz ölçüsü, kafiyeleşmesi dil ve söyleyiş özelliği bakımından Divan edebiyatının etkisi açıkça görülmektedir.

Hikâyedeki şiirlerin tamamında aruz vezni kullanılmış olup yukarıda da ifade ettiğimiz gibi şiirlerin hepsi aruzun (**mefâ’îlün / mefâ’îlün / fe’ûlün**) kalıbıyla yazılmıştır. Söyleyişi kolaylaştırmak için genellikle mesnevi gibi uzun nazım biçimlerinde tercih edilen aruzun bu kısa kalıbı kullanılmıştır. Şiirlerdeki anlatım ve söyleyiş birbirine benzediği için tek vezin kalıbı kullanılmıştır. Manzum kısımlarda Arapça, Farsça ve Türkçe sözcüklerin birbiriyle ahenkli fakat vezne dikkat edilmeden kullanıldığı görülmektedir. Bu da şiirlerin hemen hepsinde düzeltilemeyecek kadar aruz hatalarının olmasına, şiirin vezninde yer yer eksiklik görülmesine sebep olmuş dolayısıyla şiirlerin gücünü azaltmıştır.

Şiirlerin nazım birimi beyittir. Hikâyede on üç şiirin dört tanesi on beyitten, dokuz tanesi ise yedi beyitten oluşmaktadır.

Şiirlerde her beyit kendi arasında kafiyelenmiştir. (aa / bb / cc / çç / ...) şeklinde olan bu kafiyeleme sistemi manzum kısımların mesnevi nazım şeklinin kafiyelenişi ile benzerlik göstermektedir.

Şiirlerde ahenk genellikle vezin, kafiye ve rediflerle sağlanmaktadır. Şiirlerde Arapça ve Farsça sözcüklerin fazla kullanılması sebebiyle uzun ünlüye çok rastlanmaktadır. Uzun ünlülerin çift ses sayılması sebebiyle zengin kafiye daha fazla görülmekle beraber tam, yarım, tunç kafiye de kullanılmıştır. On birinci şiirin onuncu beytinde “ dide dide ” söz tekrarıyla cinas yapılmıştır ve şiirlerde sadece burada cinasa rastlanmaktadır. Redifler manzum kısımların tamamında ses halinde iken yalnızca on ikinci şiirin dokuzuncu beytinde “ sinesine ” sözcük halinde rediftir.

Eserin manzum kısımları daha önce söylenen mensur kısımların tekrarı olup sadece duygunun ağırlıkta olduğu bölümlerdir. Müellif, anlatımı güzelleştirmek ve şairlik gücünü gösterebilmek için bu yola başvurmuştur.

2.1.2. Melik Semnân Hikâyesindeki Mensur Kısımlar ve Özellikleri

Manzum ve mensur bölümlerden oluşmuş olan Melik Semnân hikâyesinde, eserin ağırlık noktasını mensur kısımlar oluşturmaktadır çünkü olayların anlatıldığı kısım ve tasvirler buradadır. Melik Semnân hikâyesinin mensur kısımlarında dikkat çeken en önemli unsur tasvirlerdir. Melik Semnân ve Vezir'inin çıkmış oldukları yolculukta Pîr'in talimatı üzerine uğramaları gereken saraylar abartılı bir şekilde adeta bir tablo gibi anlatılmaktadır.

2.2. Melik Semnân Hikâyesinin Dil, Anlam ve Anlatım Özellikleri

Üslubun Türkçe Sözlük'te pek çok anlamı bulunmaktadır. Bizi ilgilendiren tanımı ise şudur: “ Sanatçının görüş, duyuş, anlayış ve anlatıştaki özelliği veya bir türün bir çağın kendine özgü anlatış biçimi, biçem, tarz, stil ” (Türkçe Sözlük: 2451) .

Tanımdan yola çıkılacak olunursa üslup, yazarın anlatımdaki kişiliğini ortaya koymaktadır. Üslubun kişisel olmasında yazarın sahip

olduğu dil ve dilin anlatım gücü, kendi kişiselliği, işlediği konu, bulunduğu çevre, yaşadığı zaman, hitap ettiği kitle etkilidir.

Peyami Safa, iyi bir edebî metin (sanat eseri) oluşturabilmek amacıyla ve bir sanatçı bakış açısıyla nesir türü için şu teklifleri getirir:

“ İfade edilen fikrin veya ruh hâlinin kendine has değerinin dışında iyi bir nesrin vasıflarını tâyin etmek lazım gelirse, mümkün olduğu kadar az hatâyâ düşmek şansı içinde şu prensipler ileriye sürülebilir:

“Tekrarlardan (fazla kelime ve cümlelerden) kaçınmak, (ne bir kelime eksik, ne bir kelime fazla) sağlam bir ifadenin ana prensibidir; halk tabirlerinden, atasözlerinden, beylik ifade şekillerinden, basmakalıp üsluptan kaçınmak; basitlikten kaçarken yapmacığa düşmemek; kuvveti, kendi kendine yeten bir düşünceyi veya ruh hâlini imajlarla (teşbih, istiâre vs sanatlarla) desteklemekten kaçınmak; manayı en sade şekliyle icrâ ederken basitliğe düşmemek; yazının inceliklerinin anlaşılır olmasına feda etmemek; basit manayı karışık ve karışık manayı basit şekilde ifade etmekten kaçınmak; manaya en uygun kelimeyi bulmak; kelimelerin sesleriyle manaları arasındaki münasebeti gözden kaçırmamak; fakat mana inceliklerini ahenge feda etmemek; bir cümle yapısıyla o cümleyi yüksek sesle okuyanın teneffüs ritmi arasındaki münasebeti gözden kaçırmamak (içimizden okuduğumuz yazılarda da bu münasebetin değeri aynıdır) fakat manaya ait derinlikleri, bu münasebete feda etmemek.

Bu prensiplerden bazıları onlardan daha üstün değerlere feda edilebilir. Yazının şahsîliğini ve orijinalliğini vücuda getiren de her muharririn kendine has bir değer sistemine sahip olmasıdır. (http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/mehmet_onal_debi_dil_ustlup.pdf) (ET. 17. 01. 2018)

Bu bağlamda eserdeki kelimeler, atasözleri ve deyimler, sıfatlar, kullanılan söz kalıpları ve hazır deyişler, tasvirler ve benzetmeler, ikilemeler, mecazlar ve mübalağalar müellif tarafından özenle seçilmiş ve hikâyede anlamına uygun kullanılmış hikâyenin nazım kısmında olduğu gibi nesir kısmında da şiirsel bir anlatım yaratılmıştır. Bu bakımdan

değerlendirildiğinde hikâyedeki dil, olayların ve diyalogların olduğu kısımlarda geleneksel bir özellik taşımaktadır ve müşterek konuşma dilinin şiirsel zenginliğini ve anlaşılabilirliğini yansıtmaktadır.

Anlatım içinde hikâyenin müellifi eserine ahenk ve akıcılık kazandırmak için sentatik tekrarlardan yararlanmaktadır. Bu doğrultuda çeşitli kelime gruplarını, isim ve sıfat tamlamalarını ard arda dizerek farklı bir ahenk de oluşturmuştur. Ayrıca hikâye mübalağa, benzetme, tezat, seci, asonans... vb. sanatsal unsurlarla süslenmiş; böylece eser zengin bir anlatım diline sahip olmuştur. Zaman zaman anlamı kuvvetlendirmek ve ifade zenginliği kazandırmak için ikilemeler ve nidalarla da süslenmiştir. Eserde geçen kalıpsal ifadeler ise anlatıya hem renk hem de ahenk katmaktadır.

Hikâyenin dilsel özelliklerini tasnifleyip bazı başlıklar altında ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

2.2.1. Cümle Yapısı

Sözlü gelenek yapısına uygun olarak incelenen bu hikâyede genellikle kısa cümleler kullanılmakla beraber az da olsa çeşitli bağlaçlarla birbirine bağlanmış uzun cümleler de görülmektedir.

“ *Hülâsa-ı kelâm bir şeb muavvedde ol nevcivân-ıâfet cihâna takarrub iderek takdir-i hüdâ inâyet-i Mevlâ ile râhm müşârün-ileyh bir dürdane-i cevheryek mûyî dünyâ vü mâ-fihâ diğêr düşip hâmile oldılar.*” (s. 70).

Türkçe söz dizimi kuralına göre kurallı ve yüklem türüne göre fiil cümleleri ağırlıktadır. Hikâyeden rastgele seçilmiş birkaç cümle bu söylenenleri destekler niteliktedir.

“ *O kayaya şu du'âyı okuyup nefh idesiniz.*” (s. 14).

“ *Şu ikinci taşı atarsanız o kapu da açılır içerü girdikten sonra bir sâhrâ-yı kebir önünüze gelür ki ucu bucağı bulunmaz ve hayâl gibi uzakdan bir tepe görünür.*” (s. 16).

“ *Encâmkâr Vezir, Melike*”Pâdişâhım bize Pîr bir du’â öğretti, onu okuyarak bir sâ’at evvel bundan geçmenin çâresine bakalım yoksa hâlîmiz hârabdır. ” (s. 38) .

“ *Melik dahi temannâ iderek elinden alup nûşayarında yeni vâlidesinden doğup dünyaya gelür gibi ferahnâk ve o lezzeti ömrinde tatmadığı cihetle hayrân oldu.*” (s. 44) .

Hikâyede cümleler genellikle birleşik (girişik birleşik, iç içe birleşik, ki’li ve şartlı birleşik) sıralı, bağlı yapıdadır. Basit cümle yapısı hikâyede yok denecek kadar azdır.

“ *Melik Semnân’ın nereye gittiğini ve nerede olduğunu bilmez ve burada oturuyor zan ider.*”(s. 44) . **Bağlı Cümle**

“ *Vezir hemân ayağa kalkup mezkûr çekmeceyi koltuğunun altına alarak bağçenin kapusunun önüne doğru yürümeğe başladı* ” (s. 47) . **Girişik Birleşik Cümle**

“ *Eğer sesini duyar isem seni yok iderim.*” diyerek çıkup gitti. (s. 56) . **İç İçe Birleşik Cümle**

“ *Meliki ne emr itmiş ise kendi binnefs o emri yerine tebelliğ ider.*” (s. 59) . **Şartlı Birleşik Cümle**

“ ... bu tarafa ‘atf-ı nigâh buyurun aman âh-ı ‘aşkına olsun ve buna benzer sözler ...” bir de Melik ile Vezir’i döner bakar ki ”(s. 23) . **Eksiltili Cümle**

2.2.2. Yazım Yanlışları

Hikâyede tespit ettiğimiz yazım yanlışları şunlardır:

“ *buluncaya*”kelimesi “ □, □ ”sesleri yazılmayarak “ *bulcaya* ”(s. 7)

“ *günlerden* ” kelimesi “ ن ”sesi yazılmayarak “ *günlerde* ” (s. 4) .

“ *arıyorsunuz* ” kelimesi “ ي ” yerine “ ا ” yazılarak (s. 10) .

“ *birbirine* ” kelimesinde ikinci “ ب ” sesini yazmayarak

“ *begse* ” kelimesinin sonundaki “ و ” sesini yazılmayarak (s. 9)

“ *men* ” kelimesinde “ ا ” kullanılarak (s. 12) .

“ *bittikten sonra* ” sözcükleri birleşik (s. 12) .yazılarak

“ *su’âl* ” bazı yerlerde “ *سول* ” şeklinde yazılırken bazı yerlerde “ *ل سوا* ” olarak (s. 12) .

“ *ahşam* ” kelimesinin bazı yerlerde “ *akşam* ” yazılarak (s. 17, 83) .

“ *içün* ” kelimesinde başta “ ا ” yazılmayarak (s. 23) .

“ *Padişâhlarından* ” sözcüğünde “ ل ” ve “ ه ” arasına “ ي ” yazılarak (s. 23,96.)

“ *müzeyyin* ” kelimesinde “ ي ” yerine “ ب ” yazılarak

“ *agaz* ” sözcüğünde “ ز ” noktası unutulmuş (s. 25) .

“ *etrafında* ” kelimesinin sonundaki “ ه ” yazılmayarak (s. 42) .

“ *çiçekler* ” kelimesinde fazladan bir “ ler ” ekinin yazılması (s. 43)

“ *elinde* ” kelimesini “ etde ” yazılarak (s. 44) .

“ *misal-i dünya* ” tamlamasında tamlamaya ait olan “ -i ” yazılarak (s.44) .

“ *yüz bin* ” kelimesini “ *yüzün* ” yazarak yani “ ب ” harfini kullanmayarak (s. 50) .

“ *bilmediğinden* ” kelimesindeki “ ب ” harfi yerine “ پ ” harfi kullanılarak (s. 50) .

“ *anda* ” kelimesinin başında “ ا ” yazılmayarak (s. 52) .

“ *getürmege* ” kelimesinin bazı yerlerde “ getirmeye ” şeklinde kullanılmayarak (s. 54) .

“ *başladığımda* ” kelimesinde “ ل ” harfi yazılmayarak (s. 53) .

“ *ağzına* ” kelimesinin sonundaki “ a ” harfi “ ا ” ile yazılarak (s. 53)

“ *korktuğunu* ” kelimesinde “ o ” harfi yazılmayarak (s. 60) .

“ bunun ” olması gereken sözcüğün yerine “ **bunu** ” yazılarak (s. 60)

“ vesâir ” kelimesinin başındaki “ و ” harfi yazılmayarak (s. 72) .

“ lâzım gelen ” kelimelerini hiç ayırmadan yazarak (s. 75) .

“ Padişâhılarını ” yazarak “ ع ” harfi gereksiz kullanılarak (s. 77) .

“ mufassalan ” kelimesinin sonunda “ ن ” yazılmayarak (s. 89) .

“ itmemesi ” kelimesinde “ m ” harfinden sonra gelen “ e ” harfinin “ l ” ile yazılarak (s. 88) .

“ mürurunda ” kelimesinde ikinci “ r ” harfinin yazılmayarak (s. 88) .

“ devletime ” kelimesinde “ ل ” harfi yazılmayarak (s. 94) .

Hikâyede tespit ettiğimiz yazım yanlışları genellikle sözcük içerisinde yazılmayan harf eksikliğinden, harf fazlalığından, harflerin birleşmelerinden ve bazı sözcüklerin birleşik yazılmasından kaynaklanmaktadır.

Eserin hacmi göz önüne alındığında eserde görülen yazım yanlışlarının dikkate değer olmadığını söyleyebiliriz. Eserde bulunan yazım yanlışları müellifin yazdığı esnada dikkatinden kaçmış olabileceği gibi eserin basımı sırasında mürettep tarafından da yapılmış olabilir. Hikâyenin çevirisi yapılırken tespit edilen yazım yanlışlarının doğru okunuşları çeviriye alınmıştır.

2.2.3. Anlatım Bozukluğu

Anlatım bozukluğu, sözcükleri yerinde kullanamama, cümlelerin öğeleri arasında kurala uygun bağlantıyı kuramama, cümleyi birden çok anlama gelebilecek biçimde oluşturma gibi nedenlerle duygu ve düşüncüyü anlaşılabilir biçime sokma durumudur.

Her cümle belli bir düşüncüyü, duyguyu aktarmak için kurulur. Bu cümlelerin, ifade edeceği anlamı açık ve anlaşılır bir biçimde ortaya koyması gerekir.

İncelediğimiz hikâyede pek çok anlatım bozukluğu yapılmıştır. Tespit ettiğimiz anlatım bozuklukları şunlardır:

Yardımcı Eylem Eksikliği

“ Şehr-i mezkûrun ortasında murassa’ mermerden ma’mûl (**OLMUŞ**)...”(s. 2) . sözcüğünden sonra yardımcı eylem eksikliği,

“ kabristânda bir harâbe olmuş bir mezar olup sengine üç ok ve bir yay tersim (**OLUNMUŞ**) ve üç kelime yazılmış.” (s. 34) . Yardımcı eylem eksikliği,

“ Elçi olan burada bir gice misâfir (**OLMAZ**) ve meliki ne emr itmiş ise kendi binnefs o emri yerine tebelliğ ider. ” (s. 59) . Yardımcı eylem eksikliği,

“ Türbe-yi mezkûra kırk dâne hademe ta’yin (**ETTİ**) ve gelen giden fakrâ ü mesâkini it’âm u iksâ içün...” (s. 82) . Yardımcı eylem eksikliği,

“ hamle kırk gün kaldığından bu muhârebe (**OLDUĞUNDAN**) şehzâdenin dünyaya geleceğinde Melik Semnân’ın bulunamayacağını ” (s. 96) . Yardımcı eylem eksikliği

Gereksiz Eylem/ Bağlaç/ Ek Kullanımı

“ Bunlar der (Acaba bu gelen kim ola?) **diyüb** ” (s. 12) . Gereksiz eylem kullanılması,

“ Melik kelâma âgâz idüp: “ Lâla sen ne söylüyorsun, (**HİÇ**) bu denizden öte tarafa nasıl geçeriz şimdi ayağımızı atmış olsak batarak boğulacağımızda şübhe yokdur. ” (s. 38) . Gereksiz sözcük kullanımı,

“ Haydi, sultânım sizin gibi benî âdemin benim gibi bir Melik-i Hûbân’ın (**KADARINI**) bu kadar bilür. ” (s. 47) . Gereksiz sözcük kullanımı,

“ Bir de bakdı ki kendüsine (kalk kalk) diyü. Bir anda gelüp yerinden sıçrayup (**KALK**) da ne baksun yanında mukaddimâ yolda rast geldikleri Pîr-i nûrânidir. ” (s. 52) . Gereksiz sözcük kullanımı,

“ Mukaddimâ Başvezir (**BİR**) Saksâha’ya Melik-i Hûbân’ın takdim eylediği çekmece ” (s. 71) . Gereksiz sözcük kullanımı,

“ dürlü âhenkler ile Melik-i Hûbâna (**MI**) gülgûn sunmakta ” (s. 15) . Gereksiz ek kullanımı,

Nesne Eksikliği

“ mey-i gülgûn olup tâht nişin olan sultân-ı Hûbâna sunmakda var bir tarafda hânındalar dürlü âhenkler ile (**MELİK-İ HÛBÂN'I**) eğlendirmekte idiler. ” (s. 25)
Nesne eksikliği,

“ Kasrın kapûsına varup (**KASRIN KAPUSI**) hâlîs altun ve gümüş ile yapılmış ve üzeri dürr-i yetim gibi inciler ve elvân nakışlarla tersim olunmuş ” (s. 27) . Nesne eksikliği,

“ Al şu mektubumu doğru Pâdişâhın sarâyına götürüp (**MEKTUBU**)
“ me’kül ” vezire takdim idesin ” (s. 58) . Nesne eksikliği,

“ on iki sârikin pençe-i zûlm ve gadrlarına düşerek (**BİZİ**) soyup üryân ” (s. 18) . Nesne eksikliği,

Özne- Yüklem Uyuşmazlığı

“ Bunlardır mezkûr köye varub bir hânedede o gice yatdılar ” (s. 11) . Özne-yüklem uyuşmazlığı,

“ Kârbân halkı başlarına tecemmu’ idüp bu felâket başlarına ne vakit geldiğini ve kendilerinin kim olup ve nereye gideceklerini su’âl eylediler... ” (s. 18) .
Özne- yüklem uyuşmazlığı,

Zarf Eksikliği

“ bunlara böyle buralarda (**NİÇİN**) gezdiklerini ve kim olduklarını su’âl itti. (s. 12.) Zarf eksikliği,

Yüklem Eksikliği

“ tersim olunmuş mezkûr kapuya hîn .... Solunuzda ...” (s. 15) Yüklem eksikliği,

Özne Eksikliği

“ hemân Pîrin virdiği üçüncü taşı mezkûr kapuya urup (**KAPI**) iki tarafa feth olundu.” (s. 31) . Özne eksikliği,

Çatı Uyuşmazlığı

“ Pîr tekrâr kelâma âgâz idüp bu âlemde gizli ve hafî olan şeylerin bilmesi (**BİLİNMEŞİ**) ancak hellâk-ı cihân olan Rab’ ül abâda mâhsus bir saffetdir.”didi. ” (s. 33) Çatı uyuşmazlığı,

Bağlaç Eksikliği

“ Sakın havf itmeyüp hemân dalup yürümeğe (**VE**) bu du’âya devâm itdikçe ” (s. 36) . Bağlaç eksikliği,

Tamlayan Eksikliği

“ O bağçenin sefâsı güller ve çiçekler bir tarafda açılmış ve (**ÇİÇEKLERİN**) kokusu rüzgâr esdikçe bunları mest-i bî-hûş ve bir tarafda bülbüller vesâir hûb-ı sadâ-yı kuşlar ötmekte... ” (s. 43) Tamlayan eksikliği,

Tamlayan Eki Eksikliği

“ Melik bunu köylüler (**İN**) korkutduğunu fehm iderek korkma sana bir ziyân gelmez şöyle olur, böyle olur diyerek nâmeyi görmesine râzı eylediler ” (s. 60) . Tamlayan eki eksikliği,

Filimsi Eksikliği

“ sâ’at onda şehirden içerü (**GİRİP**) ve doğru sarâya giderek me’kül vezire ‘arz u takdim eylediğimde ” (s. 64) Filimsi eksikliği,

Yüklem Yanlışlığı

“ olarak üzerinde ne jeng ü pas ve ne de bir zerre kadar leke **yok idi** ” (s. 79)
Yüklem yanlışlığı,

Duygu ve düşünceler aktarılırken ister yazılı isterse sözlü olsun kurulan cümlelerin açık ve anlaşılır olması, gereksiz unsurlar taşımaması, çelişkili anlatımlardan uzak olması ve dil bilgisi açısından doğru olması gerekir. Cümleler bu özellikleri taşımadığında metin anlatım bakımından akıcılığını ve açıklığını yitirir, bozuk olur.

Bu bağlamda incelemeden yola çıkarak Melik Semnân hikâyesi içinde mensur kısımda mantık hatası, teknik hata, yazım yanlışlığı, olay akışını bozacak tarzda usulsüz geçişler ve anlatım bozukluğu son derece fazladır.

Hikâyede anlatım bozuklukları genellikle yardımcı eylem, nesne, zarf, yüklem eksikliği; özne-yüklem uyumsuzluğu; gereksiz ek ve bağlaç kullanımından kaynaklanmaktadır. Eksiklikler ve yanlışlıklar (...) işareti içinde büyük harflerle doğrusu yazılarak gösterilmiştir.

Müellifin yapmış olduğu bu anlatım bozuklukları anlatımı açıklıktan, akıcılıktan ve duruluktan uzaklaştırmıştır. Dolayısıyla da metin iyi bir anlatımın ilkelerini taşımamaktadır. Eserin bazı yerlerinde dilin inceliklerini kolayca yakaladığını söyleyebileceğimiz müellifin yaptığı bu anlatım bozukluklarını hata görmek doğru değil, müellifin hikâyede kullandığı dil ve üslup dikkate alındığında bu tarz anlatımın kendine ait üslup özelliğinden kaynaklandığını düşündürmektedir.

2.2.4. Eski Anadolu Türkçesi Dil Özellikleri

Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesi'nin Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan sonra XIII-XV. yüzyıllar arasında gelişme kaydeden ilk dönemdeki yazı dilinin adıdır. Anadolu Selçuklularının son devirlerini, Beylikler dönemini ve imparatorluk haline gelmeden önceki Osmanlı devrini içine alan Eski Anadolu Türkçesi devresinde, yabancı unsurların fazla karışmadığı sade bir Türkçe kullanılmıştır. Bu devrede meydana getirilen eserlerde de Arapça, Farsça unsurlar yer almaktaydı, ancak bunların oranı pek fazla değildi. (<https://www.turkedebiyati.org/eski-anadolu-turkcesi.html>) (ET. 21.04.2018)

Türkçenin bu dönemine ait dil özellikleriyle ilgili oldukça fazla ve kapsamlı çalışmaların yapılması ve bu çalışmalara kolayca ulaşılmasından dolayı çalışmamızda bu bilgilere yer vermeyi gerekli görmedik.

Hikâyenin içerisinde hikâyenin yazıldığı dönemle ilgili bir çıkarımda bulunmamızı sağlayacak bilgiye rastlanmamakla beraber hikâyenin birinci sayfasında basım tarihi 1289 olarak verilmiştir. Ne var ki gerek bazı kelimelerde gerekse eklerde Eski Anadolu Türkçesi özelliğini gösteren pek çok kullanım karşımıza çıkmaktadır. Bu, eserin o dönemlerde teşekkül ettiğini göstermez. Zira Eski Anadolu Türkçesinin izlerine bugün bile sözlü anlatımda rastlamak mümkündür.

Eser geneline baktığımız zaman bunları şöyle sıralayabiliriz.

* “ ğ ” sesinin kelime içinde ve kelime sonunda (ağlamak-dağ) var olması,

* ilk hecede yer alan “ e ” lerin “ i ” olma temayülünün var olması
(itmek / etmek, gice / gece, virmek / vermek, idüb / edip),

* “ ğ / ğ-y ” seslerinde görülen değişimin henüz olmaması,

* “ -dı, -di / -da, -de / -dan, -den ” (kaçdı, çıkdı, kopdı, uyuşdı, kılıcda, kırmaktan) bu eklerinin “ t ” li şekillerinin bulunmayışı,

* “ i>e ” (itdi-etdi) değişikliğinin henüz meydana gelmemiş olması,

* “ -up / -üp ” zarf- fiil ekinin b>p değişikliğinin olmayışı (görüb / görüp, idüb / idüp, yazub / yazıp)

* “ hani ” sözcüğünün hikâyenin bir yerinde”kanı”şeklinde yazılması,
(**Kanı** ol)

* “ merdiven ” sözcüğünün”nerdiven”olarak yazılması n>m değişiminin olmayışı (*divânihânenin nerdüvan önüne gelüp*)

* Benzeşme kuralının uygulanmayışı (gitdikden, itdirip, eyledikden)

Hikâyede - (y) Up zarf-fiili yuvarlak, dar ünlülerle oluşturulur; ünlü uyumuna uymaz:

“ eyleyüp, virüp, idüp, gelüp, varup ”.

Yine “ p ” ünsüzü, kelime başında ve içinde p “ پ ” harfi ile karşılanırken kelime sonunda daha ziyade b “ ب ” harfi kullanılmıştır: pişgâh, pervane, pay; sevab, kebab, diyüb... vb.

Eski Anadolu Türkçesinde görülen, daha sonraki dönemlerde k sesine dönüşen h, ğ seslerinin bazı kelimelerde korunduğu görülmektedir: “ aşşam ”

Daha çoğaltabileceğimiz bu kullanımlar Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan dil özelliklerinden birkaçıdır. Örneklerden hareketle Eski

Anadolu Türkçesinin söz varlığını, anlatım gücünü ve ifade biçimlerini son derece akıcı cümle yapılarıyla yansıtmaktadır.

2.2.5. Arapça ve Farsça Sözcükler ve Terkipler

Türk milleti tarih boyunca siyasi ve sosyal hayatında komşu olan veya komşu olmayan devlet ve milletlerle dinsel yakınlaşmalar, edebiyat etkilenmeleri, ortak yaşam koşulları, ticaret ilişkileri, siyasal ilişkiler ..vb sebeplerle yakınlık kurmuşlardır. Bu ilişkilerden dilimizde etkilenmiştir. Gerek dilimizden başka dillere gerekse başka dillerden dilimize çok sayıda sözcük geçmiştir.

Türklerin İslâmiyet'i kabulü ve İslâm medeniyeti alanına girişinden sonra, dilimiz adına Osmanlıca denilen geniş çapta Arapça ve Farsça'nın etkisi altına girmiştir. Cumhuriyet dönemine kadar bu sözcük transferi sürmüş, sözünü ettiğimiz dillerden Türkçe'ye pek çok kelime ve gramer unsurları ithal edilmiştir.

İncelediğimiz eserde de yoğun bir şekilde Arapça - Farsça kelime ve terkiplerin kullanıldığı görülmektedir. Hikâye, Türkçe kelimeler açısından pek zengin sayılmaz.

“... *ezhâr-ı rengârenk, derûn-ı bağçeye, şehr-i ‘azîm, zamân –ı evâilde, şâh-ı gülde, bâğ-ı cennet, sarây-ı âlî, kasr-ı dilârâ, la‘l-i cevâhir tâht-ı âlî, def‘-i gâm u keder, mülk-i hîn-i, de‘f ü zâil ... (s. 2)* .

“... *pây-ı tâht, Şâh-ı Semnân, şehr-i diğêr, çihâr-ı etrafı bağ lâle sünbül, hüsn-ü cemâli, sermest ü bâki, nev-civân u ihtiyârı, âşık-ı şûride şeydâ... ” (s. 3)* .

“... *hâlet-i kadime, tâht-ı mâhsusları, vezir ü vükelâ, kişver-iseb‘a, müfehhem ü muazzam, zât-ı veli‘ün-na‘imilerinden şehriyâr-ı cihândâr, hasâ‘il-i hemide, sâhavet ü merhamet, çarh-ıgerdün, şebîh ü nazırı, cenâb rabbü‘l- abâda, mesrûr u bekâm, hîn-i vefât... ” (s. 4)* .

“... *çâre-i sâzkâr, cevâb-ı mesrûriyet, vücûd-ı sultânî, sıhhat ve dâimâ, hâl-i fûruh u şâdide, Zât-ı haşmet, hekim-i hâzık-ı tâbîb, felâtun-ı lâhık, icrâ-i tedbire, çâre-i müseyyep, merhem-i şâfiye nâil, hâb-ı râha ... ” (s. 5)* .

“... zâr u zâr, Şâh-ı Semnân'ı, Şehinşâh-ı cihân u heft kişver, sultân-ı 'âdil Cemâl-i şem', tâc u tâhta, necm-i enver, hûrşid-i âhter, çarh-ı gerdûn, kalb-i mâhzun, sed-i bâht-ı lütfu...” (s. 6) .

Yukarıya hikâyenin ilk altı sayfasından alınan Arapça ve Farsça tamlamalar çıkarılmıştır. Bu tamlamaların sayısı 58' dir. Eserin her sayfasında ortalama on tane tamlama olduğu düşünülürse 96 sayfalık bu hikâyede ortalama 900'ün üzerinde tamlama kullanıldığı söylenebilir. Bu tamlamaların hikâyenin genelinde Farsça izafet terkibi, Farsça sıfat terkibi, Arapça izafet terkibi, terkîb-i tenâsübî olarak kullanıldığı görülmektedir.

Eserde Arapça ve Farsça tamlamaların yanı sıra bu dillere ait sözcüklerin de fazlaca kullanılmıştır. Türkçe kelimelerin çoğunluğunu fiiller oluşturmaktadır. Fiillerin büyük bir kısmı ise kıl-, it-, eyle-, ol-, yardımcı fiilleriyle Arapça-Farsça kelimelerden oluşturulmuştur.

“ cülus itdîr-, 'azimet it-, râz it-, vasıl ol-, cûd ol-, edâ eyle-, nazar kıl-, şükürler kıl-, sabır kıl-, gark kıl-, medih kıl- ”

Müellifin bu kadar fazla Arapça ve Farsça kelime kullanması Arapça ve Farsçaya hâkim olduğunu, divan şiir geleneğine yakın olduğunu, divan şairlerine öykündüğünü göstermektedir.

2.3. Melik Semnân Hikâyesinin Anlatım Özellikleri

2.3.1. Benzetmeler

Sözü daha etkili bir duruma getirmek için aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından güçsüz durumda olanı nitelikçe daha üstün olana benzettir (Dilçin 1997:405) .

Eserde genellikle alışılmış benzetmelerin yer aldığı benzetmeler şunlardır:

2.3.1.1. Kişilerle ilgili Benzetmeler

Melik Semnân İle İlgili Benzetmeler:

“ ... İnâyet eylemiş hûrşid misâli...” (s. 3) .

“...Husûsa (Saksâhâ) hûrşid-i âhter...” (s. 6) .

“... Oturup bezme hûrşid-i semânın...” (s. 48) .

Bu dizelerde güneş parlaklığından ve yüzüne bakılmaz oluşundan dolayı sevgili ile ilişkilendirilmektedir. Sevgilinin yüzü, yanağı, kendisi güneşe benzetilmektedir. Bu benzerlikten yola çıkarak Melik Semnân'ın güzelliğine vurgu yapılmıştır.

“ Cemâl-i şem'ine pervâne mâil ”(s. 6) . dizesinde Melik Semnân'ın yüzünün güzelliği ve bu güzelliğe duyulan hayranlık pervane ve şem ile ilişkilendirilmiştir. Şark edebiyatında pervâne şem'in yani ışığın âşığıdır. Şuursuzca yanması da aşk sebebiyledir. (Onay 1996: 397) .

“ *Gidüp Mecnun gibi hep fikr ü 'aklı* ”(s. 49) . Divan edebiyatında âşıkların timsali olan Mecnun'un aklını Leyla'nın aşkı almıştır. Bu dize de Melik Semnân'ın, Melik-i Hûbân'ın can alıcı sözleri karşısında aklının başından gitmesi ile ilişkilendirilmektedir.

Melik Semnân'ın Karısı İle İlgili Benzetmeler

“ *Ne duhter-i server cins-i peridir* ”

“ *Açılmış sünbül ü gül sinesine* ” (s. 69) .

“... *Melik Semnân Semerkant Padişâh'ı (Saral) nâm-ı Şâhın (Bedir-i Cihân) isminde bir duhter-i şems-i âhterlerini zevce ittihâz eylemişler idi.* (s. 68) .

“ ... *bir dürdane-i cevher yek mûyı dünyâ u mâ-fihâ diğer düşüp hâmile oldılar.*” (s. 70) .

Yukarıdaki satırlarda Melik Semnân'ın karısı için yapılan benzetmeler görülmektedir. Benzetmeler fazla değildir. Divan edebiyatında görülen klasik sevgili benzetmelerinin kullanıldığı görülmektedir. Perinin, güneşin ve yıldızın sevgiliye benzetilmesi ile sevgilinin güzelliği yani Melik Semnân'ın karısının güzelliği; dürdane, gevher ile de ona verilen kıymet anlatılmaktadır.

Pîr İle İlgili Benzetmeler

“...bir Pîr-i Nûrâni yüzünden nur-ı samedâni **güneş gibi** divânhanenin içerüsini rûşen itmekde...” (s. 31) .

Eserde kutb olarak kabul edilen Pîr'in yüzü nur ve aydınlık bakımından güneşe benzetilmektedir.

Melik-i Hûbân İle İlgili Benzetmeler:

“...Melik-i Hûbân andelib-i **şeydâ** ve tûti-yi şükr ü hâra gibi kelâma başlayup olarak kabuğı soyulmuş dâneleri câmin renginde idi...” (s. 41) .

“ ...Melik-i Hûbân **füsûnkâr diliyle** söze ve dürlü dürlü temannâlar...” (s. 46) .

Andelib-i şeyda da gülün aşkıyla bülbülü kandırması gibi Melik-i Hûbân'ın Melik Semnân ve Vezir'ini kandırmaya çalışması benzetilmektedir. Ayrıca Melik-i Hûbân'ın sesinin güzel olması ve Melik Semnân'ı etkileyecek kadar güzel konuşması bakımından tûtîyle benzerlik söz konusudur.

“ ...Ve Melik-i Hûbân dahi önlerinde **güneş gibi nihân** olduğu taraftan doğru gelmeğe başladı... (s. 44) .

Kelime anlamı “ güzeller ” olan Hûbân, hikâyede kahramanı sesi ve güzelliği ile kandırmaya çalışan kötü biridir. Müellif, Hûbân'ın güzelliğini güneşe benzetererek bu güzelliği daha belirgin hale getirmek istemiştir.

Naaşı Türbeye Getirilen Şehit İle İlgili Benzetmeler:

“...Fi-hâl o zât-ı mukaddesin nûr-ı ruhsârı şems-i tâbân gibi derûn-ı türbeyi münevver iderek dîdârına bakmağa dîdeler kamaşur idi ve uyku uyuyor gibi hâletde bulunup ...” (s. 79) .

Naaşı türbeye taşınan mukaddes kişinin nurlu yüzü / yanağı ölü olmasına rağmen hala çok parlaktır ve güzeldir. Bu bakımından güneşin parlaklığına benzetilmektedir.

“...ark-ı şehâdet cebinlerinden dâne-i incü gibi katre katre zenehdânına ve zenehdânından dahi sîne-i mecrûhlarına rîzân olurlar idi.

Ve güyâ o sâ'atde şehîd ü zâhmdâr olmuş gibi gerdân-ı 'âlîlerinden al kân revân olur idi..."(s. 79) .

2.3.1.2 İnsan Dışında Nesnelere İle İlgili Benzetmeler

2.3.1.2.1 Mekânlar, Eşyalar, Bitkilerle İlgili Benzetmeler

Mekânlarla ilgili benzetmeler hikâyenin akışında önemli rol oynayarak, okuyucu etkileyen, somutlamalar içeren ve en önemlisi hikâyeyi yüzeysel olmaktan çıkarıp hikâyeye yeni bir görünüm kazandıran önemli unsurlardandır.

"...Akar mâ-yı zülâl-i 'ayn-ı kevser (s. 13) "konakladıkları çimenlikteki akan suları güzellik bakımından kevser ırmağına benzetmektedir.

*" ... dahi kandiller yanarak **cennet** gibi rûşen olup ..." (s. 83) .*

*"... Çıkup ol bağ-ı **cennet** gülşeninden..." (s. 49) .*

*" Kapu iki tarafa açulup cehennem azabından kurtulup **cennete** girer gibi ferâh u şâd ile bağçeden içerü girdiler..." (s. 41) .*

Cennet benzetmelerinde yeşillik, bahçe, güzellik; ferah, aydınlık gibi anlamlar söz konusudur. Hikâyede konaklanan yerlerin yeşillik, aydınlık, ferah olması sürekli mücadele içerisinde olan hikâye kahramanında olumlu etki yaratmaktadır. Bu aynı zamanda okuyucu içinde söylenebilir. Müellifin okuyucunun daima kötü, olumsuz durumlar karşısında sıkılabileceğini hesaba kattığını söyleyebiliriz.

Aşağıda yer alan benzetmeler ise günlük yaşantı içerisinde kullanılan eşyalar ve bitkilerle ilgili benzetmelerdir.

*"...bir peyker-i sifât etrafında dahi sandâlye nişin olan hûrân **lülü lâlê gibi** hüsn-ü cemâllerine bakan mecnun-ı zülf-ü leylileri olacağı şüphesiz idi..."(s. 24) .*

*"Açılmış lâlê sünbül yaseminler / Gezer **hûri misâlî sim-i tenler**"(s.26.)*

“... Pîrin didiği gibi bir sâhrâ-yı cebir ki ucu bucağı bilinmez ve uzakda bir **siyâh tepe gibi bir hayal** görünür idi.” (s. 27.)

“... çiçeklerin kokuları **yâd- ı nesim gibi** rüzgâr esdikce dimağa yayılırdu...”(s. 11.)

“... ummân olup her bir dalgası **dağlar gibi** üzerlerine hücum itmekte ve karşı tarafda kara hayâl gibi görünüyor idi.” (s. 38.)

“... **kara gibi** yalnız göze deniz görüldüğü ma'lûmu oldukda ...”(s. 39.)

“Varır **dağlar gibi** emvâc-ı deryâ...”(s. 40 .)

“Düşer **cevher gibi** pîş-i nigâha...”(s. 41.)

Dizenin öncesinde Pîr'in tembihlerini dinlerlerse eğer sonunda mutlu olacakları söyleniyor ve devamı olan bu dizede bu mutluluk cevhere benzetilmektedir.

Dilimizde benzetmeler genellikle benzetme edatlarıyla yapılmaktadır.

Benzetme edatı: Unsurlar arasında benzerlik ilgisi kuran edat ya da edat görevini yüklenmiş sözcükler, ekler.

Bunların başlıcaları şunlardır: gibi, bigi, tek, andırır, benzer, niteki, nitekim sanki çü, çün, mânend, gûyâ, gûne, gûnâ, sıfat, misâl, misl, kadar, -veş, -âsâ, -vâr, âdetâ, nisbet, meğerki tıpkı.

Melik Semnân hikâyesinde benzetmelerin -üç tanesinin dışında- sadece ” gibi ” edatıyla yapıldığı görülmektedir. Buna birkaç tane örnek aşağıda yer almaktadır.

“... bir Pîr-i nûrâni yüzünden nur-ı samedâni güneş **gibi** divânhanenin içerüsünü rûşen itmekte ...” (s. 31) .

“... Fi-hâl o zât-ı mukaddesin nûr-ı ruhsârı şems-i tâbân **gibi** derûn-ı türbeyi münevver iderek dîdârına bakmağa dîdeler kamaşur idi ve uyku uyuyor gibi hâletde bulunup...” (s. 79) .

“... *Melik-i Hûbân andelib-i şeydâ ve tûti-yi şükr ü hâra gibi kelâma başlayup olarak kabuğı soyulmuş dâneleri câmin renginde idi...*” (s. 41) .

Hikâyede üç tane benzetmede ise benzetme edatı kullanılmamıştır.

“ *Ne duhter-i server cins-i peridir* (s. 69) .

Açılmış sünbül ü gül sinesine ”

“ ...*Melik Semnân Semerkant Padişâh'ı (Saral) nâm-ı Şâh'ın (Bedir-i Cihân) isminde bir duhter-i şems-i âhterlerini zevce ittihâz eylemişler idi...*”(s. 68) .

“ *Cemâl-i şem'ine pervâne mâil...*” (s. 6) .

Halk hikâyelerinde benzetme diğer edebi sanatlardan daha fazla karşımıza çıkmaktadır. Şairin ve yazarın sonsuz hayal dünyası ve dil üzerinde yaptığı değişiklikler çeşitli benzetmeler ortaya çıkarmıştır.

Müellifin hikâyede kullandığı bu benzetmeler anlatılanları somutlaştırarak daha etkili ve inandırıcı olmasını sağlamaktadır.

Okuyucunun zihninde kahramanların ve olayın geçtiği bazı mekânların benzetme yoluyla portresi çizilerek adeta seyrediliyormuş hissi yaratılmaya çalışılmıştır.

İncelediğimiz Melik Semnân hikâyesinde benzetmelerin birçoğu teşbih-i belîğ, benzetme edatı ve benzetme yönü olmaksızın yapılmış olduğunu görmek mümkündür.

Benzetmeler daha çok kişilerle olduğu için eserin nesir kısımlarında daha fazladır.

Anlatıma akıcılık, canlılık ve renklilik kazandıran bu benzetmelerin pek çoğu divan edebiyatı geleneği içinde var olan ve Arapça, Farsça kelimelerle yapılan mazmunlardan oluşmaktadır.

2.3.2. İstiareler

İstiare sanatının tanımını Cem Dilçin şöyle yapmaktadır: “ Bir şeyi kendi adının dışında, türlü yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anma. Bu bakımdan istiare hem bir mecaz hem de benzetme sanatıdır.” (Dilçin

1997: 412) Aslında biz kısaca istiare için şu tanımı yapabiliriz: “ **Sadece benzeyenin ya da sadece benzetilenin söylenmesiyle oluşan kısaltılmış teşbih sanatıdır.** ”

İstiare, pek çok türe ayrılmıştır. En yaygın olanları ise: Kapalı İstiare, açık istiare ve yaygın istiaredir.

İstiare Türleri

1. Açık İstiare

Divan şiirinde klişeleşmiş kullanımlar yani mazmunların kullanımı açık istiaredir. Açık istiarede benzetme ögelerinden kendisine benzetilen söylenir, benzeyen söylenmez. Yani güçlü olan öge şiiirdedir.

2. Kapalı İstiare

Açık istiarenin tersine kapalı istiare güçsüz öge yani benzeyenin olup benzetilenin olmadığı istiaredir.

3. Temsili İstiare / Yaygın İstiare

Eskiler buna istiare-i temsili de der. Benzetmenin temel ögelerinden benzetilen ya da benzeyenden yalnız birisi söylenerek çok sayıda benzerliğin şiirin içerisine yayılarak sıralandığı istiare örneğidir.

İnceleme metnimizde yer alan istiare örnekleri şunlardır:

2.3.2.1. Kapalı İstiare

“ *letâfetlü çemenzâr* ” (s. 13) .

Benzeyen *çemenzar* kendisine benzetilen ise *insandır*. Kendisine benzetilen söylenmemiş bu durumda **kapalı istiare** yapılmıştır.

“ *açıldı rûşen oldı bâht-ı sâzı* ” (s. 11) .

Benzeyen *baht, talih* kendisine benzetilen ise *güneştir*. Kendisine benzetilen söylenmemiş bu durumda **kapalı istiare** yapılmıştır.

“ *oldukça gözler jâlelenür* ” (s. 15) .

Benzeyen *gözler* kendisine benzetilen ise *çiy tanesi*. Kendisine benzetilen söylenmemiş bu durumda **kapalı istiare** yapılmıştır.

“ *bâht-ı handân* ”(s. 19) .

Benzeyen *baht* kendisine benzetilen ise *insandır*. Kendisine benzetilen söylenmemiş bu durumda **kapalı istiare** yapılmıştır.

“ *olur bakdıkça ol hürşid-i garâ* ” (s. 26) .

Benzeyen *Melik Semnân* kendisine benzetilen ise *güneştir*. Kendisine benzetilen söylenmemiş bu durumda **kapalı istiare** yapılmıştır.

“ *Harâb olmuş gönüller* ”(s. 66) .

Benzeyen *gönüller* kendisine benzetilen ise *yıkık yer, mekân*. Kendisine benzetilen söylenmemiş bu durumda **kapalı istiare** yapılmıştır.

2.3.2.2. Açık İstiare

“ *Sana bir gonce Mevlâ kıldı ihsân* ” (s. 32) .

Benzeyen *Melik Semnân*'ın *karısının karnındaki çocuk* kendisine benzetilen ise *goncadır*. Kendisine benzetilen söylenmiş bu durumda **açık istiare** yapılmıştır.

“ *İderler medhini ebru kemânın* ” (s. 48) .

Benzeyen *Melik Semnân*'ın *kaşları* kendisine benzetilen ise *kemân*. Kendisine benzetilen söylenmiş bu durumda **açık istiare** yapılmıştır.

“ *ve duâlar eyleyüp o hüsn ü mâha* ” (s. 13) .

Benzeyen *Melik Semnân* kendisine benzetilen ise *aydır*. Kendisine benzetilen söylenmiş bu durumda **açık istiare** yapılmıştır

“ *Velî böyle sedefden doğsa cevher*” (s. 69) .

Benzeyen *Melik Semnân*'ın *karısı* kendisine benzetilen ise *sedef ve cevher*. Kendisine benzetilen söylenmiş bu durumda **açık istiare** yapılmıştır.

“ *Ne gevherdir ne gevherdir o gevher* ” (s. 69) .

Benzeyen *Melik Semnân*'ın *karısı* kendisine benzetilen ise *gevher*. Kendisine benzetilen söylenmiş bu durumda **açık istiare** yapılmıştır.

Benzetmelerden hem günlük dilde, hem de şiir dilinde anlamı ve anlatımı güçlendirmek amacıyla büyük ölçüde faydalanılmakta, bu benzetmelerle yer yer okuyucuda yepyeni hayal ve duyguların doğması sağlanmaktadır. İçerisinde hem mecazı hem de benzetmeyi barındıran zamanla kullanımını yaygınlaşan hatta Divan edebiyatında mazmunların oluşmasını ve çeşitlenmesini sağlayan istiare sanatı incelenilen eserde fazla görülmemektedir. İstiare yollu yapılan benzetmelerin büyük çoğunluğu hikâyenin başkahramanı Melik Semnân ile ilgilidir. Diğer kahramanlardan farklı olduğunu ortaya koymak için bu yola başvurulmuştur. Benzetmelerin tamamı Divan edebiyatında kullanılan mazmunlarla benzerlik göstermektedir. Eserde kullanılan bu sanatın yukarıda söylediğimiz amaçlarla kullanıldığı görülmüştür.

2.3.3. İkilemeler ve Tekrarlar

İkilemeler yani tekrarlar, aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gruplarıdır. Tekrarı meydana getiren iki kelimenin tekrara iştiraki tamamıyla birbirine eşittir. Fonksiyonları da, şekilleri de, vurguları da birbirinden farksızdır. Eksiz yan yana gelirler ve her iki kelime de kendi vurgusunu taşır. Bu kelime grubunun yapısının temelini kelimelerin arka arkaya tekrarlanması teşkil eder. Bu vasıfları ile tekrarlar en basit, en sade kelime gruplarıdır.” (Ergin 2004: 377) .

İncelediğimiz metinde ikilemelerin çokça kullanıldığı görülmektedir. Bunlar anlamlarına göre, türlerine ve ait olduklarına dillere göre sınıflandırılarak aşağıya çıkarılmıştır.

“ *zâr u zâr ağılardı* ” (s. 6) .

“ *tir tir titremeye* ” (s. 17) .

“ *hüngir hüngir ağlamağa* ” (s. 50) .

“ *parıl parıl parlamakda* ” (s. 62) .

Bu ikilemeler fiil ve fiilimsiyi niteleyerek birlikte kullanıldığı sözcüğü güçlendirip sözcüğe abartı anlamı katmıştır ve zarf göreviyle kullanılmıştır.

“ *bir bir nakl eyledikde n* ” (s. 57) .

Bu ikilemede nakl eyleme eyleminin sırayla yapıldığı anlamı vardır. Eylemin içerdiği anlamın sırayla yapıldığı vurgulanmaktadır ve zarf göreviyle kullanılmıştır.

“ *gide gide ikinci vaktinde* ”(s. 11) .

“ *gele gele* ” (s. 51) .

-A zarf-fiil ekiyle kurulan bu ikilemeler eylemin içerdiği hareketin sürekliliği anlamında zarf göreviyle kullanılmıştır.

“ *yavaş yavaş gelmeğe başladı* ”(s. 12, 50, 51, 87,) .

Bu ikileme birlikte kullanıldığı fiilimsinin hızını belirtme anlamında ve zarf göreviyle kullanılmıştır.

“ *nâme-i Melik Semnân'ı rize rize iderek* ” (s. 91) .

Bu ikilemede bütünü küçük parçalara ayırarak rakibe duyulan kızgınlık anlamı verilmek istenmiştir ve zarf göreviyle kullanılmıştır.

“ *katre katre zenehdânına* ”(s. 79) .

“ *dürlü dürlü temennâlar* ”(s. 6) .

Sıfat göreviyle kullanılan bu ikilemelerde miktar / çeşit anlamı verilmek istenmiştir.

Bunların dışında Melik Semnân hikâyesinde aşağıya çıkardığımız yakın anlamlı ve eş anlamlı kelimelerle yapılmış eş anlamlı / sinonim / müteradif diye adlandırılan ikilemeler de kullanılmıştır. Bu ikilemeler Arapça+Arapça (A+A) ; Arapça+Farsça (A+F) ; Farsça+Arapça (F+A) ; Farsça+Farsça (F+F) sadece bir tanesi Türkçe+Arapça (T+A) şeklindedir.

Aynı anlama gelen ve farklı sözcüklerle yapılan bu ikilemelerde amaç okuyucuya düşüncesinin önemini aktarmak ve hissettirmektir. Aynı zamanda müellif bu ikilemeleri kullanarak cümlede bir ahenk yakalamaya çalışmıştır.

mesrur u şadan (s. 21) A+F (Sevinçli)

pend ü nasihat (s. 32)	F+A	(Öğüt)
vaz u nasihat (s. 33)	A+A	(Öğüt)
gizli vü hafi (s. 33)	T+A	(Gizli)
elem ve keder (s. 34)	A+A	(Üzüntü)
şek ü şübhe (s. 38)	A+A	(Şüphe)
ferah u şad (s. 41)	A+F	(Sevinçli)
cevr ü cefa (s. 42)	A+A	(Haksızlık, zulüm / Üzme, Eziyet etme)
ahd u yemin (s. 55)	A+A	(Yemin)
vüzera vü vükela (s. 61)	A+A	(Vekiller)

Bazı kelimelerin anlamlarını birbirinden ayırmak zordur. Zaman zaman birbirinin yerine kullanılan ve yakın anlamlı kelimeler denilen bu kelimeler birbirinden çok farklı anlamlar ihtiva etmektedir. Anlamsal çerçeveyi genişletmek için ve okuyucunun düşüncesini farklı noktalara taşımak için kullanılan yakın anlamlı ikilemeler aynı zamanda diğer türlerdeki ikilemeler gibi hem ahenk sağlamak, anlamı pekiştirmek, güçlendirmek ve kavramı zenginleştirmek amacıyla da kullanılmıştır.

İkilemelerin bazılarında ilk ses benzerliği, yine bazı ikilemelerde ikilemeyi oluşturan kelimelerde yakın seslerin fazlaca olması okuyucunun ayrıca bir ahenk yakalamasını da sağlamaktadır.

adl ü hakkaniyet (s. 35)	A+A	(Adalet / Doğruluk)
feryad ü figan (s. 38, 52)	F+F	(Bağırma, çığlık / Ah çekme)
izzet ü ikram (s. 42)	A+A	(Saygı, değer / Cömertlik)
şad u handan (s. 43)	F+F	(Sevinçli / Gülen)
şehd ü şeker (s. 45)	A+F	(Bal / Şeker)
deşt ü beyaban (s. 74)	F+F	(Kır, ova, çöl / Çöl)
zevk ü sefa (s. 48)	A+A	(Beğeni, hoşlanma / Zevk, eğlence)
handan u mesrur (s. 66)	F+A	(Gülen / Sevinçli)

memnun u mesrur (s. 70)	A+A (Memnun, mutlu / Sevinçli)
fukara vü mesa (s. 85)	A+A (Yoksullar / Akşam)
hamd u sipas (s. 80, 84)	A+F (Şükür)
mahvaz ü mestur (s. 32)	...+A (Koruma / Yazılı, Örtülü)
keder ü meşakket (s. 52)	A+A (Üzüntü / Sıkıntı, güçlük)

Genellikle anlamı güçlendirmek için kullanılan ikilemelerin bundan başka içinde yer aldığı cümlelerin anlamına abartma, birliktelik, sıralama, çoğaltma, yaklaşma, belirsizlik, alaycılık gibi farklı anlamlar da kattığı görülmektedir.

Aynı sözcüğün tekrarlanması, yakın, uzak, zıt anlamlı veya anlamlı, anlamsız sözcüklerin yan yana kullanılmasıyla oluşan ikilemeler dilimizde daha çok sıfat, zarf, isim ve bağ-fiil türünde sözcüklerle yapılır. Yine bu görevlerde kullanılırlar.

Melik Semnân hikâyesinde karşımıza çıkan ikilemeler aynı sözcüğün tekrar edilmesiyle ve aynı anlama gelen sözcüklerle yapılmıştır, yani”aynen tekrar”olarak karşımıza çıkmaktadır. Zıt, eş veya yakın anlamlı ikilemeler hiç kullanılmamıştır. Arapça ve Farsça ikilemeler fazlaca görülmektedir.

2.3.4. Tasvirler

Ferit Develioğlu'nun Osmanlıca Sözlük'ünde tasvir kelimesi şöyle açıklanmıştır: 1. resmini yapma 2. resim; figür; portre 3. yazıyla tarif etme (Develioğlu 1995 . 1039) .

Nesnelerin çeşitli özelliklerinin duyular üzerinde uyandırdığı izlenimler olan tasvir aslında kelimelerle resim yapmadır. İyi bir gözlemin sonucunda ortaya çıkan tasvirlerde amaç nesnelerin belirgin özelliklerini ortaya çıkararak okuyucunun gözünde bu nesnelere görünür kılmaktır.

Melik Semnân hikâyesinde çoğunlukla mekânlar tasvir edilmiştir. Kişi ve eşya tasvirine çok az rastlanmaktadır.

Hikâyede tasviri yapılan kişileri, mekânları ve eşyaları tasnifleyerek inceleme yapılacaktır.

2.3.4.1.Kişi Tasvirleri

Kişinin dış görünüşünün ve iç dünyasının tasvir edilmesine “portre”denilmektedir.

Hikâyede Melik-i Hûbân’ın, Melik Semnân’ın, Melik Semnân’ın karısının ve naaşı türbeye getirilen mukaddes şahsın portresi yapılmıştır.

“...*Vezir ile Melik bu tarafta eğlenmekte olsunlar bir de ol âfet-i devrân on iki dâne sâki-yi nevres-i nihâl...*”(s. 44) .

Cümlesinde Melik-i Hûbân için daha genel bir ifade kullanılmıştır. “Güzel kadın ” anlamında gelen âfet-i devrânın dışında onu belirginleştiren sözcükler kullanılmamıştır.

“... *mağaranın kapûsundan içerüye rûy-ı siyâh bir Arab girdi. Allâhım ağzına yüzine bakanın dünyada işi rast gitmeyeceği mukarrer idi...*”(s. 56)

Melik Semnân’ın elini ve ayağını bağlayan Arapla ilgili bu tasvirde toplumun bu renkteki insanlara bakış açısıyla paralel olarak hikâyede yer alan Arap’ın sadece siyah bir ten rengine sahip olduğu belirtilmiştir.

“... *Pîr Melik Semân’ın yüzine bakup ne baksun. Hâlî perişân benzi sararmış vücûdunda bir deri ve bir kemikden başka bir şey kalmadığını görüb (Büyüklerin kelâmını dinlemeyenin hâlî böyle olur didi...*”(s. 55) .

Bu tasvirde Melik Semnân’ın Pîr’in sözünü dinlemediği vakit mağaraya hapsedilmesiyle birlikte geçirmiş olduğu fiziksel değişim, bu cümlelerle zihinlerde canlandırılmak istenmiştir.

“... *Seb’ada nâm-ı cûd u âhlâk pesend dideleri âlemde mâhmûd bir afitâb-ı alemtâb olup kaşları kemân lebleri mercân şirin-i zaman hokka-yı dehân âhu-yı devrân cânlara cânân güzellere sultân elinden el-aman diyerek cemâl-i bâkemâlini bir kere rivâyet ideni çâh-ı zenehdânda Yusuf-ı âsâ bend-i zindân u zülûf şehmâr-ı perişânını gören dâm-ı câm-ı encâm esir ü sergerdân olacağı şüphesiz idi...*”(s. 68) .

Melik Semnân’ın karısının hem fiziksel özellikleri hem de kişilik özelliklerinin hepsi bu paragrafta verilmek istenmiştir. Gerek ruhsal gerekse

bedensel bütün güzelliklerin mevcut olduğu görülen bu tasvirde hikâye başkahramanın karısı okuyucunun gözünde kusursuzlaştırılmaya çalışılmıştır.

“... *Fi-hâl o zât-ı mukaddesin nûr-ı ruhsârı şems-i tâbân gibi derûn-ı türbeyi münevver iderek dîdârına bakmağa dîdeler kamaşur idi ve uyku uyuyor gibi hâletde bulunup ark-ı şehâdet cebinlerinden dâne-i incü gibi katre katre zenehdânına ve zenehdânından dahi sîne-i mecrûhlarına rîzân olurlar idi. Ve güyâ o sâ’atde şehîd ü zâhmdâr olmuş gibi gerdân-ı ‘âlîlerinden al kân revân olur idi. Üzerinde bulunan âlât-ı harbin cümlesi masikal olarak üzerinde ne jeng ü pas ve ne de bir zerre kadar leke yok idi. Sağ eli sol memesinin üzerinde olup yedi yerinden zâhmdâr olduklarını keşf eylediler...*” (s. 79) .

Naaşı türbeye getirilen mukaddes şahsın fiziksel özelliklerinden ziyade onun şehit edildikten sonraki hali tasvir edilmiştir. Yani mezardan çıkarıldığında yeni ölmüş gibi duruyor olması anlatılmaktadır. Sözü edilen kişiyi mukaddes nitelendirilebilecek özelliği ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Yani şahsın mukaddesliğini ortaya koymak için yapılmış bir tasviridir.

2.3.4.2. Mekân Tasvirleri

“ *Zamân –ı evâilde Belh şehri kurbunda (Şirin) nâmındabir şehri-azîm olup etrafı bağ u zâr ve derûnunda bağçeler ve gülüstânlar ve o gülüstânların derûnunda ırmaklar câr u eşcâr gûnâgûn ile müzeyyen ve ezhâr-ı rengârenk kokuları derûn-ı bağçeye girenleri mest ü bîhûş itmekde ve şâh-ı gülde andelibân ötmekde olup bâğ-ı cennetden bir nazîre denmeğe şâyândı. Şehr-i mezkûrun ortasında murassa’ mermerden ma’ mûl üzerinde envâ’-i resimler hak olunmuş bir sarây-ı âlî binâ olunmuş ve pişkâhında dahi bir kasr-ı dilârâ var imiş ki bütün başdan başa la’l-i cevâhir ile musanna’ ve muntazam sandalyeler ve bir köşesinde ku’ûd Şâh’a mâhsûs lü’lü ve yâkûtdan münakkaş ve musavver bir tâht-ı âlî kurulmuş...*” (s. 2, 3)

Melik Semnân’a ait olan sarayın tasviriyle hikâye başlamaktadır. Müellifin hikâyeye sarayın tasviriyle başlaması hikâyede Melik Semnân’ın dünyada her şeye sahip olduğunu ama bir çocuğa sahip olmadığını

söylemesiyle bağlantılı olarak Melik'in zenginliğini göstermek içindir. Yani tasvirin olayın kurgusu üzerindeki belirleyici etkisini ortaya koyma düşüncesi hâkimdir.

"... bir gülşen gülüstan cennet envâi' yeşillikler ve çiçekler ve elvân elvân açılmış güller ve beneşeler yaseminler dürlü dürlü meyveli ağaçlar bağçenin derûnunda andelîbler feryâd u râz itmekde ve âb-ı hayât mezkûr ağaçların altından cârı ve bir tarafında bir havuz-ı dilâra ki etrafında sandâlyeler zebercedden ma'mûl u menkûş bir tâht mezkûr havuz derûnunda dürlü dürlü balıklar ve mezkûr tâhtın üzerinde bir Melik-i Hûbân oturur başında tâc-ı mücevher ve iki tarafa nekran oldukça gözler jâlelenür..." (s. 14, 15) .

"... bir kasr-ı muallâ gelür ki misli aktâr-ı cihânda nâmu cûd olup ve bir kapûsı vardır ki nısfı altun ve nısfı gümüşden ma'mûl ve özü incü ile tersim olunmuş..." (s. 15) .

"... o gülistân ferâh-ı eşcâr mesmere ile memlû ki fevâkihinden kimse lezzetyân olmamış ve yeşil yeşil çemenler rüzgar esdikçe deniz dalgalanur gibi iki tarafa sallanur idi. Mezkûr çemenlerin aralarında yaseminler serfürûda ve beneşeler ve karanfillerve şebbûlar insanı tâhayyürde bırakurdu ve elvân elvânkatmer güller râyiha-ı tayyibeleri derûn-ı bağçeyi mu'attar ve mu'anber itmekde ve mezkûr gül dallarında bülbüller feryâd u aşk gonca-ı ra'nâ için zârünzâr olmakda ve mezkûr gül ağaçlarının altından bir âb-ı revân akıyordu ki selsebil cennet zan olunurdu ve bağçenin bir tarafında bir ufak köşk var idi. O köşkün derun u hâricinde envâ'i gûnâgûn ile mülevven kuşlar ve tûtiler insana dürlü kelimât-ı muzâhkâne ile tekellüm iderlerdi..." (s. 22, 23) .

"...Bir kasr u alâ bir taşı yâkût-ı âhmardan ve bir taşı yeşil zümrüdden bakdikça 'aklları başdan yağma vü gözlerini mezkûr sarâydandan ayırmaz. İnsan kıyamayarak mest ü hayrân kalur idi. Kapûsu dürlü renklerle müzeyyen cevâhirle tezyin olunmuş ve üzerinde yeşil zümrüd ile (İreme zâti'l-'îmâd. Elletî lem yuhlakmislühâ fî'l-bilâd.) Ayet-i celîlesi nazır olunmuş ..." (s. 30, 31) .

“... İçerüye girüp baktılar ki on iki dane sütûn altısı gümüş ve altısı altundan rezk olunmuş ve üzerinde divânthane kurulmuş...” (s. 31) .

Hikâyenin beş yerinde geçen ve Melik-i Hûbân'a ait olan sarayın tasviri de Melik Semnân'ın sarayının tasviri gibi aynen bir fotoğraf karesini andırır bir söyleyişle o mekânı yahut o mekânın herhangi bir halini zihnimize ve hayalimize canlandırma görevi üstlenmiştir. Hikâyedeki rolü Melik Semnân'ı kandırmak olan Melik-i Hûbân'ın oturduğu bu saray hikâyenin kurgusuyla aynı doğrultuda - Melik ve Vezir'inin aklını başından alacak kadar- tasvir edilmiştir. Bu durumda müellif okuyucunun zihninde kelimelerden oluşmuş bir dekor yaratarak mekânı görselleştirilmiştir.

“... Şöyle ki meydân-ı mezkûrun ortasında mermer taşdan ma'mûl münakkaş u müzehheb bir türbe-i 'âlî olub etrafında muhit olarak şekl-i murabba'da kırk 'aded oda inşâ vü cümlesinin mefruşât u malzemesi amâde-i ihzâr olunmuş idi ...” (s. 76) .

Burada ise Melik Semnân'ın yaptıracığı türbenin tasviri yapılmıştır. Türbenin tasviri için seçilen kelimelerle türbenin ihtişamı ve türbeye verilen önem ortaya konmak istenmiştir.

“... yollarının üzerine bir meşelik geldi ki ucu bucağı bilinmez ve ağaçları birbirine girmiş ve hûş u tuyûr ile memlû idi...” (s. 8) .

“...bir çemenzâre vâsıl-ı âb-ı latîf mezkûr çemenlerin aralarından akup ve çiçeklerin kokuları yâd- ı nesim gibi rüzgâr esdikce dimağa yayılırdu...” (s. 11) .

Hikâye içindeki dış mekân tasviri ise Melik Semnân ve Vezir'inin konakladığı bahçeler bağlardır. Müellif bu tasvirlerle gerçeğe benzerlik ve akla yatkınlık duygusunu vermeye çalışmaktadır. Böylece hikâyenin okuyucu üzerindeki inandırıcılık ve gerçekçilik etkisi artırılmaya çalışılmıştır.

2.3.4.3. Eşya Tasvirleri

“... sıfât-ı hûriler ve karşılarında el pençe divân durmakda gılmânlar yûsuf-ı nişân ellerinde lâ'l ve yâkûtdan câmlar ve dürlü âhenkler ile Melik-i Hûbâna mı gülgûn sunmakda ...” (s. 15) .

“... Vezir ile Melik bu tarafda eğlenmekte olsunlar bir de ol âfet-i devrân on iki dâne sâki-i nevres-i nihâl her birisinin sağ elinde kırmızı yâkûtdan câm iççerüsü mey-i gülgûn ile memlû ve sol elinde dahi nâr olarak kabuğı soyulmuş dâneleri câmin renginde idi.” (s. 44) .

Bu tasvirlerde Melik-i Hûbân'ın elindeki kadehin resmedildiği görülmektedir. Eşya tasvirine örnek olarak gösterebileceğimiz bu kadehlerle Melik Semnân'ı kandırmaya çalışılmaktadır. Müellif bu kadehleri, göz alıcılığı ve etkileyiciliği ile “ kırmızı ”; Melik-i Hûbân'ın zenginliğini sergilemek istemesinden dolayı değerli olmasıyla ilişkilendirerek “ yakut ” a benzetilmiştir.

“ ... Pîr'in söylediği çekmeceyi getürdiler ki ne baksun çekmecenin üzeri zümrüd ü yâkût u elmas u incü ve zeberced taşlar ile musanna' yapılmış ve ortasında bir güneş resmi cevherle tersim olunmuş mezkûr çekmeceyi hemân Vezir'in önüne koyup...” (s.46) .

Hikâye içerisinde yer alan önemli eşyalardan biri “ çekmece ” dir. Çekmecenin tasviri yapılırken seçilen kelimelerle çekmece belirgin hale getirilmiştir ve hikâyenin kurgusundaki önemine uygun olarak tasviri yapılmıştır.

Hikâyede kişi tasvirlerinin fazla ayrıntılı olmadığı görülmektedir. Hikâyenin başkahramanı Melik ve Vezir'inin hiçbir fiziksel özelliğine değinilmemiştir. Halk hikâyelerinin genel tavrı da bu yöndedir. Genellikle başkahramanlar erkektir ve onlar daha çok yiğit, savaşçı, âşık, mücadeleci, akıllı... vb. yönleriyle anlatıda yerlerini alırlar. Burada da Melik ve Vezir'i sabırlı ve mücadelecidir. Eserin Bedr-i Cihân ve Melik-i Hûbân olmak üzere iki kadın kahramanı vardır. Bunlardan Bedr-i Cihan, Melik Semân'ın karısıdır. Melik-i Hûbân ise Melik'i kandırmaya çalışan bir kadındır. Eserde

en çok kadınların betimlemesi yapılmıştır. Eser içindeki işlevlerinden dolayı kadınların tasvirinde ayrıntıya daha fazla yer verilmiştir.

Mekân tasvirlerinde anlatım daha zenginleşmiştir. Melik Semnân ve Melik-i Hûbân'ın saraylarının ve oturdukları tahtın süslemeleri sözcükler kullanılarak ve oldukça abartılarak tasvir edilmiştir. Neredeyse tasviri oluşturan tüm kelimeler Arapça ve Farsçadan seçilmiş tamlamalardır. Hikâyede hem iç mekânlar (kasrlar...vb.) hem de dış mekânlar (çemenzar, kabristan...vb.) hikâye kahramanının bulunduğu makamı ve zenginliğini okuyucunun kafasında somutlaştırmak ayrıca hikâyenin içeriğine uygun olması için abartılı bir biçimde anlatılmıştır.

Halk hikâyelerinde fazla rastlamadığımız tasvirlerin incelenilen bu hikâyede daha fazla olduğunu görmekteyiz. Tasvirlerin tamamında Arapça ve Farsça isimler, sıfatlar ve tamlamalar kullanılması ve metne sanatlı söyleyişin hâkim olması Divan edebiyatı geleneğini hatırlatmaktadır. Ayrıca sarayların tasvirlerinde kullanılan benzetmelerde ve tamlamalarda benzerlikler bulunduğu hatta bazılarında ise tamamen aynı kelimelerin kullanıldığı görülmüştür.

2.3.5. Divan Edebiyatı Mazmûnları

Divan şiiri geleneği içerisinde yer alan mazmunlarda görünen anlamlarının içinde görünmeyen anlamlar gizlidir. Yani sanatçının dile getirmek istediği his, hayal, duygu ve düşüncelerini çeşitli edebi sanatlar kullanarak, bazı ipuçları yardımıyla anlatmasıdır.

İskender Pala “ bir mana veya mefhumu özelliklerini çağrıştırmak kelime grupları içinde gizleme sanatına mazmûn denir.” (Pala 1993: 10) diyerek mazmunun bir çağrışım olduğunu söylemektedir.

Eserine ulaşamadığımız farklı kaynaktan buraya aldığımız mazmun tanımına Mine Mengi ise şöyle diyor: “ Divan edebiyatının kendi dünyası içerisinde bilinen hayâl, inanış ve düşüncelerin beyit ya da beyitlerdeki dolaylı anlatımıdır mazmûn.”

(<http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/4.php>) (25 Kasım 2017) .

Tanımdan hareketle Mengi, mazmunun bir tür çağrışım olduğunu vurguluyor.

Mazmunlar sanatçının sanatını göstermesi ve bir bakıma sanatçılığını ispatlamak istemesiyle ortaya çıkmış ve zamanla kalıplaşmışlaştırmış sözcüklerdir.

Melik Semnân hikâyesi içinde divan edebiyatında klişe haline gelmiş ve yaygın olarak kullanıldığını bildiğimiz pek çok mazmunu tespit etmek mümkündür.

Şeyda, cam, saki, bülbül, cemâl-i şem'ine pervâne, kemend, mey, gülgûn, kaşları kemân, lebleri mercân, keman ebruları, câdu nigâhı, bad-ı saba, dil, tutiyâ-yı çeşm...

“ *Açılmış gonceler ötmekte **bülbül*** ” (s. 3) .

“ *...**bülbüller** feryâd u aşk gonca-ı ra'nâ için...* ” (s. 23) .

Farsça kökenli olan ve edebiyatımıza giren gonca, gülün tomurcuklanıp büyümeğe başladığı ve henüz yapraklarını açmadığı halidir. Edebiyatta goncanın açılması ile bülbülün sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar feryat etmesi arasında alaka kurulur. Sabaha kadar goncanın açılmasını görmek için öte öte kendini uyanık tutmaya çalışan bülbül, tan vaktinde yorgun düşüp bir ara gözlerini kapar. O esnada ise esen sabah yeli goncaya dokunarak onun açmasını sağlar. Gözünü açan bülbül goncanın açtığını görünce bu defada akşama kadar açıldığını neden göremedim diye feryada devam eder. Gonca ve bülbül mazmunu hikâyede bir gül bahçesinin tasviri içerisinde benzetme amacı güdülmeden anlamına uygun kullanılmıştır.

“ *... lâl ve yâkûtdan **câmlar** ve içerüsünde...* ” (s. 24) .

“ *Sunarsa âşîka bir **câm** sâki* ” (s. 3) .

Birçok mazmun sözlüğünde *câm; kadeh, ufak billur bardak* olarak anlamlandırılmaktadır. Câm, yukarıdaki dizelerde olduğu gibi kadeh

anlamında tek başına kullanıldığı gibi şarabın mucidi Cem ile beraber Câm-ı Cem şeklinde de sıkça kullanılmıştır. Eserde Melik-i Hûbân ve hurilerin elinde görülmüş ve kadeh anlamında kullanılmıştır.

“... *Esüp bâd-ı sabâ zülf ü perişân...*” (s. 68) .

Melik Semnân'ın karısının anlatıldığı manzum kısımda yer alan *sabâ*, daha çok sevgilinin semtinden esen rüzgâr anlamında kullanılmaktadır. Sabâ; sevgilinin zülf-ü perişanlığı ve aşkın kokusu olarak bahar tasvirlerinde kullanılırken beraberinde birçok mazmun oluşmasını da sağlamıştır. Divan şiirinde sık kullanılan rüzgâr çeşitlerinden biri olan sabâ, daha çok koku ile olan taşıma, dağıtma ve yaymaya dayanan ilişkisi bakımından ele alınır. Sabâ, güzel kokusu yüzünden sevgilinin saçlarına düşkündür. Onu çözer, dağıtır, uçurur. Sevgilinin saçlarına dokunduğu için güzel kokar.

“ *Cemâl-i şem'ine pervâne mâil* ” (s. 6) .

Divan şiirinde sıkça kullanılmış mazmunlardan biridir. Bülbülün güle duyduğu aşk gibi mum ile pervanenin de aşkı vardır. Mum maşuk olur, pervane de âşık. Aşk; aşk dolu bir bakışla ortaya çıkar, bu kıvılcımdır ve bu kıvılcım mumu ateşe verir. Âşığın yani mumun etrafında pervâne yani maşuk dönmeye başlar. Her seferinde aşkına daha çok yaklaşmak ister ama mumun alevi buna izin vermez; pervane aşkına yaklaşımadan edemez mumun etrafında döner durur ve sonunda kanadı mumun alevine değer, yanar.

Hikâyede Melik Semnân'ın yüzünün güzelliği mumun aydınlığı ve parlaklığıyla onu gören herkesin bu güzelliğe hayran olması da pervane ile ilişkilendirilmiştir.

“ *Salurken 'âlemi anlar kemende* ”

“ *Nazar kıl düşdiler bî-tâb-ı bende* ” (s. 19) .

Divan şiirinde çok karşılaşılan mazmunlardan biri de sevgilinin saçlarının kemende benzetilmesidir. Sevgili saç kemendini âşığın boynuna

dolamış, âşığın boynuna dolanan bu bağ aşığı kendisine kul köle yapmıştır. Bu kement boyna dolandığında zahidi bile yolundan çevirecek güce sahiptir.

Hikâye de bu anlamında kullanılmamıştır. Onlar yani Melik Semnân ve Vezir Saksaha tüm cihanı güçleriyle korkuturken hırsızların gelip bu cihana hükmeden Melik ve Vezir'inin ellerini ve ayaklarını bağlamalarıyla güçlerinin ellerinden alındığı anlatılan bu beyitte kement"koru" anlamında kullanılmıştır.

“ *Nedir o hûb revîşler göz süzüşle r* ”

“ *Nigâh itdikçe cism ü câna işler* ” (s. 26) .

“ *Düşenler pend-i Pîrân ile râha* ”

“ *Düşer cevher gibi pîş-i nigâha* ” (s.41) .

“ *Kemân ebruları câdu nigâhı* ”

“ *Bırakur Melik dilde âh u vâhı* ” (s. 69) .

Nigâh; Farsça bakış, bakma anlamına gelen nigâhla kastedilen sevgilinin bakışıdır.

Âşığın gönlüne bir ok gibi girip onu yaralayan bakış sevgiliyi görmezden geldiği ve yüreğini yaraladığı için zalim, kâtil, cellâd; büyülm bakışları yüzünden cadı, sâhir, büyücü, dinsiz; sarhoş edici olduğundan mest, mest-i harab; mahmurluğu nedeniyle bîmardır, hastadır. Bakışları ile âşığı dermansız bırakıp aşığını büyüleyen bu bakışlar yukarıda belirtilen değişik anlamlarda hikâyenin pek çok yerinde kullanılmıştır.

“ *kaşları kemân lebleri mercân* ”(s. 68) .

“ *Kemân ebruları câdu nigâhı* ”(s. 69) .

Klasik şiirlerde kaşı keman / yaya, bakışı oka benzetmek hemen her şairin yaptığı bir benzetmedir. Şairler, eğriliği dolayısıyla sevgilinin

kaşlarını yaya ve o kaşların altından fırlatılan bakışları da, gönle saplanması cana tesir etmesi yüzünden oka benzetirler ve teşbih sanatının içinde kullanırlar. Keman mazmunu hikâyede de Melik Semnân'ın karısının tasviri yapılırken anlamına uygun olarak kullanılmıştır.

“ *Sunarsa âşık bir câm sâki* ” (s. 3) .

Saki; su veren, su dağıtan kişidir. Divan edebiyatında içki meclisinde şarap sunan kimse anlamında kullanılmıştır. Eserde sakiyle kastedilen Melik Semnân'dır. Hikâyenin ilk manzum parçasında Melik Semnân anlatılırken Melik Semnân'ın halkına sağladığı huzur ve mutlulukla ilişkilendirilmiştir.

“ *Açılmış gonceler ötmekte **bülbül*** ”(s. 3) .

“... ve mezkûr gül dallarında **bülbüller** feryâd...” (s. 23) .

“ *Anın rahnda **bülbüller** virür ser* ” (s. 27) .

“... bir tarafta **bülbüller** vesâir hûb-ı sadâ-yı kuşlar...” (s. 43) .

Bülbül; Divan edebiyatında en çok kullanılan mazmundur. Bülbül, gül için söylediği şarkıyla ağlayıp inleyen durmadan sevgilisinin güzelliklerini anlatan ve ona aşk sözleri söyleyen bir âşığın sembolüdür. Bazen âşığın kendisi bazen canı bazen de gönlü olur. Güzel sesi de âşığın güzel sözleri yani şiirleridir.

“...sağ elinde kırmızı yâkûtdan câm içerüsi **mey-i** gülgûn ile memlû...” (s. 44) .

Mey; divan edebiyatında içki, şarap gibi anlamlarda kullanılmakla birlikte aşkı da temsil ederek pek çok şiirde yerini bulmuştur. Eserde aşk anlamından ziyade Melik-i Hûbân'ın yanındaki güzellerin kadehindeki içkidir. Gerçek anlamda kullanılan meyi Melik ve Vezir'ine sunarak onları sarhoş etmek etmek isterler.

“ *Esüp bâd-ı sabâ zülf ü perişân* ”

“ *İdince **dil** olur târâc u virân* ”(s. 69) .

Dil; divan şiirinde âşık, daima acı çeken, yaralı olarak karşımıza çıkmaktadır. Âşığın; sevgilinin aşkına talip olması, âşığı sonu gelmeyen bir

kedere sürüklemektedir. Bu aşk çıkmazının hissedildiği yer de şairin gönlüdür yani dildir. Bedr-i Cihân için söylenen bu mazmun anlamına uygun olarak kullanılmıştır.

“... dürlü âhenkler ile Melik-i Hûbâna mı **gülgûn** sunmakda bulunurlar...” (s. 15).

Gülgûn, gül renkli, pembe, kırmızı ve ateş renginde anlamında birtakım benzetmeler için kullanılır.

Gülgûn, bu anlamlarının dışında şarap, mey, kadeh, dolu sağar, hatta gözyaşı olarak da karşımıza çıkar. Şaraba bakan âşık, şarap dolu kadehin rengini gördüğünde sevgilisinin dudaklarını, yanaklarını hatırlamış olur. Gülgûn, âşığa döktüğü kanlı gözyaşlarını hatırlatan bir renktir. Hikâyede Melik-i Hûbân'ın Melik Semnân'ı kandırmak için elinde tuttuğu kadehin rengidir. Kadehin renginin göz alıcı yani renginin gülgûn olması Melik Semnân'ı etkileyebilmek içindir.

İncelediğimiz bu hikâyenin Divan edebiyatı tesiriyle oluşmasından dolayı verdiğimiz örneklerin dışında hikâyede daha pek çok mazmun kullanılmıştır. Mazmunların hikâyede manzum ve mensur kısımlarda tasvirler içerisinde benzetme amacıyla süregelen anlamlarına uygun kullanıldığı görülmektedir.

2.3.6. Mübalağalar

Mübalağa, İskender Pala (Pala 1999: 298) tarafından “ edebiyatta sözün etkisini arttırmak için bir şeyi olmayacağı biçimde yahut olduğundan çok veya az gösterme sanatıdır.” şeklinde tanımlanır.

Klasik anlatılarda niçin mübalağalı bir anlatım tercih edildi?

Cem Dilçin bu konuyu “ Örneklerle Türk Şiiri ” adlı eserinde bir cümle ile özetlemiştir: “ Eskiler bir şairin hayalinin genişliğini ve gücün göstermesi bakımından mübalağa sanatına daha çok önem vermişlerdir.” (Dilçin 1997: 447) .

Halk hikâyesi geleğinin en önemli üslûp özelliklerinden biri olan bu sanat, Melik Semnân hikâyesi içinde fazla kullanılmamıştır. Hikâyede kullanılan mübağalı cümleler şunlardır:

İnsanların gamdan ve kederden kurtulmak için Melik Semnân'ın köşküne gidip bakmaları;

“...def’-i gâm u keder itmek içün ol köşke mülk-i hîn-i hâcetde gidüp merâklarını de’f ü zâil iderlerdi...” (s. 3.) .

Ucu bucağı bulunmayan ve uzaktan hayal gibi görünen tepe;

“...bir sâhrâ-yı kebir önünüze gelür ki ucu bucağı bulunmaz ve hayâl gibi uzakdan bir tepe görünür...” (s. 16) .

Emsali bulunmayan gül bahçesini görenin bir daha hiç aklından çıkmayacağı;

“ Görüp o gülüstân-ı bî-misâlî ”

“ Gönülden haşre dek gitmez hayâlî ” (s. 26) .

Mübalâğa sanatı içerisinde değerlendireceğimiz dikkat çeken birkaç örnektir. Müellifin burada ortaya çıkarmak istediği şey abartma yoluyla gerçek dışı ortamı vermektir. Bu ortamlar müellifin yarattığı hayali ortamlardır. Okuyucu ilk başta bunun etkisinde kalsa da bunun abartı olduğunu sonradan anlamaktadır. Eserde mübalâğaların gerçekten çok uzak oluşu, eserin inandırıcılığını azaltmamıştır.

2.3.7. Seci

Seci; nesir içinde, cümle, cümlecik veya tamlamaların sonlarında bulunan kelimeler arasında iç kafiye oluşturma sanatıdır.

“... kolları bağı ve yürekleri dağı...” (s. 18) .

“... Ac ve susuz ve elim ve ayağım bağı ve ciğerim dağı...” (s. 56) .

“...kaşları kemân lebleri mercân...” (s. 68) .

“...cânlara cânân güzellere sultân...” (s. 68) .

Seci hikâye içerisinde fazla kullanılmamıştır. Eserde yalnızca yukarıdaki örneklere rastlanmıştır. Bu seciler sanat yapmaktan ziyade günlük konuşma içerisinde var olan kalıplaşmış secili sözlerdir ve eser içindeki en önemli görevi müzikaliteyi artırarak hoş bir ahenk sağlamaktadır.

3.3.8.Nida

Nidâ “ Edebiyatta sevinç, şaşma, acıma, öfke vs. duyguları belirtmek için sesi yükseltmeye ve seslenmeye ” denir (Pala 1999: 315) .

Nidâ sanatının Melik Semnân hikâyesi içinde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. “ *Ey, yâ, Yarab, lala, canım, ey yar, ey can* ” gibi ünlemler karşılıklı konuşmalar içinde kendini gösterir.

“*Ey benim sâdık Vezir- i destânım!*” (s. 7) ,”*Nazar kıl geldi yol üstünde ey yâr!*” (s. 13.) “*Vezir’iyle iderdi sohbet ey cân!*”(s. 13) , “*Ey Melik Semnân ve Vezir’i Saksâha!*” (s. 21) .

“ *Ey benim ta ezelden berü ‘aşk ile hâl-i perişân ve ciğer püryân ve sevdâ-yı rü‘yet-i cemâl ile ‘aklım ser-gerdân ve târümâr eylediğim Pâdişâh- ı ‘âlîm Semnân!*” (s. 23) .

“*İkisi de ferâhlandılar ey yâr!*”(s. 26) , “*Ey benî-i âdem sen cân u başından!*”(s. 27) “*İrersin sabır kıl maksûda ey yâr!*” (“s. 30) , “*Didi Pîr çekme gam ey Şâh-ı Semnân!*”(s. 32) “*Ey Semnân ve Vezir’i Saksaha oturun!*”(s. 37) “*Hüdâ’nın hikmetin seyr eyle ey cân!*”(s. 40) “*Ey benim etrafımda!*”(s. 42) , “*Ey Vezir Saksahâ gel bu divâneliği elden bırak!*”(s. 47) “*Ey mekkâre ü ‘addâra!*”(s. 54) , “*Ey benim Vezir-i sâdiklarım!*”(s. 68) , “*Ey benim âhvâl-i perişânıma matla’ olan kimisne!*”(s. 80) , “*Ey hükümdâr Melik Şâh’ın Yemeskup Şâh!*”(s. 90) “*Ey Pâdişâh âlicahım!*”(s. 91) “*Ey divân-ı ‘âlim-i Semnân!*”(s. 95) “*Ey şehriyâr-ı Melik-i ‘âlem!*”(s. 95) “*Ey hâne sâhibi!*”(s. 58.) “*Ey babalık!*”(s. 59) “*Ey babalıklar ve biraderler!*”(s. 60)

Yukarıda metin içinde geçtiği yerlerden aldığımız “ ey ”seslenme edatı, hikâyenin genelinde oldukça fazla tekrarlanan ve hikâye

kahramanlarının yani Melik Semnân, Vezir Saksaha, Pîr-i Nûranî, Yemeskup, Melik-i Hûbân'ın söze başlarken kullandıkları söz başı hitaplardan biridir.

“ *Yâ Râb! Eyle atfî*” (s. 6) , “ *Yâ Râb-ül âlemin!*” (s. 9) , “ *Aman Yâ Râb! Bu ne hâletdir.*” (s. 56) , “ *Yâ Râb! Bu benim çektiğim çile nedir?*”

Allah'tan, kimi zaman da kişilerden içinde bulunulan kötü durumdan kurtulmak için dua, yemin, yakarma anlamı bulunan ünlemlerden yararlanılarak dilekte bulunulur. Tanrım, Yarabbi, maşallah, âmin, elhamdülillah, bu tür anlamı bulunan ünlemlerdir.

Hikâyede “ Yâ Râb ”ünleminin şaşkınlık ve çaresizlik anlamlarında kullanıldığı görülmektedir.

“ *Lala!*” (s. 11, 20, 29, 38, 57, 58) , “ *Canım!*” (s. 12) , “ *Efendim, zât-ı sultânileri!*” (s. 12) , “ *Pâdişâhım! Biz bu kadar mihnet ve meşakkatler çektik.*”, (s. 29, 38) , “ *N'ola Şeyhim!*” (s. 36) , “ *Efendim! Melik Semnân'ın uykusu geldi.*” (s. 46.) .

Kişilerarası ilişkilerde, sözcünün dinleyiciye yönelik olarak konuşucu tarafından gerçekleştirilmesi çağrı işlevi olarak tanımlandığına göre, çağrı ünlemleri de kullanımlarında ikinci bir kişiye ya da çoğul bir gruba yönelerek duyguları iletmeyi içerirler. (Külebi 1990: 23)

Hikâyede tespit edilen bu seslenme, çağrı ünlemleri Külebi'nin belirttiği anlama uygun olarak kullanılmıştır.

“ *Gel yazık, vâllâh yazık olur sana!*” (s. 48) .

Vallâh, ünlemi burada inandırıcılık anlamıyla kullanılmaktadır.

“ *yazıklar olsun!*” (s. 53) “ *Hayflar olsun, vâh vâh!*” (s. 53)

Beğenilmeyen olay ya da durum karşısında hoşnutsuzluğu, üzüntüyü ve kınamayı bildirmek maksadıyla kullanılmış ünlemlerdir.

2.3.9. Atasözleri, Deyimler, Yerel ve Kalıplaşmış Söyleyişler

Atasözleri ve deyimler; söz varlığı, söyleyiş güzelliği, anlatım gücü ve kavram zenginliği bakımından önemli yapı taşlarındandır. Bir dilin

anlatım yollarına, o dili konuşan toplumun geçmişine, yaşam biçimine, geleneklerine, inançlarına ve daha pek çok özelliklerine dair önemli ipuçları içeren deyimler ve atasözleri aynı dili konuşan toplumun ortak zenginlikleridir.

2.3.9.1. Atasözleri

“ Halkın yüzyıllar boyunca geçirdiği denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuştur. Halkın ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirttiklerinden içinde doğduğu toplumun duygu ve düşüncelerinin yaşayış biçimlerinin, inanışlarının, âdet, gelenek ve göreneklerinin aynası gibidirler.”Bu sözler, derin felsefelerden başka güzel buluşlarla, parlak nüktelerle, ince alaylarla, sert taşlamalarla doludur.” (Batur 1998: 603)

İncelediğimiz hikâyede sadece bir tane atasözüne rastlamaktayız.

“...Takdir-i Hüdâ kuvvet-i pazû ile dönmez *bir şem'i ki Mevlâ yaka bir vechle sönmez...”(s. 8).

Çocuğunun olmamasına bir çare bulunamayan Melik Semnân, Vezir'ine “ İnsan, Allah tarafından verilmiş olan cüzi irade ve kuvveti ile yine Allah'ın vermiş olduğu bir karar ve hükmü bozup değiştiremez. Allah'ın yakmış olduğu bir ışığı, bir çırağı insan üflemek ile yani cüzi güç ve kuvveti ile asla söndüremez. Yani Allah'ın muradı ve takdiri karşısında insan bir hiçtir ve hiçbir şey elinden gelmez.” anlamına gelen bu atasözünü söyler ve seyahata çıkacağını bildirir.

2.3.9.2. Deyimler

“ Bir durumu bir olayı, düşünceyi özetleyen en az bir kelimedenden oluşan ve genellikle gerçek anlamının dışında ayrı bir anlama sahip olan, özel anlamları belirli bir kurala bağlanamayan kalıplaşmış söz.” (Kaya 2014: 255) .

Deyimler bakımından oldukça zengin olması Türkçeye ayrı bir anlam ve anlatım zenginliği sağlamaktadır. Duyguların ve düşüncelerin rahatça ifade edilmesini sağlayan deyimler; kalkın ortak yaşantısını, zevkini, kültürünü de yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir.

Metinde az sayıda deyim görülmektedir. Bu deyimler, kullanıldığı yerlerde anlatımı daha somutlaştırmak ve canlı hale getirmek maksadıyla hikâyede yer almaktadırlar. Kurallı ve anlamına uygun bir şekilde kullanılan deyimler şunlardır:

Aklı başına gelmek: İçinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtularak tekrar sağlıklı düşünür hale gelmek.

“... akılları başlarına geldi...” (s. 18) .

Aklını başına almak (toplamak, devşirmek): Mantıksız, ölçüsüz davranışlarda bulunmaktan kendini kurtararak akıllıca bir yola girmek.

“...akıllarını dâimâ başlarına toplayup...” (s. 21, 44, 80)

Aklı başından gitmek: Bilincini yitirmek, bayılmak.

“... akılları başlarından gidüp...” (s. 25, 80) .

Gözüne rahat uyku girmemek: Uykusuz kalmak, hiç uyuyamamak.

“... Merkûm hânesine gelüp düşünerek hûb-ı râhat gözine girmedi...” (s. 60) .

Haram olmak: Bir şeyden gerektiği gibi yararlanamaz olmak.

“... tâht u saltanat bana haram olsun...” (s. 7) .

Ciğeri kebab olmak: Çok büyük bir acıya uğramak, çok büyük bir acıyla içi yanıyor olmak, ciğeri yanmak.

“... âhâlîsinin ciğeri kebab olur...” (s. 7) .

Kara baht: Karayazı.

“... bâhtı kara / kara baht...” (s. 10) .

Aç susuz kalmak: Çok yoksul bir duruma düşmek.

“... aç ve susuz kaldılar...” (s. 18) .

El pençe divan durmak: Bir büyük ya da saygı gösterilen bir kimse karşısında, ellerini göğsü üzerinde kavuşturarak ayakta, buyruk bekler biçimde durmak.

“... karşularında el pençe divân durmakda...” (s. 15, 24, 41) .

Yüz sürmek: Büyük sevgi, saygı gösterilen birinin eşiğine, ayağına doğru yüzünü yere sürercesine eğilmek.

“... yüz sürerek getürdikleri...” (s. 64) .

Bir deri bir kemik kalmak: (insan ve kocabaş hayvan için) çok zayıflamak.

“... vüçûdunda bir deri ve bir kemikden başka bir şey...” (s. 55) .

Baş üstüne! (Ünlem) : Bir isteğin, bir buyruğun yerine getirileceğini belirtmek için “ peki ”, “ peki efendim ”, “ emredersiniz ” gibi kullanılır.

“... Merkûm (baş üstüne) diyerek yanlarından dışarı çıkdı...” (s. 58) .

2.3.9.3. Yerel ve Kalıplaşmış Sözcükler

Hikâyede deyim ve atasözleri gibi belli bir biçimde şekillenmiş fakat deyim ve atasözü özelliği göstermeyen kalıplaşmış bazı cümleler de görülmektedir. Kalıp cümleler de tıpkı atasözleri ve deyimler gibi bir milletin ortak geçmişinden, geleneklerinden, inanışlarından doğar. Ölüm, doğum, düğün, bayramlaşma, selamlaşma gibi durumlarda kullanılan bu cümleler o toplumdaki herkes tarafından aynı şekilde kullanıldığı ve algılandığı için kalıplaşmış kabul edilir.

“...Allâhım ağzına yüzüne bakanın dünyada işi rast gitmeyeceği mukarrer idi...” (s. 56) .

“...haddini bilmeyenin haddini bildirmek...” (s. 91) .

“...kolları bağlı ve yürekleri dağlı...” (s. 18) .

“...yeni vâlidesinden doğup dünyaya gelür gibi ferahnâk...” (s. 44) .

Yerel söylemlere fazla yer verilmemiştir. Aşağıdaki örneklerde görüldüğü üzere “ adım ” yerine “ ayak”, “ bakalım ”yerine “ bağalum”, “ iyice”yerine “eyice” sözcükleri kullanılmıştır.

“...Birkaç *ayak* gitdikden sonra girü dönüp bakdı ki...”(s. 49) .

“...Dur *bağalum* belki Allâhu Teâlâ...” (s. 53) .

“...nasıl şehir olduğunu *eyüce* nazar-ı tedkikden geçirmesini ekîden tenbîh eylediler...” (s. 86) .

15-19. yüzyıllar arasında yaşamış klâsik şairlerimiz arasında birçokları atasözleri ve deyimlerden yararlanmışlar, millî kültürün güçlü sembolleri olarak ve söylediklerine inandırıcı bir hava verebilmek, şiirlerini süslemek, düşüncelerini güçlendirmek, söylemek istediklerini daha açık, net ve etkili bir biçimde ifade etmek için bu söz varlıklarına sıkça başvurmuşlardır. (http://devdergisi.com/Makaleler/575519687_2.pdf) (ET.13.04.2018)

Dil varlığının zenginliğini ortaya koyan bu kalıplaşmış söyleyişler sözlü edebiyatta çok daha önceden ve sıklıkla kullanılmakla beraber klasik edebiyata sonradan girdiği görülmektedir. Klasik edebiyatta atasözü, deyim ve yerel söyleyişlerin halk edebiyatından daha az kullanılmasının çeşitli sebepleri olabilir. Bu söz grupları kalıplaşmış olduğu için vezne uydurulmasının zor olması, bazılarının atasözü mü deyim mi yoksa vecize mi olup olmadığının kestirilememesi, divan şairlerinin sanat yapma anlayışından dolayı halk diline ait olan bu söyleyişlerinin şiirlerini basitleştireceği düşüncesi... vb.

İncelemeye kaynaklık eden bu hikâyede atasözü, deyimler ve yerel söyleyişlerin fazla kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bunun sebepleri ise müellif - eserin dil ve üslubundan anlaşıldığı kadarıyla - Arap ve Fars edebiyatından etkilenecek dolayısıyla da sanat yapmak amacıyla hikâyeyi yazmıştır. Müellifte atasözü ve deyimlerin sık kullanılmasının eseri sanatsal söyleyişten uzaklaştırdığı düşüncesi olabileceği gibi hikâyenin elimizdeki kısmında atasözü ve deyim kullanılacak durumların fazla olmamasından da kaynaklandığı söylenebilir.

2.3.2.10. Söz Kalıpları (Formeller)

“ Masalın bünyesinde belirli vazifelere ve belirli bir şekle sahip olan kalıplaşmış ifadelerle verilen ad.” (Kaya 2014: 351) Anlatıcının dilinde hazır halde bulunan bu kalıp sözler dinleyiciyi anlatıya hazırlamak içindir. Aynı zamanda bu kalıp sözler eseri sadelikten kurtarıp daha canlı hale getirmektedir. Anlatıcının tüm hünerinin gizli olduğu bu kalıp sözler hikâyelerin, masalların, destansı anlatıların vazgeçilmez unsurlarındandır.

Formelleri Yrd. Doç. Dr. Doğan Kaya beş grupta toplamıştır:

1) Giriş formelleri 2. Bağlayış (Geçiş) formelleri 3. Aynı olayın tekrarı dururunda kullanılan formeller 4. Bitiş Formelleri 5. Çeşitli formel unsurlar

2.3.10.1. Başlangıç Formelleri

“ Hikâyenin asıl olayına geçmeden önce, anlatıcının dinleyicilerini hikâyeye hazırlamak amacıyla söylediği kalıp sözlerdir. Çeşitli uzunluk ve yapıda bulunabilirler. Usta anlatıcılar bu kalıp sözlere çeşitli tekerlemeler ekleyerek daha da renkli hale getirirler. (Bars 2011: 11)

Hikâyenin başlangıcında ustaca söylenmiş, tekerlemelerle zenginleştirilmiş bir formel yoktur. Müellif, hikâyeye “ zaman-ı evâilde ” sözüyle yani zamanın birinde anlamlı kısa bir giriş yaptıktan hemen sonra Melik Semnân'ın bulunduğu makamla ve hikâyenin gidişatıyla paralel olarak yaşadığı ihtişamlı köşkün tasviri ile devam etmiştir.

2.3.10.2. Bağlayış (Geçiş) Formelleri

Hikâyelerde sıkça kullanılan formellerdendir. “ *Bir olaydan başka bir olaya geçişi sağlayan formellerdir. Bu formeller, anlatıcıyı dinleyici üzerinde daha etkili kılar* ” (Kaya 2014: 351) . Anlatıcıların dinleyiciler üzerindeki etkisini arttırma bu formellerin yardımıyla sağlanır. İncelediğimiz hikâyede kullanılan bağlayış (geçiş) formellerini kullanılış amacına ve yerine göre beşe ayırmak mümkündür:

Bir olaydan / şahıstan başka bir olaya / şahsa geçmek için kullanılan formeller

“ Gelelim me’kül vezire gittiği mâhalde ”(s. 62) .

“ Gelelim kıssamıza ”(s. 70) .

“ Binâenaleyh ”(s. 86) .

“ Gelelim Melik Semnân’ın zevcesi Bedr-i cihân sultâna ”(s. 96) .

Dinleyicinin dikkatini çekmek için kullanılan formeller

“ kapu açılır ki ne bakarsınız bir gülşen gülüstan cennet ” (s. 14) .

“ ne baksun Pîr’in pend eylediği ” (s. 24) .

“ gitdikden sonra ne baksunlar ” (s. 37) .

“ arkalarına baktılar ne baksunlar o denizin ” (s. 40) .

“ bakdı ki ne bakarsın ” (s. 49)

Uzun zamanı kısaca ifade etmek için kullanılan formeller

“ Günlerden bir gün ” (s. 4) .

“ Gide gide ikindi vaktinde bir çemenzâre ” (s. 10) .

“ Gide gide önünüze bir kasr-ı muallâ gelür ki ” (s. 15) .

“ Gide gide önlerine bir büyük kaya gelüp ” (s. 21) .

“ Gide gide geldiğiniz vakt gördüğünüz ” (s. 37) .

“ Gele gele mezkûr nehrin kıyısına vâsıl oldu ” (s. 51) .

“ Yeter sâ’at kadar ilerü gittükde ” (s. 27) .

“ Haylice gitdikden sonra âhşam takrîb idüb şehre on bir sâ’at bâdında” (s. 8) .

“ Aradan çend gün mürurunda ” (s. 8, 72, 82) .

2.3.10.3 Aynı Olayın Tekrarında Kullanılan Formeller

- “ Elhâsıl gide gide geldikleri ” (s. 41) .
- “ Hâsılı o gülistân ferah-ı eşcâr mesmere ile ” (s. 22) .
- “ Hâsılı biraz daha ilerüye vardıklarında sağ taraflarından ” (s. 23) .
- “ Hâsılı birkaç sâ’at o minvâl ” (s. 52) .
- “ Elhâsıl bu an kâhya nâmeyi alup yola ” (s. 60) .
- “ Elhâsıl Pîr tekrâr söze başlayup ” (s. 55) .
- “ Elhâsıl Melik Yemeskab ” (s. 92) .
- “ Hülâsa-ı kelâm bir şeb ” (s. 70) .
- “ Elhâsıl altı ayda irâde-i Melik Semnân ” (s. 75) .
- “ Elhâsıl bu varakayı Melik Semnân ” (s. 81) .
- “ Elhâsıl o akşam dahi orada kalarak gice ” (s. 83) .

2.3.10.4 Konuşma Formelleri

- “ Vezir kelâma âgâz idüp ” (s. 29, 57) .
- “ Tekrâr Pîr kelâma âgâz iderek ” (s. 33) .
- “ Melik kelâma şüru’ idüp ” (s. 33) .
- “ Pîr söz tekrâr âgâz idüp ” (s. 33, 36, 52) .
- “ Melik Vezir’ine kelâma âgâz idüp ” (s. 38) .
- “ Melik-i Hübân yine kelâma âgâz eyleyüp ” (s. 44) .
- “ Melik Semnân kelâma âgâz idüp ” (s. 56, 74, 93) .

2.3.10.5. Çeşitli Formel Unsurlar

Hikâyede giriş, bağlayış ve bitiş formellerinin yanı sıra hikâye içinde olayın bütünlüğünü oluştıran **sayı**, **renk** ve **yerle** ilgili formeller de bulunmaktadır. Melik Semnân hikâyesinde **eşya** olarak;

- “ alın şu üç dâne taşı ” (s. 14) .
- “ Mezkûr kaya bir kapu olur ” (s. 14, 16, 22, 27, 30, 31, 41, 47, 53) .

“ boğçeler derûnına vaz’ iderek ” (s. 71) .

Sayı olarak;

“ kurbânlar kesilüp üç gün üç gice dürlü dürlü şenlikler ” (s. 66) .

“ alın şu üç dâne taşı ” (s. 14) .

“ idecektir lâkin sana üç şey tenbîh ideceğim ” (s. 34) .

“ sengine üç ok ve bir yay tersîm ve üç kelime yazılmış ” (s. 34) .

“ dimesi üzerine üç dane yâver koşup ” (s. 63) .

“İtmeyiniz deyü üç şürût akd eyledi.”(s. 63.)

“Sâ’at üç râddelarinde”(s. 77.)

“sağ tarafında bulunan kışladan üç nefer-i zâbıt”(s. 87.)

“kırk dâne dervişân”(s. 16. 31. 32.)

“olarak kırk odalı hayrâthâne yapturup”(s. 34.)

“kırk aded atlas-ı kemhadan ma’mûl”(s. 71.)

“Türbe-yi mezkûra kırk dâne hademe ta’yin”(s. 82.)

“hamle kırk gün kaldığından bu muhârebe”(s. 96.)

Renk olarak,”kırmızı yâkûtdan câm”(s. 44.)

formel olarak kullanılmıştır.

2.3.10.6 Bitiş Formelleri

Hikâyede olayların anlatılıp hikâyenin sonlandırılması gerektiğinde anlatıcı hikâyeyi uygun bir bitişle kapatmak zorundadır. Hikâye anlatıcısı hikâyede uzun veya kısa bir kalıp ifadeler kullanarak hikâyeyi sonlandırır. Yrd. Doç. Dr. Doğan Kaya bitiş formellerini gösterdikleri farklılıklara göre beş gruba ayırmaktadır.

- a. Çıplak bitiş formelleri
- b. Devam eden bitiş formelleri
- c. Özetleyen bitiş formelleri

ç. Ani bitiş formelleri

d. Şahsi bitiriş formelleri (Kaya 2014: 352)

Melik Semnân hikâyesinde yukarıda bahsedilen bitiş formellerinden hiçbirine rastlanılmamaktadır. Hikâyede anlatılan bazı olayların nasıl sonuçlandığı bilinmemektedir. Bu da bu hikâyenin devamı olduğu ve bu anlatılanların bütünü bir parçası olduğu hissi uyandırmaktadır. Bitiş formellerinin kullanılmamasının sebebi de hikâyenin devam niteliği taşımasıyla ilişkilendirilebilir.

2.3.11. Telmihler

Bir mısradaki veya cümlede geçmişte yaşanmış olan, herkesçe bilinen bir olayı, bir inancı, bir şahsı veya yaygın bir atasözünü, nükteyi, fıkrayı hatırlatmaya telmih denir.

Çağrışıma dayanan bu sanatta hatırlatılan şey uzun uzadıya açıklanmayıp bir iki sözcükle ifade edilir.

Eğer hiç kimsenin bilmediği bir hadiseye işaret edilerek “ telmih ”sanatı icra edilirse, sanat başarısız olur; daha doğrusu böyle bir durumda “ telmih ”ten söz edilemez. Çünkü bu tavır şiiri veya edebî bir metni bilmece hâline sokar. Bu da özellikle okuyucunun sanatkârın ruh hâline ulaşmasına mani olur (Kartal 2007: 418) .

Telmihte anlatılan duygu ile işaret edilen olay arasında gizli bir benzetme söz konusudur.

İncelediğimiz Melik Semnân hikâyesinde kullanılan hatırlatmaların genellikle benzetme amacıyla kullanıldığı görülmektedir.

Hikâyede yer alan telmihleri aşağıda daha detaylı inceleyeceğiz.

2.3.11.1. Hz. Nuh

Hikâyede ilk telmih **Hz. Nuh** ile başlamaktadır. Hz. Nûh, kendisine vahiy indirilen, ümmetini tövbe ve istiğfara davet için gönderilen ilk peygamberdir. İdris Peygamber göğe çekildikten sonra insanların doğru

yoldan ayrılıp putlara tapmaya başlaması üzerine Allah tarafından gönderilmiştir. Nûh, başlangıçta puta tapanlarla mücadelesini gizli olarak yürütmüş; önce yakın çevresini, daha sonra bütün halkı tek tek Allah'ın birliğine inanmaya ve O'na ibadet etmeye davet etmiştir. Ancak Nûh'un kavmi çok âsidir. Ona sadece oğullarından Sâm, Hâm, Yâfes ile pek az kimse inanmıştır. Nûh, insanları yola getiremeyeceğini anlayınca onların cezalandırılması için Allah'a dua etmiş, Allah da bu âsi kavmin tufanda helak olmasını nasip ederek Nûh Peygamber'e "gemi yap " emrini göndermiştir. Vahiy üzerine kırdı ve sudan uzak bir yerde gemiyi yapan Hz. Nûh, kendine iman eden seksen kişiyi ve her cins hayvandan birer çifti alarak gemiye binmiştir. Bu sırada tufan başlamış, altı ay kadar devam etmiştir. Tufanda Nûh'un kavmi helak olmuştur. Sonra Allah'ın emriyle yağmurlar kesilmiş, sular çekilmiş, Nûh'un gemisi de bir rivayete göre Cudi Dağı'nın üzerine oturarak gemidekiler kurtulmuştur (Uçar 2016: 3) .

Hikâyede Nûh Peygamber'in kıssası ile alakalı unsurlara yer verilmiştir. Müellif, aşağıdaki satırlarda Nûh tufanına gönderme yaparak mezâristanın bulunduğu şehrin yıkık ve harabe haini Nuh tufanı ile yıkılıp harap olmasına bağlamaktadır.

"... O mezâristânın kurbunda bir şeh-i 'azîm olup Nûh-ı âliye esselâm'ın zamân-ı sa'âdetlerinde tufân ile harâb olmuş ve nâm-ı nişânı kalmış olduğunu bazı 'âlâmetlerden fehm itdiler..." (s. 17) .

2.3.11.2. Hz. Süleyman

Hikâyedeki diğer telmih **Hz. Süleyman**'dır. Benî İsrâil peygamberlerindedir. Nübüvvetle saltanatı birleştirmiş bahtiyardır. Menkuldur ki, ism-i a'zam yazılı hâtemi (yani yüzüğü) ile dünyaya, hatta bütün mahlûkata, rüzgârlara hüküm etmiştir. Tahtını rüzgârlar taşımıştır. Menkıbesi edebiyatımızın belli başlı mazmunlarından (Onay 1996: 445) .

Eserde Hz. Süleyman, Pîr'in Melik Semnân'a ve Vezir'ine verdiği öğütler içerisinde geçmektedir. Pîr, Melik Semnân ve Vezir'inin çıkacağı yolculukta yollarının Melik-i Hûbân'ın yaşadığı saraydan geçeceğini söyler,

bu sarayın ihtişamı ile Hz. Süleyman'ın ülkesi arasında benzerlik kurar ve bu sarayın Hz. Süleyman cennetinin üzerinde olduğunu söyler.

“...*Mezkûr tâht-ı Süleymân cennetin üzerinde bir âfet-i devrân mâhbûba-yı şems aktaran cülûs itmekde...*” (s. 2) .

2.3.11.3. Mecnun

Asıl adı Kays-ı Âmirî olan **Mecnûn**, Leylâ'nın âşığıdır. Şark edebiyatında âşık timsalidir. (Onay 1996: 348) .

Bu beyitte Leyla ile Mecnun hikâyesine telmih yapılmıştır. Leyla ile Mecnun'un bütün âşıklara emsal olan o müthiş aşkıdan, Mecnun'un Leyla'yı bulmak için yıllarca çöllerde dolaşmasına, aklının başından gitmesine anımsatmada bulunulmuştur.

Melik-i Hûbân'ın Melik Semnân'ı kandırmak için kırmızı kadehlerle içki sunması ve bunu gören Melik Semnân'ın aklının başından gitmesi Mecnûn'un Leylâ'nın aşkıyla delirmesi arasında benzerlik kurulmuştur.

Melik Semnân'a sundı câm-ı lâ'li

Gidüp Mecnun gibi hep fikr ü 'aklı (s. 49) .

2.3.11.4. Hz Yusuf

Hız. Yûsuf, Klasik Türk şiirinde adı en çok anılan peygamberlerden biridir. Ay ile güneşin ona secde etmesi, kuyuya atılması, terazi ile tartılıp ağırlığınca altın karşılığı satılması, Züleyhâ ile olan maceraları, zindana atılması, rüya tabir etmesi, Yakûp'tan ayrışması, köle iken Mısır'a sultan olması gibi özellikleriyle birçok beytin konusunu oluşturmuştur. Sevgili, çok zaman güzelliği dolayısıyla ona benzetilmiş; hatta Yûsuf-ı sâni”İkinci Yusuf”olarak nitelendirilmiştir. (Pala 1999: 32) .

Hikâyede Hz. Yusuf'un zindana atılması ile Semerkant Padişâhı'nın kızı Melik Semnân'ın karısı Bedr-i Cihan ile ilişkilendirilmiştir. Bedr-i Cihan'ın zülûflerini görenlerin kendilerinden geçerek o zülûflerin esiri olacağını söyleyerek Hz. Yusuf'un tutuklanarak zindana atılması hatırlatılmıştır.

“... zenehdânda Yusuf-ı âsâ bend-i zindân u zülûf şehmâr-ı perişânını
gören dâm-ı câm-ı encâm esir ü sergerdân olacağı şüphesiz idi...”(s. 68) .

2.3.11.5. Diğer Telmihler

Gonce- bülbül ile bülbülün güle duyduğu aşka;

şem'- pervâne ile pervane şem'aşkına;

Akar mâ-yı zülâl-i 'ayn-ı kevser ile cennette akan Kevser Irmağına;

andelib-i şeydâ ile gül bülbül aşkına;

Nazargâh-ı şehid-i Kerbelâ'dır diyerek Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da
şehit edilmesine (10 Ekim 680) telmihte bulunulmuştur.

İncelememizin mazmunlar bölümünde bunlarla ilgili geniş bilgi
verildiği için burada kısaca değinilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MELİK SEMNÂN HİKÂYESİNİN TAHLİLİ

3.1. Melik Semnân Hikâyesinin Özeti

Evvel zamanda Belh şehri yakınlarında Şirin adında büyük bir şehir vardır. Bu şehir etrafındaki rengârenk ve mis kokulu gül bahçeleri, coşkun akan ırmakları, andeliban kuşları ile cennetin bir görüntüsü gibidir.

Sözü geçen şehrin ortasında kıymetli taşlarla süslenmiş, mermerden yapılmış, üzerinde çeşitli resimler bulunan büyük bir saray vardır. Bu sarayın ön tarafında bulunan kasrın içinde baştanbaşa kırmızı değerli taşlarla süslü sandalyeler ve bir köşesinde Şâh'a mahsus lûlû ve yakut taşı yüce bir taht bulunmaktadır.

Günlerden bir gün Melik Semnân sözü edilen kasra gelip tahtına oturduktan sonra karşısında oturan Vezir ve Bakanlarına hitaben: “ Bu yedi düvelde bana benzeyen benim gibi olan bir Melik var mıdır? ” diye sorar. Melik Semnân tekrar devam ederek sahip olduğu her şeyden memnun, maksadına ulaşmış olsa da kendisinden sonra yerine geçecek bir evladının olmadığını ve onları yanına toplamasındaki maksadının buna bir çare bulmak ve kendisini sevindirmek olduğunu söyler.

Melik Semnân'ın çok akıllı ve her konuda hünerli olan Vezir'i Saksaha: “ Terkûn şehrinde işinin ehli olan bir doktor var. Onu buraya getirtirseniz üzüntünüze çare bulacağınız şüphesizdir.” der. Bunun üzerine Melik emreder ve Terkûn şehrinde sözü edilen doktoru getirirler. Doktor, her ne kadar tedavi eder ise de bir çare bulamayarak Melik Semnân'ın karşısında aciz kalır. Bundan sonra Melik Semnân'ın adamları nerede bir doktor duyarlarsa alıp getirirler fakat Melik Semnân'ın derdine bir çare bulamazlar. Bunun üzerine Melik her geçen gün daha fazla üzüntü ve kedere düşer, gözüne rahat bir uyku girmez, gece gündüz ağlar.

Bir gün Başvezir'ini yanına çağırır ve: “ Benim bu cihanda bir evlat sahibi olmama çare bulamadınız. Artık bu taht, bu saltanat bana haram

olsun; buraları terk edip derdime çare buluncaya kadar seyahat edeceğim.” der. Vezir, Melik’in eteğini öptükten sonra vilayetin padişâhsız kalırsa halinin harap olacağını ve yerine birine vekâlet vermesini söyler.

Vezir’ini çok akıllı bulan Melik Semnân birkaç kat elbise ve seyahat gereçlerini hazırlatır, birlikte Hindistan’a doğru yol alırlar. On bir saat gittikten sonra bir köye varırlar. Geceyi orada geçirirler ve sabah erkenden maksatlarına ulaşmak için yola devam ederler. Dört gün gittikten sonra ağaçları birbirine girmiş, uçsuz bucaksız bir meşelik karşılarında çıkar. Hava kararmak üzeredir ve etraflarında ne bir kasaba ne de bir köy vardır. Vahşi hayvanların korkusundan nerede yatacaklarını bilemeyip etrafa bakınırlarken Allah’a du’â ve niyaz ederler. Bunun üzerine bir de bakarlar ki uzaktan bir atlı görünür. Aradan fazla zaman geçmeden bunların yanına gelir, selam verir ve burada ne aradıklarını sorar.

Melik ve Vezir’i Hindistan’a giderken yollarını kaybettiklerini söyleyince mezkûr atlı kendisini takip etmelerini ister ve bir saat sonra bir köye varırlar. Mezkûr atlı onların önünden hemen kayıplara karışır. Köyde bir hanede o gece yatıp sabah olunca tekrar yola koyulurlar. Gide gide ikinci vakti karşılarında yeşilliklerle ve mis kokulu çiçeklerle dolu bir yer çıkar. Orada yemek yiyip biraz dinlendikten sonra nereye doğru gideceklerini konuşurlarken bir adamın kendilerine doğru gelmekte olduğunu fark ederler ve hemen ayağa kalkarlar. Mezkûr Pîr, bunlara isimleriyle hitap edince Melik, Pîr’in eline ayağına sarılır ve istediğine kavuşuncaya kadar kendine yalvaracaklarını söyler. Bunun üzerine Pîr başlar söylemeye: “ Buradan iki gün ileri gittikten sonra önünüze bir nehir çıkar o nehri geçin karşı tarafta başı ufuklara yükselmiş bir dağ görürsünüz. O dağın tepesine doğru çıkın, etrafınıza bakın yolda size isminizle hitap edenlere cevap vermeyip devam edin, önünüze bir kaya çıkar. O kayaya şu du’âyı okuyup üfleyesiniz. Bunun üzerine mezkûr kaya kapı olur ve alın şu üç tane taş. Bunun bir tanesini mezkûr kapıya atın, kapı açılır. Çeşit çeşit yeşillikler ve çiçekler renk renk güller, yaseminler, menekşeler, türlü meyveli ağaçlar ve bu ağaçların altında güzel mi güzel bir havuz; havuzun etrafında sandalyeler ve sandalyelerin ortasında değerli taşlarla süslenmiş

bir tahtın üzerinde bir Melik-i Hûbân oturur. Sizi gördüğü anda tahtından inip size güzel, gönle hoş gelen sözler söyler. Siz ona asla cevap vermeden ileriye doğru gidin. Gide gide önünüze eşi benzeri olmayan bir saray çıkar. Bu sarayın bir kapısı vardır ki yarısı altından yarısı gümüşten yapılmış, incilerle resm edilmiştir. Bu kapıya ikinci taşı atarsanız bu kapı açılır, içeri girdiğinizde uçsuz bucaksız bir çöl karşınıza çıkar. İleriye doğru baktığınızda hayal gibi bir tepe görünür. O tepeye doğru gidin, giderken bir takım sesler duyarsanız korkmayıp devam ediniz. Tepeye vardığınızda dünyada benzeri olmayan bir saray göreceksiniz. Sarayın kapısına üçüncü taşı atın, sarayın kapısı açıldıktan sonra içeri girdiğinizde bir divanhane karşınıza çıkar. Divanhanenin içinde ihtişamlı bir taht, tahtın üzerinde bir Pîr, Pîr'in etrafında kırk derviş görürsünüz. Selam verip Pîr'in elini öpüp derdinizi söylerseniz Pîr derman olur, der. Melik ile Vezir'i Pîr'in hayırlı sözlerini işittikten sonra elini eteğini öperek vedalaşırlar ve onun gösterdiği yoldan ilerlerler. O gün akşama doğru bir mezaristana rastlarlar. O mezaristanın etrafında büyük bir şehir görürler. Bazı alâmetlerden bu şehrin Nuh Tufanı'ndan harap olduğunu düşünürler. O gece kabristanda kalırlar. Sabah olunca yollarına devam ederler. Yolda on iki hırsıza rastlarlar, acaba bunlar bize ne yapacaklar, diye korku ve telaşa düşerler. Hırsızlar bunları soyup elbiselerini ve eşyalarını alıp ellerini ve ayaklarını bağlar, yollarına devam ederler. Melik ile Vezir'i iki gün bir gece elleri ayakları bağlı bir şekilde kalır. Başlarına böyle bir olayın gelmesine ve Pîr'in verdiği taşların ellerinden alınmasına ağlarlar. Velhasıl otuz altı saat sonra Hindistan'ın Acr şehri tüccarlarından İsfahan'a doğru giden bir kervan bunları görür, kervandan biri el ve ayaklarını çözüp çorba pişirir ve yedirir. Kervan halkı bu olayın başlarına ne zaman geldiğini, nereden gelip nereye gittiklerini sorar. Bunlar doğruyu söylemeyerek Çin seyyahlarından olduklarını Hindistan, Yemen gibi memleketleri gezerken on iki hırsızın kendilerini soyduklarını söylerler. Melik onlara buraya yakın bir şehir olup olmadığını sorunca Melik'e cevaben iki saat sonra önlerine bir nehir, nehri geçtikten sonra bir bir tepe çıkacağını; tepenin sağ tarafında büyükçe bir dağ ve bu dağa giden bir yol vardır. Siz o yola gitmeyin tepeye doğru olan yola gidin

tepenin üzerine çıkınca büyük bir nehir görünür, der ve kervan tekrar yola koyulur. Melik ve Vezir'i Pîr'in verdiği taşları ararlar ve birkaç saat sonra bulurlar. Mutlu bir şekilde kervanın söylediği tarafa doğru yol alırlar. İki saat sonra nehre ulaşırlar. Burada yol ikiye ayrılıp biri tepeye diğeri Pîr'in dediği gibi dağa doğru gitmektedir. Melik ve Vezir'i dağ yolunda ilerleyince dağın bir tarafından dertlerinin dermanının kendilerinde olduğunu söyleyen bir ses işitirler. Bunlar Pîr'in sözlerini unutup sesin geldiği yöne ilerleyecekleri vakit akılları başlarına gelir ve seslere hiç aldırmadan ilerlerler. Biraz daha gidince önlerine büyük bir kaya parçası gelir. Kaya parçasına Pîr'in söylediği duayı okuyup üfleyince kaya parçalanır ve ortaya bir kapı çıkar, kapıya Pîr'in verdiği taşlardan birisini vururlar. Kapı iki tarafa açılır ki ne açılınsın. Eşi benzeri olmayan cennet misali bu bahçenin içinde huriler, gilmanlar eğlenmekteydiler. Melik ile Vezir'i bu eğlenceye katılmak üzereyken Pîr'in söyledikleri akıllarına gelir ve yollarına devam ederler. Bir süre sonra kapısı altın ve gümüşten yapılmış, üzeri incilerle süslenmiş bir kasra rastlarlar. Hemen Pîr'in verdiği ikinci taşı kasrın kapısına vurunca kapı açılır ucu bucağı olmayan bir sahra ve uzakta hayal gibi duran bir tepe görünür. Pîr'in söylediği kasr tepeye yakındır, diyerek yürümeye başlarlar. Bir süre sonra etrafta kendilerini parçalayacaklarını söyleyen sesler işitirler. Yüreklerine büyük bir korku düşer. Biraz korktuktan sonra seslerin hayal olduğunu anlarlar ve Pîr'in söyledikleri akıllarına gelince yollarına devam ederler. Bu arada onları korkutan bu sesler hiç bitmez. Tüm sahra bu sesler ile inlemektedirken daha fazla dayanamazlar ve düşüp bayılırlar. Birkaç saat sonra kendilerine geldikten sonra Melik; Vezir'ine dönelim, deyince Vezir bu kadar zorluklara katlandıktan sonra dönmemeleri gerektiğini Pîr'in söylediklerini hatırlatır. Melik teselli olduktan sonra biraz daha ilerler ve tepeye varırlar. Tepenin üzerinde Pîr'in dediği kasr görünür. Pîr'in verdiği üçüncü taşı kapıya vurunca kapı iki tarafa açılır ve altısı altından altısı gümüşten on iki sütun üzerine bir divanhane kurulmuştur. Divanhanenin içinde nur yüzlü bir Pîr ve etrafındaki kırk derviş yerlere oturmuş Pîr'in nasihatlarını dinlemektedir. Melik ile Vezir'i bir saat kadar Pîr'in nasihatlarını dinler ve dervişlerden

birisi bunlara işaret eder. Pîr'in eteğini öptürerek Pîr'in karşısına çıkarır. Pîr memleketi terk etmelerine sebep olan şeyin ne olduğunu sorunca Melik Semnân sebebinin Pîr'e malum olacağını söyler. Bunun üzerine Pîr âlemde gizli ve açık olan şeyleri bilmenin sadece Allah'a mahsus olacağını söyler. Bunun üzerine Melik ağlayarak derdine derman aradığını söyler. Pîr, bir evladı olacağını kendisinden sonra memleketi idare edeceğini söyler fakat evladının mutlu olması için kendisine üç tembihte bulunur. Bu tembihlere uymazsa evladının çaresiz dertlere yakalanacağını söyler ve devam eder : “Evvela hükümdarı olduğun Şirin şehrinin bir buçuk saat mesafe dışında bulunan harabe olmuş bir mezar olup mezar taşına üç ok ve bir yay resmedilmiş ayrıca üstünde “ Rumtive ”, “ Suleştive ”, “ Kastlive ” yazılı mezarı bulun içindeki zatı kaldırıp şehrin meydanında bir büyük türbe yaptırın ve bu zatı o türbeye taşıyın. Türbenin etrafına kırk odalı hayrathane yaptırın ve hizmette kusur etmeyin. Şirin şehrinin doğu tarafında (Şik) şehri hükümdarı (Yemeskab)ın tasaruffunda bulunan (Gülrek) şehrinin ortasında bulunan (Hasbib) nehri köprüsünün sol tarafındaki mezbananın içinde bir kapı var. Kapıdan girildiğinde sağ tarafta bir oda, odanın ortasında bir taş vardır. Taşı kaldırıp altını on arşın eştikten sonra bir kapı görünür, kapıya şu duayı okuyup üfledikten sonra kapı açılır ve içerisinde yüce bir şahsiyetin yatmakta olduğunu görürsünüz. İşte o zatı gördüğünüz anda yanında bulunan salhaneyi kaldırıp üzerine bir kubbe inşa ettirin. Üçüncü olarak çocuğun yirmi yaşına gelinceye kadar hiç bir yere göndermeyip yüce sarayınızdan çıkarmayınız; adalet ve hakkaniyeti elden bırakmayıp daima hukuku kurallar, kullar hakkıyla icra edesin, der. Melik Semnân'ı yanına oturtup arkasını sıvazlar, ağzını açtırır, bir dua okur, Melik'in ağzına üfler ve tembih eylediği üç şeyi unutmamasını söyler. Melik Semnân ve Vezir'i Pîr'in eteğini öpüp yola çıkacakları vakit Pîr bunları “ Oturun daha söyleyeceğim var.” diyerek tekrar oturtur ve başlar söylemeye: “ Şimdi bu divanhanenin kapısından çıkınca önünüze bir deniz gelir. Şöyle ki bir taraftan baktığınızda öte tarafı hayal gibi görünür. Korkmadan hemen dalıp yürümeye başlayın, bu duaya devam ettikçe size bir zarar gelmez, diğer tarafa kavuşursunuz ve öte tarafa geçip ilerlediğinizde

bir bahçe kapısı görünür, bu du'âyı okuduğunuzda kapı açılır taht üzerinde oturmakta olan bir Melik-i Hûbân sizi karşılayıp evvelkinden daha hoş ve güzel sözlerle aklınızı çalmağa çalışacaktır. Bir elinde kadeh diğer kadehde nar sunarken size ufak bir çekmece verecektir. Çekmeceyi alıp hiç açmadan hazinenizde saklayın ve Melik-i Hûbân ile hiç konuşmayın, geri dönüp geldiğiniz yerden birinci kapıya ulaştığınızda bu du'âyı okuyup kapı açıldığı vakit ilinize doğru gidiniz, der. Melik ile Vezir'i Pîr'in elini öpüp divanhaneden çıkıp gittikten sonra Pîr'in dediği gibi geldikleri uçsuz bucaksız sahranın her bir dalgası dağlar gibi olan denize dönüştüğünü görürler ve korkarlar ve bu büyük denizi nasıl geçeceklerini düşünerek ağlamaya başlarlar. Biraz sonra Vezir'in aklına Pîr'in söylediği du'â gelir. Melik, bu du'ânın kendilerini karşıya geçirmeyeceğini ve denizde boğulacaklarını söyleyince Vezir, kendisinin önce gidebileceğini söyler. Hemen yerinden doğrulur ve Pîr'in söylediği duayı okumaya başlar. Gözlerini kapatarak kendisini denize bırakır, biraz gittikten sonra acaba karada mıyım, diyerek gözlerini açar ve denizin bir mil içinde olduğunu görür. Kalbine kuvvet gelir ve duayı okuyarak Padişâh'a dönüp eli ile “ gel ” diye işaret eder. Melik, işareti görünce hemen duayı okuyarak kendini denize bırakır. Vezir'e olduğu gibi Melike'de olur ve acaba ben karada mıyım, diye düşünür gözünü açıp bakar ki denizin içinde olup o dalgaların, denizlerin hepsi sadece göze böyle görünür, bastıkları yer sahradır. Malum du'âyı terk etmeyerek Vezir'e yetişip el ele tutuşarak karşı kıyıya çıkarlar. Biraz gittikten sonra arkalarına bakarlar ki denizden eser kalmamış önceki gibi sahradır. Velhasıl biraz gittikten sonra bahçenin kapısına varıp Pîr'in söylediği duayı okuyup üflerler. Kapı açılır ve cennete girer gibi huzurluca kapıdan içeri girerler, Melik-i Hûbân'ın oturduğu havuza yaklaşınca Melik-i Hûbân bunları görür ve hemen karşılar. Melik Semnân'ı tahta oturtup Vezir'i başsandalyeye oturtur. Melik-i Hûbân tatlı dili ile başlar Melik Semnân'a iltifatlar etmeye. Bunun üzerine Melik Semnân da bir şeyler söylemeye başlayacaktı ki Vezir işaret ederek Melik'in aklını başına getirir. Bunun üzerine Melik-i Hûbân etrafındaki hurilere ve gılmanlara emir vererek kendisine yapılan hizmet ve hürmetten daha

fazlasını yapmalarını söyler. Bunun üzerine kızlar türlü şarkılar söyleyip ve şiirler okuyarak, peri kızları oynatırlar. Melik ile Vezir akılları başlarından gider, yerde mi gökte mi olduklarını unuttukları vakit birden akılları başlarına gelir ve konuşmadan onları seyretmeye devam ederler. Melik-i Hûbân yanlarından ayrılır. Her biri birbirinden güzel on iki huri, her birinin sağ elinde kırmızı yakuttan kadeh; sol elinde kıpkırmızı nar ile Melik ile Vezir'ini eğlendirirken Melik-i Hûbân karşıdan görünür. Melik ve Vezir'ine yaklaşır elindeki badeyi ve narı Melik'e sunar. Melik badeyi içince anasından yeni doğmuş gibi kendini rahat hisseder. Bunun gibi çeşitli yollar deneyerek bunların akıllarını başlarından almak ister. Melik-i Hûbân bunlara: “ Aman efendim, gayri hasret ateşinizle beni yakmayıp birkaç cümle söyleyin de ben de bu gamdan kurtulayım.” der, ayaklarına kapanır. Bunun üzerine Melik, aman efendim, ben senin ayağının altını öpeyim, der demez Melik ortadan kaybolur. Vezir; bak kendisini tutamadı, konuştu, ortadan kayboldu, diye içinden geçirerek Melik'ten haberi yokmuş gibi davranır. Melik-i Hûbân, Vezir'in sarhoş olduğunu düşünerek Melik Semnân'ın uykusunun geldiğini ve onu Hırhanad Sarayına yatırdığını söyler. Melik-i Hûbân, Vezir'e bir kadeh daha sunarak kendi aşkına içmesini söyler. Vezir içer ama tek kelime etmez. Melik-i Hûbân, Vezir'e türlü türlü latifeler eder. Ayaklarını öpüp yüz sürse de Vezir hiç aldırılmaz ve konuşmaz. Melik-i Hûbân Vezir'i söyletmenin mümkün olmayacağını anlayınca Pîr'in söylediği çekmeceyi getirirler. Çekmecenin üzeri zümrüt, yakut, elmas ve incilerle süslü ve üstünde bir güneş resmi vardır. Hemen çekmeceyi Vezir'in önüne kor ve çekmeceyi açmasını ister. Vezir, Pîr'in söylediklerini hatırlayarak çekmeyi açmaz. Bunun üzerine Melik-i Hûbân: “ Bari bir çift söz söylemedin al şu çekmeceyi de gün olur ki sen de benim elime düşersin o zaman sen bana yalvarıp binlerce defa elimi öpsen de ben de sana tek kelime etmem.” der. Vezir, hemen ayağa kalkıp çekmeceyi alarak bahçenin kapısına doğru yürümeye başlar. Melik-i Hûbân yine Vezir'e seslenerek buradan giderse kendisini bir daha göremeyeceğini, birkaç kelimeler ederse onu Melik Semnân'ın olduğu saraya götüreceğini ve orada kıyamete kadar zevk ve sefa içinde yaşayabileceklerini söyler ve

gözlerinden yaşlar akmaya başlar. O vakit Vezir konuşacakken aklı başına gelir ve Melik Semnân gibi yok olmaktan kurtulur. Pîr'in söylediği duayı okur ve kapıya üfler. Bahçenin kapısı açılır ve Vezir dışarı çıkar. Birkaç adım gittikten sonra geriye bakar ki ne kapı ne de Melik-i Hûbân vardır. Önceden gördükleri kaya duruyor. Vezir, yavaş yavaş dağdan aşağı inmeye başlar. Vakit gece yarısı ortalık zifiri karanlıktır. Koltuğunda bulunan çekmecenin üzerindeki mücevherli güneş resminin ışığıyla yolunu bulmaya çalışan Vezir, Melik Semnân'ı kaybedip cennet misali bahçeden çıkıp karanlıkta, dağ başında yalnız kalınca yüreğine bir korku düşer ve başlar ağlamaya. Yüreği biraz ferahladıktan sonra sözü geçen tepeye doğru bir saat kadar ilerler. Tepenin sağ tarafında büyük bir şehir görünür. Şehirde bir miktar nevâle alarak yola devam eder. Sözü edilen nehrin kıyısına gelir nehrin yağın yağmurlarla denize dönüştüğünü görür ve nehirden nasıl geçeceğini düşünür. Etrafına bakınır ve gözleri bir köprü arar fakat köprü göremez. Nehri geçememenin çaresizliği ve Melik Semnân'ın kaybolmasının üzüntüsüyle Allah'a canı gönülden dua eder ve orada birkaç saat uykuya dalar. Kendisine “ kalk, kalk ” diyen sesle sıçrar ve uyanır karşısında daha önceden gördükleri Pîr'i görür. Hemen Pîr'in elini öper, Pîr'e başlarından geçenleri anlatır. Pîr'in eline ayağına sarılarak çarenin kendinde olacağını söyleyince Pîr, bunun çaresi yoktur, der. Pîr, Vezir'in elinden kurtulamayacağını anlar ve Allah-ı Teâlâ'dan bir çare dileyerek Vezir'in elinden tutar ve dağın tepesine doğru çıkarlar. Pîr dua okuyup üfleyince büyük kaya kapıya dönüşür. Bir taş ile vururlar kapı açılır. Bahçenin içinde biraz ilerleyince önceki gibi Melik-i Hûbân taht üzerinde huri kızlar ile sohbet etmektedir. Pîr ile Vezir'ini görünce tahttan inip hemen yanlarına varır. Pîr, Melik-i Hûbân'ın saçlarından tutarak bunları Melik'e ve Vezir'ine neden yaptığını, onlardan ne istediğini, Melik Semnân'ın nerede olduğunu sorar. Pîr'in kendisine vereceği zarardan korkan Melik-i Hûbân ortadan kaybolur. Vezir ve Pîr iki saat oturduktan sonra Melik-i Hûbân, Melik Semnân'ın elinden tutarak sağ taraftan havuzun başına gelince Melik Semnân hemen Pîr'in ayaklarını öperek Pîr'e dualar eder. Melik Semnân'ın sararmış benzine, bir deri bir kemik kalmış vücuduna bakan Pîr, büyüklerin

sözünü dinlemeyenin hali böyle olur, der söze devam eder: “ Haydi Melik Semnân’ı al, memleketinize dönün, büyüklerinizin sözünü dinleyin.” Vezir ile Melik Semnân, Pîr’in Pîr’in eteğini öperek bahçe kapısından dışarı çıkarlar ve dağın aşağısındaki nehrin kıyısına oturup başlarına gelen macerayı birbirlerine anlatırlar. Evvela söze Melik Semnân başlar: “ Melik-i Hûbân ayaklarımın kapanınca ben de aman efendim ben senin ayağının altını öpeyim dedikten sonra kendimi bir karanlık mağarada buldum. Etrafında kimse yok, benim bu halim ne olacak diye ağlamaya başladığımda mağaranın kapısından içeriye bir arap girdi ve elimi ayağımı bağladı. Sesini duyarsam seni yok ederim, diyerek çıkıp gitti. Aç susuz, elim ayağım bağlı ciğerim dağlı öylece kaldım. Daha sonra Melik-i Hûbân denen dinsiz mağara kapısından içeri girip elimi, ayağımı çözüp Pîr’in yanına getirdi.” der. Daha sonra Vezir söz alarak Melik Semnân, kaybolduğunda başına gelen maceraları aktardıktan sonraistirâhata çekilip birkaç saat uyurlar. Uyanınca Vezir çekmeceyi koltuğuna alır ve nehrin ötesine geçerler. O gün akşama kadar giderler. Bir süre sonra ilk defa Pîr’e rastladıkları yere varınca geceyi orada geçirirler. O gün akşama kadar gidip Pîr’le ilk defa karşılaştıkları yere varırlar. Geceyi orada geçirip sabah tekrar yola çıkarlar. Bu sefer de ilk defa yollarını kaybettiklerinde kendilerine bir atlının gösterdiği köye gelirler. Geceyi o köyde geçirdikten sonra sabah yola çıkan Vezir ve Melik Semnân onbir saat gittikten sonra tekrar bir köye varırlar. Köyün kâhyasının evinde misafir olurlar. Akşam yemek yenildikten sonra Melik Semnân hane sahibini yanına oturtur ve bir mektup yazacağını söyler, ondan bu mektubu Padişâh’a götürmesini ister. Yolda soran olursa Çin tarafından geldiklerini ve Çin hükümdarının elçisi olduklarını söyleyen iki kişi tarafından gönderildiğini tembihler. Melik Semnân durumlarını anlatan bu mektubu Vezir’ine yazdırır. Bu arada köy kâhyası bunların yanından çıkınca köylülerin toplandıkları yere gider ve köyün ileri gelenlerine olanları anlatır. Eğer bunlar elçilerse şehre gidip Vezir’i kendilerinin görmesi gerektiğini düşünerek kâhyaya inanmazlar. Bunun üzerine kâhyanın kalbine bir korku düşer ve onlara ne cevap vereceğini düşünmekten gözüne uyku girmez. Sabah olunca Vezir mektubu kâhyaya uzatır. Kâhya bu mektubu

götüremeyeceğini söyleyince Melik bunu köylülerin korkuttuğunu anlar ve kendisine bir zarar gelmeyeceğini söyleyerek ikna eder. Melik ve Vezir'e inanan kâhya mektubu alır, yola çıkar. Akşam saat on birde şehre ulaşır ve bir misafirhanede sabahlar. Gün ışıyınca sarayın kapısına varır. Kapıdan girmek isteyince askerler durdurur. Kendini tanıttıktan sonra başına gelenleri anlatır ve elindeki mektubu Vezir'e vermesini istediklerini söyleyince askerlerden birisi Vezir'in birazdan dışarı çıkacağını o vakit mektubu verebileceğini aksi takdirde onu kimsenin saraya almayacağını söyler. Bunun üzerine kâhya saraya girmenin bir yolunu bulamaz ve çaresizce Vezir'in çıkmasını bekler. Bir süre sonra sarayın kapıları açılır ve Vezir ve Paşalar saraydan çıkarlar. Kâhya hemen yer öpüp mektubu takdim eder. Emrindeki yaverler mektubu alıp giderler. Kâhya sarayın kapısında beklemeye başlar. Bu arada Vezir gittiği yerde kendisine verilen mektubu okur ve çok şaşırır. Çünkü mektup kendisini yerine vekil yapan Melik'inden gelmiştir. Melik mektubunda Vezir'den iki adet at, birkaç asker ve iki kat elbiseyi gönderdikleri adamla kendilerine ulaştırılmasını ister. Vezir hemen o adamın yanlarına getirilmesini emreder. Üç yaver adamın yanına giderler. Uykudan uyandırıp Vezir'in yanına getirirler. Kâhya olanları bu kez de Vezir'e anlatır. Vezir, kâhyaya iki kat elbise, iki tane şâha mahsus taçlarla donatılmış at, birkaç yaver vererek kâhyayı köye uğurlar. Sabah olunca köye varan kâhya içeri girer ve getirdiklerini Melik'e takdim eder. O zaman Melik Semnân elindeki fermanı Vezir'e vermek üzere yaverine uzatır. Mektupta Vezir'ine seslenerek yarın tüm paşaların, askerlerin vezir ve bakanların, ahalinin resmi elbiselerini giyerek kendilerinin geleceği tarafta hazır beklemelerini emreder. Vezir mektubu okuduktan sonra Melik Semnân'ın geleceğinden herkesi haberdar eder. İkinci gün sabah herkes hazırlanarak Melik Semnân ve Vezir Saksaha'nın yolunu beklemeye koyulurlar. Melik Semnân ve Vezir'ini gören ahali dualar edip kurbanlar keser. Melik Semnân tahta tekrar oturur, üç gün üç gece şenlikler düzenleyip eğlenirler. Melik Semnân, Semerkant Padişâh'ı Saral'ın Bedir-i Cihan isimli kızı ile evlidir. Bu güzeller güzeli kadın bir gece Allah'ın takdiriyle hamile kalır.

Ertesi gün tekrar tahtına çıktıktan sonra vezir ve vükelayı toplar, içeride ve dışarıda bulunan ahalisine yerine vekâleten bıraktığı vezirinin adaletini, hukukunu sorunca içlerinden birisi söz alarak, efendim tüm halkınız, vekil vezirinizin yürüttüğü hüküm ve hükümetten memnun ve mutlu idiler. Ancak sizden ayrı oldukları için üzüyorlardı. Hamd olsun ki Allah sizi sağ salim tekrar Şirin şehrine göndererek Şirin halkını mutlu etti, diyerek övgüler yağdırır.

Başvezir Saksaha Melik-i Hûbân'ın takdim eylediği çekmeceyi iki gün sonra Melik Semnân'ın huzuruna götürür, kırk adet atlastan bohçalara sararak od ağacından yapılmış sandığın içine koyup kendi hazinelerinde saklarlar.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra Başvezir, Padişâh'ın odasına girer ve Padişâh'a Pîr'in söylediği üç şartı hatırlatır. Bu şartların bir saate kadar icra edilmesi gerektiğini aksi takdirde muradına eremeyeceğini dile getirir. Vezir'in bu sözleriyle Padişâh'ın aklı başına gelir ve devlet yöneticilerini ikinci gün sabahleyin saat üçte toplar ve her ne lazımsa tedarik edilmesini emreder. Maiyetinde bulunan tüm subay, yaver ve hademeler saraydan çıkıp şehrin dışında bulunan kabristana doğru yol alırlar.

Mezaristana varınca Başvezir Saksaha, Melik Semnân ve himayesindeki tüm vezirler, askerler Pîr'in söylediği harap olmuş kabri aramaya başlar. Orada kabri üç saat kadar aradıktan sonra üzeri taşlarla örtülmüş kabri bulup üzerindeki taşları kaldırıp otlarını temizlediklerinde Pîr'in söylediği alâmetleri görürler. Hemen Melik Semnân'ın emri ile toprak biraz daha kazılır, bir mermer taşa ulaşılır. Bu taşı kaldırdıklarında bir yeşil sanduka görünür. Sandukayı hemen omuzuna alan ahali Şirin şehrine getirir. Şehrin en büyük câmisine koyup beklemeleri için on asker bırakırlar. İkinci gün Melik Semnân, vezir ve vükelâsını toplar ve başlar konuşmaya: “ Ey benim sadık vezirlerim ben öldükten sonra yerime geçecek bir evlâdım yoktu. Buna bir çare aradık ise de bulamadık ve memleketi terk ettik, biliyorsunuz. Uzak memleketleri, dağları çölleri dolaştım ve nihayet muradıma erdim. Fakat bu muradımın devamı için bazı şartların yerine

getirilmesi mecburidir. Bu şartlardan biri sözü geçen câmi'nin karşısında bulunan meydanda büyük bir türbe ve seyyahların ve dervişlerin konaklaması için bu türbenin etrafını çevirmiş kırk oda yapılmasıdır.” der ve derhal mimarbaşını çağırarak türbenin inşaatına hemen başlanmasını emreder. İkinci gün mimarbaşı lazım gelen her şeyi alıp iki bin amele ile türbenin yapımına başlar. Sözü edilen meydanın ortasında mermer taştan yapılmış etrafında kırk oda, odaların içleri her türlü mefruşatla döşenmiş büyük türbe altı ay sonra hazır olur. İnşaatın bittiğini haber vermek için Melik'in huzuruna çıkar. Padişâh'ın kendine verdiği bu görevi yerine getirdiğini söylemesi üzerine Padişâh, Başvezir'ini yanına çağırır ve tüm ulema, millet ve devlet olarak ertesi gün saat üç sıralarında sözü edilen türbeye gidileceğini tebliğ eder. Ertesi cuma günü Padişâh'ın isteği üzerine toplanırlar. Saat üç civarında saraydan çıkılıp yürüyerek sözü edilen dergâha varırlar. Dergâhın etrafını dikkatle inceledikten sonra bir yerinde bir kusur bulamayınca mutlu olur ve mimarbaşı ile amelelere ayrı ayrı altın ve gümüş dağıtır.

Kasic Cami'nde cuma namazı kıldıktan sonra ululardan, ileri gelenlerden bir kısmı zatın naaşını omuzlarına alıp türlü türlü hoş kokulu buhurlar yakarak sözü edilen caminin dışında bulunan türbeye getirirler ve dualar okuyup vâ'z eylerler. Türbede bulunanlardan Melik, Başvezir, ulemadan birileri yani dört kişinin dışında herkes dışarı çıkar. Bu dört kişi türbenin kapısını kapatıp salavat okuyarak kendi elleri ile naaşın bulunduğu sandukanın kapağını açarlar. Mukaddes zâtın nur yüzü güneş gibi türbeyi aydınlatıyor, yüzüne bakanların gözlerini kamaştırıyordu. Sağ eli sol memesinin üzerinde olup yedi yerinden yaralı olduğunu görünce bayılacak gibi olurlar. Akılları başlarına geldiğinde tekrar o zâta baktıklarında sağ elini kalbinin üzerinden indirdiklerinde mübarek elinin altında örtülmüş olduğunu gördükleri yeşil, içi yazılı kâğıdı görürler ve okuması için yanlarında bulunan hocaya takdim ederler. Kâğıtta, kendisinin de bir zamanlar uğruna canını feda edecek çok sayıda askerinin olduğu, bir zamanlar Melik gibi kendisinin de cihana hükmettiği, daha sonra askerlerinin dağıldığı, devletinin yok olduğu, kendisinin yedi yerinden

yaralandığı ve kuvvetine saltanatına güvenmeyeceği, bu dünyanın kendisine kalmadığı gibi ona da kalmayacağı, yazmaktadır. Kâğıdı okuduktan sonra Melik Semnân ve huzurda bulunanlar kâğıdı öperek aldıkları yere gizlediler. Tekrar sandukanın kapağını kapatıp üzerini renkli şallarla ve örtülerle örttüler ve türbenin kapısını açtıktan sonra dışarı çıkar kendisi için getirilen kürsüde ulema ve ahaliye seslenerek : “ Ey benim sadık vezirlerim ve halkım yüce Mevlâ bu mukaddes za’tın türbesini buraya nasip eylediği için hamd olsun. Bu yüce dergâha daima tâbî olmak ve bu zâtın büyüklüğüne inanıp ona hürmet etmenizi arzu ederim.” der. Hemen binden fazla kurban kesilip yoksullara dağıtırlar. Türbeye gelen fakir fukaraya yardım etmesi, gerekli ikram ve ihsanı göstermesi için kırk yardımcı tayin eder.

Birkaç günün sonunda birgün Melik: “ Acaba türbeye ve türbeye gelenlere iyi hizmet ediyorlar mı? ” diye düşünür ve derviş kılığına girerek türbeye gider. Akşama kadar orada kalır. Bakar ki türbenin etrafına inşa edilen odalara dervişler, seyyahlar, fakir fukara dolmuş; kimisi okur kimisi dua eder. Türbenin içine girmek ister ama türbeyi ziyaret edenleri aşamaz ve türbenin kapısında yarım saat bekler. Daha sonra türbenin içerisine girer ve bakar ki türbeyi ziyaret edenlerin hepsi zâtın büyüklüğüne yakışır bir adap ile türbeyi ziyaret ediyorlar. O geceyi türbede geçirir. Bir tarafta kendisine dua edenleri diğer tarafta fukara ve yetimlerin mutlu olduğunu görür ve bunun üzerine türbenin hizmetlilerine hediyeler gönderir.

O mukaddes şahsın kalbinin üzerinden aldığı kâğıdı ibret’ül âlem için mücevherlerle süslenmiş bir çerçevenin içine koyup astırır. Ara sıra cuma geceleri türbeye giderek türbenin kandilini yakıp ahali gibi sorular sorardı.

İKİNCİ ŞART

Bir gün geçtikten sonra cuma günü Başvezir Melik Semnân’ın huzuruna çıkar: “ Padişâhım üç şartın birini Allah için yerine getirmeniz lazımdır.” dedi. Bunun üzerine Şik Hâkimi Yemeskab Şâh’a bir mektup yazıp yollamasını emreder. Aynı zamanda bu elçiye Şik şehrinin her tarafını ve nasıl bir şehir olduğunu açık ve kesin olarak öğrenmesini tembihler. Elçi yirmi gün sonra Şik şehrinin kalesinin önüne gelir ve etrafı incelemeye

başlar. Bir de başını kaldırır ki kale kapısı kapalı olup kalenin sağ ve sol tarafında iki kışla mevcuttur. Sağ tarafta bulunan kışladan üç asker çıkar ve bunun elçi olduğunu anlar ve elçiyi yukarı alarak ikramda bulunurlar. Sonra kim olduğunu sorarlar. Elçi olup Melik Semnân tarafından geldiğini ve Yemeskab Melik'e bir mektup takdim edeceğini söyler. Başzabit, bu kışlanın iki tarafında beş yüz asker olduğunu ve hepsinin dışarıdan gelenlerin işlerini yapmak üzere onları şehre götürüp getirmek ve kale kapısına kimsenin musallat olmaması için beklediklerini, buraya gelen elçilerin Melik'le işi olmayıp ne amaç için geldiyse hemen vezirlerden biriyle görüşürüldüğünü söyler. Bunun üzerine şehre haber göndermek için birini görevlendirirler. Birkaç gün sonra gönderdikleri görevli vezirin yolda olduğunu bir saate kadar geleceğini haber verir. Hemen davullar vurulup askerler dışarı çıkarak iki geçeli dizilir. Yarım saat sonra Vezir, iki yüz askeriyle elçinin bulunduğu kışlanın önüne gelir. Elçi, Vezir ile görüştüktan sonra Melik Semnân'ın mektubunu Vezir'e takdim eder. Bu mektupta savaş ilanı olduğunu anlayan Vezir bunu Padişâh'a elçinin anlatması gerektiğini düşünür ve emrinde bulunan askerlere, elçilere mahsustur, diye seslenir. Askerler bir tılsımlı külah getirir ve elçinin başına giydirir. Elçi giydiği andan itibaren aklı başından gider kendisinden habersiz olur. Elçiyi aldıkları gibi Yemeskab Şâh'ın huzuruna çıkarırlar. Külahı başından çıkarınca aklı başına gelen elçi mektubu Şâh'a takdim eder. Mektupta ise Melik Semnân, Yemeskab Şâh'ı İslâm dinine davet eder. İslâm dinine geçmediği takdirde devletini başına yıkacağı yazılıdır. Yemeskab Şâh mektubu okuduktan sonra çok sinirlenir ve Şirin şehrinin hâkimi Melik Semnân'ın bunu nasıl teklif ettiğini ve bunun hadsizlik olduğunu, bu hadsize haddinin bildirilmesi gerektiğini düşünür ve o da Melik Semnân'a savaş ilan eden bir mektup yazdırır. Mektubun yazılıp bitirilmesine kadar elçiyi bir başka yerde tutarak saraydan çıkarmazlar. Mektup bitince elçiyi Şâh'ın huzuruna çıkarırlar. Başvezir, mektubu öperek elçiye teslim eder ve elçinin başına tekrar külah giydirirler. Elçi daha önce de külahı giydiği için bu sefer giymek istemez fakat Başvezir bunun mecburi olduğunu söyleyince giymek zorunda kalır. Birkaç asker tarafından misafir edildiği kışlaya getirilince başındaki külah

çıkarılır. Zavallı elçi kendine geldiğinde canı sağ olduğu için şükreder ve ertesi gün yola çıkar. Yirmi günde Şirin şehrine varır ve hemen Melik Semnân'ın huzuruna çıkar mektubu takdim eder. Hemen Melik Semnân elçiye ne gördüğünü sorar. Elçi, başına külah giydirip çıkardıkları için hiçbir şey göremediğini söyler. Bunun üzerine Vezir Saksaha mektubu okumaya başlar. Mektupta Melik Semnân'ın devletini ve gücünü küçümseyen cümleler ve mektubun ellerine geçmesiyle birlikte savaşa hazır oldukları yazılıdır. Melik Semnân mektubu okuduktan sonra bu putperestleri ya İslâm ya da idam etmek için ne gibi tedbirler alınacağını vezirlerine sorar. Başvezir savaşa dair birkaç söz söyledikten sonra meclisin gelecek perşembe hazır olmalarını söyler ve meclis dağılır.

Bu arada Melik Semnân'ın eşi Bedr-i Cihan Sultan'ın doğumuna kırk gün kalmıştır. Melik Semnân bir taraftan şehzadenin doğumunda harpte olacağı için çok üzgün bir taraftan da kendisine vacip kılınan bu zafere gitmekten çok mutludur.

3.2. Melik Semnân Hikâyesinin Bakış Açısı

Anlatım, bir düşünceyi, duyguyu, tasarımı, konuyu söz ya da yazı ile dile getirme işidir. Edebi eserlerde anlatma olay veya olaylar çevresinde gelişir. Farklı durumların ve ruh halinin dile getirildiği bu eserlerde bir de anlatıcı bulunur.

Anlatıcı; edebî metinlerde, olayları okuyucuya anlatan kişiye denir. Okuyucu eserdeki tüm olup biteni anlatıcı aracılığı ile öğrenir. Bu kurmaca bir kişidir ve anlatıda üstlendiği görev, kurmaca olan olay örgüsünü ve olay örgüsünü tamamlayan diğer öğeleri anlatmaktır. Anlatıcının dış dünyada hiçbir gerçekliği yoktur, anlatıda kurmaca varlığı ile vardır. Çoğunlukla da yazar ile anlatıcı arasında hiçbir benzerlik yoktur.

Anlatıcı eserdeki olayları bir bakış açısı dâhilinde anlatır.

Bir edebî eserde bakış açısı, olayların, mekânların, zamanın ve şahıs kadrosunun kim tarafından görüldüğü, kim tarafından anlatıldığı ve anlatıcının olayın ve şahısların neresinde bulunduğu sorularına verilen

cevaptır. Bu tanımlamanın sonucunda üç farklı bakış açısının olduğunu söyleyebiliriz.

Hâkim Bakış Açısı:

Bu bakış açısında anlatıcı; yaşanmış, yaşanan ve yaşanacak olan her şeyi bilir, görür ve duyar, konumundadır. Kahramanları en ince ayrıntısına kadar tanır ve kahramanların kalbinden ve kafasından geçenleri okumaya kadar uzanır. Anlatıcı, anlattığı olayların dışında durur, olayları gören durumundadır. Anlatıcı üçüncü tekil şahıs ağzıyla konuşur. Yazarın dilini kullanır ve bu sebeple ona “ yazar-anlatıcı ” da denilir.

Kahraman Anlatıcı Bakış Açısı:

Bu bakış açısında anlatıcı olayın içinde yer alan kahramanlardan biridir. Bu anlatıcı olay örgüsünün merkezinde olan başkahraman olabileceği gibi olaylarda daha geri planda kalan kahramanlardan biri de olabilir. Kahraman-anlatıcı diye adlandırılan bu bakış açısında anlatıcı birinci tekil kişi ağzıyla ve kendi dil ve üslubunu kullanarak anlatır.

Bu bakış açısında okuyucu ile sıcak, samimi bir diyalog kurulmasından dolayı okuyucuyla daha yakın ilişki gelişir.

Anlatıcının bilgi alanının hâkim bakış açısına göre daha dar olduğu bu bakış açısında okuyucunun olaylar ve şahıslar hakkındaki bilgisi anlatıcının bildikleriyle sınırlıdır.

Müşâhit Bakış Açısı:

Anlatıcının olayların içine girmediği, gördüklerini yansıttığı bakış açısıdır. Olaylar anlatıcının gözünün önünde gerçekleşiyormuş izlenimi verilir. Anlatıcı, bir kamera tarafsızlığıyla çevresinde olanı biteni yansıtır. Anlatıcı olaylara karışmaz. Kişilerin duygu ve düşünceleri, eylemlerinden hareketle verilir. Gözlemci bakış açısında üçüncü kişili anlatım kullanılır.

Sözlü / yazılı gelenek içerisinde önemli bir yere sahip olan anlatmaya bağlı edebi türlerde anlatıcı ve dinleyici olayların dışında olan gerçek kişilerdir.

Üzerinde inceleme yapılan Melik Semnân hikâyesinde anlatıcıya ait kişisel hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. Anlatıcının ne zaman ve nerede yaşadığı bilinmemektedir. İnceleme yapılan bu eserde hâkim ve müşâhit anlatıcı bakış açısı olmak üzere iki farklı bakış açısının ağırlıklı olarak kullanıldığını söylemek mümkündür.

3.2.1. Müşâhit Bakış Açısı

Eserin büyük bir bölümünde yazar bu bakış açısını kullanmıştır.

Yani hikâyenin büyük bir kısmında anlatıcı, anlattığı olayların içinde yer almaz ve olayları yansız bir şekilde üçüncü tekil kişi ağzından aktarır. Yazar, gözlemci (Müşâhit) konumundadır ve yalnızca gördüklerini anlatmaktadır.

Hikâyeden verdiğimiz birkaç örnek bu söylediklerimizi desteklemektedir.

“ ... Ol anda ‘âkil ve her bir husûsda mâhir (Saksâha)nâmında bir vezîri var idi. Kelâma âgâz idüp (Pâdişâh’ım Mevlâ vücûd-ı sultânîlerine sıhhat ve dâimâ hâl-i fûruh u şâdide dâim buyursun. Zât-ı haşmetiniz hiç teessüf üzre olmayınız inşâllâh (Terkûn) şehrinde bir hekim-i hâzık-ı tâbîp felâtun-ı lâhık var anı buraya celb idüp icrâ-yi tedbire teşebbüs iderüz ve ayn‘el-yakın bir çâre-yi müseyyep bulacağı şüphesizdir.) didi...” (s. 5) .

“ ...Vezîr divânhânedan çıkup Melik’in dilhâhı üzre edavât-ı seferiyeyi hazırlayup huzûr-ı Melik’e getürdü... (s. 7) .

“ ... Melik vezîrine (Lâlâ burada oturup birazistirâhat idüp ve biraz nevâle yiyüp sonra gidelim.) diyüp hemân o mâhal-i dilgüşâda oturdılar ve yemeklerini yiyüp ne tarafa gideceklerini tefekkür ider iken karşularından bir adam görünüp bunların olduğu mâhale yavaş yavaş gelmeğe başladı...” (s. 11) .

3. 2. 2. Hâkim Bakış Açısı

Hikâye yazarının anlatıyı anlatma tarzı içinde “ *hâkim bakış açısı* ” da kullanılmıştır. Çünkü yazar hikâye ettiği ortamdaki her şeyi bilip, görüp ve duyardır. Hikâye kahramanlarının duygularını, aklından geçen tüm düşünceleri bilir.

Hikâyenin anlatımı esnasında III. tekil şahıs ağzının kullanılması da hâkim bakış açısının var olduğunu göstermektedir.

İncelememize kaynaklık eden eserde anlatıcı, hikâye kahramanları hakkında bizim bilmemizin mümkün olmadığı her türlü bilgi ve ayrıntı ile kahramanların duygu ve düşüncelerini bilen, onların zihninden geçenleri duyan ve olayı nakleden kişi konumundadır.

“ ... *Gide gide önlerine bir büyük kaya gelüp yukarusına doğru nazar eyledikçe yüreklerine havf gelerek ...* ” (s. 21) .

“ ... *Güyâ kendüleri zindândan kurtulup sâhn-ı necâta varmış ve yâhûd analarından yeni doğmuş gibi oldılar...* ” (s. 22) .

“ ... *Bunun üzerine Vezîr içerüsünden (Gördün mi kendüsini toplayup kelâmitmeğe dayanamayup söyledi. Kim bilür nasıl oldu nereye atdılar.) diyerek tefekkür iderek hiç kendüsini yormadı ve sanki hiç kendüsünün haberi yok gibi hâletde bulundu ...* ” (s. 4) .

“ ... *du‘â ve cân-ı gönülden âh iderek feryâd u figân itmeğe başladı ...* ” (s. 52) .

“ ... *Ve bir taraftan dahi böyle bir sefer müvecceb farz ve zafere gitmesi kalbini mesrûr eyler idi...* ” (s. 96) .

Hikâyedeki diyaloglarda yazar sözü kahramanlarına bırakmayarak kahramanların kendi aralarındaki konuşmaları iç cümle şeklinde vermiştir.

“ ... *Bunlardan ziyâde havf u telâşa düşüp (Acaba bunlar bize ne mu‘âmelede bulunacaklar) deyü tefekkür iderken...* ” (s. 17) .

“ ... Bunlar hakikat-i hâl üzere beyân itmeyüp (biz ikimiz Çin seyyâhlarından olup Hindistan ve Yemen vesâir memleket ve şehirleri seyâhat etmek üzere gelürken iki gün makdem on iki sârikin pençe-i zûlm ve gadrlarına düşerek soyup üryân ve dest-i payımızı bend-i sergerdân idüp bıraktılar. Hamdullâhu Teâlâ sizi necâtımıza sebep gönderdi.) didiler ... ” (s. 17) .

“ ... Pîr-i nûrânî bunlara (Ey Semnân ve veziri Saksaha oturun.) didi. Bunlar diz çöküp oturdular. Tekrâr Pîr kelâma âgâz iderek « Ey Melik Semnân sizin bu kadar dârât u hükm-i hükümeti terk iderek yola ‘âzm-i sefer idüp buralara kadar gelmenize sebep nedir” didi... ” (s. 33) .

Hikâye içerisinde bulunan tüm diyaloglarda bu kullanımın mevcut olduğu görülmektedir.

3. 3. Melik Semnân Hikâyesinin Konusu, Temi ve Tezi

Edebi eserde yazar, konuyu fikrini, tezini ya da iletisini sunmak için bir vasıta olarak kullanmaktadır. Dolayısıyla “ Eserde ne anlatıyor? ” sorusuna cevap veren konudur. Çetin, romanın konusunu iki şekilde tespit edebileceğimizi belirtir:

- Genel niteliğine göre konuyu adlandırma
- Konunun mahiyetini ortaya koyma (Çetin 2007: 121) .

Melik Semnân hikâyesinde, zaman zaman hayalî ve masalsı unsurlara, muhayyel kahramanlara ve çeşitli motiflere yer verilmiş olsa da genel yapısı ve nitelikleri göz önüne alındığı zaman kahramanlığı konu edinen bir eserdir.

Eserde çocuğu olmayan Melik Semnân’ ın bu derdine derman bulmak için veziri ile birlikte bir yolculuğa çıkması, bu yolculukta bir Pîr’ e rastlamaları, Pîr’ in verdiği üç tembihi yerine getirmek için olağanüstü varlıklarla ve durumlarla yaptıkları zorlu mücadeleler, Pîr’ in Melik Semnân’ a söylediği türbeyi yaptırıp mukaddes zatın mezkûr mezarını bulup bu türbeye taşıması, Pîr’in Melik Semnân’a çocuğunun olacağını söylemesi, Melik Semnân’ın Şik şehri hükümdarını İslâmiyete davet etmesi ve

birbirlerine gönderdikleri savaşa davet mektupları ve savaşmak için yola çıkmaları anlatılmaktadır.

Elimizde eserin diğer kısımları olmadığı için eser nasıl devam ediyor ve nasıl bitiyor bilinmemektedir.

“ *İzlek, tema, ana düşünce, ileti, mesaj, öz* ” gibi kelimelerle de ifade edilen tem, anlatının merkezinde yer alan temel duygu ve düşünce demektir.

“ Yazarı bu yazıyı yazmaya iten sebep nedir? ” sorusunun cevabı metnin temasını verecektir.

Melik Semnân hikâyesinde temalar; içinde birbirinden müthiş olağanüstülükler ve mücadeleler ile olaylar içinde işlenen konuların, çekirdeği hükmünde olan zürriyet, Allah'ın adına ve İslâm dinine davet; iyi, doğru, dürüst olan ve Allah'a inanan kişilerin muratlarına ereceği; kötü, yanlış, yalancı ve kâfir olanların bir şekilde elde ettikleri güç, kuvvet ve zenginlik ile oluşturdukları saltanatın sona ereceği gerçeği, eseri yazmaya iten sebeplerdir.

Edebi eserde tezi, romancının önceden belirlenmiş bir davasını romanda ispat etmeye çalışmasıdır, diye tanımlayan Çetin aynı zamanda romanda tezin iki şekilde sunulduğunu belirtir:

Açık Tez; okuyucuya kesin yönler gösterir, net çözümler sunar. Yazarın dünya görüşünü açıkça belli ettiği bir yöntemdir.

Kapalı Tez; romancı tarafından ispatlanmaya çalışılan şeylerin düşünce ve yaklaşım biçimi olarak değil de canlı bir yaşantı olarak verilmesidir. (Çetin 2007: 127)

İncelediğimiz hikâye kapalı tez ile yazılmıştır. Çünkü hikâyede yazar, kişilerin arzuladıkları birtakım şeylere hemen kavuşamadıklarını ve bunlara kavuşmak için verdikleri mücadeleleri Melik Semân' ın yaşantısı etrafında oluşan olaylarla vermektedir.

Mesajını okuyucuya benimsetmek için eser içindeki olayları ve olayların şekillenmesini sağlayan hikâye kahramanları olduğu gibi değil olması gerektiği gibi yani konuya uygun olarak hikâyede yer almışlardır.

3. 4. Melik Semnân Hikâyesinin Anlatım Tarzı

Melik Semnân hikâyesi içinde en belirgin, en baskın ve birinci planda yer alan anlatım tarzı “ *diyalog* ” dur. Hikâye yazarının anlattığı olaylar dizisinde yaşananlar, üçüncü kişi ağzından okuyucuya nakledilmektedir. Yazarın olay akışı içinde aradan çekilip sözü kahramanlara bırakarak oluşturduğu diyaloglar, hem hikâyeyi monoton olmaktan kurtarmakta hem de kahramanın ağzından anlatılan olaylar zincirini oluşturarak mücadeleleri okuyucunun gözünde daha inanılır kılmaktadır. Konuşmalar sayesinde eser daha anlaşılır olmaktadır. Çeşitli şekillerde karşımıza çıkan ve beyitler halinde yazılmış olan manzum kısımları ise diyaloglar içine dâhil edemeyiz. Çünkü bu kısımların çoğu anlatımı kuruluktan kurtarıp okuyucunun duygularına hitap etmek için kullanılmıştır. Bu parçalar, kendisinden hemen önce zuhur eden olayların duygu katılarak tekrar edilmesidir.

Melik Semnân hikâyesinde görülen ikinci anlatım tarzı ise “ *tahkiye / hikâye etme* ” tekniğidir. Yazar hikâyesini bu yolla okuyucusuna aktarmaktadır. Bu yöntemin tercih edilmesinin asıl sebebi ise sözlü kültür ortamının ve sözlü geleneğin meydana gelen eserleri hala etkiliyor olmasıdır. Tahkiye tarzı bir anlatım ile anlatıcı anlattığı konuya bütünüyle hâkim olduğunu göstermektedir bize.

Betimleme tarzının kullanıldığı anlatım biçimine ise eser içinde oldukça sık yer verilmiştir. Gerek eşya, gerek mekân ve çevre, varlık ve insanların özellikle fizikî tasvirlerinde yazar oldukça başarılıdır ve yeterlilik arz eder. Dil ve anlatım bölümünde ayrıntılı bir biçimde incelenilen tasvirlerde zaman zaman divan edebiyatı mazmunlarına da rastlamak mümkündür. Betimlemeler, okuyucunun anlatılan olayın geçtiği mekânı, olayı yaşayan kahramanı zihninde canlandırmasını sağlayacak kadar ayrıntılıdır. Yazar betimlemelere inandırıcılık katabilmek için benzetmelerden yararlanmış ve sıfatları fazla kullanmıştır.

Hikâye içinde görülen üçüncü derecedeki anlatım tarzı, tamamıyla anlatıcıya ait olan ve dipnot olarak kabul ettiğimiz “ *açıklama* ” dır. Yazar

hikâyenin sadece doksan birinci sayfasında kullandığı bir sözcüğün sayfanın alt tarafında dipnot şeklinde açıklamasını yapmıştır.

... « Ey Pâdişâh âlîcahım
ve şehriyâr-ı ‘adâlet-i iktinâhım vücûd-ı pürçûd-ı
sultânilerini” Burat” (*) kederlerden masun
buyursun zât-ı tâcdârileri böyle bir bende-i bendeniz ...

.....
(*) Şik ahâlisinin tapdıkları sanemlerin en
büyüğünün ismidir ki ana sığınur ve hîn-i iktizâda
anıyla kasem ü yemin iderler idi. (s. 91) .

3. 5. Melik Semnân Hikâyesi’nin Şahıslarının Karakteristik Vasıfları

Olay çevresinde gelişen edebi metinlerde olayların doğmasını, oluşmasını sağlayan, olaylara yön veren veya olayları yüklenen unsurlar şahıs kadrosunu oluşturur. Her olayın bir kişisi veya olayda insan vasıflarıyla donatılmış varlıklar vardır. Bu kişi veya kahraman canlı, cansız varlık; bitki veya eşya olabilir. Edebi eserlerde kişi kadrosu, olmazsa olmazlardandır. Yani öteden beri önemli olmuştur. Çünkü olayı canlandırmak için onlar vazgeçilmez öğelerdir. Ancak kişinin olay açısından bir değer ifade etmesi, olaya dayalı geleneksel anlatıda daha dikkat çekiciydi. Kişi, olayın canlandırılması okuyucunun anlatı dünyasına çekilmesi bakımından değerli ve önemlidir. Hikâyede yer alan kişiler belli bir düzen içerisinde yer alırlar ve hepsinin hikâyede bir görevi vardır.

Hikâyedeki şahıs kadrosunu araştırmacılar değişik şekillerde gruplandırmışlardır.

Hikâyede, asıl kahramanların (*hikâyeye adını veren*) dışında;

a. Kahramanların yakınçevresi (*anne, baba, kardeş*)

b. İdareciler (*Padişâh, vezir, bey, vb.*)

- c. Yardımcı tipler (*ak saçlı ihtiyar, bezirgânlar*)
- d. Arabozucu tipler (*kocakarı, kara vezir, üvey ana*)
- e. İnsan olmayan tipler (*at, vb.*) vardır (Oğuz 2008: s.6) .

İsmail Görkem'e göre (Görkem 2000: s. 122) “ tahkiyeli bir eserde, dramatik durumun ortaya çıkmasına zemin hazırlayan fonksiyon / güçler ” ise şunlardır:

Asıl (Baş) Kahraman / Birinci Derecedeki Kahraman:

Tematik güç olarak isimlendirilen vakaya ilk dramatik hamleyi veren şahıstır. Başkahramanın hareketi arzu, ihtiyaç veya endişeden kaynaklanır. Eserde bulunan diğer kahramanlar, asıl kişiye göre davranış sergilerler, onun etrafında dönerler, bir şekilde onunla mutlaka ilişkisi vardır yani eserin başkahramanı var olduğu sürece diğerleri de vardır.

Hasım / Karşı Güç:

Romanda, çatışmanın olabilmesi, vak'a zincirinin düğümlenmesi için birinci derecedeki kahramanlarla temsil edilen tematik gücün karşısında bir hasıma ihtiyaç vardır (Aktaş 2005: s. 135) .

Başkahramanın hareketini engeller. Böylece ortaya çıkan çatışma, vaka zincirini düğümler.

Arzu Edilen / Korkulan Nesne:

Arzu edilen ve korkulan nesne romanda bir câzibe gücüdür (Aktaş 2005: s. 135) . Asıl kahraman ve karşısındaki hasım güç, onun etrafında olurlar. O, sahip olunmak, kavuşulmak istenen, peşinde dolaşılan kahramandır.

Değerin temsili ismi verilen bu nesne, belirli bir cazibe gücüne sahiptir. Hedef alınmış gaye / korkulan objeyi temsil etmektedir.

Yönlendirici / Verici:

Eserde aksiyonu yönlendiren, bir anlamda vakayı yönetme hüviyeti ile karşımıza çıkan ve hakem rolü oynayan şahıstır.

Yardımcı:

Yukarıdaki şahıslardan her biri, bir başkasının tahrikine ihtiyaç duyabilir. İşte bunlara yardımcı adını vermek yerinde olur (Aktaş 2005: s. 136) .

İlk dört fonksiyonu gerçekleştirenlerden her biri, bir başkasının tahrikine ihtiyaç duyabilir. Bunlara, yardımcı adı verilir.

Bu bilgileri özet şeklinde verdikten sonra, aşağıdaki kısımda eserde olan şahıs kadrosunu İsmail Görkem’ in tasnifine göre ayrı ayrı değerlendireceğiz. Şahıslar hakkında ayrıntılı bilgi tip özellikleri ile ilgili olan sonraki bölümlerde verileceği için burada tekrar edilmeyecektir.

Eser içinde “ *Asıl (Baş) Kahraman / Birinci Derecedeki Kahraman* ”

Melik Semnân’dır. Melik Semnân’ın çocuğunun olmaması ve çocuk isteği hikâye içerisinde kahramanın hareketlerini belirlemektedir.

Eser içinde başkahramanın hareketini engelleyerek hikâyede çatışmayı ortaya çıkaran “ *Hasım / Karşı Güç* ” Melik- i Hûbân’ dır.

Eserde olayı yöneten yani “ *Yönlendirici / Verici* ” Pîr’dir. Hikâyede bir görünüp bir kaybolan ve başkahramanla vezirine daima şartlar sunup tembihlerde bulunandır.

Eserin başından sonuna kadar asıl kahramanın yanında olan ve sürekli ona yardım eden kişi “ *Yardımcı* ” Vezir Saksaha’ dır.

Değerin temsili ismi verilen bu nesne, belirli bir cazibe gücüne sahip olan “ *Arzu Edilen / Korkulan Nesne* ” Melik- i Hûbân’ ın yanında bulunan gılmanlar yani güzel kızlardır. Cazibeleriyle Melik Semnân ve Vezir Saksaha’ yı kandırmaya çalışırlar.

Bu sınıflandırma ile Prof. Dr. Öcal Oğuz' un sınıflandırması benzerlik gösterdiği için Oğuz' a göre tekrar bir sınıflandırma yapma gereği duymadık.

3. 6. Melik Semnân Hikâyesinde Mekân

Olay merkezli edebi türlerde mekân; zaman ve diğer anlatım unsurlarıyla birlikte hikâyenin kurgulanmasında rol alan vazgeçilmez elemanlardandır. Mekân, adından da anlaşılacağı gibi böyle eserlerde olayın geçtiği, vakanın sahnelendiği yerdir. İsmail Görkem' e göre “ Edebî bir eserde, mekân ve onu tamamlayıcı nitelikteki varlık ve olaylar, ‘ haricî âlem ’ de görüldükleri gibi anlatılmaz; insanın üzerine bıraktığı ‘ intibalar ’ ve bunların sebep olduğu ‘ haller ’ ifade edilerek tanıtılır.” (Görkem 2000: 119) .

Metnin yapısının ve içeriğinin okuyucu tarafından algılanması ve kavranmasında önemli bir işleve sahip olduğu için metnin yapısını oluşturan önemli elemanlardandır.

Çetin, romandaki mekânların somut ve soyut mekânlar olarak iki başlık altında incelemektedir:

√ Somut Mekânlar:

- Açık, Dış Mekânlar: ülkeler, köyler, ovalar, denizler vb. mekânlar.
- Kapalı, İç Mekânlar: ev, oda, daire vb. mekânlardır.

√ Soyut Mekânlar:

- Ütopik Mekânlar: Her şeyin güzel ve iyi olduğu düşünülen, yeryüzünde var olmayan hayali mekânlardır.

- Fantastik Mekânlar: Yazarın romanda fantezilerini gerçekleştirme adına oluşturduğu hayali mekânlardır.

- Metafizik Mekânlar: Dinlerin sunduğu cennet, cehennem gibi dünya dışı mekânlar.

- Duygusal Mekânlar: İnsanların duygularına göre şekillendirilen mekânlardır.

3. 6. 1. Melik Semnân Hikâyesindeki Dış Mekânlar

Melik Semnân hikâyesine *açık - dış mekânla* giriş yapılır. Melik Semnân' ın köşkünün bulunduğu bahçe bol sıfatlar ve benzetmeler kullanılarak adeta tablo çizer gibi resmedilir. Bahçenin tasviri bittikten sonra aynı üslupla köşkün içinde Melik Semnân' ın tahtının bulunduğu oda da tüm detaylarıyla okuyucuya anlatılır.

Eserdeki olay örgüsünün ilerlemesiyle birlikte mekân değişir ve giderek genişler. Olayın akışına göre bazen iç mekânlar, bazen dış mekânlar, bazen de sadece adı geçen mekânlar hikâye içerisinde yerini almaktadırlar.

Romanın yapısını oluşturan unsurlarından biri olan mekân çeşitli işlevlere de sahiptir. Her şeyden önce olayların dekorudur. Bununla birlikte mekân işlevsel bağlamda; "...Şahısların içinde buldukları çevreyi algılayış biçimlerini, ruhsal ekonomik durumlarını, karakterlerini açıklama yolunda imkânlar sunabilir. Şahısları tanıtmaya yollarından biri olarak dramatik bir iş de üstlenerek vakanın temel ögesi olur ve şahsın çevresini, algılayış şekillerini, o çevredeki ruh durumunu hatta karakterini etkiler. ([http://www.turukdergisi.com / Makaleler](http://www.turukdergisi.com/Makaleler)) (Erişim 28 / 01 / 2018)

Hikâyede geçen dış mekânlar şunlardır:

Belh şehri yakınlarında Şirin namında bir şehir: Hikâyenin başında geçen Belh şehri, Afganistan' ın kuzeyinde yer alan eski bir yerleşim yeridir. Şirin şehri hikâyenin kahramanı Melik Semnân' ın hükümdarı olduğu ve muhtemelen muhayyel bir şehirdir.

" ... *Belh şehri kurbunda (Şirin) nâmında bir şehri- i ...* " (s. 2) .

Terkûn Şehri: Hikâyede Vezir Saksaha tarafından zikr edilen bu şehrin adı sadece bir yerde geçmektedir. Melik Semnân' ın derdine çare bulmak için getirilen doktorun yaşadığı yerdir.

" ... *Zât- ı haşmetiniz hiç teessüf üzre olmayınız inşâllâh (Terkûn) şehrinde bir hekim- i hâzık- ı tâbîp felâtun- ı lâhık var...* " (s. 5) .

Hindistan, İsfahan, Yemen, Çin: Melik Semnân derdine derman bulmak için Vezir Saksaha ile beraber Hindistan taraflarına doğru yol alırlar. Hikâyede geçen gerçek mekânlardır. Bu mekânlarla ilgili detaylı bilgi verilmemiştir. Sözü edilen bu mekânlar yön bildirme amacıyla kullanılmıştır.

“ ... *Ve cümlesiyle vedâ‘ idüp (Saksâha) Vezîr’ i ile beraber derûn- ı şehirden çıkup Hindistan tarafına ‘ âzm- râh itdiler ...* ” (s. 8) .

İsfahan: İran' da İsfahan Eyaleti' nin yönetim merkezi olan şehirdir. Aynı zamanda ülkenin üçüncü büyük şehridir.

Hindistan’ ın Acr şehriden gelip İsfahan’ a mal almaya giden bir tüccara rastlarlar ve tüccar bunların ellerini ayaklarını çözer.

“ ... *El- hâsıl otuz altı sâ‘ at sonra Hindistan şehirlerinden (‘ Acr) şehri tüccâranından olup İsfâhan’ a eşya vesâire bey‘ u şirâ için gitmekte olan ...* ” (s. 18) .

Çin ise on iki hırsızdan korkan Melik Semnân ve Vezir’ i yolda rastladıkları tüccardan kimliklerini saklayarak yalan söylerler ve kendilerine Çin seyyahı derler.

“ ... *biz ikimiz Çin seyyahlarından olup Hindistan ve Yemen vesâir memleket ve şehirleri seyâhat itmek üzere gelürken iki gün makdem ...* ” (s. 19) .

Felân Köy: Melik Semnân ve Vezîr’ inin hırsızlardan kurtulduktan sonra bir süre kaldıkları köydür.

“ ... *Merkûm, efendim ben felân köy kâhyasıyım ...* ” (s. 61) .

Şik Şehri: Putperest Yemeskab’ın hükümdarlık yaptığı şehirdir. Eserde dört yerde geçmektedir.

“ ... *Şirin şehrinin taraf- ı şarkında kâin « Şik » şehri hâkimi « YemezKab” Melik ile muhârebe idüp ...* ” (s. 35) .

“... Vezîr’ine fermân iderek derhâl bir vech-i matlûb bir nâme tahrîr ve bir elçi tâ’yîn iderek irsâl ve Şik şehrine vusûlünde şehrin etraf ...” (s. 86) .

“... Elçi yola düşerek yigirmi günde Şik şehri kalesinin pişgâhına vâsıl olur ...” (s. 86) .

“... (*) Şik ahâlisinin tapdıkları sanemlerin en büyüğünün ismidir ki ana sığınur ve hîn-i iktizâda anınla kase ü yemin iderler idi ...” (s. 91) .

Hıten (Hotan) Hotan (şehir) Çin'e bağlı Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin güneybatısında İpek Yolu'nun Taklamakan güney güzergâhı üzerinde yer alan tarihi bir vaha şehridir.

Eserde Hıten olarak okuduğumuz araştırırken Hoten olarak bulduğumuz bu şehre uğrayan Melik Semnân ve onu karşılayan vezir ve vükelâsı Hıten üzerinden Şirin şehrine dönerler.

“... Ertesi gün müşârün-ileyh Hıten’e cülûs eyledikde cem‘ Vezîrân ü vükelâ tecemmu‘ iderek ...” (s. 70) .

Kerbela: Şirin sekkânına lütf-ı Hüdâ’dır

Nazargâh-ı şehid-i Kerbelâ’dır (s. 70) .

Semerkant: Semerkant Bedr-i Cihân’ın ve babasının memleketidir. Melik Semnân Semerkant Padişâhı’nın kızı Bedr-i Cihân ile evlidir.

“... Melik Semnân Semerkant Padişâh’ı « Saral » nâm -ı şâhın « Bedr-i cihân » isminde bir duhter şems-i âhterlerini zevce ittihâz eylemişler idi. (s. 68) .

Mezkûr Köy: Eserin pek çok yerinde mezkûr karye veya mezkûr köy olarak geçmektedir. Sözü edilen bu köyler Melik Semnân ve Vezir’inin geceyi geçirmek için konakladıkları köylerdir.

“... Bunlardır mezkûr köye varup bir hânede o gice yatdılar. Sabâh oldukda mezkûr karyeden kalkup yine yola revân oldılar. ...” (s. 12) .

Mezkûr Köyün Ahalisinin Toplandığı Meydan: Köylünün boş zamanlarında toplandığı meydandır. Herkesin birbirini gördüğü ve köyde olup bitenlerin konuşulduğu ve yayıldığı yerdir. Hikâyede de amacına uygun olarak yer almıştır.

“... Gelelim köy kâhyâsına bunların yanından çıkup doğru kendülerine mâhsus olan müşâvere-i hâneye ya’ni köylülerin birikdikleri mâhale gidüp ileri gelenlerine (Ey babalık bu âhşâm bizim eve iki misâfir geldi seni yarın şehre yollacağız...)” (s. 59, 60) .

Çemenzâr, Bağ, Bahçe: Hikâyenin pek çok yerinde geçen çemenzâr, bağlar, bahçeler, dağlar, kayalar, nehirler ise Melik Semnân ve Veziri’nin geçtikleri, dinlendikleri, imtihan oldukları, geceyi geçirdikleri yerlerdir.

“... Gide gide ikinci vaktinde bir çemenzâre vâsıl-ı âb-ı latîf mezkûr çemenlerin aralarından akup ve çiçeklerin kokuları yâd-ı nesim gibi rüzgâr esdikce dimağa yayılurdu...” (s. 11) .

“... Bir minvâl-i muharrer çend gün tayy-mâr âhl idüp yollarının üzerine bir meşelik geldi ki ucu bucağı bilinmez ve ağaçları birbirine girmiş ve hûş u tuyûr ile memlû idi ...” (s. 8) .

“... Hâsılı o gülistân ferah-ı eşcâr mesmere ile memlû ki fevâkihinden kimse lezzetyân olmamış ve yeşil yeşil çemenler rüzgâr esdikce deniz dalgalanur gibi iki tarafa sallanur idi. Mezkûr çemenlerin aralarında yaseminler serfürûda ve benefşeler ve karanfiller ve şebbûlar insanı tâhayyürde bırakurdu ve elvân elvân katmer güller râyiha-yı tayyibeleri derûn-ı bağçeyi mu’attar ve mu’anber itmekde ve mezkûr gül dallarında bülbüller feryâd u aşk gonca-ı ra’nâ için zâruncâr olmakda ve mezkûr gül ağaçlarının altından bir âb-ı revân akıyordu ki selsebil cennet zan olunurdu ...” (s. 22, 23) .

“... Pîr’in pend itdiği dağa doğru keşide olmuş mezkûr dağ yolunu tutup beş sâ’at kadar ileri gitdiklerinde dağın bir tarafından bir cevâb-ı sadâ ile birisi nidâ ediyor ...” (s. 21) .

“... Gide gide önlerine bir büyük kaya gelüp yukarusına doğru nazar eyledikçe yüreklerine havf gelerek (İşte Pîr’in bize söylediği kaya bu olmalı.) didiler. Ol vakithemân Melik, Pîr’in tâ‘lim ittiği du‘âyı okuyup mezkûr kayaya üfledi. Ol hazâ mezkûr kaya mâhv olup mâhalinden bir kapu zâhir oldu ...” (s. 21) .

“... Kapu iki tarafa açulup cehennem azabından kurtulup cennete girer gibi ferâh u şâd ile bağçeden içerü girdiler. Evvelki gibi etrafları seyr iderek yavaş yavaş giderken Melik-i Hûbân’ın oturduğu havuzun hizâsına geldiler ...” (s. 41) .

“... O bağçenin sefâsı güller ve çiçekler bir tarafda açılmış ve kokusu rüzgâr esdikçe bunları mest-i bî-hûş ve bir tarafda bülbüller vesâir hûb-ı sadâ-yı kuşlar ötmekte ve bir tarafda hânendeler âhenk itmekte ve diğer tarafda peri kızları oynamakta bulunarak ...” (s. 43) .

“... Vezîr Melik Semnân’ı böyle gâ‘ibidüp ve nerelerde olduğunu dahi bilmediğinden ve böyle bir bağçe-i cennet misâlden çıkup karanlıkda ve dağ üzerinde yalnız başına kaldığından kalbine ziyâde keder ve havftârı olmasıyla ciğerinden âh çeküp hüngir hüngir ağlamağa başladı ...” (s. 50) .

“... Gele gele mezkûr nehrin kıyısına vâsıl oldu. Bir de ne baksun gâlibâ yağmur yağup nehr-i mezkûr bir ummân şekline girmiş. Geçmesi nâkâbul ve bir tarafında köpri dahi olmadığından câr nâçâr birkaç gün orada meks ü karar ve suyun azalmasına intizâr itmekden başka ...” (s. 51) .

“... Hemân Vezîr ile Melik Semnân Pîr’in dâmenini pûs iderek bağçe kapûsundan dışaru çıkup gitmeğe başladılar. Hâsılı dağın aşağısında cârı olan nehrin kıyısına varup oturdılar ...” (s. 55) .

“... O gün âhşama kadar gidüp mukaddemâ Pîr’e tesâdüf eyledikleri cemenzâre vâsıl oldılar ...” (s. 57) .

“... Bir vech-i meşrû‘ ikinci gün sabahleyin vüzerâ vü kuranâ hazır olarak sarâyın pişgâhında bulunan meydanda hurûc-ı müşârün-ileyh muntâzır bulındılar ...” (s. 72) .

Kabristan:

Mukaddes şahsın mezarının bulunduğu yerdir.

“... Evvelâ pâ-yı tâhtın olan Şirin şehrinin bir buçuk sâ‘at mesâfe hâricinde bulunan kabristânda bir harâbe olmuş bir mezar olup sengine üç ok ve bir yay tersîm ve üç kelime yazılmış...”(s. 34) .

DIŞ-AÇIK MEKÂNLAR HAKKINDA

Üzerinde inceleme yapılan hikâyenin ana dış mekânlarına topluca baktığımız zaman, reel (*Hindistan, Yemen, Çin, İsfahan, Belh, Semerkant, Hotan, Kerbela*) ve irreelin (Mezkûr köyler, Terkûn şehri, Felân Köy, Şik şehri) bir arada ve iç içe olduğunu görüyoruz.

Hikâyedeki reel mekânlar pek çok halk hikâyesinde adı geçen yerlerdir.

Kerem ile Aslı: “ Kerem, yaşlı bir **İsfahan** Padişâhının oğludur. ”

Derdiyok ile Zülfüsiyah Hikâyesi: “ Babaları amca çocuğu olan Derdiyok ve Zülfüsiyah ın aşklarını anlatır. Horasan hükümdarı İsmail Şâh tarafından idam edilen Mahmud ve Mehmed adlı iki kardeşin oğulları Abdurrahman ile Recep, korkularından Horasan'ı terk ederler. **İsfahan da** kahveci Ali Ağa ya sığınan gençler onun yardımıyla meslek sahibi olurlar, evlenirler. Abdurrahman'ın oğlu olur, adını Derdiyok koyarlar; Receb'in ise kızı olur ve adını Zülfüsiyah koyarlar.”

Melik Şâh ile Güllü Han Hikâyesi: “ Konya Geylani hükümdarı Adil Şâh'ın oğlu Melik Şâh ile **Yemen** Padişâhı'nın kızı Güllü Han'ın aşkları anlatılır.)

Razınıhan ile Mahıfirize Sultan Hikâyesi: “ Kandevar Padişâhı'nın oğlu Razınıhan ile **Hindistan** Padişâhı'nın kızı Mahıfirize'nin aşkları anlatılır.”

Elif ile Mahmud Hikâyesi: “ Buhara Sultanı Murad'ın oğlu Mahmud ile **Hutem (Huten)** memleketi Peri Padişâhı'nın kızı Elif'in aşkları anlatılır.”

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür biz sadece birkaç tanesine yer verdik.

Melik Semnân hikâyesinin ilk sayfalarında olayın başkahramanının yaşadığı yer olarak geçen **Belh**, Afganistan'da bir şehirdir. Halk hikâyelerindeki yer isimlerinin benzerliği hikâyelerin teşekkül ettiği coğrafyanın ortak olduğunu göstermektedir. Bu sebeple Afganistan'ın İran ile komşu olması incelenilen bu hikâyenin İran kaynaklı olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Hikâyede yer alan Hindistan, Yemen, Çin, İsfahan, Belh, Semerkant, Hotan, Kerbela'nın sadece adı geçmektedir. Mekânların belirleyici hiç bir özelliği yoktur yani mekânlar belirsizdir. Anlatıcı bu yerlerle ilgili detaylı bilgiye ve tasvire hiç yer vermemiştir.

Mezkûr köyler, Terkûn şehri, Felân Köy, Şik şehri gibi gerçek olmayan mekânların adlandırılmasında muhayyellik ön plana çıkmaktadır. Kendileri gibi adları da muhayyel olan bu yerlere bu adları anlatıcı hangi düşünceyle verdi, bilinmemektedir. Hikâyede geçen muhayyel yer adlarıyla ilgili yapılan araştırmalarda bir sonuca ulaşamadığımız için bir çıkarımda da bulunamamaktayız. Muhayyel nitelik taşıyan bu adlandırmalar tamamen anlatıcının kendisinin ortaya koyduğu ve sadece bu hikâyede karşımıza çıkabilecek yer adlarıdır.

Reel mekânlarda olduğu gibi irreal mekânların da sadece adı geçmektedir. Bu mekânların gerçeklikle alakası yoktur. Anlatıcı bu yerlerle ilgili detaylı bilgi ve sözü edilen yerlerin tasvirlerine hiç yer vermemiştir. Bu yerler hayalî yerlerdir.

Çemenzâr, bağ, bahçe gibi geniş mekânlar, gerçekçi bir biçimde okuyucunun zihninde canlandırabilmesine imkân taşır nitelikte tasvir edilmiştir. Nitekim tabiata ait dere, dağ, ova, deniz vs gibi mekânlar anlatılırken bile yazar, ince ayrıntılara rahatlıkla inebilmektedir. Yazar, en ince ayrıntılarına kadar indiği çemenzarın, bahçenin, bağın tasvirinden hemen sonra sözü ya Melik Semnân'ın sarayına ya da Melik-i Hûbân'ın köşküne getirir. Bahçenin, bağın tasvirinin bitmesiyle başlayan köşkların ve sarayların da tasvirleri oldukça detaylıdır. Yazarın bu mekânları bu kadar detaylı anlatmasının sebebi onların hükümdar olduklarını vurgulayarak hem sosyal statülerini hem de zenginliklerini ortaya koymaktır.

Bu ince ayrıntılarda kişilerin günlük yaşantısının geçtiği mekânlarla ve eşyalarla benzerlik kurduğunu görmek de mümkündür.

3.6.2.Melik Semnân Hikâyesindeki İç Mekânlar

Melik Semnân'ın Sarayı:

“... Şehr-i mezkûrun ortasında murassa‘mermerden ma‘mûl üzerinde envâ‘-i resimler hak olunmuş bir sarây-ı âlî binâ olunmuş ve pişgâhında dahî bir kasr-ı dilârâ var imiş ki bütün başdan başa la‘l-i cevâhir ile musanna‘ ve muntazam sandâlyeler ve bir köşesinde ku‘ûd-ı şâha mâhsûs lû‘lû‘ ve yâkûtdan münakkaş ve musavver bir tâht-ı âlî kurulmuş ...” (s. 2, 3).

Divânthane:

“... Vezîr divânhânededen çıkup Melik'in dilhâhı üzre edavât-ı seferiyeyi hazırlayup huzûr-ı Melik'e getürdü ...” (s. 7).

Melik-i Hûbân'ın Köşkü:

“... Ve buna benzer sözler bir de Melik ile Vezîr'i döner bakar ki ne baksun Pîr'in pend eylediği mislü bir havuz-ı müdevver etrafına altun ve gümüşden ma‘mûl sandâlyeler ve üzerleri al atlas ile döşenmiş ve dürlü dürlü renkler ve çiçekler ile münakkaş u müzeyyin idi. Ve bir tarafında bir tâht-ı cihân-ı kıymet var idi ki envâi‘ mücevherât ile müzeyyen ü mutantan bakdıkca gözler kamaşur ...” (s. 24).

“... *Ve bir taş ile vurup kapu açılınca içerü girdüler. Biraz bağçenin derûnunda ilerü gitdikde evvelki gibi Melik-i Hûbân tâht üzerinde ve etrafında sandâlye nişîn olan hûri kızlar ile sohbet ü ülfet itmekde idi ...*” (s. 53, 54) . **Pîr’in Söylediği Kasr:**

“... *Pîr’in söylediği misâllü bir kasr-ı müceddid inşâ olunmuş burç ve yarusı eflâka ser çekmiş bakmağa insan kıyamaz idi. Kasrın kapûsına varup hâlîs altun ve gümüş ile yapılmış ve üzeri dürr-i yetim gibi inciler ve elvân nakışlarla tersîm olunmuş...*” (s. 27) .

“... *Bir kasr ve alâ bir taşı yâkût-ı âhmardan ve bir taşı yeşil zümrüdden bakdikça ‘aklları başdan yağma ve gözlerini mezkûr sarâydandan ayırmaz. İnsan kıyamayarak mest ü hayrân kalur idi. Kapûsı dürlü renklerle müzeyyen cevâhirle tezyîn olunmuş ve üzerinde yeşil zümrüd ile (İreme zâti’l-‘îmâd. Elletî lem yuhlak mislühâ fî’l-bilâd.) Ayet-i celîlesi nazîr olunmuş hemân Pîr’in virdiği üçüncü taşı mezkûr kapuya urup iki tarafa feth olundu. İçerüye girüp baktılar ki on iki dane sûtûn altısı gümüş ve altısı altundan rezk olunmuş ...*” (s. 30, 31) .

-Hırhanad Sarayı:

“... *Melik Semnân’ın uykusu geldi bizim (Hırhanâd) sarâyına götürüp yatırdım...*” (s. 45) .

Mağara:

“... *ve ben de aman efendim ben senin ayağının altını öpeyim didik de kendümi bir karanlık mağarada buldum ...*” (s. 56) .

-Mezkur Köylünün Evi:

“... *on bir sâ‘at uzakda bulunan karyeye vâsıl oldılar ve mezkûr karyenin kâhyası olan (Bu ‘an) nâm-ı şâhsın hânesinde misafir kaldılar ...*” (s. 58) .

Melik Semnân’ın Mektup Gönderdiği Saray:

“... *nâmeyi takdim içün doğru sarâyın kapûsına vardı ve içerü girmek diledi kapuda bulunan asakir ü hâdem bunu takdim iderek ...*” (s. 58) .

Melik Semnân'ın Yaptırdığı Türbe:

“... şehrin ortasında kâin-i meydânda bir türbe-i âlî inşâ idüp derûnuna defn idesün. Mezkûr türbenin etrafını muhit olarak kırk odalı hayrâthâne yapıdurup gelen giden fukarâ ve dervîşânı it'âm u taltîf ve mezkûr türbeyi bir ziyaretgâh 'azîm ittihâz iderek lâzım gelen ihtirâmâtı icrâda kusur itmemelüsün ...” (s. 34, 35).

Kasic Camii:

“... Ve şehrin en büyük câmi'lerinden (Kasic) nam-ı câmi '-yi kebirin derûnuna vaz' eyleyüp i'zâzen beklemek üzere on nefer asker bıraktılar ...” (s. 74).

Yemeskab'ın Sarayı:

“... kale kapusına doğru gider bir de başını kaldırır bakar ki kale kapusu mesdûd olup kapunun sağ ve sol tarafında birbirine mukâbil ve kale divârına muttasıl iki kışla mevcûd olup ...” (s. 87).

İÇ-KAPALI MEKÂNLAR HAKKINDA

Üzerinde inceleme yapılan hikâyenin iç-kapalı mekânlarına topluca baktığımız zaman *Melik Semân*, *Melik-i Hûbân*, *Yemeskab'ın sarayı ve köşkü*, *Divânthane*, *mağara*, *Kasic Camii*, *Mezkûr köylünün evi*, *Melik Semnân'ın yaptırdığı türbe* olduğunu görüyoruz.

Hikâyede kapalı-iç mekânlar, açık- dış mekânlara göre daha işlevseldir. Hikâyede iç mekânların daha fazla tasvir edildiklerini görmekteyiz. Bu mekânların bazılarının -saraylar ve köşkler- tasvirleri genellikle bir amacı, bir işlevi yerine getirmek için kullanılmaktadır. Bu işlev okuyucuya o mekânda yaşayan kişiler hakkında ipuçları vermek içindir.

“...Mekânın ayrıntılı bir tasviri bize o mekânda yaşayan insanın karakteri, sosyal ve kültürel kimliği ile ilgili pek çok ipuçları verir. Böylece mekânın tasviri son derece önem kazanmış olur...” ([http: // www.jasstudies.com / Makaleler /](http://www.jasstudies.com/Makaleler/)) (ET. 31. 01. 2018)

Gerçekçi bir şekilde hatta birazda abartılarak okuyucunun gözünde canlandırmak istenilen bu saray tasvirleri Melik Semnân'ın çok zengin ve nüfuzlu bir hükümdar olduğunu ama bu zenginliğin, her şeye sahip olmanın onun mutlu olmasına yetmediğini ortaya koymak içindir.

Yine abartılarak anlatılan saraylardan biri de Melik-i Hûbân'ın sarayıdır. Bu sarayın çok göz alıcı ve ihtişamlı oluşunu vurgulamakla olay örgüsü arasındaki bağlantı ise Melik-i Hûbân'ın sarayının içinin ve dışının güzelliğiyle Melik Semnân'ın gözünü boyayarak onu kolayca kandırmasını sağlamak içindir.

Divanhane ve mezkûr köylünün evi ve Kasic Camii hakkında detaylı bilgi verilmemektedir. Bu mekânlar sadece gerçeklikteki işlevleriyle kullanılmıştır.

Mağara, Melik Semnân konuştuğundan sonra Melik-i Hûbân'ın Melik Semnân'ı sakladığı yerdir. Bilindiği gibi mağaralar karanlık ve ürkütücüdür. Mağaralar saklı yerlerdir ve kolay kolay bilinmezler, bulunmazlar.

Hikâyede sadece adı geçen ve tasviri yapılmayan mağaranın korkunç bir yer olduğunu Melik Semnân'ın buradan kurtulduktan sonra anlattıklarından anlıyoruz. Pîr'den korktuğu için onu serbest bırakmak zorunda kalan Melik-i Hûbân, etrafında gılmanlar ve kırk derviş bulunmasına rağmen gider Melik Semnân'ı kendisi getirir. Bu da mağaranın gizli olduğunu ve yerinin sadece Melik-i Hûbân tarafından bilindiğini göstermektedir.

Melik Semnân'ın yaptırdığı büyük ve etrafında kırk odalı hayrathanesi olan bu görkeli türbe de yine Melik Semnân'ın hikâyedeki konumuna uygun olarak verilmiştir. Türbe bir hükümdardan beklenildiği gibi tüm ihtişamıyla yazar tarafından okuyucuya nakl edilmiştir.

Hikâyenin genelinde açık (geniş-dış) ve kapalı (dar-iç) mekânların birbirine olan üstünlüğü değişiklik gösterir. Aralarında belirli bir dengenin var olduğunu söylemek mümkün değildir. Zaman zaman iç mekânların zaman zaman da dış mekânların biraz daha ön plana çıktığı ve daha belirgin bir nitelik taşıdığı dikkat çekmektedir. Bu durum hikâyenin kahramanının

sosyo-kültürel hayatı, karakter yapısı ve eserin meydana getiriliş amacıyla doğrudan ilgilidir. Açık mekânların çokluğu eser içinde imtihanla gelen olağanüstülükler geniş planlı hareketler ve eylemler için dinamizm imkânı sağlamaktadır.

3.7. Melik Semnân Hikâyesinde Zaman

Zaman, gerçek hayattan yola çıkılarak veya kurmaca olarak oluşturulan tahkiyeli eserlerin en önemli unsurlarındandır. Bu eserlerde hikâyenin geçtiği bir süre, kahramanın maceralarının anlatıldığı zaman, eserin okura ulaşma süresi ve tüm bu zamanları içine alan geniş bir zaman dilimi vardır.

“ Tahkiyeli bir eserde ise eserin metin halkalarının her birinde, üç farklı zaman kavramı vardır. Bunlardan birincisi itibari ‘ *vakanın meydana geldiği müddet* ’, ikincisi eserdeki anlatıcının onu öğrenme ve anlatması için ‘ *geçen süre* ’, üçüncüsü eseri ‘ *yazma zamanı* ’, dördüncüsü ise okuyucunun edebî eseri ‘ *okuma zamanı* ’dır. Vaka ve anlatma zamanı, okuma ve yazma zamanından itibarî olması bakımından farklıdır.” (Aktaş 2005: 103-104, 117-118.)

Olayların gerçekleştiği zaman kendine mahsus bir mantığı gerektirir, yani “ kurmaca zaman ”dır. Anlatıcı, vaka zamanına şahit değilse, vaka zamanının yanında “ anlatma zamanı ”ndan söz edilir; bu zaman da kurmacadır. Yazma zamanı ise, ölçülebilen gerçek bir süredir. Okuma zamanı ise, yayımlanan metnin okurla karşılaştığı farklı süreleri ifâde eder (Narlı 2004: 96-102) .

Üzerinde inceleme yapılan hikâye, müellifin kullandığı dil ve üslup dikkate alınırca sözlü gelenekte icra edilmemiş anonim olmayan bir eserdir.

Halk hikâyelerinde zaman genellikle belirsizdir. İncelediğimiz eserde ‘ *zaman-ı evâilde* ’ ile başlayarak belirsiz bir zaman ortaya konmuştur. Evvel zaman gibi belirsiz bir zaman diliminde başlayan hikâyenin vaka zamanı şöyledir: Melik Semnân’ın çocuğu olmamaktadır. Bu duruma oldukça üzülen Melik Semnân’ın derdine derman bulması için veziriyle birlikte yollara düşmesi ile başlar ve Melik Semnân’ın hanımının doğum

yapmasına az bir süre kalıncaya kadar devam eder. Melik Semnân, Veziri, Pîr ve Melik-i Hûbân'ın merkez olduğu olaylarda yani bu kişilerin bir takım zorluklara karşı verilen mücadelenin içerisinde oldukları olaylarda zaman, art arda mantıklı bir işleyiş içerisinde fakat yavaş ilerlemektedir.

Hikâyede kronolojik (dün, bugün, yarın, ...saat şeklinde) bir ilerleme söz konusudur. Geri dönüşlere hikâyede hiç yer verilmemiştir. Olay zamanı ile yazma zamanı arasında büyük bir zaman farkı olmadığını tahmin ettiğimiz hikâyede vaka zamanının gerçek zamana çok yakın olduğu söylenebilir.

Bu hikâye içinde anlatılan olaylardan yola çıkarak nesnel nitelikli belirgin bir tarihten söz etmek mümkün değildir.

Zaman kavramı hikâye içinde oldukça izafidir ve fiktif zaman akışı hikâyenin birkaç yerinde bazı kalıp ifadeler kullanılarak verildiği görülmektedir: Üç gün üç gece, iki gün iki gece gibi. Bu sayede geleneksel zaman geçişleri yapılmaktadır.

Hikâyede birbirine bağlı olarak farklı yerlerde geçen olaylar geçtikleri zamana göre şöyle tasniflendirilmiştir.

Hikâyenin ikinci ve dördüncü sayfasında yer alan zaman, halk hikâyelerinin temel unsurlarından olan zaman kavramının belirsizlik özelliği ile örtüşmektedir.

*“Zamân -ı evâilde Belh şehri kurbunda (Şirin) nâmında bir şehri-
‘azîm olup ...”(s. 2) .*

*“... Günlerde bir gün Melik (Semnân) hâlet-i kadîme üzre mezkûr
kasra ‘azîmet idüp tâht-ı mâhsusları üzerine cülûs itdikten sonra ...” (s. 4)*

Melik Semnân ve Vezir'nin yolculuğa çıkmasından Pîr'e rastlamalarına kadar geçen süre içerisinde zaman dilimi şöyle işlenmiştir.

*“... Haylice gindikden sonra âhşam takrîb idüp şehre on bir sâ‘at
bâdında bir karyeye vâsıl oldular. O âhşam orada beytûtet idüp hengâm-ı
seherde yine savb-ı maksûdlarına doğru gitmeğe başladılar...” (s. 8) .*

“... Bir minvâl-i muharrer **çend gün** tayy-mâr âhl idüp yollarının üzerine bir meşelik geldi ki ucu bucağı bilinmez ve ağaçları birbirine girmiş ve hûş u tuyûr ile memlû idi. ...” (s. 8) .

“... Bunlardır mezkûr köye varup bir hânede **o gice** yatdılar. **Sabâh** oldukda mezkûr karyeden kalkup yine yola revân oldılar. Gide gide **ikinci vaktinde** bir çemenzâre vâsıl-ı âb-ı latîf mezkûr çemenlerin aralarından akup ve çiçeklerin kokuları yâd-ı nesim gibi rûzgâr esdikce dimağa yayılurdu...” (s. 11) .

Melik Semnân ve Vezir’inin Pîr’e rastladıktan sonra Pîr’le konuşmaları esnasında Pîr’in onlara sunduğu şartlar içerisinde geçen zaman içeren cümleler:

“... buradan **iki gün** ileri ‘azîmet ittükden sonra önünüze bir nehir gelür...” (s. 14) .

Melik Semnân ve Vezir’inin Pîr’in şartlarını dinledikten sonra bu şartları yerine getirmek için yola koyulmaları, Pîr’in söylediği kasrı arayıp bulmaları o kasrda bulunan Pîr’e rastlamalarına kadar geçen olaylar içerisinde zaman şöyle işlenmiştir.

“... O gün **âhşam** takarrub idüp bir mezâristâna vâsıl oldılar...” (s. 17) .

“... Melik ile Vezîr böyle kolları bağlı ve yürekleri dağlı **iki gün bir gice** aç ve susuz kaldılar ...” (s. 18) .

“... El-hâsıl **otuz altı sâ‘at** sonra Hindistan şehirlerinde(‘Acr) şehri tüccâranından olup İsfâhan’a eşya vesâire bey‘ u şîrâ için gitmekde olan ...” (s. 18) .

“... Hindistan ve Yemen vesâir memleket ve şehirleri seyâhat itmek üzere gelürken **iki gün** makdem on iki sârikin pençe-i zûlm ve gadrlarına düşerek ...” (s. 19) .

“... **iki sâ‘at** mesâfeden sonra önünüze bir nehr gelür ...” (s. 20) .

“... Pîr’in pend itdiği dağa doğru keşide olmuş mezkûr dağ yolunu tutup **beş sâ‘at** kadar ileri gitdiklerinde dağın bir tarafından bir cevâb-ı sadâ ile birisi nidâ ediyor. ...” (s. 21) .

“... Oradan kalkup **bir iki sâ‘at** yol aldıktan sonra mezkûr nehre vâsıl oldılar...” (s. 21) .

“... **Yeter sâ‘at** kadar ilerü gittükde Pîr’in söylediği misâllü bir kasr-ı müceddid inşâ olunmuş burç ve yarusı eflâka ser çekmiş bakmağa insan kıyamaz idi ...” (s. 27) .

“... Melik ile Vezîr ayak üzere **bir sâ‘at** kadar durup Pîr-i mezkûr va‘z u nasîhatını tekmîl eyledi ...” (s. 32) .

Melik Semnân ve Vezir’inin Pîr’in yanından ayrıldıktan sonra Pîr’in söylediklerini yerine getirmek için çıktıkları yolculukta Melik Semnân’ı Melik-i Hûbân’ın kandırıp mağaraya hapsedmesi sonucu Pîr-i Nûrânî’nin tekrar görünüp Melik Semnân’ı kurtarması ve hikâyenin sonuna kadar geçen olaylar zincirinde zaman şöyle işlenmiştir:

“... **Birkaç sâ‘at** ağlayarak mezkûr denizin kıyısında oturdılar. Encâmkâr Vezîr, Melik’e « Pâdişâh’ım bize Pîr bir du‘â öğretti, onu okuyarak **bir sâ‘at** evvel bundan geçmenin çâresine bakalım yoksa hâlîmiz hârabdır. « ...” (s. 38) .

“... Ve çıktığı vakit **gice yarısı** olup zifiri karanlık idi. Koltuğunda bulunan çekmecenin üzerindeki mücevherli güneş resminin ziyasıyla yolunu görürdi...” (s. 50) .

“... ve **sabâh** takrîb idüp dünyâ yüzi Hurşîd-i felek ile münevver oldu ve mukaddimâ tâcirlerin ta‘rîf eylediği üzre mezkûr tepenin yolunu tutarak **bir sâ‘at** kadar gitdikden sonra tepenin üzerine çıktı ...” (s. 50) .

“... Vezîr ile Pîr sandâlyede **bir iki sâ‘at** kadar oturdıktan sonra Melik Semnân’ın elinden tutarak bağçenin sağ tarafından gelmeğe başladı ...” (s. 54) .

“... Melik Semnân'ın nâ-bedîd olduğundan sonra başına gelen serâncâmı bir bir nakl eyledi ve biraz ta'âm eyleyüp istirâhat itmekle uykuya yatup **birkaç sâ'at** uyuduktan sonra uyandılar ...” (s. 57) .

“... O gün **âhşama** kadar gidüp mukaddemâ Pîr'e tesâdüf eyledikleri cemenzâre vâsıl oldılar ...” (s. 57) .

“... **Sabâh** olup cihân-ı Melik Semnân ile Vezîr'inin tâl'i gibi rûşen oldukda yola revân oldılar ...” (s. 57) .

“... Orada da bir ahşâm beytütetle sabâh oldukda yola revân olarak şehre **on bir sâ'at** uzakda bulunan karyeye vâsıl ...” (s. 57) .

“... El-hâsıl bu an kâhya nâmeyi alup yola revân olarak **âhşam sâ'at on birde** şehre vasıl oldu ve bir misâfirhânede o âhşam yatup sabâh oldukda nâmeyi takdim için doğru sarâyın kapûsına vardı ...” (s. 60) .

“... Bunlar **sabâh** oldukda karyeye vâsıl olup bu an kâhyanın hânesinin önüne indiler ...” (s. 64) .

“... Ey benim sadık Vezîr'im ve ey vekile- yi câlîs esirim olan müekkel **yarın sâ'at beşde** bir 'azîm-i âlây idüp elbise-yi resmîyelerini ...”(s. 64.)

“... vükelâyı Melik Semnân'ın geldiğinden haberdar eyleyerek **ikinci gün** sabâhleyin cümle Vezîr ü vükelâ vü âhâlî atlara süvâr olarak ...” (s. 65) .

“... Berü tarafda müşârün-ileyh şehre hîn-i duhûllerinde kurbânlar kesilüp **üç gün üç gice** dürlü dürlü şenlikler ve lu'biyât icrâ iderek bir 'azîm-i şehri ayin eylediler ...” (s. 64) .

“... **Ertesi gün** müşârün-ileyh Hiten'e cülûs eyledikde cem' Vezîrân ü vükelâ tecemmu' iderek ...” (s. 70) .

“... Mukaddimâ Başvezîr bir Saksâha'ya Melik-i Hûbân'ın takdim eylediği çekmece müşârün- ileyh yanında tâht-ı hıfz da bulunduğundan **iki gün sonra** mezkûrçekmeceyi alarak hafiyen huzûr-ı Melik Semnân'agötürüp ...” (s. 71) .

“... Aradan **çend gün** mürûrunda be-tekrâr Başvezîr huzûr-ı müşârün-ileyh girerek adâb-ı tâzîme-yi Padişâhı-yı ba’dü’l-edâ « Padişâh’ım Pîr’in bize icrâsında kusur itmeyiniz deyü üç şürût akd eyledi ...” (s. 72) .

“... Bir vech-i meşrû‘ **ikinci gün sabahleyin** vüzerâ vü kuranâ hazır olarak sarâyın pişgâhında bulunan meydanda hurûc-ı müşârün-ileyh muntâzır bulındılar...” (s. 72) .

“... **İkinci gün** be-tekrâr Melik Semnân tâhta cülûs idüp ve cümle vezîr ü vükelâsı tecemmu‘ eylediklerinde kelâma âgâz iderek ...” (s. 74) .

“... El-hâsıl **altı ayda** irâde-yi Melik Semnân üzre inşâ olındıktan sonra mi‘mârbaşî huzûr-u mülke bi’d-duhûl lâzım gelen ihtirâmeni icrâ eyledikten sonra binâ-yı mezkûrun hitâm-ı müjdesini virür ...” (s. 75-76) .

“... Bunun üzerine meşârün-ileyh Başvezîrini celb itdirerek **ertesî gün** ‘ulemâ ve meşâyih ü fuzâlâ-yı millet ve evliya umur-ı devlet hâzır olarak **sâ‘at üç** râddelerinde türbe-i mezkûra ‘azîmet ideceklerini irâde buyurdılar...” (s. 77) .

“... Aradan **çend gün** mürûrunda bir gün kendüsi « ‘acaba matlâbım üzre türbe-i mezkûra ihtirâm u izzetde bulunuyorlar mı? Yoksa bulunmuyorlar mı? » ...” (s. 83) .

“... El-hâsıl o **akşam** dahi orada kalarak gice dahi kandiller yanarak cennet gibi rûşen olup zikir idenler bir tarafda ziyâret idenler bir tarafda ...” (s. 83) .

“... Elçi yola düşerek **yigirmi** günde Şik şehri kalesinin pişgâhına vâsıl olur ve kendü kendüsine « Şu şehri bir eyüce pîş-i nazarımdan geçirerek her tarafını bir iyi temâşâ ideyüm ...” (s. 86) .

“... Aradan **birkaç gün** mürûrunda gönderdikleri tatar gelüp Vezîr’in yolda olup bir sâ‘ate kadar geleceğini haber viridi ...” (s. 88) .

“... Aradan **yarım sâ‘at** mürûrunda kal‘e kapısı açılarak bir Vezîr ma‘iyetinde iki yüz nefer ‘asâkir ile kal‘e kapusundan çıkup elçinin bulunduğı kışlânın önüne gelerek nüzûl eylediler ...” (s. 88) .

“... Bî-çâre elçi bulunduğu hâl-i bî-hûşiden eyilüp kendüsini orada bulunduğına şükr iderek hemân nâmeyi alup **ertesî gün** yola revân olarak yine **yiğirmi günde** Şirin şehrine bâvusûl doğru sarây-ı Melik Semnân’a duhûl ve âdâb-ı hükümdârîyi îfâ iderek vükelâ-yı meclis hazır oldukları hâlde nâmeyi takdim eyledi ...” (s. 93).

Kişilerin yaşamı boyunca eylemlerini içine alan bir kavramdır zaman. Hem gerçek, hem de kurmaca dünyada ait olunan, yaşanılmış geçmiş, yaşanılması planlanan gelecek zaman içinde yansır.

Hikâyede zaman olarak akşam, sabah, gece ve saat kavramları kullanılmıştır. Eserde zaman unsuru, abartılmadan hikâye kahramanlarının kurmaca kişiler olduğu düşünülmeden ve gerçek kişilerin yürüyebileceği, dinlenebileceği, uyuyup uyanabileceği bir şekilde gerçekçi bir tutumla kullanılmıştır. Bu kavramların kullanılması hikâyeyi belirsiz zamandan kurtararak hikâyenin inandırıcılığını artırmıştır.

Eserde zamanın akışının kronolojik olduğu görölmektedir. Bu kronolojik zaman içerisinde **âhşam, gice, sabah** kelimeleri Melik Semnân ve Vezir’inin çıkmış oldukları bu yolculukta geceyi geçirdikleri mekânlardan önce kullanılmıştır ve hikâyede geçen en geniş belirli zamandır. Aşağıya aldığımız bazı örnekler bu düşüncemizi desteklemektedir.

“... O **âhşam** orada beytûtet idüp hengâm-ı seherde yine savb-ı maksûdlarınadoğru gitmeğe başladılar ...” (s. 8).

“... Bunlardır mezkûr köye varup bir hânede **o gice** yatdılar. **Sabâh** oldukda mezkûr karyeden kalkup yine yola revân oldılar. Gide gide **ikindi vaktinde** bir çemenzâre vâsıl-ı âb-ı latîf mezkûr çemenlerin aralarından akup ve çiçeklerin kokuları yâd-ı nesim gibi rüzgâr esdikce dimağa yayılurdu ...” (s. 11).

“ ... O gün **âhşam** takarrub idüp bir mezâristâna vâsıl oldılar ...” (s. 17).

“ ... Melik ile Vezîr böyle kolları bağlı ve yürekleri dağlı iki gün bir **gice aç ve susuz kaldılar ...**” (s. 18).

Hikâyede *saat* olarak belirtilen zaman dilimi ise Melik Semnân ve Vezir'inin amaçlarına ulaşmak için gündüz yaşadıkları birtakım olaylar anlatılırken kullanılmıştır. Eserde genellikle bir, iki, beş saat veya bir iki saat gibi kavramlar kullanılmıştır. Bu süreler genellikle Melik Semnân ve Vezir'inin yürüdükleri süredir.

“... Haylice gitdikden sonra âhşam takrîb idüp şehre **on bir sâ‘at** bâdında bir karyeye vâsıl oldular ...” (s. 8).

“ ... İkisi de arkasına düşüp **bir sâ‘at** sonra bir karyeye vâsıl oldular ...” (s. 10).

“... El-hâsıl **otuz altı sâ‘at** sonra Hindistan şehirlerinde(‘Acr) şehri tüccâranından olup İsfâhan’a eşya vesâire bey‘ u şîrâ için gitmekde olan ...” (s. 18).

“... Pîr’in pend itdiği dağa doğru keşide olmuş mezkûr dağ yolunu tutup **beş sâ‘at** kadar ileri gitdiklerinde dağın bir tarafından bir cevâb-ı sadâ ile birisi nidâ ediyor. ...” (s. 21).

“... **bir iki sâ‘at** kadar tay-ı menzil ittiler ...” (s. 28).

“... Oradan kalkup **bir iki sâ‘at** yol aldıktan sonra mezkûr nehre vâsıl oldular...” (s. 21).

Gün ise Pîr’in Melik Semnân ve Vezir’i ile konuşması esnasında geçmektedir. Pîr, onlara gidecekleri yönü tarif ettikten sonra kaç gün gideceklerini söyleyerek onları hedeflerine ulaştırmaya çalışır. Pîr’in konuşmaları arasında geçtiği için bu zaman durağandır.

“... buradan **iki gün** ileri ‘azîmet ittükden sonra önünüze bir nehir gelür ...” (s. 14).

“... Hindistan ve Yemen vesâir memleket ve şehirleri seyâhat itmek üzere gelürken **iki gün** makdem on iki sârikin pençe-i zûlm ve gadrlarına düşerek ...” (s. 19).

Hikâyenin üç yerinde geçen “ **çend gün** ”geçmektedir. Kaç gün, demek olan çend gün ile anlatıcı, zamanı kısıtlamamıştır ve bu yolla hikâye kahramanlarının yola çıktıkları amaçları uğruna verdikleri mücadelenin zorluğunu ve yoruculuğunu gözler önüne sermektedir.

“... Bir minvâl-i muharrer **çend gün** tayy-mâr âhl idüp yollarının üzerine bir meşelik geldi ki ucı bucağı bilinmez ve ağaçları birbirine girmiş ve hûş u tuyûr ile memlû idi. ...” (s. 8) .

“... Aradan **çend gün** mürûrunda be-tekrâr Başvezîr huzûr-ı müşârün-ileyh girerek adâb-ı tâzîme-yi Padişâhı-yı ba’dü’l-edâ « Padişâh’ım Pîr’in bize icrâsında kusur itmeyiniz deyü üç şürût akd eyledi ...” (s. 72) .

“... Aradan **çend gün** mürûrunda bir gün kendüsi « ‘acaba matlâbım üzre türbe-i mezkûra ihtirâm u izzetde bulunuyorlar mı? Yoksa bulunmuyorlar mı? » ...” (s. 83) .

Zaman unsuru hikâyede kullanılırken şuna da dikkat edilmiştir. Hikâyede çeşitli vesilelerle bir yere gidiş ve oradan tekrar aynı yere dönüşlerde süre aynı olarak verilmiştir. Yani çeşitli sebeplerle her hangi bir yere giden hikâye kahramanı aynı sürede tekrar dönmüştür.

“... Elçi yola düşerek **yigirmi günde** Şik şehri kalesinin pişgâhına vâsıl olur ve kendü kendüsine « Şu şehri bir eyüce pîş-i nazarımdan geçirerek her tarafını bir iyi temâşâ ideyüm ...” (s. 86) .

“... Bî-çâre elçi bulunduğu hâl-i bî-hûşiden eyilüp kendüsini orada bulunduğu şükr iderek hemân nâmeyi alup ertesi gün yola revân olarak yine **yigirmi günde** Şirin şehrine bâvusûl doğru sarây-ı Melik Semnân’a duhûl ve âdâb-ı hükümdârîyi îfâ iderek vükelâ-yı meclis hazır oldukları hâlde nâmeyi takdim eyledi. ...” (s. 93) .

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MELİK SEMNÂN HİKÂYESİNDEKİ KAHRAMANLAR

Tahkiyeli eserlerin yapı unsurlarından önemli bir parça da kişilerdir. Çünkü eserdeki vakaların hareketli bir biçimde verilebilmesi için eser içerisinde yer alan vakaları yönlendiren ve olayların belli bir mantık çerçevesi içinde ilerlemesini sağlayan, motifleri birbirine bağlayan kişilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kişilerin bazı özelliklerinin daha belirgin bir biçimde ortaya konması ile de tip dediğimiz kavram ortaya çıkmaktadır. Tip ise sadece halk hikâyelerinde değil destan, masal, roman, hikâye gibi ek çok türde görülmektedir. Tip, sabit özelliklere sahip olduğu için bir eserde rastlanılan tip özelliğine başka bir eserde de rastlamak mümkündür. Tip: “ Muayyen bir devirde toplumun inandığı temel kıymetleri temsil ederler. Bunlar arasında toplumun sevmediği, küçük gördüğü, alay ettiği tipler de vardır.” (Kaplan 2004: 5) .

Eserde belli bir özellik ile yer alan tipler, eserin söylendiği veya yazıldığı dönemin yaşam şeklini ve toplumsal düşünce tarzını da yansıtmaktadır. Çünkü tip, şahsın içinde bulunduğu fiziksel ve sosyal çevreyle, çevresindeki varlıklarla beraber ortaya çıkmaktadır.

Bazı araştırmacıların olay eksenli eserlerde üzerinde durdukları insan unsurunun diğer bir çeşidi ise karakterdir.

Karakter, anlatmaya bağlı metinlerde kendi iç dünyasını yaratandır ve kişiliği ile ön plandadır. Diğer kahramanlarla benzer davranışlar gösterse de bunları dışı vuran duyguları, tepkileri, sözleri onu diğerlerinden ayırır niteliktedir. Mutluluğu, sevinci, çıkmazları, yaşadığı tüm git-geller sadece kendisine aittir ve kendisiyle sınırlandırılmıştır.

Hikâyenin geneline bakıldığı zaman tip ve karakter olarak düşündüğümüz şahıs kadrosu fazla kalabalık değildir. Hikâye büyük ölçüde baş / ana kahramanın etrafında şekillenmektedir. Bu sebeple olsa gerek

hikâyenin başından sonuna kadar en fazla dikkati çeken kişi ana kahramandır. Olay örgüsünün ağırlık noktasıdır.

Melik Semnân hikâyesi içinde yer alan ve sözlü kültür geleneğinde idealize edilerek topluma model olarak sunulan temel tipler ve taşıdıkları özellikler tarafımızdan erkek kahramanlar ve kadın kahramanlar içinde sınıflandırılarak izah edilecektir.

4.1. Erkek Kahramanlar

Türk toplumunda erkekler; aile, toplum, millet ve hatta devlet için geleceğin mimarı olarak görüldüklerinden, sosyal hayatın ve bireyin varoluşunun en temel noktasında daima öne çıkarılmıştır.

Toplumun temelinde düşünüldüğünde o toplumun karakter taşıyıcılarının da erkekler olduğu söylenebilir.

Halk hikâyelerinde erkek kahramanlar arasında iyi karakterler bulunduğu gibi kötü karakterler de bulunmaktadır. İyiler tamamen iyi, kötüler ise tamamen kötüdür. Bunda hikâyeleri anlatan ve karakterlere doğrudan müdahale eden hikâye anlatıcısının rolünün olduğunu düşündürmektedir.

Erkek kahramanlar, toplumda buldukları konumlarıyla hikâyede yer almaktadırlar.

Aynı zamanda bu kahramanlar halk hikâyesi geleneği içerisinde yer alan iyi erkek kahramanları; akıllılık, dürüstlük, mücadelecilik, yardımseverlik, fedakârlık, sitemlilik ve bunların tersi yani kötü erkek kahramanlar; yalancılık, kıskançlık, din karşıtlığı özellikleri ile hikâyede yer almaktadırlar.

Melik Semnân hikâyesinin erkek kahramanlarının sayısı kadın kahramanlardan sayısından daha fazladır.

Eserde tespit ettiğimiz erkek kahramanlar şunlardır:

4.1.1.Asıl Erkek Kahramanlar

Eserin içinde olayların merkezinde yer alan, okuyucuya bir odak nokta sunan, çoğu zaman olayların içinde yer alan olayların yaşanmasına sebep olan veya bu olaylardan en çok etkilenen kişi veya kişilerdir. Hikâye, başından sonuna kadar gerek gerçekçi gerekse olağanüstü unsurlarla birtakım mücadeleler üzerine kurgulanmıştır. Anlatıcının, bu zorlu mücadeleler ile erkeklerin daha kolay başedebileceğini düşünerek eserde genellikle erkek kahraman kullanması bilerek başvurduğu yoldur.

4.1.1.1. Melik Semnân

Hikâyenin merkezindeki karakterdir. Başka hiçbir yerde ve hiç kimsenin çare bulamadığı bir problemi çözmekle yüz yüze kalır ve zıt güçlerle bir mücadeleye girer.

Halk hikâyesinde başkahramanın genellikle iyi karakter özellikleri göstermesi geleneğine uygun bir şekilde hikâyenin başından sonuna kadar iyi davranışlar sergilemektedir.

Anlatının başkahramanı olarak ele alındığında Melik Semnân'ın dikkat çekici bazı özellikleri ön plana çıkar. Bunlardan ilki;

Melik Semnân Belh yakınlarında bulunan Şirin şehrinin hükümdarıdır. Zengindir ve hayatta her istediğine sahip olmuştur.

“... Melik (Semnân) tekrâr kelâma âgâz idüp (Gerçi bu husûsda murâdımız istediğimizden ziyâde olup ve her şeyden dolayı mesrûr u bekâm isem de...”(s. 4) .

Hayatta her istediğine sahip olsa da Melik Semnân, tahtını ve tacını bırakacak bir çocuğu olmadığı için mutsuzdur.

“... neyleyim Mevlâ beni bir evlâda mâlîk itmedi ki hîn-i vefâtımda yerime cülûs eylesün ...”(s. 4) .

Amacına ulaşmak için elindeki tüm imkânlardan ve bulunduğu ortamdan vazgeçebilen, amacı uğruna birtakım zorluklara göğüs geren, kararlarını hemen uygulayan biridir.

“... Benim bu cihân bağında bir evlâda na‘il olmama bir çâre bulamadınız. Gayrı bu tâht u saltanat bana haram olsun. Terk-i diyâr idüp derdime dermân bulcaya kadar seyâhat ideceğim.) didi...” (s. 7) .

Pîr’i görünce Pîr’in elini ve eteğini öpmesi, kabristana girerken selam vermesi, kabristanda bulup getirdikleri mukaddes şahsın göğsünde çıkan yazıyı öpmesi Melik Semân’ın din büyüklerine, dinsel değerlere saygılı ve geleneklerine bağlı biri olduğunu göstermektedir.

“... Melik (Efendim zât-ı sultânileri biz bendelerinin isimlerini bildikten sonra kimolduğımızı ve ne içün bu kûh u sâhrâlara düşdüğimizi elbetde bilür.) didi ve kalkup Pîr’in eline ayağına düşdiler...” (s. 12) .

“... Selâm virüp mezkûr kabristânda o gice beytûtet idüp sabâh oldukda suvb-ı matlûblarına gitdiler...” (s. 17) .

“... El-hâsıl bu varakayı Melik Semnân ve hâzurda bulunanlar pûs iderek meşârün- ileyh i‘âde idüp meşârün-ileyh dahi alarak hıfz eylediler...” (s. 81) .

“... Mezkûr kırk dane dervişlerden birisi bunlara işâret idüp Pîr’in dâmenini kemâl-i âdâb u tânzîm ile bûs idüp ayaküzeri durdular...” (s. 33)

Yukarıda anlatılan iyilik, cesaret, saygı, mütevazılık, kahramanlık... vb. tüm bu özellikler halk hikâyelerinin başkahramanlarında olan genel özelliklerdir. Bu eserde dikkat çeken en önemli husus anlatıcı, hikâye kahramanının bu olumlu yanlarının yanında olumsuz yanlarını da söyleyerek hikâye kahramanını mükemmellikten kurtararak benzer türlerinden başka bir yol izlemiştir.

Hikâye kahramanı ile ilgili dikkat çeken en önemli olumsuz tespitlerden biri hikâye kahramanının karşılaştığı birtakım olaylar karşısında korkak davranmasıdır. Melik Semnân’a alışlagelmiş hikâye kahramanlarından farklı bir tutum sergileyen anlatıcı, okuyucu gözünde onun

da bir insan olduğunu düşündürerek inandırıcılığı artırmıştır. Melik Semnân ve Vezir Saksaha'nın bu korkak tavırları hikâyede eser kahramanlarının Şirin şehrine dönünceye kadar devam etmektedir.

“... Bunlardır tâb u tüvânları kesülüp vücûdlarına lerze düşerek tir tir ditremeye başladılar. Hırsızlar bunları soyup libâs u eşyalarını alup ellerini ve ayaklarını bağlayarak yola revân oldılar. Melik ile Vezîr böyle kolları bağlı ve yürekleri dağlı iki gün bir gece aç ve susuz kaldılar...”(s. 18) .

“... Bunlardır yüreklerine pek ziyâde korku düşerek az kaldı ki girüye döneler yine Pîr'in virdiği nasîhatı der-hatır iderek ilerüye korkarak korkarak(şimdi gelür bizi öldürürler ve parelerler hülyasıyla ve gâhi bir şey olmaz bu sadâlar hayâldir.) diyerek bir iki sâ'at kadar tay-ı menzil ittiler. ...”(s. 29) .

“... dahâ nice sadâ-yı garib ve kelimât-ı dehşetengiz ile sadâlar gelmeğe ve gittikçe ziyâdeleşmeğe başladı. Bunlar ziyâde korkup oraya düşüp bayıldılar. birkaç sâ'atden sonra ayılıp birbirlerinin yüzüne bakarak Melik dedi ki (Lâlâ dönelim yoksa helâk olacağımız mukarrerdir. ...” (s. 29) .

“... Melik ile Vezîr'in 'akılları başlarından gidüp (bu ne hüsnüdür bu ne cemâldir bu gülüstân cennet misâlde böyle bir Melik-i Hûbân bize bu rütbe-i iltifât ve ibrâmeylesün) diyerek az kaldı ki Pîr'in kelâmını hatırlarından çıkaralar...”(s. 25) .

“... Melik-i Hûbân yine kelâma âgâz eyleyüp (Aman efendim gayrı nâr-ı hasretinizle beni yakmayup lütfen cümle bir çift kelâm eyle ben za'if câriyelerini bahr-ı gamdan halâs eyle kerem eylesin, bilürsün.) diyerek ve buna göre dâhâ nice nice kelimât şehd ü şükr ve her bir kelimesi dünya değer sözler söylenüp ve ayaklarına kapandı. Melik kendüsini toplayamayup (Aman efendim, ben senin ayağının altını öpeyim.) dir dimez Vezîr bir de bakar ki Melik Semnân ortadan nâbûd ve gâ'ib olur...” (s. 45) .

Melik Semnân mağaraya hapsedildikten sonra iki gün aç susuz kalması onun açlığa ve susuzluğa dayanması aynı zamanda sabırlı biri olduğunu gösteriyor.

“... ve « Eğer sesini duyar isem seni yok iderim. » diyerek çıkup gitti. Ac ve susuz ve elim ve ayağım bağlı ve ciğerim dağlı orada melül mâhzûn kaldım...”(s. 56) .

Hikâye kahramanı Melik Semnân Pîr’in tembihi üzere yaptırmış olduğu türbeyi tebdil-i kıyafet ile ziyaret edip orada her hangi bir sorun olup olmadığını, türbede konaklayan misafirlerin nasıl ağırlandığını, türbede görevlendirdiği hademelerin işlerini nasıl yaptıklarını kontrol ederek sorumluluk sahibi olduğunu göstermektedir.

“... Aradan çend gün mürûrunda bir gün kendüsi « ‘acaba matlâbım üzre türbe-i mezkûra ihtirâmu izzetde bulunuyorlar mı? Yoksa bulunmuyorlar mı? » diyerek hafiyen sarâydan çıkup bir derviş kıyafetine girerek türbe-i âlî-i mezkûra gider ve içeriye duhûl idüp o gün âhşama kadar orada bulunur...”(s. 83) .

Melik Semnân, Şik şehri hükümdarı Yemeskab’ı İslâmiyet’e davet eder. Putperest Yemeskab bu teklfi reddedince Melik Semnân’a savaş ilan ederek İslâm dinine bağlılığını ve İslâmiyet’in yayılması için mücadele eden bir kahraman olduğunu göstermektedir.

“... Nâmenin kırâatından hîn-i hitâmında Melik Semnân dizüstüne oturup ve tebessüm iderek şöylece kelâma âgâz ider. « Ey Vezîrân-ı sâdık destânım böyle birputperesti din-i mübîn-i İslâmiye’ye da’vet eyledik. Da’vetimize icâbet eylemediği cihetle ve bizimle i’lân-ı harbe kadar çıkışdığından sipâh bî-hâd ü şümar ihzâr iderek önümüzdeki cum’a günü cum’a namazını edadan sonra ‘azm-râh ve böyle bir sanemhanı ya İslâm yahut i’dâm eylemek lâzımdır. » diyerek ve daha lâzım gelen makâlâtı irâd eyledikten sonra vükelâ-yı hazîrânın ne tedbir kullanacaklarını su’âl eyledi...” (s. 95) .

4.1.1.2. Vezir Saksaha

Hikâyenin başından sonuna kadar Melik Semnân'ın yanındadır. Melik Semnân'ın akıllı olduğunu düşündüğü ve güvendiği vezirlerden biridir. Kahramanın eksikliklerini tamamlaması ve yanlışlarını düzeltmesi bakımından önemli bir şahsiyettir.

Hikâyenin birkaç yerinde Başvezir diye hitap edilmesi onun vezirler arasındaki konumunu belli etmektedir.

“... *Mukaddimâ Başvezîr bir Saksâha'ya Melik-i Hûbân'ın takdim eylediği çekmece müşârün-ileyh yanında tâht-ı hıfz da bulunduğundan iki gün sonra mezkûr...*” (s. 71) .

Vezir Saksaha, Pîr'in tarif ettiği tüm yolları ve yolların sonundaki sarayları ve kasrıları hemen bulabilen, Pîr'in tenbihlediği her şeye uyan ve Pîr'in söylediği üç şartın yerine getirilmesi gerektiğini Padişâh'a hatırlatan ve bu şartların yerine getirilmesinde Melik Semnân'a yardım eden akıllı biridir.

“ ... *Aradan çend gün mürûrunda be-tekrâr Başvezîr huzûr-ı müşârün-ileyh girerek adâb-ı tâzîme-yi Padişâhı-yı ba'dü'l-edâ « Padişâh'ım Pîr'in bize icrâsında kusur itmeyiniz deyü üç şûrût akd eyledi. Şerâit-i mezkûrenin bir sâ'at akdem icrâsına teşebbüs idelüm yoksa murâdınız vechile matlûbınız meydân-ı husûle gelmeyeceği ma'lûmdur. » didi. ...*” (s. 72) .

“... *Encâm-ı kâr Vezîr, Melik'e « Pâdişâh'ım bize Pîr bir du'â öğretti, onu okuyarak bir sâ'at evvel bundan geçmenin çâresine bakalım yoksa hâlîmiz hârabdır. » ...*” (s. 38) .

Hikâyenin bazı yerlerinde Melik Semnân, Vezir'e “ lala” diyerek hitap eder. Lala; şehzadenin bakım, eğitim ve öğretimiyle ilgilenen kimsedir. Bu durumda Vezir Saksaha, Melik Semnân'ın küçüklüğünden beri yanında olmuş ve onun eğitim, öğretimiyle ilgilenmiş daha sonra yani hükümdarlığı sırasında ise ona yoldaşlık ve danışmanlık yapan bir kişidir.

“... *Melik Semnân Vezîr'ine (Lala burada bu âhşam yatalım) didi. Vezîr de pekâlâ olur Pâdişâh'ım...*” (s. 57) .

“... Melik Semnân Vezîr’ine (Lala müekkel bir nâme yaz ve âhvâlîmizi tefhim eyle.)didi. ... (s. 58) .

Vezir Saksaha da tıpkı Melik Semnân gibi bazı olaylar ve durumlar karşısında korkak davranmaktadır. Melik Semnân ortadan kaybolduğu vakit ne yapacağını bilemeyip hüngür hüngür ağlamaya başlamıştır. Bu da gösteriyor ki hem Melik Semnân hem de Vezir Saksaha uzun yıllardır bir arada olmaları ve sürekli birlikte hareket etmelerinin sonucudur.

“...Vezîr, Melik Semnân’ı böyle gâ’ib idüp ve nerelerde olduğunu dahi bilmediğinden ve böyle bir bağçe-i cennet misâlden çıkup karanlıkda ve dağ üzerinde yalnız başına kaldığından kalbine ziyâde keder ve havftârî olmasıyla ciğerinden âh çeküp hüngir hüngir ağlamağa başladı...” (s. 50) .

“... Vezîr kelâma âgâz idüp (Pâdişâh’ım biz bu kadar mihnet ve meşakkatler çektik ve devlet ve saltanattan devr olduk murâdımızı hâsıl itmedikten sonra nasıl girü dönelim. Pîr dimedi mi ki o sadâlardan havf itmeyin, size bir ziyân gelmez, kerem buyurun, kasma ve solumuza bir şey kalmadı. Şimdi inşâllâh murâdımıza vâsıl oluruz.)

Saksaha’nın hikâyedeki önemli fonksiyonlarından biri de Melik Semnân ne zaman hata yapsa ya da zor durumda kalsa yardımına koşturmasıdır. Melik Semnân’ın Melik-i Hûbân tarafından kaybedildiğinde Pîr’den yardım istemesi ve Pîr’in söylediği ve yerine getirilmesi gereken üç şartın hatırlatılması Saksaha tarafından gerçekleştirilmiştir.

“... « Pâdişâh’ım şerâ’it-i selâsenin birini Hamdullah-ı Te’âlâ muktezâsı üzre yerine getirin kaldı iki şartımız bununda icrâsına âmâde bulunmamız lâzimedendir. » didi... (s. 86) .

4.1.1.3. Pîr-i Nûrân

İnsanlar isteklerini gerçekleştirmede, karşılaştıkları zorluk ve imkânsızlıklar karşısında ya büyüleyici olaylara ya da kutsal bildikleri kişilere yaklaşarak bunların giderilmesini beklerler. İşte insanların

kendilerine yardım ve faydası dokunacağına inandıkları varlıklardan biri de “ Pîr ”dir. Türk Dil Kurumu Pîr sözcüğünü şöyle tanımlamıştır.

1. Yaşlı, koca, ihtiyar.

2. Herhangi bir konuda tecrübeli üstad veya önder olan kimse; yüce, ulu, büyük, sözü dinlenir kimse.

3. Bir tarikatın ilk kurucusu, şeyh, mürşit. (Sözlük 2000: 2306)

Gerek İslâmiyet öncesinde Türk inanç sistemi içerisinde var olan ve daha sonra destanlarda, mitolojilerde ve efsanelerde kendisine yer bulan, İslâmi inançla birlikte yeniden şekillenerek yeni kimliklerle varlığını sürdüren ulu kişi, ruh veya varlıklardır.

Ak Saçlı İhtiyar, Pîr, Dede, Ak Sarıklı, Hızır... vb. adlarla anılan geçmişten günümüze kadar Türk inancında önemli yere sahip olan bu kişiler ilahi bir kaynaktan beslenmektedirler. Anlatının içinde çocuğu olmayanlara çocuk müjdesi veren, çocukların adlarını koyan, kısmetleri açan, bolluk ve bereket olmasını sağlayan ve eser kahramanına yol gösteren, onun her türlü müşkülünü çözen olağanüstü özellikleri olan ve farklı bir görünüme sahip bir şahsiyettir.

Melik Semnân hikâyesinde Pîr birkaç özelliği ile dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki hikâyede sadece mekân tasvirleri yapıp kişi tasvirlerine hiç yer verilmezken Pîr; beyaz elbisesi, yüzünün ışık saçması ve elindeki tesbihle birlikte söylenmiştir. Eserde kahramanların tasvirlerinin olmaması halk hikâyelerinin genel özelliğine uygundur sadece Pîr'in tasvirinin yapılmasında amaç ise anlatıcının anlattığı bu hikâyedeki Pîr'in diğerlerinden farklı olmadığını ve zihinlerdeki Pîr düşüncesini daha somutlaştırmayı ayrıca okuyucunun kendisine inanmasını istemesindedir.

“... Bunlar der (Acaba bu gelen kim ola) diyüp yakın gelmesine muntazar oldılar.

Bir de baktılar ki bir Pîr-i âdem yukardan aşağı beyazlar giymiş ve destinde tesbîh yüzi nûr-ı ilâhi ile lem'a-nisâr oluyor. Hemân bunlar ayak

üzre kalkdılar. Pîr-i mezkûr bunlara isimleriyle selâm virüp ve bunlara böyle buralarda gezdiklerini ve kim olduklarını su‘âl itdi...” (s. 12) .

Melik Semnân hikâyesinde Pîr, hikâye kahramanına bilgileriyle, dualarıyla yardımcı olan ve ona yol gösteren kişidir. Bunlar, zühd, takva, ibadet ve muhabbetle yaşayan, Tanrı’nın kulları arasında kabul edilen kimseler olduğu gibi, Allah katında hatırlarının kırılmayacağı inancı ile dilek kapısı olarak değerlendirilen, kült haline gelmiş velîler olarak kabul edilebilirler.

Pîr, hikâyede Melik Semnân’ın derdini dinler ve üç şart ortaya sürer. Bunların gerçekleştirilmesiyle birlikte çocuğunun olacağını söyler. Bu da Pîr’in geleceği görme ve gelecekte haber verme özelliğini ortaya koymaktadır.

“... « Hâlîme merhamet buyuran sizden gayri bizim derdimize dermân yokdur. » diyerek ağlamaya başladı. Pîr söz tekrâr âgâz idüp « Ey Melik Semnân, Hakk ‘Azze ve Celle Hazretleri sana evlâd inâyet ve ihsân idecek vefâtınızdan sonra mekânınıza kuûd-u Mevlâ tûl-ı ömrlerle ma‘mûr idecektir lâkin sana üç şey tenbîh ideceğim. O tenbîhâtım üzre ‘amel idesin. Eğer hilâfette bir harekette bulunur isen hâsıl olacak evlâdın çok elem ve kedere düçâr olup tedbîr-i davâsında ‘acz kalacağınız şüphesizdir...” (s. 34) .

Pîr’in kahramanlarına yardımcı olması için onları dualama merasimi pek çok anlatıda birbirine benzemektedir. Pîr’in yardımına ihtiyacı olan anlatı kahramanı Pîr’le karşılaştığı zaman büyük bir saygıyla eğilerek elini ve eteğini öper, Pîr’den daha aşağı seviyede oturur. Pîr’in söylediklerini dikkatle dinledikten sonra doğrular tekrar el, etek öper daha sonra Pîr’in dua sonu ritüelleri başlar. Genellikle Pîr, okuduğu duadan sonra kahramanın yüzüne veya ağzına üfler devamında sırtını sıvazlayarak duaya devam eder. Dua bitince kahramana yol verir.

Kahramanın Pîr tarafından yardım gördüğü bu bölümde “ dua etme”, “yol gösterme”, “çocuğa ad verme” işlevleri mevcuttur. Kahramanın hangi yöne gideceğini ve ne yapacağını söylemesi ile ilahî güce sığındığı

görülmektedir. Bu noktada halk inançları arasında kabul gören temiz kalpli kişilerin dualarının makbul olacağı düşüncesi esere de yansımıştır.

“... Melik Semnân dahi tekrâr bûs-ı dâmen iderek « N’ola Şeyh’im elimden gelen emrinizi bilâ-noksân inşallâh icrâ iderim. » didi. Bunun üzerine Pîr, Melik Semnân’ı yanına oturdup arkasını sığadıktan sonra « Aç ağzını » diyüp Melik ağzını açarak Pîr, ağzına bir dû‘a okuyup üfledi. « Haydi Mevlâ murâdını virsün. İnşallâh bir oğlun olacak ismini« ‘Îlâhen » tesmiye idesin, didi ve tekrâr tenbih eylediği üç şeyleri unutmamasını söyledi. Ol vakit Melik Semnân Vezîr’i ile tekrâr Pîr’in elini bûs iderek girüye ric‘at itmeğe kıyâm ittiklerinde...” (s. 36) .

Melik Semnân, Pîr’in nasihatlarını dinlemeyip konuşunca Melik-i Hûbân onu bir mağaraya hapseder. Başına gelen bunca olaydan sonra çaresizce oturup hüngür hüngür ağlayan Vezîr’in yanında bir anda beliren Pîr neler olduğunu anlar ve Melik Semnân’ı, Melik-i Hûbân’ın sakladığı mağaradan kurtarır.

Yine hikâye kahramanına yardım etme fonksiyonu ile birlikte Türk-İslâm inanç sisteminde görülen “ bir anda ortaya çıkıp bir anda yok olma” niteliğinin Pîr’in en önemli niteliği olarak nakledildiğine de tanık olunmaktadır.

“... Hâsılı birkaç sâ‘at o minvâl üzre ağladıkdan sonra uyku galebe iderek çekmeceyi başının altına koyup hûba vardı. Bir de bakdı ki kendüsine (kalk kalk) diyü. Bir anda gelüp yerinden sıçrayup kalk da ne baksun yanında mukaddimâ yolda rast geldikleri Pîr-i nûrânidir. Hemân Pîr’in elini pûs iderek oturdular...” (s. 52) .

“... Pîr yine kelâma âgâz idüp (Bu yanımdaki adamın refâkatında olan Melik Semnân’ı neyledin ve nerelere ve ne cefâlara düşürdün. Tiz şimdi getüreceksin yoksa vücûdun benim elimden kurtulamayacaktır.) didi. Hemân Melik-i Hûbân ortadan gâ‘ib olup Melik Semnân’ı getürmeye gitti. Vezîr ile Pîr sandâlyede bir iki sâ‘at kadar oturdıkdan sonra Melik Semnân’ın elinden tutarak bağçenin tarafından gelmeğe başladı...” (s. 36) .

İlk sözlü kaynaklarımızdan olan destanlarımızdan itibaren Türklerde ad vermeyle veya ad almayla ilgili bazı gelenekleri görebiliyoruz. Oğuz Kağan Destanı'nda kişiler yaptıkları işe, gösterdikleri hünere göre ad alırlar. Oğuz Kağan, şehri iyi koruyan Uruz Bey'in oğluna Saklap, ağaçtan sal yapan Uluğ Ordu Bey'e Kıpçak, karlı dağlardan atını bulup getiren kişiye Karluk adını vermiştir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde bir çocuğun ad alması için, ses getirecek bir iş yapması, bir kahramanlık göstermesi gerekir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han, azgın bir boğayı öldürdükten sonra yaptıkları kahramanlıkların bir ödülü olarak ad almıştır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde ad veren kişi Dede Korkut'tur.

Yine Altay ve Hakas Türklerinin Altın Toyçı destanlarında ve Şor Türklerinin Kara Atlı Pergen adlı destanında çocuk önemli bir iş yaptıktan sonra veya olağanüstü bir özellik gösterdikten sonra ad alır. Bir tören yapılarak bir aksakal tarafından çocuğa ad verilir. (www.yenidenergenekon.com/) (ET: 23.03.2018)

Günümüzde ise yeni doğan çocuğa doğduktan birkaç gün sonra (genellikle üç gün veya bir iki hafta sonra) bir tören yapılarak ad verilir. Çocuğa ad verilirken değişik yollara başvurulur.

Çocuğun adı genellikle evin en yaşlısı tarafından verilir. Bazen de eve çağrılan hoca veya cami imamı, çocuğun kulağına ezan okuyarak adını verir.

Yine çocuğa ad verirken belirleyici olan etmenlerden birisi de dini inanışlar ve dini anlayışlardır. Allah'ın güzel isimleri, Peygamber'in ve onun ailesinden olanların adlarının verilmesi... vb. Ayrıca aile büyüklerinin adlarının verilmesi, belirli günlerde doğanlara doğdukları günle ilgili isimlerin verilmesi, ölmüş aile yakınlarının adlarının verilmesi, rüyada görülen Pîrin, derviş, ak saçlı ihtiyarın çocuğun adını koymas... vb. çok farklı sebeplerle çocukların adları konmaktadır.

Ad verme konusuyla ilgili çok sayıda açıklamalara ve örneklere rastlanıldığını ve çalışmamıza sadece birkaç örnek almayı uygun

gördüğümüzü belirttikten sonra incelenilen hikâyede ad verme ile ilgili şu tespit yapılmıştır.

Bir erkek evladının olması için yollara düşen Melik Semnân derdine Pîr çare olur ve bir erkek evladının olacağını söyler. Konuşmasının devamında çocuğun adını orada hemen söyler. Pîr'in duaları sonucunda Allah tarafından olan bu çocuğa Pîr'in taktığı isim ise yine Allahü Teâla ile ilgilidir.

Pîr, derviş, ak saçlı ihtiyar, Hızır... vb. tarafından çocuğa ad verilmesi sözlü kültür geleneği içerisinde yer alan destanlarda, halk hikâyelerinde rastlanılan bir motiftir. İncelediğimiz bu hikâyede de çocuğun adının Pîr tarafından konması bu geleneği anımsatmaktadır.

“... Pîr, ağzına bir dû'a okuyup üfledi. « Haydi, Mevlâ murâdını virsün. İnşallâh bir oğlun olacak ismini« 'Îlâhen » tesmiye idesin, didi...” (s. 36).

4.1.2. Yardımcı Erkek Kahramanlar

Anlatının zenginleşmesi ve olay örgüsünün ilerlemesi için gerekli olan ancak anlatıya fazla bir şey katmayan sadece olaylar esnasında kahramana yardımcı olan karakterlerdir. Eser içerisinde bunların görevi sadece kurguyu tamamlamaktır.

Prof. Dr. Şerif Aktaş, anlatıca fazla bir işlevi olmayan bu karakterleri fon karakter olarak adlandırmaktadır.

Fon karakterler eserin soyut kurgusunun somutlaştırılması için kullanılan figürlerdir.”... anlatma esasına bağlı edebî eserlerde, mahallî rengi aksettiren, dikkatlere sunulmak istenen olay veya olay parçasına ait tablonun gözler önünde daha iyi oluşmasına hizmet eden kişiler de vardır. Bunların olay içinde yüklendikleri herhangi bir fonksiyon yoktur ...”(Aktaş 2015, 49.) Fon karakterlerin olayların gelişiminde herhangi bir etkisi yoktur, olay örgüsünün görsellik bakımından daha net oluşabilmesi için bu karakterler yalnızca dekoratif amaçlı kullanılır.

Melik Semnân hikâyesinde dekoratif karakterlerin sayısının fazla olduğu görülmektedir. Bu karakterlerle ilgili olarak hikâyede fazla bilgi bulunmamakla birlikte bu kişiler gerçek kişiliklerine uygun olarak hikâyede yer almışlardır.

4.1.2.1. Uzaktan Gelen Bir Atlı

Melik Semnân ve Vezir'inin yola çıktıktan bir müddet sonra nereye gideceklerini bilemedikleri ve yüreklerine korku düşüp dua ettikleri esnada uzaktan belirir ve onları yanına katarak en yakın köye götürür. Köye ulaştıklarında önlerinden birdenbire kaybolur.

“...ol anda bir de baktılar ki uzakdan bir atlı zuhur idüp aradan çok vakit murûr itmedi bunların yanına gelüp selam viridi ve bunlar âlik alup ferâhlandılar...”(s. 36) .

4.1.2.2. On İki Dane Kıtâ-i Sarık

Melik Semnân ve Vezir'inin işlerini zorlaştırırlar. Melik Semnân ve Vezir'i Pîr'in verdiği üç taşı alarak yola devam ederler. Akşama doğru bir mezâristana varırlar. O mezâristanın yakınlarında bir yerde uykuya dalarlar. Sabah olduğunda on iki hırsız bunların yanlarına yaklaşırlar ve ellerini, ayaklarını bağlayıp eşyalarını ve elbiselerini alıp yola devam ederler.

“...deyü tefekkür iderken sârikler bunlara takrîb idüp (Durun) didiler. Bunlardır tâb u tüvânları kesülüp vücûdlarına lerze düşerek tir tir ditremeye başladılar. Hırsızlar bunları soyup libâs u eşyalarını alup ellerini ve ayaklarını bağlayarak yola revân oldılar...”(s. 17, 18) .

4.1.2.3. Acr Şehri Tüccarı

Melik Semnân ve Vezir'i hırsızların saldırısına uğradıktan sonra elleri bağlı aç susuz beklerler. Aradan otuz altı saat geçtikten sonra Acr şehri tüccarlarından biri onların bulunduğu yerden geçince Melik Semnân ve Vezir'inin ellerinin bağlı olduğunu görür. Ellerdeki bağı çözer ve onlara bir çorba pişirir, karınlarını doyurur.

“...El-hâsıl otuz altı sâ'at sonra Hindistan şehirlerinden (‘Acr) şehri tüccâranından olup İsfâhan'a eşya vesâire bey' u şirâ için gitmekte olan

bir kârbân-ı ‘azîm bunların olduğu mâhalden murûr iderken bunları görüp el ve ayaklarının bağlarını çözerek ‘acele bir çorba pişirüp bunlara yidirdikten sonra ‘akılları başlarına geldi...’(s. 18) .

4.1.2.4. Yemeskab

Hikâyenin kurgusuna hiçbir katkısı olmayan ve hikâyede sadece adı geçen bir kişidir.

Yemeskab, Şik şehrinin hükümdarıdır. Melik ile daha önceden muharebe yapmıştır. Pîr’in Melik’e tembihlediği taş Yemeskab’ın tasarrufunda bulunan Gülrek şehrinde.

“... Şirin şehrinin taraf-ı şarkında kâin « Şik » şehri hâkimi «YemezKab”Melik ile muhârebe idüp tâht-ı tasarrufunda bulunan « Gülrek » şehrinin ortasından...”(s. 35) .

4.1.2.5 Arap

Halk hikâyelerinde genellikle sevenleri birbirinden ayıran kötü karaktere sahip Arap karakteri, romanlarda ise evin yardımcısı, çocuğun bakıcısı rolünü üstlenmiştir.

İncelediğimiz eserde sadece bir yerde ortaya çıkan ve Arap, hikâyede teninin siyah rengiyle ve gücüyle ön plana çıkarılan kötü bir karakterdir. Hatta hikâyede Melik Semnân Arap için, *Allâhım ağzına yüzine bakanın dünyada işi rast gitmeyeceği mukarrer idi*, der.

Melik-i Hûbân, Melik Semnân’ı bir mağaraya hapsedtiğinde Melik ağlayıp feryad edince mağaranın kapısından içeri girer ve elini ayağını bağlar. Bağarmaya devam ederse yok edeceğini söyleyerek Melik’i korkutur.

“... Etrafında kimse yok «Aman Yârab bu ne hâletdir benim hâlım nasıl olacak» diyerek feryâd idüp ağlamağa başladığımda mağaranın kapûsundan içerüye rûy-ı siyâh bir Arab girdi. Allâhım ağzına yüzine bakanın dünyada işi rast gitmeyeceği mukarrer idi. Ol lâ’in yanına gelüp benim elimi ve ayaklarımı bağladı. Ve « Eğer sesini duyar isem seni yok iderim. » diyerek çıkup gitti...”(s. 56) .

4.1.2.6. Karyenin Kâhyası

Melik-i Hûbân'ın elinden kurtulan Melik Semnân Veziri'yle birlikte tekrar yola koyulur. Biraz ilerledikten sonra bir köye varırlar ve bu köyün kâhyasının evinde misafir olurlar. Melik Semnân'ın Padişâh'a yazdığı mektubu Kâhya, Padişâh'a iletir.

“... *El-hâsıl bu an kâhya nâmeysi alup yola revân olarak âhşam sâ‘at on birde şehre vasıl oldu ve bir misâfirhânede o âhşam yatup sabâh oldukda nâmeysi takdim için doğru sarâyın kapûsına vardı...*”(s. 59) .

4.1.2.7. Köylüler

Hikâyede iki yerde geçmektedir. Birincisinde Melik Semnân ve Vezir'ini hırsızlar soyduğunda görünürler. Melik ve Vezir'inin etrafını sararak olup bitenleri dinlerler. Köylerindeki bu yabancılara kim olduklarını ve nereye gittiklerini sormaları doğal bir tepkidir ve gerçeğe uygunluk sağlanmak istenmiştir.

“... *Kârbân halkı başlarına tecemmu‘ idüp bu felâket başlarına ne vakit geldiğini ve kendilerinin kim olup ve nereye gideceklerini su‘âl eylediler...*”(s. 59) .

İkinci kez ortaya çıkan köylüler aynı köylüler değildir. Bunlar Padişâh'a mektup götüren Kâhya'nın köylüleridir. Melik ve Veziri'inin Çin elçisi olduğuna inanmayan ve mektubu götürmek istemeyen Kâhya köy meydanına iner ve köylülerine danışır. Yine bu bölümde de köylüler gerçek ortamlarında ve gösterdikleri doğal tepkilerle hikâyede yer almışlardır.

“... *Köylüler (Adam sen de sâhîh mi söylüyorsun yoksa bizle eğleniyor musun)didiler bu an kâhya (Hâşâ niçün eğleneyim ve bizi soran olursa Çin mülkünden elçi gelmiş bizim hânede misafirdirler, de) didiler. Köylüler «sakın hâ gitme seninle eğlenmişler ve seni mehtaba almışlar...*”(s. 59) .

4.1.2.8. Asakir ü Hadem

Kâhya'nın mektup götürdüğü Padişâh'ın sakerleridir. Kâhya, Padişâh'ın sarayına girmek isteyince birden Kâhya'nın önüne durarak Kâhyanın saraya girmesini engellerler.

“... sarâyın kapûsına vardı ve içerü girmek diledi kapuda bulunan asakir ü hâdem bunu takdim iderek behey nâdân adam Padişâh'ın sarâyına belâ-ı ruhsat nasıl girmeğe cesaret idiyorsun, başından havf itmiyor musun, didiler...”(s. 61) .

4.1.2.9. Vezir ü Vükelâ, Paşalar

Melik Semnân'ın vezir ve yardımcılarıdır. Melik Semnân, bu kişilerle beraber ülkesini idare etmektedir. Vezirlerinin ve yardımcılarının çok akıllı olduğunu düşünür, onlara çok güvenir. Derdine derman bulmak için çıktığı bu yolculukta ülkenin idaresini onlara bırakır. Vezir ve vükelâsına güvendiğini göstermek için onlara samimiyetle:”Ey sadık vezirlerim!” diye seslenir.

Melik Semnân'ın güvenmekte ne kadar haklı olduğu hikâyenin ilerleyen bölümlerinde görülmektedir. Çünkü Melik, ülkesine döndüğünde hiçbir şey değişmemiştir. Herşey bıraktığı gibidir. Bundan sonraki tüm çalışmalarda da Melik'in bu yardımcıları Melik'in yanından ayrılmamıştır. Mezkûr mezarı beraber arayıp mezkûr türbe ile ilgili çalışmaların içinde yer almışlardır.

“...Günlerde bir gün Melik (Semnân) hâlet-i kadîme üzre mezkûr kasra 'azîmet idüp tâht-ı mâhsusları üzerine cülûs itdikden sonra etrafında sandâlye nişîn olan vezîr ü vükelâsına hitâben (bu kişver-i seb'a da bana mümasil müfehhem ü muazzam bir melik...”(s. 4) .

“...Okuyup mefhumu oldukda menâdiler çıkarup şehir halkına nidâ itdirerek âhâlî vü vükelâyı Melik Semnân'ın geldiğinden haberdar eyleyerek ikinci gün sabâhleyin cümle Vezîr ü vükelâ vü âhâlî atlara süvâr olarak elbise-yi resmiyelerini...”(s. 65) .

“...vüzera vü vükelâ...”(s. 7, 62, 65, 66, 70, 73, 74, 77, 90, 92, 94, 95) .

4.1.2.10. Yaverler

Melik Semnân, yerine vekâleten bakan vezirine gönderdiği mektupta iki kat resmi elbise, iki at, şâha mahsus bir tac ve birkaç yaver ister. Vezir, mektubu okur okumaz Melik’in istediklerini hazırlar ve birkaç yaverle birlikte gönderir.

“...Şimdi le hü’l-hamdü ve’l-minhü sağ u sâlim Saksâha ile beraber falan köyde misafirim ve üzerimizde elbise vesâir malzeme bulunmadığından iki aded at ve elbise-yi resmiyye ve birkaç yâverler hafyâ nâme gönderdiğim adamlarla tarafımıza gönderüp ve hiç kimseye söylemeyerek emrime muntazar bulunasın. »...”(s. 64,65) .

“... Ol vakit Melik Semnân yâverlere emr idüp al şu fermânı doğru Vezîr’im müekkele tebliğ eyle. » diyerek ‘âzm-i râh olduklarında sâ‘at onda şehirden içerü ve doğru sarâya...”(s. 65) .

4.1.2.11. Melik Semnân’ın Yerine Vekâlet Eden Vezir

Melik Semnân yolculuğa çıkmaya karar verince yerine vezirlerinden birine vekâlet verir. Bu vezir, Melik Semnân dönünceye kadar Melik Semnân’ı aratmayarak ülkesini idare eder. Melik Semnân’ın mektubunu alan bu Vezir, Melik Semnân’ın dönmesine çok sevinir ve büyük bir törenle Melik ve Vezir’ini karşılar.

“... « müekkel » vezîrimi lâyıık gördüm ben gelinceye kadar anın emrine mutî ve her bir hususda fermânber olmanızı isterim.) diyüp hemân vezîr-i « müekkel » in elinden tutup mekânına cülûs itirdi...”(s. 8) .

“...Okuyup mefhumu oldukda menâdiler çıkarup şehir halkına nidâ itdirerek âhâlî vü vükelâyı Melik Semnân’ın geldiğinden haberdar eyleyerek ikinci gün sabâhleyin cümle Vezîr ü vükelâ vü âhâlî atlara süvâr olarak elbise-yi resmîyelerini lâbis oldukları hâlde dürlü âhengler ve şenlikler iderek şehirden dışaru çıkup Melik Semnân ile Vezîr’i Saksâhan’ın yolunu beklemekte bulundılar...”(s. 64, 65) .

4.2. Kadın Kahramanlar

Halk hikâyelerinde kadın önemli bir yer tutar. Kadının kendisinin doğması ve çocuğunu doğurması olağanüstü yollarla gerçekleşmektedir. Ailenin ziyafet verip açları doyurması, bir dervişin verdiği elmayı anne ve babasının yemesi sonucu meydana gelir ve bu olağanüstülük tüm hayatı boyunca devam eder.

Halk hikâyelerinde kadın kahramanlar genellikle fiziki güzellikleriyle ön plana çıkarılırlar. Genellikle boyları servi gibi uzun, gözleri siyah veya elâ, saçları uzun ve siyah, tenleri beyaz, yanakları ve dudakları kırmızıdır. Bu güzelliğiyle kadın, erkeği kendisine görür görmez âşık eden yıllarca yollara düşüren, uğruna savaşlar yaptıran önemli bir karakterdir.

İncelediğimiz bu hikâyenin kadın kahramanları ve genel özellikleriyle ilgili tespitler şu şekildedir.

4.2.1. Asıl Kadın Kahramanlar

4.2.1.1. Melik-i Hûbân

Türk halk edebiyatı içinde kadınlarla çeşitli ifadeler bulunur. Türk dilinin ilk sözlüğü olarak kabul edilen Divan-ı Lugati't-Türk'te ve onunla aynı dönemde yazılan Kutadgu Bilig'te kadınlarla ilgili pek çok atasözüne yer verilir. Divanü Lugati't-Türk'te “ *erkeğe yiğitlik, cesaret ve erdemlilik özellikleri atfedilirken; kadınlar için bu değerler yerine, anlayış, sabır, olgunluk, sevimlilik, temizlik (ruh ve beden temizliği) ve güzellik değerlerinin ön planda*” olduğu görülür. Kutadgu Bilig'te ise “*kadınlar güvenilmez, vefasız, korkak, yalancı ve ikiyüzlü yaratıklardır. Onların aslı ettir; yani akıl, irade, ruh yoksunudurlar. Varlıkları, bedenlerinden ibarettir. Bu yüzden de yeme-içme, şehvet gibi bedenî istek ve ihtiyaçları doğrultusunda hareket ederler ve bunlarda her hangi bir ölçü tanımazlar. Fırsat buldukları an, bu istek ve ihtiyaçlarını gidermeye bakarlar, yani yer, içer ve çiftleşirler. Aynı zamanda korkak olduklarından, yaptıklarını yalanlarla ve ikiyüzlülükle gizlemeye çalışırlar.*”

Kutadgu Bilig’te görülen kadınlar hakkındaki olumsuz düşüncelere günümüzde hazırlanmış ve yayınlanmış atasözü kitaplarında da rastlanmaktadır.

Arı sırrı karı sırrı. At ile avrada inan olmaz. Avrattır, gemini boş tutma. Avrattır kıtlık bilmez, çoban yokluk bilmez. Avrattan ve fayda, zehirden şifa. Bal arıdan, kavga karıdan çıkar. Elinin hamuruyla / Elindeki hamura bakmaz erkek işine karışır.

Kadınlarla ilgili olumlu atasözlerine de rastlanır. Bunlarda da kadının yerinin evi olduğu, kadın olmadan evin ayakta kalamayacağı, çocuk yetiştirmekle (tabii ki erkek aracılığıyla) aslında dünyaya hükmettiği belirtilir:

Kadinsız ev olmaz. Beşiği sallayan el dünyaya hükmeder. Erkek arslan arslan da dişi arslan arslan değil mi? Yuvayı dişi kuş yapar. (<http://www.genelturktarihi.net/turk-halk-anlatilarinda-kadin>) (ET: 14.02.2018)

İncelediğimiz hikâyede iki kez Melik Semnân ve Vezir Saksaha’nın karşısına çıkan Melik-i Hûbân türlü hilelerle hikâyeye kahramanlarını kendisine çekerek, cezbederek onları kandırmaya çalışır.

Melik-i Hûbân oldukça büyük ve gösterişli bir sarayda oturmaktadır. Hikâyenin içerisinde oldukça ayrıntılı ve abartılı bir şekilde tasviri yapılan Melik-i Hûbân’ın sarayı hikâyeye kahramanlarının aklını başlarından almakla kalmaz cehennemden cennete düştüklerini düşündürür. Müellif bu kadar ayrıntılı ve abartılı bir şekilde sarayı anlatmasının sebebi de kahramanlarının yaşadıkları cennete düşme düşüncesini okuyucuya hissettirmek onları inandırmak içindir.

“... Kapu iki tarafa açılıp ne açılısun Pîr’in vasf ittiğinden bin derece ziyâde bir bağ-ı gülüstân ‘âlemde müstesnâ ve misli belki kişver-i seb’âda ne görülmüş ve ne işitilmiş hemân kapudan içerü girüp iki tarafa bakmağa başladılar. Güyâ kendüleri zindândan kurtulup sâhn-ı necâta varmış ve yâhûd analarından yeni doğmuş gibi oldılar. Hâsılı o gülistân ferah-ı eşcâr mesmere ile memlû ki fevâkihinden kimse lezzetyân olmamış ve yeşil yeşil

çemenler rüzgâr esdikce deniz dalgalanur gibi iki tarafa sallanur idi. Mezkûr çemenlerin aralarında yaseminler serfürûda ve beneşşeler ve karanfiller ve şebbûlar insanı tâhayyürde bırakurdu ve elvân elvân katmer güller râyiha-yı tayyibeleri derûn-ı bağçeyi mu‘attar ve mu‘anber itmekde ve mezkûr gül dallarında bülbüller feryâd u aşk gonca-ı ra‘nâ için zâruncâr olmakda ve mezkûr gül ağaçlarının altından bir âb-ı revân akıyordu ki selsebil cennet zan olunurdu ve bağçenin bir tarafında bir ufak köşk var idi. O köşkün derûn u hâricinde envâ‘i gûnâgûn ile mülevven kuşlar ve tûtiler insana dürlü kelimât-ı muzâhkâne ile tekellüm iderlerdi...” (s. 22, 23) .

Melik-i Hûbân hikâye kahramanlarını cezbederek yani çeşitli yollara başvurarak onları konuşturmaya çalışır. Melik Semnân ve Vezîr’i amaçlarına ulaştırmaları için ondan kendilerini korumalıdır. Kendilerini korumanın tek yolu ise Pîr’in tembihlediği gibi hiç konuşmamaları gerekmektedir.

Melik-i Hûbân etrafındaki güzel kızlarla, elindeki yakut kadehlerle ve dilindeki hoş sözlerle hikâyede ara sıra ortaya çıkarak kahramanları kandırmaya çalışır. Bu kandırmacaların sadece birinde Melik Semnân Pîr’in tembihini unuttur Melik-i Hûbân’ın söylediği etkili sözlere ve cazibesine kapılır konuşmaya başlar. Melik-i Hûbân amacına ulaşır ve Melik Semnân-ı mağaraya hapseder.

*“... gilmânlar dest-i Hûbânilerinde lâl ve yâkûtdan câmlar ve içerüsünde mey-i gülgûn olup tâht nişin olan Sultân-ı Hûbâna sunmakda var bir tarafda hânındalar dürlü âhenkler ileğlendirmekde idiler. Melik ile Vezîr’i ol hûb-ı sadâlarile nidâ iden **Melik-i Hûbân** bunların bakdıkları anda alelacele tâhtından inüp ve sandâlye nişin olan tevvâb mı dahi cümlesi saff-ı beste-i selâm olarak kıyâmitdiler. Be-tekrâr Melik-i Hûbân kelâma âgâz idüphamd olsun Mevlâ’ya ki iltifât-ı nemîngâh sultanilerine nâil oldum ve hadden ziyâde mesrûr ve bekâm oldum hâl-i pür melâlîme merhamet idüp yürek biraz musâhabet idelüm.) didi. Melik ile Vezîr’in ‘akılları başlarından gidüp (bu ne hüsndür bu ne cemâldir bu gülüstân cennet misâlde böyle bir Melik-i Hûbân bize bu rûtbe-i iltifât ve ibrâmeylesün)*

diyerek az kaldı ki Pîr'in kelâmını hatırlarından çıkaralar. Her nasılsa inâyet-i Hakk yetüşüp 'akıllarını başlarına toplayup bir cevap virmeyerek ilerüye doğru gittiler...' (s. 25) .

Hikâyede diğer kahramanlar gibi Melik-i Hûbân hakkında da fazla bilgiye ulaşılamamaktadır. Kendisinin fiziksel özelliği ile ilgili hiçbir bilgiye rastlanılmazken adının sıradan bir kişi adı olmaması ve “ güzeller ” anlamına gelen Hûbân kelimesinin kullanılması bu kişiyi tamamen okuyucunun zihninde canlandırmasına olanak sağlamıştır.

Melik Semnân'ın konuşmasıyla birlikte onu mağaraya hapseden Melik-i Hûbân, Vezir Saksaha'yı konuşturamayacağını anlayınca çekmeceyi getirir ve Vezir'e teslim eder. Yani yeterince sabredemeyip amacına ulaşamamıştır.

Melik Semnân'ı mağaradan kurtarmak için Melik-i Hûbân'ın sarayına giden Pîr'den korktuğu görülmektedir. Pîr'in bağırması ve saçlarını ellerine dolayıp çevirmesiyle birlikte ne yapacağını şaşırır, hemen Melik Semnân'ı sakladığı yerden çıkarır, getirir.

Melik-i Hûbân'ın; hikâye kahramanlarını kandıramadığı için gözyaşları dökmesi, Pîr tarafından kızılıp dövülmesi onun güçlü bir karakter olmadığını gösteriyor. Bu da pek çok anlatı türlerinde olan kötülerin cezasını çekmesi ile ilişkilendirilebilir.

Müellif, Melik Semnân'ın bulunmasıyla birlikte bir daha hikâye kahramanlarıyla Melik-i Hûbân'ı karşılaştırmaz.

Anlatılanlardan da anlaşıldığı gibi Melik-i Hûbân hikâyenin kötü kahramanıdır. Melik Semnân ve Vezir Saksaha'ın imtihanıdır.

İmtihan motifine ayrıca değinileceği için burada fazla bilgi verme gereği duyulmamıştır.

4.2.2. Yardımcı Kadın Kahramanlar

4.2.2.1. Bedr-i Cihân

Semerkant Padişâh'ı Saral'ın kızı, Melik Semnân'ın eşidir. Eserde ayrıntılı bir şekilde fiziksel tasviri yapılan ve çeşitli benzetmelerle güzelliği gözler önüne serilmeye çalışılan tek kahramandır. Görenlerin kendinden geçip perişan olacağı söylenerek güzelliğine vurgu yapılmıştır.

“...*Melik Semnân Semerkant Padişâh'ı « Saral » nâm -ı şâhın « Bedr-i cihân » isminde bir duhter şems-i âhterlerini zevce ittihâz eylemişler idi. Şöyle ki hüsn ü nezâketde emsâli ekâlîm. Seb'ada nâmu cûd ve âhlâk pesend dideleri âlemde mâhmûd bir afitâb-ı alemtâb olup kaşları kemân lebleri mercân şirin-i zaman hokka-yı dehân âhu-yı devrân cânlara cânân güzellere sultân elinden el-aman diyerek cemâl bâkemâlini bir kere rivâyet ideni çâh-ı zenehdânda Yusuf-ı âsâ bend-i zindân u zülûf şehmâr-ı perişânını gören dâm-ı câm-ı encâm-ı esir ü sergerdân olacağı şüphesiz idi...*” (s. 68).

Melik Semnân, derdinin dermanını bir başka kadında aramamıştır. Hükümdar olması ona pek çok şeyi kolaylaştıracakken Melik, bu yolu tercih etmemiştir ve ikinci evliliği düşünmemiştir. Bakanların kendini alamadığı ve güzelliği karşısında büyüldüğü Bedr-i Cihân'ın hikâyede bu kadar güzel anlatılması Melik Semnân'ı kendisine bağlayan sebep olarak verilmiştir.

Bedr-i Cihân, hikâyenin sonuna doğru ortaya çıkar. Hikâye içerisinde Bedr-i Cihân'ın çocuksuzlukla ilgili ve hamile kaldığı zamanlardaki duygularına yer verilmemiştir.

Yalnızca hikâyenin en son sayfasında duygularına yer verilmiştir. Doğumuna kırk gün kalmıştır çok mutludur ama Melik Semnân savaşa gideceği için dolayısıyla da doğumuna yetişemeyeceğinden çok üzgündür.

“.... *Meşârün-ileyhânın dahi hamilinin müddeti sekiz aya reside olup vaz-ı hamile kırk gün kaldığından bu muhârebe şehzâdenin dünyaya geleceğinde Melik Semnân'ın bulunamayacağını bâdî olduğu cihetle meşârün-ileyh gâyet meksûrü'l- kalb mahzun u fû'ât idi. Ve bir taraftan*

dahi böyle bir sefer müvecceb farz ve zafere gitmesi kalbini mesrûr eyler idi...”(s. 96) .

Melik Semnân çocuksuzlukla ilgili mücadelede hep yalnızdır. Bu yolculukta Melik Semnân’ın yanında görülmeyen Bedr-i Cihan’da doğumda yalnız kalmıştır. Melik Semnân’ın bu yolculuğa Vezir’iyle çıkması ve eşini yanına almaması halk hikâyesi geleneğini bozmamıştır.

4.2.3. Huriler, Gılmanlar, Peri Kızları

Huri, Farsça kökenli bir sözcüktür. Kelime anlamı olarak ahu gözlü demektir. “ Huri, ahu gözlü demek olan ahver ile onun müennesi (dişili) olan havra kelimesinin cem’idir.

Gılman kelimesi sözlük anlamı ile Arapça’da “ *erkek çocuk, tüyü bitmemiş delikanlı, kul, köle, hizmetkâr* ” anlamına gelen “ **gulam** ”sözcüğünün çoğuludur.

Kaynaklara göre Kuran’ı Kerim’in Vakı’a suresinin 17. ve 19. ayetlerinde vildan’dan “ *ellerinde testileri ile Kevser ırmağından su doldurup dolaşan*”genç hizmetçiler oldukları yazılıdır.

“*Cennetliklerin etrafında, ebedî kılınmış vildân (çocuklar) dolaşıp hizmet ederler.*”(*Vâkıa, 56 / 17*)

“*Etraflarında, ebedî kılınmış vildân (çocuklar) hizmet için dolaşır durur. Onları gördüğünde, etrafa saçılmış inciler sanırsın.*” (*İnsân, 76 / 19*)

İslâm âlimlerinin yorumlarına göre gılmanlar “ *Allah'ın (c. c) mü'min kulları için özel yarattığı ve vazifesi sadece hizmetkârlık olan cennet gençleridir. Onlar cennet ehline yiyecekler ve içecekler sunarlar ve bu vazifeyi görmekten mutluluk duyan*”cennet eşleri veya hizmetçileridir. Bazı hadislerde ise huri gılman ve vildanların şarkılar da söylediklerine dair izahlar bulunmaktadır (Kuzucular 2017: 1) .

Cennette müminlere verilecek eşler / sevgililer konumundaki huriler ve gılmanlar çok güzel ve etkileyici oldukları gerçeğinden hareketle hikâyede yer almışlardır. Melik-i Hûbân'ın sarayında bulunan huriler ve gılmanlarla ilgili ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Melik Semnân ve Vezir Saksaha'yı güzellikleriyle etkilemeye çalışan Melik-i Hûbân'a içki sunan yardımcı kahramanlardır.

Huriler ve gılmanların cennette var oldukları görüşünden hareketle hikâyedeki hurilerin ve gılmanların yaşadıkları yer cennet değil ama cennet kadar güzel olan bir yer olarak tasvir edilmiştir.

Hikâyede Melik Semnân ve Vezir'ini kandırmak asıl Melik-i Hûbân'ın görevi iken müellif olaya heyecan katmak, Melik-i Hûbân'ın cazibesini ve hikâyedeki etkisini artırmak için gılman ve hurileri hikâyeye dâhil etmiştir.

Fiziki özellikleri anlatılmayan huri ve gılmanlar yukarıda belirtildiği gibi inanılana uygun olarak Melik-i Hûbân'ın sarayında duydukları hoş sadalarla eğlenmektedirler.

“... ve mezkûr sandâlyeler üzerinde cülûs itmekde olan Pîr'i sıfât-ı hûriler ve karşularında el pençe divân durmakda gılmânlar yûsuf-ı nişân ellerinde lâ'l ve yâkûtdan câmlar ve dürlü âhenkler ile Melik-i Hûbân'a mı gülgûn sunmakda bulunurlar...”(s. 25) .

“... ve karşularında el pençe divân durmakda olup cemâl binazırları mâhmur garrâ gibi derûn bağçeye ziyâ virmekte gılmânlar dest-i Hûbânilerinde lâl ve yâkûtdan câmlar ve içerüsünde mey-i gülgûn olup tâht nişin olan sultân-ı Hûbâna sunmakda...”(s. 25) .

“... Melik-i Hûbân bunların geldiğini görünce hemân karşılayıp ve yanında bulunan hûriler ve gılmânlar el pençe karşularında divân durmakda bulundular. Melik Semnân'ı tâhda oturdup Vezîr'i dahi baş sandâlyeye oturtdı...”(s. 25) .

“...gilmânlar benim efendim Padişâh’ım budur böyle oldukda bana nasıl itimât ve hizmetimde cân u baş fedâ eylediniz gibi efendime beş kat ziyâde izzet ü ikrâm ve gönlünü şâd ve handân itmeğe gayret idin.) didi...” (s. 25).

Eserin genelini göz önünde tutarak bir değerlendirme yapacak olursak Melik Semnân hikâyesinde “ karşı güç / hasım ” özelliği taşıyan kahramanlar; sosyal statüleri, dinî inançları, ana karamana olan yakınlıkları ve direnme gücü bakımından farklılık arz ederler. Melik-i Hûbân ve Yemeskab hasım niteliğindedir. Hasımlarla olan mücadelede ana kahraman diğer hikâyelerde görüldüğü gibi idealize edilmemiştir. Fiziki yapı bakımından çok güçlü olan “ karşı güç ” lere karşı savaşan ana kahraman, bazen yaşadıkları olaylar karşısında korkak tavır sergilerken bazen de savaş ilan edip olağanın dışına çıkmaktadır. Olay örgüsü içinde ana kahraman diğer hikâye kahramanlarıyla kıyaslanacak olursa incelenilen hikâyenin kahramanının gerçeküstü özellikler taşımadığı görülmektedir. Reelin dışına çıkma yoktur.

Eser içinde sosyal hayatın ve olayların anlatımı esnasında olayın geçtiği manzarayı tamamlar nitelikte “ dekoratif unsur ” olarak kullanılan kişiler kâhya, köylüler, huriler, gılmanlar, hırsızlar... gibi” bulunmaktadır. Bu kahramanları genellikle ya cinsiyet ve görevleri bakımından ya da sayı olarak ifade edildiklerini görmek mümkündür.

Hikâye içinde yer alan şahıs kadrosuna sosyal statü itibari ile baktığımız zaman çoğunluğu üst seviyeden olmak üzere her gelir düzeyinden insanı tespit etmek mümkündür. Eserde genellikle zengin ve varlık sahibi olan Melik. Vezir, Melik-i Hûbân, Yemeskab, Bedr-i Cihan fonksiyon olarak önem arz eder. Orta ve alt gelir gruplarına mensup olan diğer kâhya, köylüler, atlılar, hırsızlar, yaverler... vb kahramanlar, fonksiyonları bakımından daha geri planda kalırlar.

Şahıs kadrosu içerisinde dikkati çeken bir diğer konu ise eserde yer alan cinsiyet durumudur. Erkek kahramanların sayısı, kadın kahramanlara oranla çok fazladır. Kanaatimize göre bu duruma neden olan ana sebep

anlatının bir imtihan olması, birtakım varlıklarla mücadele içermesi ve sonunda din savaşının olmasıdır.

Melik Semnân hikâyesinde yer alan kahramanların geneli psikolojik derinlikleri olmayan birer tip özelliği göstermektedir. Bu tipler, tek yönlüdür ve iman etmiş- iman etmemiş, kâfir- Müslüman, kuvvetli- zayıf, galip- mağlup, iyi- kötü biçiminde kalıplaşmıştır.

Eserde şahıs kadrosu içinde kahramanlar, okuyucuya sunulurken adlandırma tekniğinden de yararlanılmıştır. Bu teknik aslında bizim eski destanlarımızda, Dede Korkut Hikâyelerinde, geleneksel Türk tiyatrosunda görülmektedir. Kahramanlar, bazı topluluklar içinde yaptıkları işlere göre adlandırılmaktaydı. Aynı şey hikâyede de görülmektedir. Bazı kahramanlara özel ad verilmiş, bazı kahramanlara hiç ad verilmemiş ve bu kahramanlar hikâyedeki göreviyle adlandırılmış bazıları da fiziksel özelliklerine göre adlandırılmıştır.

Ayrıca eserdeki kahramanların hemen hepsinin yazar tarafından tanıtılmaları statik (durağan) veya dinamik (sürekli gelişen) metot olarak bildiğimiz metotlarla olmuştur. Kahramanların pek çoğu bu iki metottan ilki olan statik metoda uygun bir biçimde bütün yönleriyle tek paragrafta anlatılmaktadır. Eserin bölümleri içinde yavaş yavaş ama süreklilik arz eder şekilde yani dinamik metotla tanıtılan tek kahraman ise Melik Semnân'dır.

Hikâye kahramanlarının iç dünyaları (psikolojileri) ciddi bir tahlile gerek kalmadan ve herhangi bir çözülemeye tabi tutulmadan ya bir- iki cümleyi geçmeyen iç monologlarla ya da hikâyenin içerisinde bulunan şiirler ile yapılır. Söz konusu şiir parçaları duygu yoğunluğunun yükseldiği zamanların ürünüdür zaten.

Üzerinde inceleme yapmış olduğumuz bu eserde kadın kahramanların tanıtılması esnasında sık, diğer kahramanlarda seyrek olmak üzere özellikle fiziki tasvirlerde bazı kalıplaşmış söz grupları kullanılmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MELİK SEMNÂN HİKÂYESİNDE GEÇEN BELLİ BAŞLI MOTİFLER

Motif, “ mitoloji, masal, efsane, destan ve halk hikâyesi gibi türlerde yaşama gücüne sahip en küçük öğeye verilen addır.” ve bu yönüyle “ hikâye etme geleneğinin en küçük unsuru”olarak kabul edilmektedir. (Kaya 2014: 576) .

Türk halk edebiyatı içinde var olan ve anlatının içinde önemli bir işleve sahip olan motifler taşıdığı olağanüstü niteliklerle devam etmektedir.

Motifler, gelenekte var olup metnin özünde önemli fonksiyonlar icra ettikleri için Türk destanlarında, halk hikâyelerinde ve masallarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Doğan Kaya'nın da (2014: 576) söylediği gibi “ ad verme, ağaç, alet, at, ateş, bilge kişi, bozkurt, dağ, don değiştirme, Hızır, hile, hayvan, (at, geyik, aslan...), harikulade yerler, ışık, ihanet, kadın, Kafdağı, kuyuya atılma, maden, mağara, musiki, kadın ve olağanüstü yaratıklar, sihir, su, renk, rüya, sayı, ziyafet” vs. gibi motifler metne doğrudan doğruya güç kazandıran objelerdir. Bunlar milletlere aidiyeti bakımından bir bakıma millî kimliği de belirlerler.

Melik Semnân hikâyesinde yer alan motifler, Stith Thomsen'in “ *Motif Index of Folk Litareture* ”, Ali Berat Alptekin'in “ *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı ve Motif Index'te* ” tespit edilemeyen bazı motifler, yukarıda sözü geçen eserlerden yararlanılarak adlandırılmaya çalışılmıştır. Stith Thomsen'in “ *Motif Index of Folk Litareture* ” adlı eseri elimizde mevcut değildir. İncelememize kaynaklık eden eserler içerisinde olduğu gibi kullanılmıştır.

Melik Semnân hikâyesinde Türk masallarına, destanlarına ve hikâyelerine ait pek çok motifin varlığını tespit etmek mümkündür. Eserde geçen motifler ise şunlardır:

5.1.Dinî Motifler

Hikâyeler, yazıldıkları dönemin hayat tarzını, dünya görüşünü ve bunların kaynağı olan kültür ve medeniyet dairesi ile toplumun onları yorumlama şeklini anlatırlar.

Hem sözlü hem de yazılı kaynaklarda yaşayan hikâyeler, ister tamamen milli ve yerli malzemedeki kaynaklansın, ister başka kültür ve edebiyatlardan bizim edebiyatımıza geçmiş olsun, Türk hayat tarzı ve dünya görüşüne uygun olduğu için kabul görmüş ve günümüze kadar gelmiştir. Onları kabul gördüren ve günümüze kadar getiren unsurlar din ve kültürdür.

Üzerinde çalışma yapılan bu eser içinde anlatılan İslâm dinine davet en önemli ve öncelikli hedef olarak belirlenmemiş hikâyenin sonunda ortaya çıkmıştır ve bu hedefe ulaşmak için her türlü uygulama tartışmasız kabul görmüştür. Eserde dinin propagandası, kahramanların yaptığı mücadelelerin içinde hedefin ulvîliği ve haklılığı ile birlikte yapılmaktadır. Bu propagandayı etkili ve gerçekçi kılmak, okuyucu /kesimini daha çabuk etkileyebilmek ve oluşan etkiyi uzun süre koruyabilmek amacıyla da hikâyeye içinde mektuplaşma tekniği sıklıkla kullanılmaktadır.

Melik Semnân hikâyesinde dinî kimlikli kahramana rastlanmamaktadır. Dine davet eden ve bu daveti kabul edilmeyen bir dini mücadelenin içinde Melik Semnân aktif olarak yer almaktadır.

5.1.1.İslâmî Unsurlar

“*Motif Index*” içinde birebir karşılığını bulamadığımız unsurlardan biri de İslâmî unsurlardır. İlahî dinler içerisinde yer alan İslâm dinine ait unsurlardan eser içinde tespit ettiklerimiz şunlardır:

5.1.1.1.İtikat

İtikad kelimesi, Arapça akd " عقد " kökünden gelir ve Osmanlıca lügatte “ gönülden tasdik ederek inanma ” olarak tarif edilir (Devellioğlu 1995: 468) .

İtikad “ Bir şeye gönül bağlamak, düğüm atmışçasına kesinlikle inanmak, gönülden benimseyerek doğruluğuna inanmak, gönülden bağlanmak, benimsemek ve kesinlikle karar vermek ” anlamlarına gelmektedir. İman etmekle eş anlamlıdır. İtikad esasları ise: “ İslâm dininde kesinlikle inanılan ve inanılan hususlarda şüpheye yer vermeden doğru kabul edilen değerler. ” anlamına gelir. Yine bu kelimelerle ilgili diğer bir terim de “ akîde ”dir. Çoğulu, “ akâid ” tir. Akîde: “ Gönülden bağlanılan şey “ ve ” “ kat’iyyetle inanılan değer ” demektir. Terim olarak anlamı ise: “ Sahibi nezdinde hiçbir şüphe kabul etmeyen kesin hüküm, inanılması gerekli olan temel ilke, iman esasıdır (Yücedoğru 2012: 121) .

5.1.1.1.1. Tanrı ve Tanrı İnancı

Kavram ve anlam bakımından edebiyatta Allah, İslâmi inançlara uygun olarak pek çok vasfıyla birlikte zikredilmektedir. Şeriat bilginleri ile mutasavvıflar arasında zahirî ve batınî bilgiler ile medrese-tekke çekişmesi Allah’ın zatî ve sübuti sıfatlarının zikredilmesinde de kendini göstermiş, Allah’ın varlığı ile âlemin varlığı hususunda sürekli olarak te’viller yapılmıştır. İskender Pala (1999, 27-28) tarafından ise Allah,“ O, ezeli ve ebedîdir. Âlem ise hâdis (sonradan yaratılmış) ve fânidir. Allah’ın sıfatları; zâtı, kudreti, kuvveti ve bilgisi, âlemi kuşatmıştır. O, birdir; eşi ve benzeri yoktur. Cihetlerden münezzehtir, mekâna sığdırılmaz. Sûret, şekil ve renkten uzaktır. Korku, keder ve hastalık çekmez. Aciz değildir. Hiçbir şey yokken O vardı. Her şey O’na muhtaç olduğu halde O’nun bir kimseye ve bir şeye ihtiyacı yoktur. İstedliğini anında var veya yok eder. Bunun için ‘ kün ’ (ol) demesi yeterlidir. Hayy (diri) ve âlim (her şeyi bilici) dir. O’nun izni olmadan yaprak bile kıpırdamaz. İnsanın içindekini ve dışındakini bilir. Doksan dokuz ismi vardır ve her birinin muktezâsını zatında toplamıştır. Görür; ama gözle değil. Duyar; ama kulağa ihtiyacı yoktur. Söyler; ama dilden münezzehtir. İyi ve kötü hep O’nun izni dâhilinde vücut bulur. Peygamberler vasıtası ile insanlara kanunlar bahşeder. Peygamberleriyle bazen doğrudan bazen Cebrail vasıtasıyla konuşur. Kur’an, O’nun kelimidir. Ezeli ve ebedidir. Mahlûk ve fâni değildir. Rızıkları O verir, öldüren ve dirilten O’dur. Tasavvufa göre O,

Vücut-ı Mutlak (salt varlık), Kemâl-i Mutlak (salt olgunluk), Cemâl-i Mutlak ve Hüsn-ü Mutlak (salt güzellik) tır. Bu yüzden aşk-ı zatiyesi bilinmeyi istemiş ve kâinatı yaratmıştır. İnsan O'ndan bir cüzdür ve O'na ulaşmak ister.” şeklinde ifade edilerek anlatılmıştır.

Üzerinde çalıştığımız hikâyede Allah sözcüğü hikâye kahramanlarının duaları ve yaşadıkları bir takım duyguların karşısında kullandıkları nidaların içinde geçmektedir. Hikâyede tespit ettiğimiz Allah inancına ait söyleyişler şunlardır:

Râbb / Allah Teâlâ

er-Rabb, Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biri. Allahu Teâlâ demektir. O, her şeyin rabbi, mâliki, sâhibi, efendisi, ıslâh edeni, varlıkların ihtiyaçlarını tekeffül edeni yani görüp gözeteni, ihtiyaçlarını karşılayanıdır. İşte bu anlamlarda “ Rabb ”, Allah Teâlâ'dan başkası için kullanılmaz.

Allah Teâlâ için kullanılan Rabb sözcüğü hikâyede birkaç yerde değişik amaçlar için kullanılmıştır.

Hikâye kahramanlarının duaları içinde geçen Rabb kelimesi Allah'a seslenildiği zaman kullanılmaktadır.

Dua eylerdi: Yarab eyle 'atfi

Küşâde eyle sed-i bâht-ı lütfu... (s. 6) .

Kâinatın sırrı Allah'ta gizlidir. Bu sırları sadece O bilmektedir. İnsanların duyuları aracılığı ile algılayamadığı, geleceğe ve geçmişe dair olaylar anlamına gelen ‘gayb’ı, yalnızca üstün güç sahibi olan Allah bilir. Allah Teâlâ herşeyi gören, işiten ve bilendir.

“... cevâben (Hâşâ ki zât-ı veliyyü'n-na'mîlerinden başka bir şehriyâr-ı cihândâr olsun ve sizin hasâil-i hemide sâhavet ü merhametinizin bu çarh-ı gerdûnda şebîh ü nazırı olmadığı cenâb-ı rabbü'l- 'ibâda ma'lumdur.) didiler...”(s. 4) .

“... *Pîr tekrâr kelâma âgâz idüp bu âlemde gizli ve hafî olan şeylerin bilmesi ancak hellâk-ı cihân olan **Rab’ül abâda** mâhsus bir saffetdir. » didi...”(s. 33) .*

Her şeyin Allah’ın kontrolünde olduğu, O’nun bilgisi dışında hiçbir şeyin olamayacağı ve her insanın Allah’ın kendisi için belirlediği kaderi yaşadığı anlamında kullanılmıştır. Dünya var olduğundan beri yaşayan tüm insanların doğumları da, ölümleri de dâhil her iş Allah’ın izniyle, O’nun belirlediği şekilde ve zamanda gerçekleşmektedir.

“... **Rabbü’l-âlemin** ‘âlemü’s-sırr ve’l hafâyâsın. bizi bu kadar dârât u devlete vâsıl edende sizsiniz ve şimdi bu ormanda bî-kes ü sergerdân bırakanda sizsiniz...”(s. 9) .

“... (**Yarab** bu benim çektiğim çile nedir Melik Semnân öyle gâib oldu ben de böyle buralarda sergerdân ve bu nehrin üzerinden geçmek mümkün değil ve geçüp gitsem bile Melik Semnân olmadıkça beni bilmeyüp ve bicünha katl idecekleri mukarrerdir. Sen bilürsün **Yâ Erhâme’r-Râhimîn**) diyerek du’â ve cân-ı gönülden âh iderek feryâd u figân itmeğe başladı...”(s. 51, 52) .

“... Etrafında kimse yok «**Aman Yârab** bu ne hâletdir benim hâlım nasıl olacak» diyerek feryâd idüp ağlamağa başladığımda mağaranın kapûsundan içerüye rûy-ı siyâh bir Arab girdi...”(s. 56) .

Dertlerin, çaresizliklerin dermanı Allah’tadır. Allah kulunu zorda koymaz.

“... (Dur bağılum belki **Allâhu Teâlâ Hazretleri** dergâh-ı ‘inâyet ü ihsânın küşâde idüp Melik Semnân’ın kurtarılmasının bir çâresini gösterir.) diyerek hemân Vezîr’in elinden tutup mezkûr cebel-i ‘azîme yine çıkmağa başladılar...”(s. 53) .

“... *Hülâsa-ı kelâm bir şeb muavvedde ol nevcivân-ı âfet cihâna takarrub iderek **takdir-i Hüdü inâyet-i Mevlâ** ile râhm müşârün-ileyh bir dürdane-i cevher yek mû-yı dünyâ ve mâ-fihâ diğer düşüp hâmile oldılar...”(s. 70) .*

Hikâye içindeki nazım bölümde geçen ve İslâmi inanç gereği olan şükür Allah'ın zatınadır.

“Yetişdiler selâmet bir murâda

*Şükürler kıldılar **Rab-ı al'abada**” (s. 30) .*

“Okunur zikr ü tevhîd ü du'âlar

*Çıkar « **Allah** » deyü 'arşa nidâlar”(s. 85) .*

İnşallah:

“ Tanrı uygun görürse, Tanrı isterse ”, “ dilerim ki ” anlamında bir isteğin gerçekleşmesi için kullanılan “ inşallah ” sözcüğünün Melik Semnân ve Veziri'ne Pîr'in tembihlediği bazı şartları yerine getirmeden önce Melik ve Vezir'i tarafından kullanıldığı görülmektedir.

Her türlü işin ve isteğin Allah tarafından Allah'ın uygun görmesiyle gerçekleşeceği inancıyla işe başlamadan önce kullanılmıştır.

*“... Aman Pâdişâh'ım siz gitdikden sonra bu vilâyetin hâlî harap ve âhâlîsinin ciğeri kebab olur. Lûtf buyurup mekânınıza vekilen birisini cülûs itdirip kulları efendimle beraber vusûl-ı matlûba kadar seyâhat idüp **inşallâh** yine rücû' ideriz.) didi...” (s. 7) .*

*“... Melik Semnân dahi tekrâr bûs-ı dâmen iderek « N'ola Şeyh'im elimden gelen emrinizi bilâ-noksân **inşallâh** icrâ iderim. » ...” (s. 36) .*

*“... Vezîr « Pâdişâh'ım niçün öyle itikâdınızı şek ve şüpheyeye düşürüyorsunuz. Pîr'in bize tâ'lim ittiği du'âyı okuyarak **inşallâh** geçüp gideriz. » didi...” (s. 38) .*

Hamd:

Hamd kelime anlamı olarak “ övmek, methetmek, yüceltmek, ululamak ” anlamlarına gelmektedir.

Hamd; kâinattaki yaratılmış olan, tüm varlıkların niteliklerinin Allah'ın tecellisi olduğu hakikatını anlatan bir kelime.

Allah, sözcüğünün yerine kullanılan Hamdullahu Teâlâ, Allah'ın sıfatları olan büyüklüğünü, yüceliğini ve her şeyin onun isteği üzerine olduğu göstermek içindir.

“... ve dest-i payımızı bend-i sergerdân idüp bıraktılar. **Hamdullâhu Teâlâ** sizi necâtımıza sebep gönderdi.) didiler...”(s. 19) .

“...”Pâdişâhım şerâ'it-i selâsenin birini **Hamdullah-ı Te'âlâ** muktezâsı üzre yerine getirin kaldı iki şartımız bununda icrâsına âmâde bulunmamız lâzimedendir. » didi... (s. 86) .

“... Tepenin üzerine çıktıklarında Pîr'in söylediği kasr görüldü. **Hamd-ı yezdân** iderek yarım sâ'atde kasrın kapûsunun önüne vâsıl oldılar ki ne baksunlar...”(s. 86) .

Allah tarafından verilmiş sayısız güzel nimetler için şükür, teşekkür etmek anlamında da kullanılır. Yerlerin ve göklerin yaratıcısı olan, kâinatın uyum ve düzenini sağlayan Allah'ı övmek, O'na şükretmektir.

Hikâye kahramanları, içinde buldukları zor durumlardan kurtulduklarında veya Pîr'in tembihlediği şartları yerine getirdiklerinde daima Allah'a şükrederler.

“... Tepenin üzerine çıktıklarında Pîr'in söylediği kasr görüldü. **Hamd-ı yezdân** iderek yarım sâ'atde kasrın kapûsunun önüne vâsıl oldılar ki ne baksunlar...”(s. 30) .

“... Şimdi **le hü'l-hamdü ve'l-minhü** sağ u sâlim Saksâha ile beraber falan köyde misafirim ve üzerimizde elbise vesâir malzeme bulunmadığından iki aded at ve elbise-yi resmiyye ve birkaç yâverler hafyâ nâme gönderdiğim adamla tarafımıza gönderüp ve hiç kimseye söylemeyerek emrime muntazar bulunasin. » ...”(s. 62) .

Bî-hamdullah geldi hakdan imdâd

Harâb olmuş gönüller oldu abâd... (s. 66) .

“... Ancak siz tûtiyâ-yı çeşmlerinden meb’ûd olduklarına mâhzun ve dide-yi pürhûn olurlar idi. **Hamd olsun** hallâk-ı cihân siz sermâye-yi emrlerini sağ u sâlîm yine Şirin şehrine vasıl idüp ve üzerlerine çeşm-i merhâmet ve himayetinizin naziresini salarak cümlesi mesrûru’l-fuûd oldılar. » didi...” (s. 70. 71) .

“...Be-tekrâr Melik-i Hûbân kelâma âgâz idüp **hamd olsun** Mevlâ’ya ki iltifât-ı nemîngâh sultanilerine nâil oldum ve hadden ziyâde mesrûr ve bekâm oldum hâl-i pür melâlîme merhamet idüp yürek biraz musâhabet idelüm.) didi...” (s. 25) .

“...”Ey benim Vezîr-i sadıklarım ve teb’âlarım Mevlâ-yı müteâl hazretlerine **hamd-ı bî-hadd** idelim ki bizi böyle bir zât-ı mukaddesin kudûmuyla müşerref buyurdu...” (s. 82) .

“...Bunları meşârün-ileyh böyle görünce Cenâb-ı Kibriyâ’ya fevkalâde **hamd u sipâs** iderek sarâyına avdet ider ve ikinci gün be-tekrâr dergâh-ı mezkûrun hademelerine atıyye vü ihsânlar gönderir...” (s. 84) .

5.1.1.2. İbadet

5.1.1.2.1. Namaz

İskender Pala (Pala 1999: 306) namazı, “ Müslümanların belli zaman veya durumlarda Kur’an-ı Kerim’de emredildiği ve Peygamberimizin de tarif edip yaptığı şekilde Allah’a karşı yapmış oldukları ibadet” tir olarak tanımlamıştır ve İslâm’ın şartlarından biri olan bu ibadeti günde beş vakit yapmak farzdır.

Namazın beş vakit olan *sabah*, *öğle*, *ikindi*, *akşam*, *yatsı* namazının haricinde ve *kaza*, *hacet* (dilek) ve ölenlerin arkasından kılınan *cenaze namazı* olmak üzere farklı şekilleri vardır.

Melik Semnân hikâyesi içinde namaz kavramı hikâyenin sonuna doğru ortaya çıkmaktadır. Namazın nerede, kimlerle, nasıl kılındığı ile ilgili bilgilere rastlanılmadığı gibi namazlar içerisinde sadece Cuma namazının adı geçmektedir.

Cuma namazı ve Cuma günü için İslâm Ansiklopedisinde şöyle bir tanım yapılmıştır. “ İslâmiyet’te büyük değer verilen haftalık toplu ibadetin yapıldığı gün ve o gün ifa edilen ibadet. ”

Melik Semnân mukaddes şahsın naaşını yeni yaptırdığı türbeye şehrin önde gelenleriyle beraber kıldığı Cuma namazından sonra taşımıştır.

“... Andan sonra (Kasic) câm’i-yi şerifine bi’l-‘azime **cum‘a namazını** edâ buyurdularında bi’t-ta’zîm meşâyah-i kirâmdan ilerü gelen zât na‘ş-ı şerif i mezkûrî ketflerine alup ve envâ’-yı râiha-yı tayyibe-yi şâmil buhurlar yakarak câm’i-yi mezkûrdan bi’l-hurûc türbeye getürdiler ve evrâd-ı şerif tilâvetile merkad-ı ‘âlîlerine vaz‘ eylediler...”(s. 84) .

Melik Semnân putperest Yemeskab’ı İslâm’a davet eder. Yemeskab’ın bunu kabul etmemesi halinde bir Cuma namazı çıkışında savaş açacağını haber verir. Müslümanlar, savaşa girmeden önce zaman zaman abdest alır, namaz kılarlar ki bu bir Müslümanın tabii davranışıdır.

“... Da‘vetimize icâbet eylemediği cihetle ve bizimle i‘lân-ı harbe kadar çıkıştığından sipâh bî-hâd ü şümar ihzâr iderek önümüzdeki cum‘a günü **cum‘a namazını** edadan sonra ‘azm-râh ve böyle bir sanemhanı ya İslâm yahut i‘dâm eylemek lâzımdır. »...”(s. 95) .

5.1.1.2.2. Kurban Kesme

Sözlükteki anlamı “ yaklaşmak, Allah yolunda kesilen ve O’na yaklaşma vesilesi sayılan koyun vb. eti yenir hayvan” dır. (TDK Sözlük 2000:1789) Yüce dinimiz insanı yaratıcısına maddî ve manevî her türlü yakın olmayı sağlamak, Allah ile kulu arasındaki bağı sağlamlaştırmak ve benzeri maksatlarla namaz, oruç, hac, zekât, ibadetleri meşru kılmıştır ki kurban ibadeti de bunlar içerisine dâhildir.

İbadet kurbanı dışında istenilen bir şeyi elde etmek, elde edilen şeyin sonunda teşekkür etmek, bir günah veya kusurun affını dilemek... vb. sebeplerle de kurban kesilmektedir.

Melik Semnân hikâyesi genelinde dinî bir ibadet olarak kurban kesme davranışına rastlanmamıştır. Kurban kesilen hayvanların türü ve kesilmeleri ile ilgili aytıntılara yer verilmemiştir.

Melik Semnân'ın yolculuğunun bitmesi ve artık şehrine dönmesiyle birlikte kesilen kurbanlar, sağ salim gelindiği için kesilen şükür kurbanlarıdır.

“... *Melik Semnân'ın önüne düşerek âhengler ve nidâlarla şehirden içerü girerek sarây-ı 'âlîlerine duhûl u tâht -ı âlâlarına cülûs idüp be- tekrâr vüzerâ kuranâları adâb-ı ta'zim sultânilerini yerine getirerek sağ u salim geldiklerine karr-ı berrü'l-'ayn oldılar. Berü tarafda müşârün-ileyh şehre hîn-i duhûllerinde **kurbânlar** kesilüp üç gün üç gece dürlü dürlü şenlikler ve lu'biyât icrâ iderek bir 'azîm-i şehri ayin eylediler...*” (s. 66) .

Pîr'in söylediği türbeyi yaptırdıktan sonra hayırlı olması vesilesiyle kesilen kurbanlar fakirlere dağıtılır.

“... *Derhâl binden mütecâviz **kurbânlar** kesilüp fakrâ ve mesâkînlere atıyye vü ihsânlar eylediler...* (s. 82) .

5.1.1.3. Ayet ve Dualar

Türklerin İslâmiyet'i din olarak kabul etmelerinin ardından dinî motiflerin de bu eserin içinde yer aldığını görmek mümkündür. Anlatımı daha etkili hale getirerek inandırıcılığı yüksek kılmak amacıyla olay örgüsü içine ayetlerin ve çeşitli duaların eklenmiş olduğunu görmek mümkündür.

5.1.1.3.1. Ayet

Osmanlıca Sözlük'te (Devellioğlu 2000 : 55) “ Kur'an'ın herhangi bir cümlesi ” şeklinde açıklanan ayet kelimesi, eser genelinde “ *kerime* ” sıfatıyla birlikte kullanılır.

Hikâyede Pîr'in yaşadığı kasrın kapısının üstünde Fecr Süresinin 8. Ayeti yazmaktadır. Açıklaması “ O (İrem Şehri) ki, beldeler (ülkeler) içinde onun bir eşi yaratılmadı.” dır.

Ayette yer alan eşi benzeri olmayan İrem şehri ile Pîr'in kasrının kapısı açıldığında görülen manzaranın güzelliği ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Müellif, Pîr'in hikâyedeki mukaddes kişiliğini pekiştirmek amacıyla Pîr'in kapısında bu ayetin yazılı olduğunu söylemiştir.

“...Kapûsı dürlü renklerle müzeyyen cevâhîrle tezyîn olunmuş ve üzerinde yeşil zümrüd ile (*İreme zâti'l-‘îmâd. Elletî lem yuhlakmislühâ fî'l-bilâd.*) Ayet-i celîlesi nazîr olunmuş hemân Pîr'in viridiği üçüncü taşı mezkûr kapuya urup iki tarafa feth olundu...” (s. 31) .

“.... « *Sübhânallâhü'l-‘azîm inneke alâ külli şey'in kadîr.* » ...” (s. 80) .

Âli İmrân sûresinin 26. ayeti olan bu ayetin meâli şöyledir: “ De ki: «Ey mülkün sahibi Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden de onu çeker alırsın, dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır, senin elindedir. Muhakkak ki, sen her şeye kâdîrsin.

Hikâyede bu ayet Melik Semnân ve vezir ü vükelâsından olan kişilerin mukaddes şahsın yeni ölmüş gibi bozulmamış ve hala nur saçan naaşı karşısında duydukları hayretin sonucunda söylenmiştir.

5.1.1.3.2. Dualar

Arâf Sûresi 55. Ayette “ Rabbinize alçak gönüllüce ve için için dua edin. Çünkü O, haddini aşanları sevmez.” buyurulmaktadır.

“ Dua kelimesi, “ Allaha yalvarma, Allah'tan dilekte bulunma yakarma, niyaz”manasındaki olup,”çağrı, nida, davet, birini çağırma, bir yere gönderme olarak da kullanılır (TDK Sözlük: 725) .

Dualar, insanoğlunun iradesiyle ulaşamadığı isteklerin sözlü ya da yazılı olarak Allah'tan istenmesidir.

Bazı dualar bu isteklerin sahip olunmasını içerir; bazı dualarda ise olumsuz bir durumdan kurtulmaya dönük bir talep dile getirilir. Her iki durumun ortak noktası yetersizlik, çaresizliktir.

Melik Semnân hikâyesinde yalnızca Pîr, Melik, Vezir tarafından edilen dualar görülmektedir.

Melik Semnân hikâyesinde dua motifi, kullanıldığı metin içerisindeki bağlama göre birkaç farklı amaç için kullanıldığı tespit edilmiştir.

Eserde hikâye kahramanları buldukları zor durumdan kurtulmak için Allah'a yalvarır yakarır. Dualar edilip talepler söylendikten sonra bireyde, dua vasıtasıyla yaptığı istek ve taleplerine kutsal varlık tarafından hemen cevap verileceği beklentisi de vardır. İncelediğimiz bu hikâyede talep ve isteklerin Yaradan tarafından hemen gerçekleştirildiği görülmektedir. Müellif olayları daha çabuk ilerletebilmek için bu yola başvurmuştur.

Dua eylerdi: Yarab eyle 'atfi

Küşâde eyle sed-i bâht-ı lütfu (s. 6) .

(Ya Rabbü'l-âlemin 'âlemü's-sırr ve'l hafâyâsın. bizi bu kadar dârât u devlete vâsıl edende sizsiniz ve şimdi bu ormanda bî-kes ü sergerdân bırakanda sizsiniz. Dergâh-ı merhamet ve inâyet-i perverdigârılarını küşâde buyurup bu kullarını bu felâketzârdan kurtarup râh-ı necât ve selâmete vâsıl buyurmanız niyâzımızdır.) diyerek du'â ve niyâz itmeğe başlayup ol anda bir de baktılar ki uzakdan bir atlı zuhur idüp aradan çok vakit murûr itmedi bunların...” (s. 9) .

“... Hemân Vezîr yerinden kalkup Pîr'in ta'lim ittiği duâyı okuyarak ve gözlerini kapayarak kendisini denize virdi. Biraz gitdikden sonra karada yürür gibi gelüp « Acabâ karada mıyım » diyerek gözünü açar bakar ki denizin bir mil kadar içerüsüne girmiş kalbine kuvvet gelerek kara gibi yalnız göze deniz görüldüğü ma'lûmu oldukda hem du'âyı okuyarak ve hem de dönüp Padişâh'a eli ile « gel » deyü işâret...”(s. 39) .

İnsanlar, dini duygularından kaynaklı olarak değişik zamanlarda farklı ihtiyaçları için yardım diledikleri Allah tarafından sevildiğine inanılan, dinsel şuura ulaşmış erenleri, Pîrleri, dedeleri dualarına vesile olmasına ve dileklerin gerçekleşmesine bağlı olarak aracı kılmaktadırlar.

Çocuk arzu eden çiftin veya kişinin çocuğu olması için yerine getirdiği uygulamalardan birisi de dua etmektir.

İncelediğimiz hikâyede Pîr, sadece iki yerde dua eder. Melik Semnân ve Vezir'ine dertlerine derman olacak üç şartı söyledikten sonra dualar eder, sırtını sıvazlar ve Melik'in ağzına üfler. Pîr'in niçin dua ettiği bellidir. İnsanoğlunun varlık arzusuna dönük en ciddi tehditlerden biri olarak kabul edilen çocuksuzluğun ortadan kaldırılmasına dönük gerçekleştirilen bir eylemdir.

Pîr'in dua ettiği ikinci bir durum ise Melik Semnân, Melik-i Hûbân tarafından yol edilir. Bunun üzerine Vezir Saksaha Pîr'den yardım ister ve Pîr'in duasıyla beraber büyük kaya Melik-i Hûbân'ın sarayının kapısı olur ve kapı açılır. Melik bulunur.

Pîrlerin, erenlerin, yani Allah dostu kabul edilen bu kişilerin dualarının hemen kabul edildiği düşüncesi hikâyede açıkça görülmektedir.

*“... Bunun üzerine Pîr, Melik Semnân'ı yanına oturdup arkasını sığadıktan sonra « Aç ağzını » diyüp Melik ağzını açarak **Pîr, ağzına bir dû'a okuyup üfledi.** « Haydi, Mevlâ murâdını virsün. İnşallâh bir oğlun olacak ismini« 'Îlâhen » tesmiye idesin, didi ve tekrâr tenbih eylediği üç şeyleri unutmamasını söyledi...”(s. 36) .*

*“... Mezkûr büyük kayaya ve sollarında **Pîr bir du'â okuyup nefh** itdikde kapu şekline girdi. Ve bir taş ile vurup kapu açılınca içerü girdüler...”(s. 53) .*

Hikâyede Pîr, keramet ve manevi güce sahiptir. Onun kerametlerinden birisi gaipden haber vermesidir. Daha önceden Melik Semnân'a çocuğunun olacağını söylemesi ve çocuğun adını vermesi onun keramet sahibi olduğunu göstermektedir.

Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Pîr, kendisi dua etmeyi bırakır. Keramet gösterilmesini sağlayan duaları Melik ve Vezir'ine okur, onlara bu duaları ezberletir. Melik Semnân ve Vezir'i bu duaları okuyarak önlerine

çıkan ve onların üç şartı yerine getirmesini sağlayacak büyük kayaları kapıya dönüştürür.

Hikâyeye hem heyecan katan hem de hikâyedeki merak unsurunu artıran bu duaları Melik ve Vezir'inin unutmaması gerekir. Onları bu maceradan kurtarıp memleketlerine döndürecek tek koşuldur.

“... Kaldurup altını on arşın mikdarı hafr ittikte bir kapu zihûr ider kapuya şu du'âyı okuyup nefh ittikte kapu açılır içerüsünde bir şâhs-ı nûrâni yatmakta olup keşf ittiğiniz anda yanında bulunan selhâneyi kaldurup üzerine bir kubbe...”(s. 35) .

“... Hele Pîr'in kelâmın 'aklına götürüp bir şey söylemeyerek du'âyı okuyup kapuya üfledi. Bağçenin kapûsı açılıp Vezîr kapudan dışarı çıktı. Birkaç ayak gitdikden sonra girü dönüp bakdı ki ne bakarsın ne kapu var ne Melik-i Hûbân var...”(s. 49) .

“... Ol vakit hemân Melik, Pîr'in tâ'lim ittiği du'âyı okuyup mezkûr kayaya üfledi. Ol hazâ mezkûr kaya mâhv olup mâhalinden bir kapu zâhir oldu...”(s. 22) .

5.1.1.3.3. Kur'an-ı Kerîm (Hatm-i Şerîf) Okuma

Kur'an-ı Kerîm dört semavî kitabın en son indirilenidir. “ Vahiy yoluyla Cebrail vasıtasıyla Peygamberimize gönderilmiştir. Diğer kutsal kitaplar, bir kavme indirildiği halde Kur'an-ı Kerîm, bütün insanlık içindir. 114 sûre ve 6666 ayettir.” (Pala 1999: 248) .

Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde Kur'an okumanın önemi vurgulanmıştır. Bu çerçevede Fâtır 35 / 29. ayette Kur'an okumak, zarar etme ihtimali bulunmayan bir ticarete benzetilmiş, Neml 27 / 92 ve Ankebût 29 / 45 ayetlerinde Hz. Peygamber, Allah'a kullukla olduğu gibi Kur'an'ı okumakla da emrolunmuştur.

Hız. Peygamber (sav) de Kur'an okumanın bir mümin için ifade ettiği öneme ve değere işarette bulunmuşlardır. Nitekim bir hadislerinde “ Ümmetimin en faziletli ibadeti, Kur'an tilavetidir ” buyurmuşlar, Kur'an

okumanın tazammun ettiği fazilete de yeri geldikçe işaret etmişlerdir. (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/153708>) (ET:03.03.2018)

İncelediğimiz hikâyede Kur'an okuma iki yerde geçmektedir. Eserde Kur'an'ın okunması ibadet amaçlı değildir. Ölen kişinin mezarının başında veya onun adına düzenlenen çeşitli geleneksel ritüeller içinde gelenek haline gelmiş bir amaçla okunmaktadır.

Mukaddes şahsın naaşı omuzlar üzerinde türbeye getirilirken Kur'an'ı Kerim tilaveti okurur. Eski bir Türk geleneği olan ölünün başında veya mezarının üstünde dua etmek İslâmiyetle birlikte yerini Kur'an okumaya bırakmıştır. Kur'an'ın ölümlere değil dirilere indirildiği düşüncesi geleneklere karşı gelememiştir ve Anadolu'da çeşitli sebeplerle ölen kişinin ardından Kur'an-ı Kerim okuma / okutmak devam etmektedir.

“... Andan sonra (Kasıç) câm'i -yi şerifine bi'l-'azime cum'a namazını edâ buyurdularında bi't-ta'zîm meşâyih-i kirâmdan ilerü gelen zât na's-ı şerif -i mezkûri ketflerine alup ve envâ'-yı râiha-yı tayyibe-yi şâmil buhurlar yakarak câm'i-yi mezkûrdan bi'l-hurûc türbeye getürdiler ve evrâd-ı şerif tilâvetile merkâd-ı 'âlîlerine vaz' eylediler...”(s. 78) .

“... Derhâl cümlesi dışarıya çıkup derûn-ı türbede Melik meşârün-ileyh ve Başvezîr ve 'ulemâdan birü meşâyihden dahi bir hâsılı dört kimesneden mâadâ kimse kalmadığında türbenin kapûsını kapayarak Ve salavât-ı şerif okuyarak Melik meşârün-ileyh kendü destile na's -ı şerifin medfûn bulunduğı sandûkanın kapağını feth eylediler...”(s. 78) .

5.1.1.4. Kutsal Mekânlar

Üzerinde inceleme yapılan metin içinde İslâm dininin kabul ettiği kutsal mekânlar, iki şekilde karşımıza çıkar. Bunlar cami ve türbedir. Her ikisi de aşağıdaki bölümde ayrıntılı olarak ayrı ayrı incelenecektir.

5.1.1.4.1. Câmî'

Câmî', Müslümanların hep birlikte namaz ibadetini eda etmek için bir araya geldikleri mekânlardandır. Bundan dolayı kutsiyet kazanmışlar ve

“ Allah'ın evi ” olarak da adlandırılmışlardır. İslâm dini toplu ibadeti teşvik etmiştir. Toplum içerisinde her sınıftan insanın bir araya gelip yana ibadet etmeleri, sosyal dayanışmanın sağlanmasında önemli bir faktör olmuştur.

İslâm geleneğinde insanları toplama, bir araya getirme fonksiyonu itibariyle özellikle cuma ve bayram namazlarının topluca kılındığı cami' kelimesi hikâye içinde çok sınırlı kullanılır.

Pîr'in Melik ve Vezir'inden bulmalarını istediği mukaddes şahsın naaşının içinde olduğu sanduka bulununca omuzlar üstünde taşınarak şehrin meydanında büyükçe bir yapı olan Kasic Câmî' ne konulur. Hakkında hiçbir bilgiye rastlanılmamakta sadece büyük olduğu belirtilmektedir. Şehirde başka camilerin olmasına rağmen bu Câmî'nin tercih edilmesinin sebebi naaşın önemli bir kişiye ait olması ve bu kişinin kutsal bir kimliğe sahip olması dolayısıyla da onu en güzelliklere layık görmelerindendir.

Cuma namazı câmî' lerde cemaatle birlikte ifâ edilmektedir. Hikâye içerisinde Cuma namazını Melik ve emrindekiler hep beraber kılarlar. Hikâye içerisinde azımsanmayacak kadar var olan Cuma namazının kılındığı mekân ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Acaba sözü edilen Kasic Câmî'inde mi yoksa başka bir Câmî'de mi kılıyorlar belli değildir.

“... Hemân mezkûr sandukâyı ulemâ vü fuzalâ tekrîm ü ta'zîm ile omuzlarına alarak alay-ı vâlâ ile Şirin şehrine getürdiler. **Ve şehrin en büyük câmi'lerinden (Kasic) nam-ı câmi'-yi kebirin derûnuna vaz' eyleyüp i'zâzen beklemek üzere on nefer asker bıraktılar...**”(s. 73, 74).

5.1.1.4.2.Türbe

Türbe genellikle ünlü bir kimse için yapılmış olan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapıdır.

Anadolu'nun pek çok köşesinde rastlanan yatır, ziyaret ve türbeler, halk arasında veli ya da ermiş denilen kişilere ait mezar ya da makamlar olup kaynağı İslâmiyet öncesi dönemlere kadar gidebilen inanç merkezleridir. Dinî-tasavvufi anlamda Allah dostu kabul edilen bu kişiler,

yaşarken keramet sahibi olmakla ödüllendirilmiştir. Ölümünün ardından ise söz konusu kerametleri, adları etrafında oluşturulan çeşitli efsanelerle inandırıcılık özelliğini daha da arttırmıştır. Bunun sonucunda velinin mezar ya da türbesi de kutsallaştırılmıştır. Günümüzde sosyo-kültürel konumu fark edilmeksizin birçok kişi, yatır veya türbelere karşı korku ile karışık büyük saygı duymaktadır. Buna bağlı olarak da halk arasında çaresiz kalınan durumlarda yatır ve ziyaretlere gitmek, buralarda dua edip adaklarda bulunmak oldukça yaygındır.

Özellikle İslâmiyet öncesinde kutsal kabul edilen kişilerin ölümünden sonra ruhlarından medet ummak ve mezarlarının kutsal görülmesi şaman geleneğinin devamıdır. Mezarlara büyük taşların dikilmesi ve bu taşın sanat eseri haline getirilecek kadar süslenmesi Müslüman coğrafyasında sadece Anadolu'da görülmektedir.

Daha çok din alanında hizmet etmiş kişiler olmak üzere dini alanda olmayıp, yalnızca dünyevi yönden liderlik yapmış devlet adamlarının anıt mezarları da türbe olarak adlandırılabilir.

İncelediğimiz hikâyede türbe sonlara doğru ortaya çıkmaktadır. Pîr'in Melik Semnân'a tembihlediği şartlardan en sonuncusu büyük bir türbe inşa etmesi, etrafına kırk odalı bir hayrathane yapması ve bu ihtişamlı türbenin içine mukaddes şahsın naaşının defn edilmesidir. Mukaddes şahsın mezarının bulunması ve o mezardan türbeye taşınması Melik Semnân'ın çocuğunun olması için temel şarttır.

Bu mukaddes şahıs Müslüman olmayan Yemeskab ile savaşmış ve orada şehit düşmüştür. Mezarı Yemeskab'ın yönettiği sınırlar içinde kalmıştır. Pîr, bu mukaddes şahsın mezarının orada kalmasını istememektedir. Bu mukaddes şahsın sandukası açıldığında daha yeni şehit olmuş gibi olduğunu, yüzünün bir güneş gibi türbeyi aydınlattığını, yüzünün nurlu olduğunu görürler. Üzerinde bulunan savaş aletlerinin hiç birinin paslanmaması, çürümemesi ve sağ elinin sol memesinin üzerinde yedi yerden yeni yaralanmış gibi olduğunu görünce çok şaşırırlar ve bu şaşkınlıkla beraber «“ Sübhânallâhü'l-'azîm inneke âlâ külli şey'in kadîr. »

derler. İşte tüm bunlar bu şahsı mukaddes kılar ve bu mukaddes şahsa büyük bir saygı duyarlar. Aynı zamanda bu mukaddes şahsın bozulmamış naaşı onları korkutur. İşte bu duygularla türbe yapılır.

Hikâyede bu mukaddes şahıs bir evliya, eren değildir ve hikâyeye kahramanları bu kişinin kendinden medet aramazlar. Sadece Pîr söylediği için adına türbe, türbenin yanına kırk odalı hayrethane yapılır burada fakirler, açlar doyurulur; yoldan geçenler konaklar. Hayrathaneye uğrayan ve memnun ayrılan herkesin duasını alan Melik Semnân'ın çocuğunun yaşaması için bu tek şarttır.

Türbenin genel özellikleriyle ilgili detaylı bir bilgi yoktur. Sadece yanında kırk odalı hayrathanesi olan, büyük, içinde pek çok hizmetlisi olan, şehir meydanında yapılmış bir türbedir.

Halk hikâyelerinin pek çoğunda zürriyet motifiyle beraber işlenen dua motifi bu hikâyede çocuk olduktan kullanılmıştır.

“... Şöyle ki meydân-ı mezkûrun ortasında mermer taşdan ma'mûl münakkaş u müzehheb bir türbe-yi 'âlî olup etrafında muhit olarak şekl-i murabba'da kırk 'aded oda inşâ ve cümlesinin mefruşât u malzemesi amâde-yi ihzâr olunmuş idi...” (s. 76) .

5.1.2. Diğer Dinlere Ait Unsurlar

Beden ve ruhtan oluşan insan; yeme, içme, uyuma gibi ihtiyaçları bedensel; inanmak, sevinmek, mutlu olmak gibi ihtiyaçlar da ruhsaldır. Kişiyi diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği ruhunun olmasıdır. İnsanın ruh yapısı daima bir varlığa inanma duygusu içerisindedir. Böylece başlangıcı insanlık tarihi kadar eskilere giden din, tarihin her döneminde bireyleri ve toplumu etkileyen temel unsur olmuştur. Öyleki insanın olduğu her zamanda ve her yerde din olmuştur.

İnanma duygusuyla yaratılmış insan, dünyaya gelip idrak yeteneğini kazandıktan sonra sürekli olarak bir yaratıcının varlığına inanma ihtiyacı duyar. Bu sebeple olsa gerek yüce, tek, güçlü, iyi faydalı unsurları arayıp bulmaya çalışır. Bulduğu bu arayışların sonuçlarına sonuna kadar inanan ve

ne olursa olsun inancının arkasında olma isteği insanlarda tartışmasız imanı getirmiştir. İyi olanın çevresinde olmak, onu korumakla mümkün olacağından bir mücadeleyi de gerektirir.” (Çetin 1997: 352) . Böyle bir mücadelede Melik Semnân hikâyesinin içinde görülmektedir.

Melik Semnân, Allah’ın adını duyurmak ve İslâm dinini yaymak amacıyla İslâmiyet’e karşı olan Yemeskab ile mücadele etmek ve savaşmak zorunda kalmıştır.

Üzerinde inceleme yapılan metinde İslâmiyete davet, din uğruna mücadele ve çatışma halinde olan iki ana gurup vardır. Bunlar, Allah’ın varlığına ve birliğine inananlar ile Allah’a inanmayanlar; yani kâfirlerdir. Eserde Allah’a inanmayanların hepsi kâfirdir ve bu noktada herhangi bir ayırım söz konusu değildir. Yalnız eser içinde kâfirlerin, inandıkları farklı dinler olmayıp sadece sanemperestlikten bahsedilmektedir.

5.1.2.1. Sanemperestlik (Putperestlik)

Put, Türkçe Sözlükte (2000: 2337) “ Allah’a inanmayanların bir kısmının taptıkları resim, heykel vb. nesne olağanüstü bir güce sahip olduğuna inanılan canlı veya cansız herhangi bir şey; sanem, fetiş ” olarak tarif edilmektedir.

Bazı bilgilere göre “ Araplara Putperestliği getiren kişi olarak Amr bin Luhayy zikredilir. Rivayete göre Amr, Şam'a gittiği bir sırada, Maab denilen yere de uğrar ve burada Hz. Nuh'un sülalesinden bir kabilenin putlara taptığını görür. Bunların ne işe yaradığını, niçin kendilerine taptıklarını sorunca da:

“Bunlardan yardım isteriz, yardım ediliriz, yağmur isteriz, yağmura kavuşuruz.” cevabını alır.

Bunun üzerine Amr, Mekke'ye götürmek için bir put ister. İsteğini kabul ederler ve kendisine Hübel adını taşıyan putu verirler.

Amr, Hübel'i Mekke'ye getirir ve diker. Halkı bu puta tapmaya teşvik eder. Cahil halk bu teşvike kapılarak Hübel'e tapmaya başlar.

(<https://sorularlaislamiyet.com/mekkede-putperestlik-ilk-defa-nasil-baslamistir-ve-ne-sekilde-devam-etmistir>) (ET:18.02.2018)

İşte Mekke'ye ilk defa put getirme ve burada puta tapma hikâyesi böylece başlamış oldu. Çevrelerinde de çeşitli ritüeller oluşup, dini törenler yapılır. İsaf ve Naile'den sonra Suvâ, Vaddî, Yagûs ve Ya'uk isimli putlar Araplar arasında revaç buldu. Ancak bunlar çok eski devirlere ait oldukları için unutulduklar.”

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden de yola çıkarak şu değerlendirmeleri yapabiliriz. Üzerinde çalıştığımız ve inceleme yapılan hikâyede İslâmiyetin kabul edilmesiyle birlikte ortaya çıkan tüm epik anlatıların içinde sadece dine davet vardır İslâmiyetin dışında olan dinler hakkında anlatıcı tarafından herhangi bir ek bilgi verilmez ve ayrıntılı açıklama yapılmaz. Müellifi bu davranışa sevk eden asıl düşünce ise batılın tasvir edilerek zihinlerin karışmasına meydan verilmesinin istenmemesi mevzudur.

Melik Semnân hikâyesi içinde geçen put ve putperestlik ile ilgili her türlü kavram, İslâmi fetih ve gaza anlayışını ortaya koymak amacıyla kullanılmıştır. Eserde Allah'a ve O'nun birliğine inanmayan her birey, mücadeleyi, savaşmayı ve mukateleyi gerekli kılmaktadır.

Putu tapan hikâyeye kahramanı Yemeskab ve halkı, senelerden beri sürdürdükleri bu alışkanlıktan sonucu ne olursa olsun kolay kolay vazgeçemezler. Melik Semnân'ın savaşmadan önce dine davet etmek için bir mektup gönderir.

“...”Ey hükümdâr Melik Şâh'ınYemeskab Şâh'a nâmemin hîn-i vüsûlünde sanemperestliği terk din-i İslâmiyeye rahat idesin. Muhalifinde bulunur isen benim dârât u devletim ve kudret u şevketim efzûn u leşkerim hadden bîrûndâr gelür. Mülküni virân u talân ve seni sergerdân u perişân iderim. Sonra peşimân olmaklığın zerre kadar fâide bahş olamaz. » -Melik Semnân- (s. 91) .

Mektubu eline alan Yemeskab mektubu okur, parça parça eder ve elçinin suratına alaycı bir şekilde fırlatır. Harbe hazır olduğunu bildiren bir mektupla cevap verir.

“... ve bülend-i âvâz ile vükelâ-yı hâzırasına hitâben « Benim darat u devletim ve izz ü şevketim heft kişverde ma ‘lûm âşıkâr ve benden mâ‘adâ bir pâdişâh-ı kavîü’l- şevke olmadığı zannımda iken Şirin şehrinin Hâkimi Semnân isminde bulunan bir kimisine belâ-yı havf ve ihtirâz böyle mütecâvizâne tekâlîfe cesâret eylemesi şâyân-ı taaccüpdür. Şimdi haddini bilmeyenin haddini bildirmek feraizden olduğu vechle seriân ilân-ı harb eylerim. Ve böylece tastîr-i hâmeye teşebbüs eylemenizi taleb iderim. » didi. Vekil-i mutlakı bulunan « Tarim » nâm -Vezîr kelâma âgâz iderek « Ey pâdişâh-ı âlîcahım ve şehriyâr-ı ‘adâlet-i iktinâhım vüçûd-ı pürçûd-ı sultânilerini”**Burat**”(*) kederlerden masun buyursun zât-ı tâcdârileri böyle bir bende-i bendeniz mesâbesinde bulunan Semnân’ın hak-ı şâhânelerinde böyle bir şedîdü’l- mâl nâmenin tahririne mütecâsir olduğundan haddini bildirmek lâzım olup emr ü irâde-i sultânileri ile ilân-ı harbe mübâşeret iderüm. »...”(s. 90, 91, 92) .

Putperestliğin Mekke’de yayılmaya başlamasıyla birlikte her kabilenin ayrı ayrı putları olmaya başladı. Kureyş, en büyük put olarak Uzza'yı kabul eder ve ona hürmet ederdi.

Evs ve Hazreç kabilelerinin taptığı put, Menat adını taşıyordu. Bu put Mekke ile Medine arasında Müşellel denilen yerde bulunuyordu. Sonraları bu iki kabile Menat'tan başka, Lat ve Uzza putlarına da tapmaya başlamışlardı.

İsaf ve Naile’den sonra Suvâ, Vaddî, Yagûs ve Ya’uk isimli putlar da Araplar arasında revaç buldu. Ancak bunlar çok eski devirlere ait oldukları için unutuldular.

Hikâye içerisinde Şik şehri ahâlisinin taptıkları putun adı “ Burat ” olarak geçmektedir. Burat hakkında bilgi yazar tarafından putun adının geçtiği sayfanın altında dipnot olarak verilmiştir.

(*) Şik ahâlisinin taptıkları sanemlerin en büyüğünün ismidir ki ana sığınur ve hîn-i iktizâda anınla kasem ü yemin iderler idi... ”

Adı geçen put ile ilgili olarak yaptığımız araştırmaların sonunda Burat'a ait herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Hikâyede pek çok muhayyel unsur olması putun da muhayyel olduğunu dűřündürmektedir.

5.2. Menkıbevi Motifler

Melik Semnân Hikâyesi adıyla incelememize kaynaklık yapan bu eser içinde tespit ettiğimiz menkıbevî motifler şunlardır:

5.2.1. Keramet

Keramet için Doğan Kaya (2014: 463) tarafından “ ermiş kişilerin gösterdikleri olağanüstölüklerin genel adı ” olarak tanımlanır. İki çeşitir. Birincisi; ilim ahlak, irfan, ibadet, amel, edep ve insanlıkla gösterilen manevi ve hakiki keramettir. İkincisi ise; kevnî ve surî keramet olup bununla, tayy-i mekân etmek, aynı anda iki yerde görünmek, ateş içinde olan pamuğu yakmadan uzak bir yere götürmek, azı çoğaltma, su üzerinde yürüme, cansız duvarı yürütmek, sofraya açmak gibi haller zuhur eder. Keramet, Hakk tarafından iradesi dışında zahir olur, gibi açıklamalarda bulunmuştur.

Eserde keramet gösteren tek hikâye kahramanı Pîr-i Nurânî'dir. Hikâye içerisinde Pîr'in gösterdiği keramet fazla değildir.

Keramet sahibi olan Pîr-i Nûrânî Melik Semnân ve Vezir'inin yanına yaklaşır ve onlara ismiyle hitap eder.

“... Pîr-i mezkûr bunlara isimleriyle selâm virüp ve bunlara böyle buralarda gezdiklerini ve kim olduklarını su'âl itdi...” (s. 12) .

Melik Semnân'ın bir oğlunun olacağını bilmesi ve çocuğun adını koyması ise Pîr'in diğer kerametidir.

“... Melik Semnân dahi tekrâr bûs-ı dâmen iderek « N'ola şeyh'im elimden gelen emrinizi bilâ-noksân inşallâh icrâ iderim. » didi. Bunun üzerine Pîr, Melik Semnân'ı yanına oturdup arkasını sığadıktan sonra « Aç ağzını » diyüp

Melik ağzını açarak Pîr, ağzına bir dû'a okuyup üfledi. « Haydi Mevlâ murâdını virsün. İnşallâh bir oğlun olacak ismini» 'Îlâhen » tesmiye idesin, didi ve tekrâr tenbih eylediği üç şeyleri unutmamasını söyledi...”(s. 36) .

Melik Semnân ve Vezir'ine tembihlediği üç şartın yerine getirilmesinde karşılaşacakları birtakım zorlukların üstesinden gelmek için ezberlettiği duaların gücü de keramet olarak değerlendirilebilir. Okunup üflenen kayaların kapıya dönüşmeleri, okuyup üflemeyle denizin üzerinden yürümeleri... vb tüm bunlar duaların gücüyle gerçekleşmektedir.

5.3. Efsanevi-Masalımsı Motifler

Sözlü anlatım geleneğine uygun bir biçimde yazıldığını düşündüğümüz halk hikâyeleri içinde yer alan efsanevî ve masalımsı unsurların incelenilen bu hikâyede de kullanılmış olduğunu gördük. Eser içinde kullanılan bu motifler, bir taraftan olay örgüsünde hareketi ve canlılığı sağlarken bir taraftan da eseri olağanüstülüklerin sonsuz ve sınırsız olduğu masala yaklaştırmıştır. Eserde tespit ettiğimiz bazı efsanevi ve masalımsı motifler şunlardır:

5.3.1 Sihir (Tılsım, Tılsım, Büyü)

Türkçe Sözlük'te (1998: 1980) “ büyü ” olarak tanımlanan sihri, tabiatüstü araçlar ve güçler ile olağanüstü eylemlerin yapılması olarak kabul edebiliriz.

Sihir yapmada amaç, çıkar sağlamaktır. Kişileri ve olayları tesiri altına alarak tarladaki ürününü artırmak, hasmını zarara uğratmak, hasmına kötülük yapmak, hasta etmek, sevdiği kişiyi elde etmek, öldürmek gibi amaçlarla yapılır. Büyü sıradan insanlar tarafından yapılmaz. Olağanüstü varlıklarla irtibat halinde olan ve olağanüstü güçleri olduğu düşünülen kimseler tarafından yapılır. İslâmiyet öncesinde şamanlar tarafından yapılan büyü dinsel bir nitelik taşıyorken İslâmiyetle beraber büyüünün Allah ve dinle ilişkisi ortadan kalkmıştır.

Büyü yapanlar büyücü, kâhin, sihirbaz, hekim gibi adlar kullanmaktadırlar. Büyü ruhlar, cinler, şeytanlar, hayvanlar ve kutsallığına inanılan nesnelere aracılığıyla yapılır.

5.3.3.1. Sihirli Kûlah

Sihirli eşyalar içinde değerlendirebileceğimiz sihirli kûlah motifi Şik şehri hükümdarı Yemeskab tarafından kullanılmaktadır. Yemeskab ile görüşecek elçilere giydirilmektedir. Melik Semnân, Yemeskab'ı İslâmiyete davet eden bir mektup gönderir ve elçiden Yemeskab'ın memleketini etraflıca izlemesini ister. Elçi, Yemeskab'ın memleketine varıp huzura kabul edilince askerler tarafından “ Elçilere mahsustur ”denilen bir kûlahı kafasına geçirilir. Bunun üzerine elçinin aklı başından gider ve elçi hiçbir şey hatırlamaz. Kûlahı kafasından çıkarınca aklı başına gelir ama çevreyle ilgili bilgi edinemez.

“... ve elçinin içerüye idhâli lâzım geldiğinden derhâl vezîr tevâbine ‘ emr ve «Elçilere mahsûsdur. » diyerek bir **mutalsam kûlâh** getürderek elçinin başına giydirdi. Elçi giydiği anda ‘aklı başından gidüp meyyit şekline girerek kendüsinden bî-haber oldu ba’dehu mûmâ- ileyh alup derûn-ı kaleye idhâl ve huzûr-ı Yemeskab Şâh’a çıkarup **kûlâhı** başından çıkardılar der-‘akab elçinin ‘aklı başına gelerek hâlet-i mevti kesb itmiş vücuduna hâyat geldi ve kendüsünü huzûr-ı Melik’de gördüğünden hemân âdâb-ı ta’zîmi getürerek doğru elçi-yi istikbâle giden Vezîr aldığı nâme-yi Melik’e takdîm edüp erkân-ı devlet hazır oldukları hâlde nâme-i Melik Semnân’ı bi’l-feth kıraat eylediler...” s. 89, 90) .

5.3.1.2 Gelecekte Haber Verme

Türk destanlarında ve halk hikâyelerinde görülen ve şamanizmin bir yansıması olarak kabul edilen gelecekte haber verme motifi, Melik Semnân hikâyesinde de görülmektedir.

Gelecekte olacak olaylar, çok eskiden beri insanların zihinlerini daima meşgul etmiştir. Kişiler ortamları bozulduğu zaman, duygularının yoğun olduğu buhranlı zamanlarda gelecekte neler olacağını kestirebilmek

maksadıyla çeşitli yollara başvururlar. Burçlara göre talih tayini, kâhinlik, çeşitli fal oyunları gibi hurafeler bunlardan sadece bazılarıdır.

Gelecekte ve gaipten haber verme Türklerde İslâmiyetten önce yaşanan Şamanizm’de görülmektedir. Yani kökleri çok eskiye gitmektedir.

Eski zamanlarda bir Şaman’ın en temel vazifelerinden birisi gaipteki şeylerden ve gelecekte olacıklardan haber vermektir. Geçmişte Şaman’ın yaptığını günümüzde falcılar, tarotcular, astrologlar yapmaktadır.

İncelediğimiz eserde gelecekte haber veren kişi Pîr-i Nûrânî’dir. Dini kimliğinden dolayı olağanüstü pek çok özelliği bulunan Pîr, Melik Semnân’ın yerine geçebilecek bir çocuğunun olacağını bilir.

“... Pîr söz tekrâr âgâz idüp « Ey Melik Semnân, Hakk ‘Azze ve Celle Hazretleri sana evlâd inâyet ve ihsân idecek vefâtınızdan sonra mekânınıza kuûd-u Mevlâ tûl-ı ömrlerle ma‘mûr idecektir...”(s. 33. 34.)

5.4. Hayvanlar

En eski dönemlerde doğayla iç içe olan ve konargöçer yaşayan toplumların etrafında bulunan hayvanlarla sıkı bir iletişim halinde oldukları görülmektedir. İklim, doğa şartları ve inanç sistemleri hayvanlarla olan iletişimin yöntemini üslubunu ve önceliklerini belirlemektedir.

Tarih boyunca insanların hayvanlarla kurduğu iletişimin şekli, doğudan batıya doğru gittikçe değişmekte; doğu yaşamında ve edebiyatlarında hayvanların ve hayvan motiflerinin, Batı’ya nazaran, daha etkin bir şekilde kendini hissettirdiği görülmektedir.

Başta at ve koyun olmak üzere kartal, kurt, geyik, pars ve kaplan gibi toplumsal hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Sözü edilen hayvanlar kimi zaman bir ihtiyacı karşılamakta, kimi zaman da birer sembol olarak hayatın içinde yerini almaktadır. Bir gurur sembolü olarak at, güç ve heybeti ifade edişiyile kutsal yerlerin bekçisi sayılan arslan ve koç, gökte bulunan Tanrı’ya ulaşma özlemini anlatan kartal, soyundan gelindiğine inanılan kurt, sert doğa şartlarında kürkleriyle ısıtan geyik, samur, tavşan, sığır, uzaktaki dostlara haber ulaştıran güvercin gibi karada, denizde ve havada yaşayan

yüzlerce tür hayvanın insan hayatında önemli bir yeri olmuştur. (https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=366294) (ET:25.03.2018)

İncelememize kaynaklık eden metinde tespit ettiğimiz hayvan motifleri hakkında ayrıntılı bilgi verebilmek amacıyla bu motifler alt başlıklar halinde ayrı ayrı incelenecektir.

5.4.1.At

Türk destanlarında ve diğer sözlü anlatı ürünlerinin hemen hepsinde at, önemli bir konuma sahiptir. Bunun temelinde Türk halkının göçebe kültürünün büyük etkisi bulunmaktadır.

At anlatının içinde hikâye kahramanı kadar önem taşır. Bu vefalı arkadaş sahibiyle beraber gece gündüz demeden, açlık susuzluk bilmeden yorulmadan yola devam eder.

Savaşta sahibiyle kahramanca savaşan yoldaş, arkadaş hatta sahibiyle beraber ölüme uğurlanan bir varlıktır

Bunların dışında bir ulaşım ve yük taşıma aracı, etinden ve sütünden faydalanılan bir besi hayvanı olarakta hayatın içinde yerini bulmuştur.

Melik Semnân hikâyesinde at, birkaç yerde geçmektedir. İncelenilen hikâye kahramanlık temalı olmadığı için hikâye içerisinde geçen at motifi fazla fonksiyonel değildir. İncelenilen hikâyede sadece ulaşım aracı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Hikâye içerisinde atın başka hiçbir fiziksel ve ruhsal özelliğiyle ilgili bilgi yoktur.

“... du‘â ve niyâz itmeğe başlayup ol anda bir de bakdılar ki uzakdan bir **atlı** zuhur idüp aradan çok vakit murûr itmedi bunların yanına gelüp selam viridi ve bunlar âlîk alup ferâhlandılar. Mezkûr **atlı** (Burada ne arayorsunuz) deyü bunlara suâl idüp bunlarda (Hindistan’a gidiyorduk yolumuzu gâib idüp buraya düşdük.)didiler. Mezkûr **atlı** Melik ile vezîrine (Arkam sıra gelin.) didi. İkisi de arkasına düşüp bir sâ‘at sonra bir karyeye vâsıl oldılar. **Atlı** önlerinden gâib ü nâbûd oldı...” (s. 9, 10) .

“... *Mukaddemâ* yollarının *gâib idüp meşeliğe uğradıklarında kendülerine bir **atlının** gösterdiği karyeye geldiler...*” (s. 57).

“... *sabâhleyin cümle Vezîr ü vükelâ vü âhâlî **atlara** süvâr olarak elbise-yi resmîyelerini lâbis oldukları hâlde dürlü âhengler ve şenlikler iderek şehirden dışaru çıkup Melik Semnân ile Vezîr’i Saksâhan’ın yolını beklemekde bulundılar...*” (s. 65).

“... *Hemân Semnân ve Saksâha elbise-yi resmîyelerini giyüp **atlara** süvâr olarak şehrin dışarısında cem’ oldukları sâhraya doğru revân oldılar...*” (s. 66).

5.4.2. Balık

Atlı ve göçebe kültüre sahip olan Türkler genellikle ırmak boylarına yerleşmeyi tercih ettikleri için Türkler arasında ırmak balıklarıyla ilgili anlatılar daha fazladır.

Özellikle göl ve nehir kıyılarında yaşayan Türk topluluklarında bereket, refah ve bolluğu temsil eden balık, dünyayı sırtında taşıması inancı ile de mitoljik bir özellik kazanmıştır.

İncelediğimiz eserde sözünü ettiğimiz fonksiyonların dışında balık, Melik-i Hûbân’ın havuzunun içinde havuza güzellik katan canlı süs olarak kullanılmaktadır.

“... *bir havuz-ı dilâra ki etrafında sandâlyeler zebercedden ma’mûl ü menkûş bir tâht-ı mezkûr havuz-ı derûnunda dürlü dürlü **balıklar** ve mezkûr tâhtın üzerinde bir Melik-i Hûbân oturur...*” (s. 14).

5.5.Eşyalar ve Aletler

Melik Semnân hikâyesi içinde adı geçen alet ve eşyaların bazıları günlük yaşamdaki işlevleriyle bazıları ise günlük yaşamda kullanılan işlevlerinin dışında kullanılmıştır. Eşyalar ve aletler ile ilgili ayrıntılı bilgiye yer verilmemiştir. Eser içinde tespit ettiğimiz eşyalar ve aletler

kendi içinde bütünlük arz etmediği için belli bir tasnif yapmamızı engellemiştir.

Hikâye içerisinde tespit ettiğimiz alet ve eşyalar şunlardır:

5.5.1. Sandalye

Sandalye Melik Semnân'ın, Melik-i Hûbân'ın ve Pîr-i Nûrânî'nin sarayında bulunan yine adı geçen kişilerin hizmetinde olanların oturdukları bir eşyadır.

Melik Semnân'ın sarayının içinde bulunan sandalyeler Melik Semnân'ın tahtının etrafına dizilmiş ve Melik'in vezir ve vükelasının oturması içindir.

Melik Semnân'ın sarayında bulunan sandalyeler oldukça süslüdür. La'l ve benzeri değerli taşlarla süslenmiş gösterişli sandalyeler sarayın ihtişamına ve Melik Semnân'ın şanına uygun verilmiştir.

“...kasr-ı dilârâ var imiş ki bütün başdan başa la'l-i cevâhir ile musanna' ve muntazam sandâlyeler ve bir köşesinde ku'ûd-ı şâha mâhsûs lü'lü' ve yâkûtdan münakkaş ve musavver bir tâht-ı âlî kurulmuş...” (s. 2, 3).

“... Günlerde bir gün Melik (Semnân) hâlet-i kadîme üzre mezkûr kasra 'azîmet idüp tâht-ı mâhsusları üzerine cülûs itdikden sonra etrafında sandâlye nişîn olan vezîr ü vükelâsına hitâben...” (s. 4).

Melik-i Hûbân'ın sarayında bulunan sandalyeler de Melik Semnân'ın sarayında bulunan sandalyeler gibi değerli taşlarla süslenmiş gösterişli sandalyelerdir.

“... ve âb-ı hayât mezkûr ağaçların altından cârî ve bir tarafında bir havuz-ı dilâra ki etrafında sandâlyeler zebercedden ma'mûl ü menkûş bir tâht-ı mezkûr...” (s. 14).

“... mezkûr sandâlyeler üzerinde cülûs itmekde olan Pîr'i sıfât-ı hûriler ve karşularında el pençe divân durmakda gilmânlar...” (s. 15).

“... Melik Semnân'ı tâhda oturdup Vezîr'i dahi baş sandâlyeye oturtdı. Melik-i Hûbân andelib-i şeydâ ve tûti-i şükr ü hâra gibi kelâma başlayup «Vay benim bâğ-ı cihân-ı felekde meftun ve dâm-ı aşk ile Mecnûn-ı sevdâ-yı vuslat ile aklım diğér-gûn olan Padişâh-ı mülkdelim ve şehinşâh-ı tâc-ı serim efendim hazretleri beni böyle ezelden berü 'aşkına düşürüp ve beni bî-ârâm itmen giceler sabâha kadar dideme uyku girmez...” (s. 41, 42.)

“... Biraz bağçenin derûnunda ilerü gitdikde evvelki gibi Melik-i Hûbân tâht üzerinde ve etrafında sandâlye nişîn olan hûri kızlar ile sohbet ü ülfet itmekde idi...” (s. 53, 54)

“... Hemân Melik-i Hûbân ortadan gâ'ib olup Melik Semnân'ı getürmeye gitti. Vezîr ile Pîr sandâlyede bir iki sâ'at kadar oturdıktan sonra Melik Semnân'ın elinden tutarak bağçenin sağ tarafından gelmeğe başladı...” (s. 54, 55) .

Pîr-i Nûrânî'nin sarayındaki sandalyeler altından ve gümüşten imal edilmiş üzeri çiçelkerle süslenmiş sandalyelerdir.

“... ne baksun Pîr'in pend eylediği mislü bir havuz-ı müdevver etrafına altun ve gümüşden ma'mûl sandâlyeler ve üzerleri al atlas ile döşenmiş ve dürlü dürlü renkler ve çiçekler ile münakkaş u müzeyyin idi...” (s. 24) .

Sandalyelerin süsünde yakut, elmas gibi oldukça değerli taşlar kullanılmıştır. Kullanılan bu taşlar hikâye kahramanlarının buldukları makamla paraleldir. Sandalyeleri süslemede kullanılan bu taşlar aynı zamanda hikâye kahramanlarının zenginliklerini de ortaya koymaktadır.

Hikâyede sandalyeler, yukarıda sözü edilen hikâye kahramanlarının hizmetinde bulunan kişilerle istişare yaptığı zamanlarda bu kişilerin oturmaları içindir.

Sandalyelerin hiyerarşik bir düzen içinde dizildiği görülmektedir. Baş sandalyeye Başvezir oturmaktadır.

5.5.2. Tesbih

Tesbih, Arapça “ Sühba kökünden gelmekte olup, “ Sühânâllah ” diyerek Hak Teâlâ hazretlerini teziye ve takdis etme, namazdan sonra vird çekmek veya sayıyı saymak için hazırlanmış taneler dizisi olarak tarif edilmektedir. Bir başka açıklamada ise, “ Sühânâllah ” kelimesini söyleyerek Allah’a saygı gösterme ve ululama şeklindedir.

İslâmiyetle birlikte dinin bir parçası olarak dinsel ritüeller içerisinde kullanılan tesbih hikâyede Allah dostu ve dinle ilgisi en yakın olan Pîr-i Nurânî’nin elinde görülmektedir.

Yazar, Pîr’i elinde tesbihle tasvir ederken insanların zihnindeki Pîr kimliğinden ayrı düşmemiştir.

“... *Bir de baktılar ki bir Pîr-i âdem yukardan aşağı beyazlar giymiş ve destinde **tesbîh** yüzi nûr-ı ilâhi ilelem ‘a-nisâr oluyor...*” (s. 12).

5.5.3. Taş

Çok eski devirlerden kalan yaygın bir inanca göre: “ Türklerin atalarına göklerden gelen sihirli bir taş armağan edilmiştir. Bu taş her devirde Türk Şamanları’nın ve büyük Türk komutanlarının ellerinde bulunmuştur.” Ve yine bu inanca göre günümüzde hâlâ bu taşın önde gelen Şamanların ellerinde buldukları iddia edilmektedir. Şamanlar bu taşla istediği zaman yağmur, kar, dolu yağdırır ve fırtına çıkartabilirdi.

Taş motifi İslâmiyetten sonra da ilaç, şifa, tılsım, çocuk doğurmak, uğur, dilek, adak, yemin, yağmur ve kar yağdırmak... vb amaçlarla kullanılmaya devam edilmiştir. Günümüzde ise taşın etki ve inanç alanının daralmış ve azalmış olduğu görülmektedir.

5.5.3.1. Sihirli Taş

Hikâyede kullanılan sihirli taş motifi şöyle geçmektedir:

Taşların sayısı üç tane olup bu taşlar sihirli taşlardır. Bu taşlar Melik Semnân ve Vezir’ine Pîr tarafından verilir. Melik Semnân ve Vezir’ine Pîr’in verdiği taşlar, kayaları kapıya dönüştüren sihirli taşlardır.

“...O kayaya şu du‘âyı okuyup nefh idesiniz. Mezkûr kaya bir kapu olur ve alın şu üç dâne taşı...” (s. 14) .

Bu taşların birincisi büyük dağın tepesindeki kayaya atılınca kaya kapıya dönüşür. Kapı açıldığında karşılına Melik-i Hûbân’ın ihtişamı gözleri kamaştıran sarayı çıkar.

“... Bunun **bir tanesini** mezkûr kapıya vurun kapu açılır ki ne bakarsınız bir gülşen gülistân cennet envâi‘ yeşillikler ve çiçekler ve elvân elvân açılmış güller ve benevşeler yaseminler dürlü dürlü meyveli ağaçlar bağçenin derûnunda andelîbler feryâd u râz itmekde ve âb-ı hayât mezkûr ağaçların altından cârî ve bir tarafında bir havuz-ı dilâra ki etrafında sandâlyeler zebercedden ma‘mûl ü menkûş bir tâht-ı mezkûr havuz-ı derûnunda dürlü dürlü balıklar ve mezkûr tâhtın üzerinde bir Melik-i Hûbân oturur...” (s. 14, 15) .

İkinci taşı ise Melik-i Hûbân’ın sarayından bir süre ileriye doğru gidince önlerine çıkacak olan oldukça süslü ve ihtişamlı, dünyada eşi benzeri olmayan sarayın kapısına atarlar. Kapı sağa sola açılınca önlerine ucu bucağı görünmeyen bir sahra ve uzakta hayal gibi görünen tepe belirir.

“... **ikinci taşı** atarsanız o kapu da açılır içerü girdikten sonra bir sâhrâ-yı kebir önünüze gelür ki ucu bucağı bulunmaz ve hayâl gibi uzakdan bir tepe görünür...” (s. 15) .

Melik Semnân ve Vezir’i ikinci taşla açtıkları kapıdan içeri girerler ve karşılına çıkan uçsuz bucaksız çölde bir müddet ileyip sözü edilen tepeye varırlar. Tepenin arkasında büyük ve görkemli bir saray görürler. Üçüncü taşı da bu sarayın kapısına vururlar ve kapı açılır. Burası Pîr-i Nurânî’nin sarayıdır ve içeride Pîr-i Nurânî’nin oturduğunu görürler.

“... Kapûsına **şu üçüncü** taşı atdıkdâ kapu küşâde olup içerüye girerseniz karşuntza bir divânihâne gelür...” (s. 16) .

Melik Semnân ve Vezir'inin amacına ulaşmak için verdikleri mücadelenin bir parçası olan bu sihirli taşlar hikâyede oldukça önemli bir yere sahiplerdir. Bu taşlarla beraber Pîr'i Nurânî'ye ulaşan Melik Semnân ve Vezir'inin asıl imtihanı Pîr'in bunlara tembihleyeceği üç şeyle beraber başlamaktadır.

5.5.3.2 Mezar Taşı

Eskiden beri mezar taşı dikme geleneği sonucunda oluşan ve tarihi yansıtan mezarlıkların kültür açısından önemi çok büyüktür. Değişik dinlere inanan Türklerin bu dinlere dayalı ölüm ile ilgili düşünce ve inançları da mezar geleneklerine başlıklar ve semboller olarak yansımıştır.

Erkek mezar taşlarının en dikkat çeken kısmı, başlıklardır. Kişinin genç yaşta ölmüş olduğunu belirten çiçek, hacı olduğunu belirten hurma ağacı, idam edildiğini anlatan boyun kısmındaki kement, mesleklerini yansıtan tulumba, çapa, ok-yay ve okur-yazarlığına delalet eden kalem-divit gibi simgelerde de kişinin kimliğiyle ilgili daha özel bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Osmanlılarda sosyal statünün en önemli göstergesi olan kavuklar, bu nedenle mezar taşlarının da en belirleyici özelliği olmuşlardır.

İncelediğimiz hikâyede mukaddes şahsın mezar taşı dikkat çekicidir.

Pîr, Melik Semnân ve Vezir'inden iki tane yıkılmış, harap olmuş mezar bulmasını ister. Birincisi Şirin şehrine üçbuçuk saat uzaklıkta bulunan bir mezarlıkta harap olmuş bir mezardır. Pîr, bu zatın mezar taşında bir yay ve üç ok resm edildiğini ve üzerinde « Rumtive » « Şu'leştive » « Kastitive » yazılı olduğunu söyler.

Mezarda yatan mukaddes kişi bir zamanlar koca bir orduya hükmetmiş, savaşlar kazanmış bir şehittir. Bu şehidin savaşçı kişiliğini ortaya koymak için mezar taşının üzerinde ok ve yay resmedilmiştir. Mezar taşına ölen kişinin kimliğini ortaya koyan resimler çizme, yazılar yazma Eski Türk Geleneği içinde var olup Anadolu ve Anadolu dışında yaşayan Türkler arasında hala görülmektedir.

Mukaddes şahsın mezarının üzerinde resimlerin dışında bir de üç kelime yazmaktadır. Yapılan araştırma sonucunda bu kelimelerin anlamlarına ulaşamadık. Anlatıcının hangi dilde söylediğini bilmediğimiz bu sözcükler hikâyede merak unsurunu artırmıştır.

“... Evvelâ pâ-yı tâhtın olan Şirin şehrinin bir buçuk sâ‘at mesâfe hâricinde bulunan kabristânda bir harâbe olmuş bir mezar olup sengine üç ok ve bir yay tersîm ve üç kelime yazılmış. Birisi « **Rumtive** » ikincisi « **Şu‘leştive** » üçüncüsü « **Kastitive** » mezkûr mezârı arayup buldukda taşlarını kaldurup içinde bulunan zâtı alup şehrin ortasında kâin-i meydânda bir türbe-i âlî inşâ idüp derûnuna defn idesün...” (s. 34) .

Hikâyede yer alan ikinci mezar taşı ise Şirin şehrinin doğu tarafında Şik şehri hükümdarı Yemeskab ile muharebe yapmış ve mezarı Gülrek şehrinin ortasından geçen Hasbib nehri köprüsünün sol tarafındaki salhanenin derunundaki odanın ortasında olan taşın altındadır. Melik ve Vezir’i dua okuyup üfledikten sonra kaldırdıklarında kapı açılır ve Pîr-i Nûrâni’nin yattığını görülür. Pîr’in tembihi üzerine mukaddes şahsın bulunduğu yere bir kubbe yapılır.

“... Kaldurup altını on arşın mikdarı hafr ittikte bir kapu zihûr ider kapuya şu du‘âyı okuyup nefh ittikte kapu açılır içerüsünde bir şâhs-ı nûrâni yatmakta olup keşf ittiğiniz anda yanında bulunan selhâneyi kaldurup üzerine bir kubbe inşâ iderek lâzım gelen ri‘âyette kusur itmemelisin...” (s. 35) .

5.5.4 Mektup - Varaka

5.5.4.1 Mektup

İnsanlık tarihiyle beraber yürüyen mektup bir iletişim aracı olarak kullanılmaktadır. Yazının bulunmasıyla beraber devletler ve kişiler birbirleriyle haberleşmek, bilgi ve duygularını paylaşmak ya da çeşitli sorunlara çözüm aramak için mektuba başvurmuşlardır.

İncelediğimiz hikâyede mektup haberleşme ve davetiye amacıyla kullanılmıştır.

Eser içerisinde mektuplaşmalar önce Melik Semnân ve yolculuğa çıkmadan önce yerine vekâleten atadığı Vezir ile daha sonra yine Melik Semnân ve Şik şehri hükümdarı Yemeskab arasında gerçekleşmektedir.

Melik Semnân ve Vezir'i seyahatlerini tamamladıktan sonra hükümdarı olduğu Şirin şehrine dönmek ister. Yerine vekâleten atadığı Vezir'e bir mektup yazar. Mektupta iki at, iki kat resmi elbise ve tacını birkaç askerle göndermesi yazar. Mektubu evinde kaldığı kâhyadan mektubu götürmesini ister.

Melik Semnân'ın Vezir'ine yazdığı bu mektup isteklerinin karşılanması amacıyla gönderilmiştir.

“... Bir de mührini giderüp okudu ne okusun. « Ey benim Vezîr-i sâdıkım vay murâdım üzre cevelân idin. Vekil-i fâikim geçenlerde bir evlâd için bu kadar tedâvî idüp bir çâresini bulamayup ‘âkibet-i seferi ihtiyar ve sen muhib ü sâdık Vezîr’imi yerime vekil bıraktım. Şimdi le hü’l-hamdü ve’l-minhü sağ u sâlim Saksâha ile beraber falan köyde misafirim ve üzerimizde elbise vesâir malzeme bulunmadığından iki aded at ve elbise-yi resmiyye ve birkaç yâverler hafyâ nâme gönderdiğim adama tarafımıza gönderüp ve hiç kimseye söylemeyerek emrime muntazar bulunasin. » deyü yazılmış ve mektubun zirinde dahi imza olarak Melik Semnân vaz’ olunmuş...” (s. 64, 64) .

Eser içindeki diğer bir mektuplaşma ise Melik Semnân ile Şik şehri hükümdarı Yemeskab arasındadır. Bir davetiye özelliği taşıyan bu mektupların ilki Melik Semnân tarafından Yemeskab’a gönderilmiştir.

Melik Semnân, Putperest Yemeskab’a gönderdiği mektupta onu İslâmiyete davet eder. Yemeskab'ın gönderdiği ve cevap niteliği taşıyan mektupta Yemeskab bu daveti reddettiğini savaşa hazır olduğunu belirtir.

Melik Semnân ve Yemeskab arasında yazılan mektuplar elçiler tarafından yerlerine ulaştırılır ve bu mektup türüne ulaklı mektuplar denilmektedir.

“...Melik’e takdîm edüp erkân-ı devlet hazır oldukları hâlde **nâme-i Melik Semnân’ı** bi’l-feth kıraat eylediler. Şu vechle tahrîr olunmuş idi. « Ey hükümdâr Melik Şâh’ın Yemeskab Şâh’a nâmemin hîn-i vüsûlünde sanemperestliği terk din-i İslâmiyeye rahat idesin. Muhalifinde bulunur isen benim dârât u devletim ve kudret u şevketim efzûn u leşkerim hadden bîrûndâr gelür. Mülküni virân u talân ve seni sergerdân u perişân iderim. Sonra peşimân olmaklığın zerre kadar fâide bahş olamaz. » -Melik Semnân- (s. 90)

“... Nâme kıraatının hîn-i hitâmında Melik Yemeskab gazab-ı alûde olup **nâme-i Melik Semnân’ı** rize rize iderek elçinin üzerine atar ve bülend-i âvâz ile vükelâ-yı hâzırasına hitâben « Benim darat u devletim ve izz ü şevketim heft kişverde ma’lûm âşıkâr ve benden mâ’adâ bir pâdişâh-ı kavîü’l- şevke olmadığı zannımda iken Şirin şehrinin Hâkimi Semnân isminde bulunan bir kimisine belâ-yı havf ve ihtirâz böyle mütecâvizâne tekâlîfe cesâret eylemesi şâyân-ı taaccüpdür. Şimdi haddini bilmeyenin haddini bildirmek feraizden olduğu vechle serîân ilân-ı harb eylerim. Ve böylece tastîr-i hâmeye teşebbüs eylemenizi taleb iderim. » didi...” (s. 90, 91) .

5.5.4.2. Varaka

Adına türbe yapılacak zatın göğsünün üzerinde bulunan sağ elinin altında yeşil yazılı bir kâğıt bulurlar. Kâğıtta kendisi hakkında bilgi verdikten sonra geride kalanlara öğüt veren türden yazılar yazmaktadır.

“... açdıklarında derûnundan çıkan derisi üzerine yeşil yazılı bir varaka zuhûr eyler. Varaka-ı mezkûreyi feth iderek kırâat eylemek üzre yanlarında bulunan hocaya takdim ve kendüleri dahi istimâ‘ üzre bulındılar. Kirtâs-ı mezkûrede yazılı olan ‘ibâre işte budur. « Ey benim âhvâl-i perişânıma matla‘ olan kimisne (Bak benim hâl-i ibret-i meâlîme ibret al.) Bu cihân derd ü isyân içinde bende bir Pîr ü Pâdişâh âlicâh u shehşâh dil-i

âgâh itmeğe zirâ tâ‘atımda şâhân-ı cihân yer ile yeksân idiler. Leşker hayl ü sipâhım nücûm-ı âsâ bîrûn olup ve bir kâhramân âfet-i cihân itmeğe nice deyü ve pelîdler zîr-i şemşîrimde fedâ-yı cân ider idiler. ‘Âkıbet bu cihân-ı fâni bana dahi kalmayup leşkerim dağılarak ve dârât u devletim ve hayl ü haşmetüm keen lem yekün hükmüne girerek nihâyet gazada küffâr elinden yedi yerimden zâhmdâr olarak şehid oldum. Sakın kuvvet ve saltanat ve dilberliğine mağrur olma bu dünya bana kalmadığı gibi sana dahi kalmaz. »...” (s. 80, 81) .

Melik Semnân, bu şahsın mukaddesliğinden dolayı kâğıtta yazılı olanları çok önemser. Kâğıdı okuttuktan sonra onu öperek sandığın içine koyar. Kutsal olduğu düşünülen nesnelerin başın üstünde taşınması, öperek kaldırılması yüksek yerlerde muhafaza edilmesi, sarılıp kılıflanması, çerçevenmesi Orta Asya Türk kültüründe başlayıp günümüze kadar gelmektedir. Hikâyedeki bu unsur eski Türk geleneği izlerini taşımaktadır.

“...El-hâsıl bu varakayı Melik Semnân ve hâzurda bulunanlar pûs iderek meşârün- ileyh i‘âde idüp meşârün-ileyh dahi alarak hıfz eylediler. Be-tekrâr sandukanın kapağını kapayup ve üzerini envai‘ şallarla iksâ vü setr eylediler...” (s. 81) .

Kâğıdın içindeki yazının yeşil olması tesadüf değildir. Sarı rengin sıcaklığı, mavi rengin sakinlik ve huzurunu bünyesinde barındıran bu renk doğa rengi olup doğada ağaçların, bitkilerin sembolüdür. Aslında gençliğin nişanı olup baharın rengi olarak benimsenirken Hz. Muhammed’in ve Ehl-i beyt’in simgeleri yeşil olduğu için yeşil rengin geleneksel kültürümüzde İslâmiyetin kabulünden sonra din ve imanın simgesi olarak kullanılması ağırlık kazanmıştır. İşte bu sebeplerden dolayı anlatıcı kâğıdın kutsallığını ortaya kayabilmek ve okuyucuda bu izlenimi uyandırmak için yeşil renk tercih etmiştir.

5.5.5. Çekmece

Pîr tarafından söylenen ve Melik-i Hûbân’ın elinde olan çekmece hikâye içerisinde oldukça gizemli bir nesnedir. Melik-i Hûbân’ın elinde bulunan çekmeceyi almak Melik Semnân ve Vezir’inin çıktıkları yolculukta

verdikleri mücadelenin bir parçasıdır. Melik ve Vezir'inin Melik-i Hûbân'ın elinde bulunan çekmeceyi alabilmesi için Melik-i Hûbân'la hiç konuşmamaları gerekmektedir. Onları konuşurmak için her türlü yola başvuran Melik-i Hûbân, Melik Semnân'ı konuşturup Vezir'i konuşturamayınca çekmeceyi ona verir. Zaten amacı buydu ve amacına ulaşmıştı ve bu yüzden çekmeceyi vermekte zorlanmamaktadır.

Çekmecenin üzeri değerli taşlarla süslenmiş ve çekmecenin üzerine değerli taşlarla bir güneş resmi çizilmiştir.

Türk mitolojisinde “ Ay ”ve “ Güneş ”motiflerinin çok özel bir yeri vardır. İslâmiyet'ten önce”Gök-Tanrı”inancına sahip olan Türklerin efsanelerinde gök cisimlerine verilen önem büyüktür. Türkler, Tanrının göklerde olduğuna ve gök cisimlerinin de ilâhi bir güce sahip olduklarına inanırlardı. Bu bağlamda Güneş, Tanrı'nın göğe yansımaları olarak düşünülmektedir. Ayrıca Eski Türklerde, “ Güneş ” doğunun sembolü idi. Onlara göre güneşin doğduğu yön çok önemli idi. Gündoğusu, günbatısı gibi yönlerin güneşle ilgili olması, yön tayin ederken yüzün doğuya dönmesi güneşin önemiyle ilgilidir. Hayatın güneşle başlaması ve güneşle bitmesi sabaha ve tan ağarmasına verilen değeri artırmıştır. Hem Tanrı'yı hem hayatı hem de cenneti anımsatan güneş resminin çekmecenin üstüne resmedilmesi hikâyenin Eski Türk inancından izler taşıdığını göstermektedir. Bu güneş resmedilmiş çekmece hikâyede yukarıdaki anlamlarla ilişkilendirilmiştir ve Melik Semnân için hayatı temsil etmektedir. Melik Semnân'ın çocuğunun olması Melik Semnân'ı hayata bağlayacaktır.

“...Pîr'in söylediği çekmeceyi getürdiler ki ne baksun çekmecenin üzeri zümrüd ü yâkût u elmas u incü vü zeberced taşlar ile musanna' yapılmış ve ortasında bir güneş resmi cevherle tersîm olunmuş mezkûr çekmeceyi hemân Vezîr'in önüne koyup (Efendim men gayr-ı hadd-i câriye-i gubâr pâyeniz bu çekmeceyi size takdim iderim...” (s. 46) .

Melik-i Hûbân tarafından Melik ve Vezir'ine takdim edilen çekmece, Pîr'in tembihi üzerine kırk kat atlasa sarılır ve ud ağacından yapılmış sandığın içine konup kendilerine ait hazinede saklanır. Çekmecenin değerli kumaşlara sarılıp özel hazinelerinde saklanması merakı artırmaktadır. Hikâyenin elimizdeki bölümünde çekmecenin gizemi çözülmemektedir. Bu durum hikâyenin devamında çekmeceyle ilgili merak edilenlerin açığa çıkacağını düşündürmektedir.

« ŞART-I EVVEL »

Mukaddimâ Başvezîr bir Saksâha'ya Melik-i Hûbân'ın takdim eylediği çekmece müşârün- ileyh yanında tâht-ı hıfz da bulunduğundan iki gün sonra mezkûr çekmeceyi alarak hafiyen huzûr-ı Melik Semnân'a götürüp kırk 'aded atlas-ı kemhâdan ma'mûl boğçeler derûnına vaz' iderek ba'de-yi ûd ağacından masnû' bir sandığın derûnına koyup kendülerine mâhsûs bulunan hazinede hıfz eylediler..." (s. 71) .

5.6. Evlilik

Oğuz destanlarından ve Dede Korkut hikâyelerinden yola çıkılacak olunursa eski Türklerde tek evliliğin olduğu görülmektedir. Eski sözlü ve yazılı anlatıların içerisinde fazla rastlanmayan ikinci eş durumu hükümdarın siyasi sebeplerden dolayı yaptığı evliliklerde görülmektedir. Bunun dışında yine ender olmakla beraber çocuk sahibi olunmaması durumunda ilk eşin rızası alınarak ikinci bir kadınla evlilik olabilir. Bu durumda ilk eşin saygınlığı ve hükümdarın yanındaki yeri her zaman korunmaktadır.

Eserde Melik Semnân, Bedr-i Cihân ile evlidir. Melik Semnân ile Bedr-i Cihân'ın nasıl evlendikleri ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanamamaktadır. Hikâyede eski Türk geleneğine uygun olarak tek eşlilik görülmektedir. Melik Semnân çocuğunun olmamasına rağmen ikinci kez evlenmeyi hiç düşünmemiştir.

Türk toplumunun evliliklerde uyguladığı önemli bir diğer prensip ise dıştan evlenmedir. Evliliklerde genel olarak bilindiği gibi dıştan evlenme anlamına gelen 'exogamie' esastır.

Destan ve efsanelerde evlilikler dıştan evlilik yasasına uygun olarak yapılmış, özellikle Dede Korkut hikâyelerinde evlenme ve düğün adetlerinde egzogamik temeller görülmüştür.

Eserde Melik Semnân ve karısı Bedr-i Cihan'ın akraba olduklarına ya da aynı boydan olduklarına dair hiçbir bilgi yoktur. Bu da onların akraba olmadıklarını göstermektedir.

Türk toplumunda evlilikle ilgili bir başka uygulama ise yüksek mevkideki bir kadın kendisinden aşağı durumda olan bir erkekle evlenemezdi. Kadın ve erkek eşit durumda olunca töre, isteyen erkeğe kızı vermeyi babaya emrederdi

Melik Semnân'ın karısı Bedr-i Cihân, Semerkant Padişâh'ı Saral'ın kızıdır.

“...Melik Semnân Semerkant Padişâh'ı « Saral » nâm -ı şâhın « Bedr-i cihân » isminde bir duhter şems-i âhterlerini zevce ittihâz eylemişler idi...” (s. 68) .

Evlilik motifi içerisinde yer alan diğer alt motifler de alt başlıklar halinde ayrı ayrı incelenecektir

5.6.1. Züriyet

Sözlü ve yazılı kültürün olay merkezli anlatılarında önemli motiflerden biri de züriyettir. Soyun devamı niteliği taşıyan bu motife halk hikâyelerinde sıkça rastlanmaktadır. Türk halk hikâyesi geleneğinde, “ çocuksuzluk ” olarak adlandırılan motif, kahramanın kendisinin veya babasının bir bey olması, malının mülkünün fazlaca olması, bir veya birçok eşi olmasına rağmen bir çocuğa sahip olamayışı, çareyi önce doktorlarda araması fakat olmayınca Hızır, Pîr, Dede gibi kişilerin yardımını alması, eşinin mucizevi bir şekilde hamile kalması ve olağanüstü özelliklere sahip şahıslar tarafından adının verilmesi gibi işleyişlerle zenginleştirilir. Anlatının kahramanının, çocuk sahibi olabilmesi için Hızır, Pîr, Derviş elinden elma yemesi, su pınarlarında geceleme bazı pratikleri yerine getirmesinden; borçluların borçtan kurtarılması, açların doyurulması,

çıplakların giydirilmesi gibi hayır işlerinden; Aksakal, Derviş, Hızır gibi bir olağanüstü gücün yardıma gelmesinden, babanın bir kahramanlık göstermesinden sonra dünyaya gelme de, gelenekte, destan kahramanının diğer insanlardan farklı olduğunu vurgulamak üzere kurgulanır.

İncelediğimiz hikâyede Melik Semnân da çocuksuzdur. Karısı Bedr-i Cihan'dan çocuğu olmamaktadır. Melik Semnân yerine geçebilecek bir oğlan çocuğunun olmamasından dolayı çok üzgündür. Derdine derman bulabilmek için etraftaki doktorları getirtir fakat bir çare bulamaz. Aklına çok güvendiği Başvezir'i Saksaha ile bir yolculuğa çıkar. Meşakkatli bir yolculuktan sonra Pîr'e rastlarlar ve Pîr'in yardımından sonra bir eşinin hamile kaldığı haberini alır.

“...Günlerde bir gün Melik (Semnân) hâlet-i kadîme üzre mezkûr kasra ‘azîmet idüp tâht-ı mâhsusları üzerine cülûs itdikten sonra etrafında sandâlye nişîn olan vezîr ü vükelâsına hitâben (bu kişver-i seb‘a da bana mümasil müfehhem ü muazzam bir melik var mıdır) didik de anlar da cevâben (Hâşâ ki zât-ı veliyyü’n-na‘mîlerinden başka bir şehriyâr-ı cihândâr olsun ve sizin hasâil-i hemide sâhavet ü merhametinizin bu çarh-ı gerdûnda şebîh ü nazırı olmadığı cenâb-ı rabbü’l- ‘ibâda ma’lumdur.) didiler. Sonra Melik (Semnân) tekrâr kelâma âgâz idüp (Gerçi bu husûsda murâdımız istediğimizden ziyâde olup ve her şeyden dolayı mesrûr u bekâm isem de neyleyim Mevlâ beni bir evlâda mâlîk itmedi ki hîn-i vefâtımda yerime cülûs eylesün ve bugün cümlelerinizi buraya ihzâr itmekden maksadım ancak şunun husûli için bir çâre-i sâzkâr ve cevâb-ı mesrûriyet âsâr virmenüz içündür.) didi...” (s. 5) .

5.6.2. Hamile Kalma

Sözlü ve yazılı anlatılarda çocuksuzluğun olduğu bölümlerde buna çare aramanın yollarına da yer verilmektedir. Tabiplere başvurulup birtakım tıbbi yardımlar alınsa da bu anlatılarda çocuksuzluk Derviş, Pîr, Hızır gibi olağanüstü güçleri olan kişiler tarafından kaldırılmaktadır.

Eski Türklerdeki atalar kültürünün bir devamı olarak nitelendirilebilecek kutsal kimliği olan mukaddes şahıslardan veya ölmüşlerse mezarlarından çocuk dileme, sözlü anlatılarda oldukça yaygındır.

İncelediğimiz eserde kahramanın eşinin hamile kalmasına Pîr-i Nûrânî yardımcı olmaktadır. Pîr, Melik ve Vezir'ine üç şart tembihler. Bu üç şartın yerine getirilmesiyle birlikte bir çocuğunun olacağını söyler. Bir süre sonra da eşi Bedr-i Cihan'ın hamile olduğu haberini verir.

“... Melik Semnân dahi tekrâr bûs-ı dâmen iderek « N'ola Şeyh'im elimden gelen emrinizi bilâ-noksân inşallâh icrâ iderim. » didi. Bunun üzerine Pîr, Melik Semnân'ı yanına oturdup arkasını sığadıktan sonra « Aç ağzını » diyüp Melik ağzını açarak Pîr, ağzına bir dû'a okuyup üfledi. « Haydi, Mevlâ murâdını virsün. İnşallâh bir oğlun olacak ismini« 'Îlâhen » tesmiye idesin, didi ve tekrâr tenbih eylediği üç şeyleri unutmamasını söyledi...” (s. 36) .

5.6.3. Ad Verme

Türklerde çocuklara ad vermek çok önemli bir olay olarak görüldüğü için sözlü anlatılar içerisinde de en yaygın motiflerden biridir. Çocuğa verilecek ad ile çocuğun yaşayacağı hayat arasında bir bağ olduğu düşünüldüğü için ad verme genellikle çeşitli törenlerle yapılır.

İncelediğimiz eserde Türk destanlarında ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde görülen ad koyma töreni yoktur. Doğacak çocuğun adı Pîr-i Nûrânî tarafından çocuk henüz doğmadan belirlenmiştir. Hikâye, Melik Semnân'ın çocuğu doğmadan sona erdiği için belirlenen adın konup konmadığı bilinmemektedir.

“... Melik Semnân dahi tekrâr bûs-ı dâmen iderek « N'ola Şeyh'im elimden gelen emrinizi bilâ-noksân inşallâh icrâ iderim. » didi. Bunun üzerine Pîr, Melik Semnân'ı yanına oturdup arkasını sığadıktan sonra « Aç ağzını » diyüp Melik ağzını açarak Pîr, ağzına bir dû'a okuyup üfledi. « Haydi, Mevlâ murâdını virsün. İnşallâh bir oğlun olacak ismini« 'Îlâhen » tesmiye idesin, didi ve tekrâr tenbih eylediği üç şeyleri unutmamasını söyledi...” (s. 36) .

5.7. Olağanüstülükler

Her zamankinden, benzerinden farklı ve onun ötesinde, üstünde olan olarak tanımlanan olağanüstü sözcüğü aşağıya çıkardığımız başlıklarla hikâyede motif olma özelliğini kazanmıştır. Olağanüstü özelliklerin anlatıldığı bu motif, sözlü ve yazılı anlatılar içinde daha çok masallarda kullanılmakla birlikte halk hikâyelerinin içinde yer alması eserin gerçekçiliğini sınırlandırarak inandırıcılığını azaltmaktadır.

5.7.1. Görünüp Kaybolma

Eserde görünüp kaybolma birkaç kez görülmektedir. Daha hikâyenin başında kaybolduklarını düşünenen Melik Semnân ve Vezir'ine yol gösteren köylü onları en yakın köye ulaştırdıktan sonra önlerinde birden kaybolur.

“...Mezkûr atlı Melik ile vezîrine (Arkam sıra gelin.) didi. İki de arkasına düşüp bir sâ‘at sonra bir karyeye vâsıl oldılar. Atlı önlerinden gâib ü nâbûd oldı...” (s. 10) .

Melik Semnân, Melik-i Hûbân'ın yalvarırcasına konuşmasına dayanamayarak karşılık verir. Pîr'in tembihlemesine rağmen her şeyi bir anda unutarak konuşan Melik Semnân bir anda gözden kaybolur. Melik Semnân'ın kaybolması biraz ilginçtir. Birdenbire gözden kaybolan Melik Semnân sonra bir mağarada sanki onu oraya Melik-i Hûbân götürmüş gibi okuyucunun karşısına çıkar. Aynı zamanda hikâyede Melik Semnân'ın konuşup konuşmaması, konuşunca bir anda kaybolması, bulunup bulunmaması... vb. durumların hikâyede merak unsurunu artırmak için kullanıldığı görülmektedir.

“...Melik kendüsini toplayamayup (Aman efendim, ben senin ayağının altını öpeyim.) dir dimez Vezîr bir de bakar ki Melik Semnân ortadan nâbûd ve gâ‘ib olur...” (s. 45) .

Hikâyede sadece kişilerin görünüp kaybolduğu görülmemektedir. Melik-i Hûbân'ın sarayında bulunan Vezir, kapıya dua okuduktan sonra kapı açılır ve Vezir çıkar birkaç adım ileriye gittikten sonra arkasına bakar ki ne

saray vardır ne de Melik-i Hûbân. Tüm bunların yerinde daha evvel gördükleri kaya durmaktadır.

“... *Hele Pîr'in kelâmın 'aklına getürüp bir şey söylemeyerek du'âyı okuyup kapuya üfledi. Bağçenin kapûsı açılıp Vezîr kapudan dışaru çıkdı. Birkaç ayak gitdikden sonra girü dönüp bakdı ki ne bakarsın ne kapu var ne Melik-i Hûbân var. Evvelâ gördükleri büyük kaya yine duruyor...*” (s. 49) .

5.7.2. Bir Başka Nesneye Dönüşme

Hikâyede bir başka nesneye dönüşme birkaç yerde karşılaşılan bir durumdur. İncelediğimiz eserde mezkûr kayanın kapıya dönüşmesi söz konusudur. Mezkûr kaya hikâye kahramanlarının girdiği zorlu yolun bir parçasıdır. Oldukça büyük olan ve gördükleri vakit hikâye kahramanlarını korkutan bir kaya parçasıdır. Hikâye kahramanlarının yüreklerinde korku uyandıran bu kaya parçaları aslında gizli sarayların kapılarıdır. Melik-i Hûbân ve Pîr'in saraylarının kapısı olan bu kaya parçaları dualar okunup üflendikten sonra kapıya dönüşür.

“... *Ol vakit hemân Melik, Pîr'in tâ'lim ittiği du'âyı okuyup mezkûr kayaya üfledi. Ol hazâ mezkûr kaya mâhv olup mâhalinden bir kapu zâhir oldu...*” (s. 22) .

“... *Hazretleri dergâh-ı 'inâyet ü ihsânın küşâde idüp Melik Semnân'ın kurtarılmasının bir çâresini gösterir.) diyerek hemân Vezîr'in elinden tutup mezkûr cebel-i 'azîme yine çıkmağa başladılar. Mezkûr büyük kayaya ve sollarında Pîr bir du'â okuyup nefh itdikde kapu şekline girdi. Ve bir taş ile vurup kapu açılınca içerü girdüler...* (s. 53) .

5.7.3. Denizin Üzerinden Yürüyerek Geçme

Denizin, gölün veya suyun üzerinden yürüyerek geçme motifi kamlık/şamanlık geleneği etrafında anlatılan efsane ve inanmalara dayanmaktadır. İslâmiyetle birlikte bu gelenek evliyaların, pîrlerin kendilerini ispatlamak için zaman zaman sergiledikleri kerametlerin içinde yer almaktadır. Yalnız hikâyede denizin üzerinden Pîr değil Melik Semnân ve Vezir geçmektedir. Pîr, onlara denizin üzerinden geçebilmeleri için bir

dua ezberletir. Okudukları duayla birlikte denizin üzerinden geçmeleri Pîr'in gösterdiği bir keramet sayılabilir ve bu da eserde Pîr'e olan saygıyı ve güveni artırmıştır.

“... Vezîr yerinden kalkup Pîr'in ta'lim ettiği duâyı okuyarak ve gözlerini kapayarak kendisini denize viridi. Biraz gitdikden sonra karada yürür gibi gelüp « Acabâ karada mıyım » diyerek gözünü açar bakar ki denizin bir mil kadar içerüsüne girmiş kalbine kuvvet gelerek kara gibi yalnız göze deniz görüldüğü ma'lûmu oldukda hem du'âyı okuyarak ve hem de dönüp Padişâh'a eli ile « gel » deyü işâret itmeğe başlar. Melik dahi Vezîr'in arkasından « Şimdi batacak yatdıydı ha batıyordu. » diyerek bakarken bir de Vezîr batmayup böyle bir mil kadar denize dalup ve oradan kendüsine « gel » deyü eli ile işâret itdiğini görünce hemân kendüsine dahi cesâret gelerek mezkûr du'âyı okuyup gözünü kapayarak denize yürümeğe ki başladı Melik'e dahi Vezîr'e olduğu gibi olup « âcabâ daha karada mıyım » diyerek gözünü açup bir de baksun denizin içinde olup o dalgalar o denizler cümlesi sâde göze görünüp ayaklarının basdıkları ve yürüdükleri yine mezkûr sâhrâ olduğu ma'lûmları oldukda du'âyı terk itmeyerek Vezîr'e yetişüp el ele tutarak öte tarafa çıkdılar biraz gitdikden sonra dönüp arkalarına baktılar ne baksunlar o denizin hiç eseri bile kalmamış evvelki gibi bir sâhrâdır...” (s. 39) .

5.7.4 Hatiften Sesler Gelmesi

Motif Index'te olağanüstü ıslık adıyla yer alan bu başlık altında inceleyeceğimiz asıl kavram hatiften gelen seslerdir.

Hikâye içinde bu sesleri olağanüstü kabul etmemizin sebebi seslerin kaynağının bilinmemesindedir. Seslerin amacı hikâye kahramanlarını korkutarak onları yollarından döndürmektir.

Sesler bazen sözsüz bazen de görünmeyen biri tarafından sedayla birlikte cümleler halindedir. Bilinmeyen taraflardan gelen bu sesler aynı zamanda hikâye kahramanlarının mücadele azmini de ortaya koymaktadır.

“... O tepeye doğru gidin ve giderken bir tákım dehşet-amiz ve sadâ-yı mehîb ile size nidâlar olur. Havf itmeyüp şecî'âne ve kalb-i kuvvet iderek mâhal-i maksûda vâsıl oldukda...” (s. 16) .

“... Bir de sadâ-yı mühib ile birisi (Ey benî-i âdem sen cân u başından korkmayup böyle bî-perva buralarda nasıl geziyorsun bari gelüp vücûdunuzu bir pâre idüp buralara gelmeği size öğredegim.) divanda ediyor ...” (s. 27 28) .

5.8. Seyahat / Sefer

Masallarda, halk hikâyelerinde, destanlarda, mesnevilerde karşılaşılan sefer / seyahat motifi vuslata ya da amaca ulaşmak isteyenler için gerekli ve önemli aşamalardan biridir. Seyahat hiçbir anlatıda engelsiz ve kolay atlatılabilen bir süreç değildir.

Seyahat hâlinde olan kahramanlar her ne kadar zorlukla karşılaşsalar da anlatının sonunda amaçlarına ulaşırlar. Ve bu anlatılarda verilen mesaj, amaca ulaşmak için sıkıntılara katlanmak şarttır. Sefer de zaten bu sıkıntı ve engellerin aşılması içindir.

Eserde en büyük unsurun seyahat olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü hikâyede yer alan olay örgüsünün neredeyse tamamı seyahat esnasında gerçekleşmektedir. Sonunda Melik Semnân'ı çocuğa kavuşturan bu seferdir.

“... Benim bu cihân bağında bir evlâda na'ıl olmama bir çâre bulamadınız. Gayrı bu tâht u saltanat bana haram olsun. Terk-i diyâr idüp derdime dermân bulcaya kadar seyâhat ideceğim.) didi...” (s. 7) .

5.9. Formülistik Sayı

Önceleri mitolojinin zengin dünyasında kendine yer bulan daha sonraları ise dini bir temele dayandırılan sayılara destanlarda, masallarda ve halk hikâyelerinde bazı özel anlamlar yüklenmiştir. Simgesel değeri olan sayılardan en çok kullanılanları üç, beş, yedi, dokuz ve kırktır. Bu sayıların günlük yaşamda ve buna bağlı olarak halk hikâyelerinde de fazlaca kullanıldıklarını görmekteyiz.

Melik Semnân hikâyesinde kalıp ifadelerle tekrar edilen sayılar üç, beş yedi, kırktır. Bunların dışında bir, oniki, on, yirmi gibi sayılar da kullanılmaktadır. Zaman geçişleri, mekânlar arası uzaklık formülistik sayılarla ifade edilir.

Üç sayısı, Türk destan ve masallarında sık kullanılan sayılardan biridir. Eserde bir yerden bir yere kaç günde gidildiğini, bir işin kaç kere yapıldığı, bir nesneden kaç tane bulunduğunu, yerine getirilmesi gereken şartlar, ya da sayının çokluğunu anlatmak üzere hikâyede içinde şu şekilde kullanılmaktadır:

“... Mezkûr kaya bir kapu olur ve alın şu **üç dâne** taşı. Bunun bir tanesini mezkûr kapuya vurun kapu açılır...” (s. 14).

“... « Ey Melik Semnân, Hakk ‘Azze ve Celle Hazretleri sana evlâd inâyet ve ihsân idecek vefâtınızdan sonra mekânınıza kuûd-u Mevlâ tûl-ı ömrlere ma‘mûr idecektir lâkin sana **üç şey** tenbîh ideceğim...” (s. 33, 34)

“... Evvelâ pâ-yı tâhtın olan Şirin şehrinin bir buçuk sâ‘at mesâfe hâricinde bulunan kabristânda bir harâbe olmuş bir mezar olup sengine **üç ok** ve bir yay tersîm ve üç kelime yazılmış. ...” (s. 34).

“... Mezkûr adamı çabuk bulup buraya getirün, dimesi üzerine **üç dane yâver** koşup bu an kâhyayı aradılar...” (s. 63).

“...Berü tarafda müşârün-ileyh şehre hîn-i duhûllerinde kurbânlar kesilüp **üç gün üç gece** dürlü dürlü şenlikler ve lu‘biyât icrâ iderek bir ‘azîm-i şehri ayin eylediler...” (s. 66).

“...”Padişâh’ım Pîr’in bize icrâsında kusur itmeyiniz deyü **üç şürût** akd eyledi. ...” (s. 72).

“... Vezîr’in bu kelâmı üzerine müşârün-ileyhin aklı başına gelerek erkân-ı devletinin ikinci gün sabâhleyin sâ‘at **üçde** tecemmû‘ idüp lâzım gelen alât-ı hafriye vesâireyi hazır eylemesini emr eyledi ...”(s. 72).

“... Her ne kadar teharrî eyledilerse de bulamadılar. Bu vechle **üç sâ‘atden** mütecâviz aradıktan sonra üzeri örtülü taşlar ile mestûr olan bir kabri bulup...” (s. 73).

“... mezkûr kışlaların önüne vardıkda sağ tarafında bulunan kışladan **üç nefer-i zâbit** çıkararak ve bunun elçi olduğunu derk eylediklerinden...” (s. 87) .

Yedi sayısı Orta Asya’daki Türk boylarından günümüze kadar halk inanışları içerisinde en çok geçen sayılardandır. Bu sebepten dolayı Anadolu’un pek çok yerinde kutsallaştırılmıştır. Hikâyede bu sayı birkaç yerde geçmektedir.

“... El-hâsıl dâha lâzım gelen besât-ı mefrûşât vesâir nevâkısları dahi **yedi güne** kadar itmâm u ikmâl eylemelerini emr ü tenbîhe buyurdıktan sonra sarây-ı dilgüşâlarına avdet eylediler...” (s. 76) .

Hikâyede naaşı taşınan mukaddes şahsın yedi yerinden bıçaklanması yedi sayısına atfedilen kutsallığı kanıtlar niteliktedir.

“...Sağ eli sol memesinin üzerinde olup **yedi yerinden** zâhmdâr olduklarını keşf eylediler...” (s. 79) .

Heft kişver yani “ yedi kıta, yedi memleket ” anlamında kullanılan bu söz grubu Şirin şehri hükümdarı Melik Semnân ve Şik şehri hâkimi Yemeskab tarafından birbirlerine karşı üstünlüklerini ispatlamak amacıyla kullanılmıştır.

“... ve bu hâl-i kudûret-i me’l ile zâr u feryâd itmeğe ve şems-i tâlî’leri böyle zulmet-i sehâb-ı gam altında kaldığına Padişâh’a **heft kişverken** etrafında emrine muntazır bu kadar abîd ve civârı ve verirân ve âhâlî var iken bu hallere düçâr olmasına bî-kes ü avâre kalmasına şaşup...” (s. 9) .

“...”Benim darat u devletim ve izz ü şevketim **heft kişverde** ma’lûm âşıkâr ve benden mâ’adâ bir pâdişâh-ı kavîü’l- şevke olmadığı zannımda iken Şirin şehrinin Hâkimi Semnân isminde bulunan bir kimisine belâ-yı havf ve ihtirâz böyle mütecâvizâne tekâlîfe cesâret eylemesi şâyân-ı taaccüpdür...” (s. 90, 91) .

Kırk sayısı destandan masala, halk hikâyelerine; deyim ve atasözlerinden halk inanışlarına, tasavvufa kadar pek çok yerde sıklıkla kullanılmıştır. Bu hikâyedeki kullanımı yukarıda saydığımız türlerdeki kullanımları ile benzerlik göstermektedir.

“... Etrafında **kırk dâne dervîşân** ser-i bezemin tevâzu‘ iderekmezkûr Pîr’in kelâm-ı nasîhat etsemîni gûşiderler...” (s. 16) .

“...Pîr-i nûrânî yüzünden nûr-ı samedâni güneş gibi divânhanenin içerüsünü rûşen itmekde ve etrafında **kırk dâne dervîş** ser-zemin tevâzu‘ olarak Pîr-i nûrânînin virdiği pendü nasîhatleri dinlemede idiler...”(s. 31.)

“... Melik ile Vezîr ayak üzere bir sâ‘at kadar durup Pîr-imezkûr va‘z u nasîhatını tekmîl eyledi. Mezkûr **kırk dane dervîşlerden birisi** bunlara işâret idüp Pîr’in dâmenini kemâl-i âdâb u tânzîm ile bûs idüp ayaküzeri durdular...” (s. 32, 33) .

“...Mezkûr türbenin etrafını muhit olarak **kırk odalı** hayrâthâne yapıdırup gelen giden fukarâ ve dervîşânı it‘âm u taltîf ve mezkûr türbeyi bir ziyaretgâh ‘azîm ittihâz iderek lâzım gelen...” (s. 34) .

“... Mezkûr çekmeceyi alarak hafiyen huzûr-ı Melik Semnân’a götürüp **kırk ‘aded atlas-ı** kemhâdan ma‘mûl boğçeler derûnına vaz‘ iderek ba‘de-yi ûd ağacından masnû‘ bir sandığın derûnına koyup kendülerine mâhsûs bulunan hazinede hıfz eylediler...” (s. 71) .

“... Türbe-yi mezkûra **kırk dâne hademe** ta‘yîn ve gelen giden fakrâ vü mesâkini it‘âm u iksâ için mikdâr-ı kâfi vakıflar dahi bağlayarak sarây-ı şehriyâriyelerine ric‘ât buyurdılar...” (s. 82) .

“... Meşârün-ileyhânın dahi hamilinin müddeti sekiz aya reside olup vaz-ı hamile **kırk gün** kaldığından bu muhârebe şehzâdenin dünyaya geleceğinde Melik Semnân’ın bulunamayacağını bâdî olduğu cihetle meşârün-ileyh gâyet meksûrü’l- kalb mahzun u fû‘ât idi...” (s. 96) .

Eser içinde yukarıda örneklerini verdiğimiz sayıların dışındaki bazı sayılar zamanı belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Bu sayılardan çoğu hikâye içerisinde birden fazla yer almaktadır. Bu sayıların tamamını “ Hikâyede

Zaman ” başlığının altında detaylı olarak incelenildiği için buraya sadece birer örnek almayı uygun gördük.

“... buradan **iki gün** ileri ‘azîmet ittükden sonra önünüze bir nehir gelür ...”(s. 14.)

“... Melik ile Vezîr böyle kolları bağlı ve yürekleri dağlı **iki gün bir gice** aç ve susuz kaldılar ...”(s. 18.)

“... El-hâsıl **otuz altı sâ‘at** sonra Hindistan şehirlerinde(‘Acr) şehri tüccâranından olup İsfâhan’a eşya vesâire bey‘ u şirâ için gitmekte olan ...”(s. 18.)

“... Hindistan ve Yemen vesâir memleket ve şehirleri seyâhat itmek üzere gelürken **iki gün** makdem on iki sârikin pençe-i zûlm ve gadrlarına düşerek ...”(s. 19.)

“... **iki sâ‘at** mesâfeden sonra önünüze bir nehr gelür ...”(s. 20.)

“... Pîr’in pend itdiği dağa doğru keşîde olmuş mezkûr dağ yolunu tutup **beş sâ‘at** kadar ileri gitdiklerinde dağın bir tarafından bir cevâb-ı sadâ ile birisi nidâ ediyor...” (s. 21) .

“... Oradan kalkup **bir iki sâ‘at** yol aldıktan sonra mezkûr nehre vâsıl oldılar ...” (s. 21) .

“... Melik ile Vezîr ayak üzere **bir sâ‘at** kadar durup Pîr-i mezkûr va‘z u nasîhatını tekmîl eyledi ...” (s. 32) .

“... ve biraz ta‘âm eyleyüpistirâhat itmekle uykuya yatup **birkaç sâ‘at** uyuduktan sonra uyandılar...” (s. 57) .

“... El-hâsıl bu an kâhya nâmeyi alup yola revân olarak **âhşam sâ‘at on birde** şehre vâsıl oldu ve bir misâfirhânede o âhşam yatup sabâh oldukça nâmeyi takdim için doğru sarâyın kapûsına vardı ...” (s. 60) .

“... Ey benim sadık Vezîr’im ve ey vekile- yi câlîs esirim olan müekkel **yarın sâ‘at beşde** bir ‘azîm-i âlây idüp elbise-yi resmîyelerini ...” (s. 64) .

“... vükelâyı Melik Semnân'ın geldiğinden haberdar eyleyerek **ikinci gün** sabâhleyin cümle Vezîr ü vükelâ vü âhâlî atlara süvâr olarak ...” (s. 65) .

“... Berü tarafda müşârün-ileyh şehre hîn-i duhûllerinde kurbânlar kesilüp **üç gün üç gece** dürlü dürlü şenlikler ve lu'biyât icrâ iderek bir 'azîm-i şehri ayin eylediler...” (s. 64) .

“... Elçi yola düşerek **yigirmi** günde Şik şehri kalesinin pişgâhına vâsıl olur ve kendü kendüsine « Şu şehri bir eyüce pîş-i nazarımdan geçirerek her tarafını bir iyi temâşâ ideyüm...” (s. 86) .

Formülistik sayı olarak kullanılmayan ve zaman bildirmeyen sayılar da kullanılmıştır.

“... Esnâ-yı râhda **on iki** dâne kıtâ'-ı sarîke râst geldiler. ...”(s. 17.)

“... Kaldurup altını **on arşın** mikdarı hafr ittikte bir kapu zihûr ider kapuya şu du'âyı okuyup...” (s. 35) .

“... Sâlisân olarak zuhûra geldikte **yigirmi yaşına** gelmedikten sonra ...” (s. 35) .

5.10. Renkler

“ Kültürümüzde en çok ak, kara ve kırmızı renkleri daha sonra da mavi, yeşil, gibi renk motiflerine rastlanmaktadır. Renkler, çeşitli anlamları da remzetmektedir. Ak mutluluk, kara, bedbahtlık ve mutsuzluk; kırmızı-kırmızı, sevgi; sarı, karamsarlık; mavi, huzur ve sonsuzluk anlamına gelir.” (Kaya 2014: 586) .

İncelememize konu olan hikâye kitabı içinde yer alan renklerin genellikle gerçek anlamlarıyla ve sıfat görevinde anlatımı netleştirmek amacıyla kullanılmış olduğunu tespit ettik.

Eser genelinde dört renk karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, siyah, kırmızı, beyaz ve yeşildir renklerdir.

5.10.1 Kara/Siyah

Eser içinde renk bakımından aynı anlama gelen kara ve siyah kelimelerinin her ikisinin de kullanıldığını tespit etmek mümkündür. Manzum kısımlarda kullanılan kara kelimesi zaman zaman -bilinenin aksine-mecazî ve sembolik bir nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda kara; mutsuzluğun, yasın ve kötü giden kederin yansımasını anlatmak içindir.

*Vezîr-i Saksâhan'ın bâhtı **kara***

Giderken geldiler bir meşezâre (s. 10).

Nice oldu püster kemhâ vü atlas

***Kara toprakda** yatdı şâh-ı bî-kes (s. 11).*

*Şeb-i zulmet olursa **cennet kara***

Olur encâm-ı gündüz derde çâre (s. 13).

“... hücum itmekte ve karşı tarafda **kara hayâl gibi** görünüyor idi ...”(s. 38)

Siyah ise eserin genelinde gerçek anlamıyla kullanılır. Kişi ve manzara tasvirinde karşımıza çıkan siyah kelimesi, cümle içinde niteleme sıfatı görevi üstlenir.

“... Pîr'in didiği gibi bir sâhrâ-yı cebir ki ucu bucağı bilinmez ve uzakda bir **siyâh tepe** gibi bir hayal görünür idi ...” (s. 27).

“... ağlamağa başladığımda mağaranın kapûsundan içerüye **rûy-ı siyâh bir Arab** girdi ...” (s. 56).

5.10.2. Kırmızı

Temsili bakımdan mutluluğun ve sevginin, şatafat ve zenginliğin rengi olan kırmızı, eser içinde de bu özellikleriyle ön plana çıkmıştır. Gerçek anlamıyla ve sıfat niteliği taşıyan bir kelime olarak kullanılmıştır.

“... her birisinin sağ elinde **kırmızı yâkûtdan** câm içerüsü mey-i gülğûn ile memlû ve sol elinde dahi nâr olarak kabuğı soyulmuş dâneleri câmin renginde idi ...” (s. 44) .

5.10.3. Beyaz

Saflığın, temizliğin ve doğruluğun remizi olan beyaz renk, eser içerisinde yine bu kavramların temsilcisi olan Pîr'in elbisesinin rengidir.

“... Bir de baktılar ki bir Pîr-i âdem yukardan aşağı **beyazlar** giymiş ve destinde tesbîh yüzi nûr-ı ilâhi ile lem ‘a-nisâr oluyor...” (s. 11) .

5.10.4. Yeşil

Yeşil, sarı rengin sıcaklığı, mavi rengin sakinlik ve huzurunu bünyesinde barındıran bu renk doğa rengi olup doğada ağaçların, bitkilerin sembolüdür. Aslında gençliğin nişanı olup baharın rengi olarak benimsenirken Hz. Muhammed'in ve Ehl-i beyt'in simgeleri yeşil olduğu için yeşil rengin geleneksel kültürümüzde İslâmiyetin kabulünden sonra din ve imanın simgesi olarak kullanılması ağırlık kazanmıştır. (<http://www.mehmetyardimci.net/img/files/akademik21.pdf>) (E.T. 01. 04. 2018)

Eserde bu renk bazı yerlerde çevre tasviri içerisinde bazen de kutsal olduğu düşünülen nesnelere kutsiyetini vurgulamak amacıyla yukarıda belirtilen anlamına uygun olarak kullanılmıştır.

“... açılır ki ne bakarsınız bir gülşen gülistân cennet envâi ‘ **yeşillikler** ve çiçekler ve elvân elvân açılmış güller ve beneşeler yaseminler dürlü dürlü meyveli ağaçlar...” (s. 14) .

“...”Hâsılı o gülistân ferah-ı eşcâr mesmere ile memlû ki fevâkihinden kimse lezzetyân olmamış ve **yeşil yeşil çemenler** rüzgâr esdikce deniz dalgalanur gibi iki tarafa sallanur idi ...” (s. 22) .

“... mest ü hayrân kalur idi. Kapûsı dürlü renklerle müzeyyen cevâhirlere tezyîn olunmuş ve üzerinde **yeşil zümrüd** ile (İreme zâti'l-‘îmâd. Elleî lem yuhlak mislühâ fî'l-bilâd.) Ayet-i celîlesi nazîr olunmuş hemân Pîr'in viridiği üçüncü taşı mezkûr kapuya urup ...” (s. 31) .

“... *zuhûr idüp mezkûr taşı ref‘ eylediklerinde bir yeşil sanduka zuhûr eyler ...*”(s. 73.)

“... *alarak açdıklarında derûnundan çıkan derisi üzerine yeşil yazulu bir varaka zuhûr eyler ...*”(s. 80.)

5.11.Maden

Maden, yer kabuğunun bazı bölgelerinde çeşitli iç ve dış doğal etkenlerle oluşan ve ekonomik açıdan değer taşıyan değerli taşlara verilen genel isimdir. Eserde değerli taşlar cevher ”جوهر” ve cevahir ”جواهر” olarak genel bir adla da anılmaktadır.

Hikâyede madenler; zenginliğin ve ihtişamın, şaşaa ve gösterişin belirtisidir.

Eser içinde adı geçen madenlerin her biri ayrıntılı olarak aşağıda ayrı ayrı incelenecektir.

5.11.1. Altın

Altın madeninin uzak bir geçmişi vardır. Altın geçmişte ve günümüzde en değerli maden olma özelliğine sahiptir. Kolay işlenen ve ekonomik değeri oldukça yüksek olan bu maden hikâyede iki yerde -Pîr-i Nurâni'nin sarayının sütunlarında ve Melik-i Hûbân'ın sarayının kapısında- geçmektedir. Eserde altın daima gümüş ile beraber kullanılmıştır İhtişamın, zenginliğin işareti olan altının kullanımı biraz abartılmakla birlikte akla ve hayale uygundur.

“...*Ve buna benzer sözler bir de Melik ile Vezîr'i döner bakar ki ne baksun Pîr'in pend eylediği mislü bir havuz-ı müdevver etrafına altun ve gümüşden ma‘mûl sandâlyeler ...*” (s. 23, 24) .

“... *Kasrın kapûsına varup hâlîs altun ve gümüş ile yapılmış ve üzeri dürr-i yetim gibi inciler ve elvân nakışlarla tersîm olunmuş ...*” (s. 27) .

“... *İçerüye girüp baktılar ki on iki dane sûtûn altısı gümüş ve altısı altundan rezk olunmuş ve üzerinde divânhane kurulmuş dogru bunlar divânhânenin nerdüvan önüne gelüp yavaş yavaş yukaru çıkdılar ...*”(s. 31.)

5.11.2. Gümüş

Altın kadar değerli olmayan gümüş madeni beyaz renkli kolay işlenebilen bir madendir. Eserde altınla birlikte kullanılan gümüş altın gibi zenginliği ve ihtişamı göstermektedir.

“...*Ve buna benzer sözler bir de Melik ile Vezîr’i döner bakar ki ne baksun Pîr’in pend eylediği mislü bir havuz-ı müdevver etrafına altun ve **gümüş**den ma‘mûl sandâlyeler ...*” (s. 23, 24).

“...*Kasrın kapûsına varup hâlîs altun ve **gümüş** ile yapılmış ve üzeri dürr-i yetim gibi inciler ve elvân nakışlarla tersîm olunmuş ...*” (s. 27).

“...*İçerüye girüp baktılar ki on iki dane sûtûn altısı **gümüş** ve altısı altundan rekz olunmuş ve üzerinde divânhane kurulmuş dogrı bunlar divânhânenin nerdüvan önüne gelüp yavaş yavaş yukaru çıkdılar ...*” (s. 31)

5.11.3 Lâ‘l

Yakut gibi kırmızı ve kıymetli bir nevi cevherdir. Bunun makbulü Bedehşan dağlarında bulunduğundan lâ‘l-i Bedehşanî sözü meşhurdur.

“ La‘l madeni yerden beyaz renkte çıkarmış. Sonra bunu kanlı taze ciğere batırıp güneşe koyarak kızartırlarmış.” (Onay 1996, 336) .

Eser içinde lâ‘l motifi Melik-i Hûbân’ın sarayındaki hurilerin elinde bulunan kadehlerin rengidir. Bu motif yakut ile birlikte kullanılmıştır. Hikâyede bu renk güzelliği ve göz alıcı işlevde kullanılmıştır.

“...*Pîr’i sıfât-ı hûriler ve karşularında el pençe divân durmakda gilmânlar yûsuf-ı nişân ellerinde **lâ‘l** ve yâkûtdan câmlar ve dürlü âhenkler ile Melik-i Hûbân’a mı gülgûn sunmakda bulunurlar ...*” (s. 15).

“...*garrâ gibi derûn bağçeye ziyâ virmekde gilmânlar dest-i Hûbânilerinde **lâl** ve yâkûtdan câmlar ve içerüsünde mey-i gülgûn olup tâht nişin olan sultân-ı Hûbâna sunmakda ...*” (s. 24. 25).

5.11.4. Zümrüt

Zümrüt kıymetli, yeşil renkli, çok güzel bir taştır ve süs olarak ya da süs eşyası yapımında kullanılır.

“... *Bir kasr ve alâ bir taşı yâkût-ı âhmardan ve bir taşı yeşil zümrüdden bakdıkça ‘aklları başdan yağma ve gözlerini mezkûr sarâydandan ayırmaz ...’* (s. 30) .

“... *Pîr’in söylediği çekmeceyi getürdiler ki ne baksun çekmecenin üzeri zümrüd ü yâkût u elmas u incü vü zeberced taşlar ile musanna‘ yapılmış ...’* (s. 46) .

5.11.5. İnci/Dürdane

Dürr adıyla da bilinen inci, efsaneye göre “ sadef denilen bir deniz hayvanının karnında oluşur. Nisan mevsiminde sahile çıkan sadef, midye gibi yapısıyla kapakçığını açarmış. O sırada karnına düşen nisan yağmurunun damlasını yutup denize dönermiş. Denizdeki tuzlu su ortamında bu saf su tanesi hayvana ızdırap verince sadef bunun acısından kurtulmak için bir sıvı salgılamış. Bir müddet sonra bu sıvının hükmü geçince sadef, tekrar sıvı salgılamış. Bu sıvılar katılaşıp birbiri üzerine yapışır ve böylece inciye oluşturmuş.” (Pala 1999: 116-117) .

Süs amacıyla ve takı olarak kullanılan değerli bir madendir. Eserde çekmeceyi süsleyen cevherlerden biridir.

“... *Pîr’in söylediği çekmeceyi getürdiler ki ne baksun çekmecenin üzeri zümrüd ü yâkût u elmas u incü vü zeberced taşlar ile musanna‘ yapılmış ...’* (s. 46) .

5.11.6. Yakut

Değerli bir taş olan yakutun “ kırmızı, sarı ve gök renginde olmak üzere üç çeşidi vardır. En kıymetlisi ise nar tanesi gibi kırmızı olandır. ” (Pala 1999: 414) .

Melik-i Hûbân'ın sarayında ve mezkûr çekmecenin süsünde kullanılmıştır.

“... Bir kasr ve alâ bir taşı **yâkût**-ı âhmardan ve bir taşı yeşil zümrüden bakdıkça ‘aklları başdan yağma ve gözlerini mezkûr sarâydandan ayırma z...” (s. 30).

“... Pîr'in söylediği çekmeceyi getürdiler ki ne baksun çekmecenin üzeri zümrüd ü **yâkût** u elmas u incü vü zeberced taşlar ile musanna‘ yapılmış ...” (s. 46).

5.11.7. Elmas

Elmas dünyanın en değerli aynı zamanda en sert madenidir. Günümüzde özellikle süs için kullanılmakta olan elmas dünyada nadir bulunan değerli bir taştır.

Eserde mezkûr çekmece elmas gibi önemli bir eşyadır. Çekmecenin üzerini süsleyen taşlardan biridir. Elmasın değeri çekmecenin de değerini ve önemini artırmaktadır.

“... Pîr'in söylediği çekmeceyi getürdiler ki ne baksun çekmecenin üzeri zümrüd ü **yâkût** u **elmas** u incü vü zeberced taşlar ile musanna‘ yapılmış ...” (s. 46).

5.11.8. Mercan

Atlantik Okyanusu, Akdeniz ve Karadeniz'de bulunan, açık kırmızı renkte, eti beğenilen bir balık, mercan balığıdır.

Mercan hikâyede benzetme amacıyla yer almaktadır. Melik Semnân'ın eşi Bedr-i Cihan'ın dudakları mercan balığının kırmızı rengi ile ilişkilendirilmiştir.

“... Seb'ada nâmu cûd ve âhlâk pesend dideleri âlemde mâhmûd bir afitâb-ı alemtâb olup kaşları kemân lebleri **mercân** şirin-i zaman hokka-yı dehân âhu-yı devrân cânlara...” (s. 68).

5.11.9. Mermer

Mermer, billûrlaşmış kireç taşıdır. Milâttan önceki devirlerden başlayıp yirminci asrın ortalarına kadar mermerler, büyük tarihî âbideler, saraylar heykeller ve milletlerin mukadderatını tayin eden kudretli devlet adamları ile muzaffer kumandanların hatıralarını ebedileştirmek için lahit ve kabirlerinin inşaatında ve kilise, cami gibi tapmalarda kullanılmış olmasına karşılık bu gün mermer bedîî zevklere hitap eden en kıymetli bir inşaat ve dekorasyon malzemesi durumuna girmiştir. (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/377790>) (ET: 02. 04. 2018)

İncelediğimiz metinde mermerin yukarıdaki söylenenlerle paralellik gösterdiği tespit edilmiştir. İhtişamın, şaaşanın ve zenginliğin temel unsurlarından biri olan mermerin saraylarda ve Melik Semnân'ın yaptırdığı türbenin yapımında kullanıldığı görülmektedir.

“... *Derhâl Melik Semnân hafr olunmasına emr iderek biraz toprakları kaldırdıklarında bir **mermer** taş zuhûr idüp mezkûr taşı ref' eylediklerinde bir yeşil sanduka zuhûr eyler ...*” (s. 73) .

“... *Şöyle ki meydân-ı mezkûrun ortasında **mermer** taşdan ma'mûl münakkaş u müzehheb bir türbe-yi 'âlî olup etrafında muhit olarak şekl-i murabba'da ...*” (s. 77) .

“... *Şehr-i mezkûrun ortasında murassa' **mermerden** ma'mûl üzerinde envâ'-i resimler hak olunmuş bir sarây-ı âlî binâ olunmuş ve pişgâhında dahî bir kasr-ı dilârâ var imiş ki bütün başdan başa ...*” (s. 2) .

“... *bir kasr-ı dilârâ var imiş ki bütün başdan başa la'l-i cevâhir ile musanna' ve muntazam sandâlyeler ve bir köşesinde ku'ûd-ı şâha mâhsûs lü'lü' ve yâkûtdan münakkaş ve musavver bir tâht-ı âlî kurulmuş ...*” (s. 2, 3) .

Tabiatta çok nadir bulunan ve birbirinden değerli olan taşlar hikâyede genellikle sarayların, saray içindeki sandalyelerin ve çekmecenin süslenmesi için kullanılmıştır. Az bulunan ve çok değerli olan bu taşlar hikâye

kahramanlarının saraylarında kullanılması onların bulunduğu makamla ilgili olup zenginliklerini de ortaya koymak içindir.

5.12. Gelenek –Görenek

Türk Dil Kurumu, geleneği şöyle tanımlamıştır: “ Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane tradisyon.” (Türkçe Sözlük 2011, 920) .

Görenek ise yine aynı kaynakta “ Bir şeyi eskiden beri görüldüğü gibi yapma alışkanlığı, âdet.”tir. (Türkçe Sözlük 2011: 967) .

Kuşaktan kuşağa aktarılan ve kültürün önemli bir parçası olan gelenek ve görenekler toplumdan topluma değişir ve ait olduğu toplumun eski devirlerini yenilerine bağlayan ve üyeleri arasında sağlam bir bağ oluşturan alışkanlıklardır.

Destanlar, masallar, halk hikâyeleri, yani kısaca halk kültürü ürünleri gelenek ve görenekler bakımında zengin bir içeriğe sahiplerdir. Dolayısıyla sözlü anlatım önemli bir kültür aktarma aracıdır.

İncelediğimiz hikâyede gelenek ve göreneğin pek çok unsuruna rastlamak mümkündür.

Eser içinde adı geçen bu unsurların her biri ayrıntılı olarak aşağıda ayrı ayrı incelenecektir.

5.12.1.Ad Verme

Ad verme motifine “ Hikâyenin Kahramanları ” başlığının altında “ Pîr-i Nûrani ” nin genel özelliklerinden bahsederken ayrıntılı olarak değindiğimiz için tekrar burada anlatma gereği duymadık.

5.12.2. Misafir Etme

Misafirperverlik toplumun kültürel mirasının bir parçasıdır ve Türk kimliği ile özdeşleşmiştir. Toplumsal bir görev olarak benimsenen gelenek-göreneklerde önemli bir yer kaplayan misafirperverlik, davetli ya da davetsiz olarak eve gelen kişinin en iyi şekilde ağırlanması ve uğurlanması

esasına dayanır. Türk kültüründe misafirperverlik kadar misafire sunulan izzeti ikram da önemlidir. Gelen konuğu, eldeki imkânları da kullanarak yedirip içirme gerekirse evinde yatırma Türk misafirperverliğinin bir parçasıdır.

Eserde Melik Semnân ve Vezir'ini, yollarının üzerindeki köyün kâhyası misafir eder. Köyün kâhyasının evinde geceyi geçiren Melik ve Vezir'ine kâhya yemekler hazırlayıp yedirir. Türk misafirperverliğine yakışır bir biçimde misafirlerin ağırlandığı görülmektedir.

“... on bir sâ'at uzakda bulunan karyeye vâsıl oldılar ve mezkûr karyenin kâhyası olan (Bu 'an) nâm-ı şâhsın hânesinde misafir kaldılar. Âhşam oldukda merkum bunlara yemek hazırlayıp yemekler yenüp el yıkandıktan sonra hâne sâhibini yanlarına oturdup ..” (s. 58) .

5.12.3. Büyük Sözü Dinleme

Büyüklerin sözleri herkes için çok değerlidir çünkü onlar sahip oldukları tecrübe ile doğrularını ve yanlışları gençlerden daha kolay ayırt edebilirler. Türk kültüründe büyüklere değer verilmesinin önemli bir yeri vardır ve saygı, sevgi, bağlılık duyguları ile yaklaşmaktadır. Öyle ki geçmişten günümüze kadar ulaşan “ söz ulunun, su kiçiğin ” yani “ söz büyüğün, su küçüğün ” atasözü büyüklere değer vermenin bir göstergesidir. “ Ulu sözü dinlemeyen uluya uluya yolda kalır. ” atasözünden anlaşılacağı gibi erdemli ve güngörmüş insanların öğütlerini dinlemeyenler türlü sıkıntılara düşerler. Bu da akıl danışılan kişiler olarak görülmesi büyüklerin toplumsal ve kültürel önemini ifade etmektedir.

Hikâyede Melik Semnân Pîr'in tembihini unuttur ve hiç konuşmaması gereken bir durumda Melik-i Hûbân ile konuşur. Melik-i Hûbân, Melik'i hapseder ve Pîr, Melik'in yardımına koşar ve Melik'i hapsedildiği yerden kurtarır.

“... ve Melik Semnân'ın Pîr'in kelâmını unutup da tekellüm iderek bağçede nâbûd olduğunu ve kendüsünün dahi böyle bin dürlü keder ü meşakkatlere uğrayarak orada Hûb'a vardığını) bir bir nakl eyledikten sonra ...” (s. 52) .

“... Melik Semnân hemân diz çöküp Pîr’in ayaklarını pûs iderek Pîr Melik Semân’ın yüzine bakup ne baksun. Hâlî perişân benzi sararmış vücûdunda bir deri ve bir kemikten başka bir şey kalmadığını görüp (Büyüklerin kelâmını dinlemeyenin hâlî böyle olur didi ...”(s. 54) .

5.12.4. Yüz Sürmek

“ Büyük sevgi ve saygı duyulan bir kimsenin huzuruna çıkıldığında yere yüzünü koyarak ona karşı saygısını belli etmek veya bu kabil bir kimsenin kabrine karşı aynı davranışta bulunmak.” olarak açıklanan bir deyimdir.

Eserde Melik’le Vezir’i saygın kişilerdir ve Melik-i Hûbân onları konuşturmak için yalvardığı esnada ayaklarına yüz sürmüştür. Dolayısıyla deyim hikâyede anlamına uygun olarak kullanılmıştır.

“... birkaç sâ’at Melik-i Hûbân füsûnkâr diliyle söze ve dürlü dürlü temannâlar ve ayaklarını öpüp yüzler sürerek yalvardı ise de yine Vezîr hiç aldırmayup bir kelâm söylemedi ...” (s. 46) .

“... Bunlar sabâh oldıkda karyeye vâsıl olup bu an kâhyanın hânesinin önüne indiler. İçerü girüp hak-i pay Melik Semnân’a yüz sürerek getürdikleri şeyleri arz eylediler ...” (s. 64) .

“... Mecmu‘ nâme hin-i vusûllerinde cümle vüzerâ vü vükelâ rikâbına yüz sürerek ezhâr-ı şâdi vü ferâh eylediler...” (s. 66) .

5.12.5. Etek Öpmek

Türk/Osmanlı kültüründe el etek öpme geleneği vardı. Padişâhların, yüksek yöneticilerin elleri etekleri öpülürdü.

Kültür denilen şey, yüzyıllar içinde oluşur ve ait olduğu toplumun yaşam tarzı haline gelir fakat değişmez değildir. Kimi alışkanlıklar, tutum ve davranışlar zaman, mekân ve koşullara uyarak zamanla değişirken bazıları da etkisini sürdürmeye devam eder.

Günümüzde anlamı ise “ Yaltaklanmak, dalkavukluk etmek; birine yaranmak için katına çıkıp o kimsenin eteğini öpme davranışı içinde olmak ” olarak değişmiştir.

İncelediğimiz bu hikâyede “ etek öpmek ”günümüzdeki anlamının dışında yer almaktadır. Saygı işareti olarak ve aynı zamanda minnettarlık bildirmektedir.

Melik ve Vezir'i Pîr'i Nûrânî'yle karşılaştıklarında hemen Pîr'in eteğini öperler. Pîr'in mukaddes kişiliğine uygun olarak ona duydukları saygıyı göstermek amacıyla yapılan bir harekettir.

“... Terk-i diyâr idüp derdime dermân bulcaya kadarseyâhat ideceğim.) didi. Vezîr bûs-ı dâmen idüp (Aman pâdişâhım siz gitdikden sonra bu vilâyetin hâlî harap ve âhâlîsinin ciğeri kebab olur ...” (s. 7) .

“... Melik ile Vezîr'i Pîr'den şu kelâm-ı hayr encâmı işitdikde Pîr'in dâmenini pûs iderek vedâ'laşup gösterdiği yola revân olup gitmeğe başladılar ...” (s. 17) .

“... Melik Semnân dahi tekrâr bûs-ı dâmen iderek « N'ola Şeyh'im elimden gelen emrinizi bilâ-noksân inşallâh icrâ iderim. » ...” (s. 36) .

“... Hemân Vezîr ile Melik Semnân Pîr'in dâmenini pûs iderek bağçe kapûsından dışaru çıkup gitmeğe başladılar ...” (s. 55) .

5.12.6. Pîr'in Dua Okuyup Üflemesi

Pîr, Anadolu tasavvuf düşüncesinde mürşit-i kâmil yerine kullanılan Farsça bir kelimedir. Pîr, tasavvufun genel amacını gerçekleştirmek üzere kendine özgü sistem oluşturmuş tarikat kurucularına Anadolu tasavvufunda verilen isimdir. Allah'ın sadık dostu ve sevgili kulu, Allah'ın şeriatına bağlı, hak ve hakikate âşık kimsedir.

Allah dostu olduğu düşünülen Pîr'in aniden ortaya çıkması ya da birden bire gözden kaybolabilmesi, çocuksuz çiftleri çocuk sahibi yapması ve yeni doğan çocuklara ad vermesi, kahramana gelecekteki olaylardan da haber verebilme niteliğine sahip olması gibi bazı özellikleri vardır.

Şaman'ın suya, hastaya, ölüye... vb. dua okumasından yola çıkacak olursak duanın gücüne inanmak ve bir takım nesnelere dua okuyup üflemek eski bir gelenektir.

Zaman ve koşullara bağlı olarak Şaman'ın yerini alan Pîr hikâyede Melik Semnân'ın bir oğlu olacağını söyleyerek gelecekte haber verir. Bunun olabilmesi için hikâyeye kahramanını uzun ve engellerle dolu bir yolculuğa çıkararak Pîr onu her türlü tehlikeden korumak için dua edip ağzına üfler, sırtını sığar. Duanın ağza okunup üflenmesi de eski Türk geleneğinin bir parçasıdır. Ağız, vücudun içine açılan organ olduğu için birtakım niyetlerle okunan bu duaları Şaman vücuda göndererek oradaki kötü ruhları korkutur ve kovar. Anlamsal olarak değişim gösteren bu geleneğin ritüelinin günümüzde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görmek mümkündür.

“... Bunun üzerine Pîr, Melik Semnân'ı yanına oturdu arkasını sığadıktan sonra « Aç ağzını » diyüp Melik ağzını açarak Pîr, ağzına bir dû'a okuyup üfledi. « Haydi Mevlâ murâdını virsün. İnşallâh bir oğlun olacak ismini« 'Îlâhen » tesmiye idesin, didi ve tekrâr tenbih eylediği üç şeyleri unutmamasını söyledi ...” (s. 36) .

5.12.7. Kös Vurmak

“ Savaşlarda, törenlerde at, deve ya da araba üzerinde taşınan, işaret vermekte kullanılan, bakır üzerine deve derisi geçirilerek yapılmış çok büyük davul.” olarak tanımlanmıştır.

Hükümdarlık alâmetlerinden olan kösler savaşta ordunun hareketini düzenler, savaş alanında askerleri coşturur, düşmanları top gürültüsünü andıran sesiyle yıldırır ve ürkütürdü. Barış zamanında ise elçilerin kabul merasimleri, şehzadelerin doğumu, sünnet ve düğün törenleriyle bayram günü ve geceleri gibi çeşitli vesilelerle vurulurdu. (<http://www.İslâmansiklopedisi.info>) (04.04.2018)

Anlatıda kös bir yerde geçmektedir. Melik Semnân'ın elçisi, Şik şehri hükümdarı Yemeskab'a mektup götürdüğü zaman Yemeskab'ın Vezir'inin görüşmeye geldiğini haber vermek için kösler vuruluyor. Geleneğe uygun olarak kullanılmıştır.

“... Aradan birkaç gün mürûrunda gönderdikleri tatar gelüp Vezîr'in yolda olup bir sâ'ate kadar geleceğini haber viridi. Fi'l-hâl kösler döğilüp derûn-ı kışlâlarda bulunan 'asâkir dışaru çıkararak kal'e kapusunın önüne iki geçeli dizildi ...” (s. 88).

5.12.8. Buhurlar Yakmak

Arapçadaki “ bahur ” kelimesinden gelen sözcüğün Türkçedeki karşılığı “ Dini törenlerde yakılan kokulu ağaç vb. maddeler, tütsü ” dür.

Eski çağlardan itibaren kullanıldığı düşünülen buhurun sonraki dönemlerde kullanım amaçlarında birtakım değişiklikler olmuştur.

Buhuru ilk kimler hangi amaçla kullandı, sorusuna kesin cevap verememekle birlikte Eski Türklerde Şamanlar ayinlerinde buhur yakmışlardır. Bu ayinlerde de buhurun çıkardığı dumanın ve hoş kokunun tanrının hoşuna gideceğine, iyi ruhları ve melekleri yakılan tütsünün etrafına toplayıp; kötü ruhları kovacağına inanmışlardır. Yalnız Şamanlar loş, sessiz ortamlarda buhur yakabilirler. Çünkü Şaman bu tütsüyle ruhlar âlemine trans olur.

Değişen kültürler, yaşam tarzları ve dini inanışlar buhurun kullanım amaçlarını çeşitlendirmiştir. Anadolu'da ve Anadolu dışındaki pek çok yerde ve pek çok zamanda kullanılan buhur günümüzde de hala tarih içindeki yolculuğuna devam etmektedir.

Hikâyede Kasıç Camii'nden Melik Semnân tarafından yapılan türbeye taşınan mukaddes şahsın naaşı taşınırken buhurlar yakılır. Burada buhur yakmanın sebebi İslâmiyet öncesi geleneğe dayandırarak ölü üzerinden kötülükleri kovmak ve etrafa güzel kokular yaymaktır.

“... Andan sonra (Kasıç) câm'i -yi şerifine bi'l-'azimecum'a namazını edâ buyurduklarında bi't-ta'zîm meşâyih-i kirâmdan ilerü gelen zât na'ş-ı şerif -i mezkûrı ketflerine alup ve envâ'-yı râiha-yı tayyibe-yi şâmil buhurlar yakarak câm'i-yi mezkûrdan bi'l-hurûc türbeye getürdiler ...” (s. 78).

5.12.9. Öpüp Başa Koymak

“ Bir nimeti veya kutsal sayılan bir varlığı saygıyla el üstünde tutmak, yüksekte tutmak.” anlamına gelen bu deyim geçmişten günümüze kadar gelen bu anlayıştır. Kur‘ân-ı Kerim’i, bayrağı, ekmeği... vb. kutsal olduğu düşünülen birtakım nesnenin öpülüp başa konması o nesneye duyulan saygının bir göstergesidir. Hikâyede mukaddes şahsın göğsünde çıkan ve yeşil kâğıda yazılmış yazı etraftaki hocalar tarafından okunur. Oradaki herkes yazıyı öper ve yazıyı sandığın içine tekrar koyarlar.

“... *El-hâsıl bu varakayı Melik Semnân ve hâzurda bulunanlar pûs iderek meşârün- ileyh i‘âde idüp meşârün-ileyh dahi alarak hıfz eylediler...*” (s. 80) .

5.13. Yalan, Aldatmaca

Aldatma, bir insanın belli şeyler yaparak ve özellikle belli şeyler söyleyerek başka insanları şuna buna inandırmasıdır. Kendi amaçları doğrultusunda başkalarını yönlendirmenin ve manevralar yapmanın en basit, en akıl çelici yollarından biridir. Bu her zaman doğrudan zarar verici olmayabilir. Aldatma dendiğinde genelde akla ilk gelen şey yalan olmaktadır. Bacon, yalana itibar edilmesinin sebebinin, insanların hakikati bulmaya çalışırken girdikleri meşakkat ve zahmet olmadığını, hakikati bulduklarında düşüncelerinin zorlanması da olmadığını; sebebin yalana karşı beslenen yoz fakat doğal sevgi olduğunu iddia etmektedir. (Bacon 1998: 44) (<http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=109&Sayfa=80>) (ET: 05. 04. 2018) Eserdeki yerde geçen aldatmacada aldatan kişiler, mekân, zaman ve aldatmanın niteliği farklı; aldatmanın amacı ise aynıdır.

Hikâyede Melik Semnân önce etkileyici, nereden ve kimden geldiği belli olmayan birtakım hoş sadalar ile aldatılmaya çalışılır. Bu aldatma başarılı olmaz. Melik Semnân bu sadalardan etkilenecek olur gibi olsa da Pîr’in sözleriyle aklını başına alır ve yoluna devam eder.

“... *mezkûr dağ yolunu tutup beş sâ‘at kadar ileri gitdiklerinde dağın bir tarafından bir cevâb-ı sadâ ile birisi nidâ ediyor. Şöyle ki (Ey Melik Semnân ve Vezîri Saksâha sizin derdinizin dermânı bizde mevcûddur. Gelin*

bu tarafa murâdınıza vâsıl olursunuz.) diyü tekrâr be-tekrâr sadâ geldi bunlar az kaldı ki Pîr'in kelâmını unutup sadânın geldiği tarafa giderler yine 'akıllarını başlarına toplayup hiç aldurmayup ilerüye doğru gitmeğe başladılar..." (s. 21) .

Hikâyedeki diğer bir aldatmaca da Melik-i Hûbân tarafından gerçekleşir. Amaç Melik'i kandırıp yolundan döndürmektir.

"... Melik-i Hûbân yine kelâma âgâz eyleyüp (Aman efendim gayrı nâr-ı hasretinizle beni yakmayup lütfen cümle bir çift kelâm eyle ben za'if câriyelerini bahr-ı gamdan halâs eyle kerem eylesin, bilürsün.) diyerek ve buna göre dâhâ nice nice kelimât şehd ü şükr ve her bir kelimesi dünya değer sözler söylenüp ve ayaklarına kapandı. Melik kendüsini toplayamayup (Aman efendim, ben senin ayağının altını öpeyim.) dir dimez Vezîr bir de bakar ki Melik Semnân ortadan nâbûd ve gâ'ib olur..." (s. 44, 45) .

Hikâyelerde söylenen yalanın her türünün aldatma ya da kötülük niyetiyle aldatma olmadığı söylenebilir. İncelediğimiz bu hikâyede ise yalanın tamamının kötü amaçlı olduğu görüldüğü dolayısıyla, aldatma ve kandırma maksatlı söylenmiş yalanların çoğunlukta olduğu görülmektedir.

5.14.Eğlence

Eğlence “ Neşeli ve hoşça zaman geçirilen, genellikle sazlı sözlü toplantıdır. ” (Türkçe Sözlük 2011: 762) olarak tanımlanmaktadır. Eğlence denince neşeli ve hoş vakit geçirmeye, gönül eğlendirmeye yarayan oyun, yarış ve müzik gibi şeyler akla gelmektedir.

İncelediğimiz eserde eğlence, bir yerde eylem olarak bir yerde de deyim olarak kullanılmaktadır.

Hikâyede eğlence motifinin detaylarına pek rastlanılmamaktadır. Gılmanların ve hurilerin Melik-i Hûbân'ı müzik eşliğinde eğlenmelerini tespit ettik. Melik-i Hûbân'ın güzel kızlarla eğlenmesi Melik Semnân'ı etkilemek içindir. Müellif hikâyeye heyecan katmak ve merak unsurunu artırmak için hikâyeye bu ayrıntıyı yerleştirmiştir.

“... gilmânlar dest-i Hûbânilerinde lâl ve yâkûtdan câmlar ve içerüsünde mey-i gülgûn olup tâht nişin olan sultân-ı Hûbâna sunmakda var bir tarafda hânındalar dürlü âhenkler ile eğlendirmekte idiler...” (s. 44, 45) .

Müziğin ve eğlencenin olduğu bu ortamın amacı Melik-i Hûbân’ın Melik Semnân’ın duygularına dokunarak onu kolayca kandırmak istemesidir. Eserde eğlencenin ve müziğin olduğu ortam oldukça cezbedici tasvir edilmiştir.

5.15. Tembih

Tembih, bir şeyin belli bir biçimde ve yolda yapılmasını söyleme, bunu üsteleyerek anımsatma, uyarı, dır.

Hikâyede Pîr, Melik Semnan ve Vezir’ini tembihler.

Pîr, Melik ve Vezir’ine iki şey tembihler. Bunlardan birincisi yapacakları yolculuk boyunca zaman zaman karşılıklarına çıkacak ve onları kandırmaya çalışacak olan Melik-i Hûbân ile konuşmamak; ikincisi ise Melik’in oğlu yirmi yaşına gelinceye kadar onu bir yere göndermemektir. Bu şartlardan birincisini hikâyenin bir yerinde Melik Semnân unuttur ve Melik-i Hûbân ile konuşur. Bu konuşma sonucunda Melik, Melik-i Hûbân tarafından mağaraya hapsedilir. Onu bu durumdan ise Pîr kurtarır.

İkinci tembihin ne şekilde devam ettiği hakkında bir bilgimiz yoktur. İncelediğimiz hikayenin devamı olduğu için elimizdeki bölümünde Melik’in oğlu henüz doğmamıştır.

Hikâyelerde, masallarda tembih; olaydaki merak unsurunu artırmaktadır. Bununla beraber eserin okunurluğunu ve etkileyiciliğini de artırmaktadır. Masalımsı unsurların içerisinde de değerlendirilebilen tembih her zaman anlatıda sözü dinlenen akıllı birileri tarafından yapılır ve aynı zamanda anlatıdaki bazı mesajları da içerisinde saklar. Kahramanın dirayetinin, sabrının ölçülmesi ve büyük sözü dinleyip dinlememesi içindeki gizli mesajlardır.

Eserde okuyucuya sabırlı olmanın önemi ve büyük sözü dinlenmese her türlü tehlikeyle karşılaşılabilceği anlatılmak istenmiştir.

“... Pîr söz tekrârâgâz idüp « Ey Melik Semnân, Hakk ‘Azze ve Celle Hazretleri sana evlâd inâyet ve ihsân idecek vefâtınızdan sonra mekânınıza kuûd-u Mevlâ tûl-ı ömrlerle ma‘mûr idecektir lâkin sana üç şey tenbîh ideceğim. O tenbîhâtım üzre ‘amel idesin. Eğer hilâfette bir harekette bulunur isen hâsıl olacak evlâdın çok elem ve kedere düçâr olup tedbîr-i davâsında ‘acz kalacağınız şüphesizdir...” (s. 33, 34) .

5.16. Cezalar ve Mükâfatlar

Kötü işler yapan ya da toplumun genel ahlak anlayışına ters davranan kişiler genellikle kudret ya da veli bir kişinin bedduasına maruz kalır. Bu beddua sonucunda da ceza olarak kişi ya bir hayvana ya da herhangi bir nesneye dönüşmektedir. Bu tür cezalandırmalar sosyal ve kültürel meşruluğunun yanı sıra aslında kaynağını tabiatüstü güçlere dayayarak değerlerin güçlenmesine neden olmaktadır. (Çobanoğlu 2003: 64)

Eser içinde mükâfat ve cezaya fazla yer verilmemiştir. Halk hikâyelerinde, masallarda, fabllarda ve diğer anlatılarda olduğu gibi bu eserde de iyi davranışlar ödüllendirilmiş; kötü davranışlar ise cezalandırılmıştır. Sadece birer kez karşılaştığımız mükâfat ve ceza eserde halk hikâyelerinin geleneksel yapısına göre şekillenmiştir.

İncelememize kaynaklık eden Melik Semnân hikâyesi adlı bu eser içinde tespit ettiğimiz mükâfatlandırılmış işler ve cezalar iki başlık halinde şu şekilde açıklanmıştır.

5.16.1. Mükâfatlandırılmış İşler / Durumlar

Eserin içindeki iyi ve kötü kavramı diğer türlerden farklı işlenmiştir. Diğer türlerde iyiler ve kötüler, davranışları önceden belirlenmiş, eserin sonuna kadar aynı davranışları sergileyen ve eserde bu yönleriyle tip özelliği gösteren karakterlerdir.

Eser mükâfatlandırılan işler içinde türbenin yapımı ve Melik Semnân'ın çocukla mükâfatlandırılması yer almaktadır.

Hikâyede en önemli mükâfat Melik Semnân'ın oğlunun olmasıdır. Pîr'in aracılığıyla Allah tarafından verilen bu mükâfat için birçok şart öne sürülmüştür. Kahramanın mükâfatı hak etmesi için bu şartları yerine getirmesi gerekiyor. Bu mükâfat eserde diğer anlatılardan değişik işlenmiştir. Diğer anlatılarda kahraman önce birtakım zorlukla mücadele eder sonra mükâfatlandırılır. Bu anlatıda ise durum terstir. Melik Semnân önce çocuk müjdesi alır. Daha sonra bu dileğinin gerçekleşmesi için mücadele etmeye başlar.

“... « *Haydi Mevlâ murâdını virsün. İnşallâh bir oğlun olacak ismini*« ‘*Îlâhen* » tesmiye idesin, didi ve tekrâr tenbih eylediği üç şeyleri unutmamasını söyledi...” (s.36).

Anlatı içerisindeki diğer mükâfatlandırılan durum ise türbenin yapımıyla ilgilidir.

Türbenin yapımında görevlendirilen mimarbaşının iki bin ameleyle inşa ettiği türbeyi gezen Melik Semnân türbede bir kusur göremeyince hepsine hediyeler sunar.

“... *dergâh-ı mezkûra ‘azîmet iderek be-tekrâr çehâr etrafı dikkatle münâzara eylediklerinde bir yerinde bir kusur bulmayınca mesrûrû’l- fuûd olup mi‘mâr başıyı celb ü hil‘at giydirerek ihyâ eyledikleri mislü amelelerin cümlesini dahi ayru ayru gark-ı lücce-yi atâ ve ihsân ile çerâğ buyurdılar...*” (s.78, 79).

5.16.2. Mükâfatlar

Melik Semnân'ın mükâfatı kendinden sonra tahtına geçecek ve memleketi yönetecek bir oğlunun olacağı haberidir. Hikâyenin asıl konusunu oluşturmaktadır. Pîr'in aracılığıyla ve dualarının sonucunda verilmiş bir mükâfattır. Bedr-i Cihân'ın hamileliğinin son aylarına kadar bilgi ediniyoruz. Hikâyenin elimizde bulunan kısmında çocuk henüz doğmamıştır.

Eserdeki diğer bir mükâfat ise türbenin yapımında çalışan mimarbaşı ve iki bin amelenin gümüşlerle ödüllendirilmesidir. Gümüş her zaman olduğu gibi bu hikâyede de çok değerlidir. Melik Semnân gümüş dağıtarak hem kendi zenginliğini ortaya koymuş hem de halkını mutlu etmiştir.

5.16.3. Cezalar

İncelenilen metinde kötülük doğrudan birilerine zarar verme olarak değil, söz dinlememedir. Anlatmaya bağlı pek çok türde kötülük iyiliğin anlaşılması için esere yerleştirilir. Daima iyi olan hikâye kahramanının karşısında olan kötü kişinin yaptığı kötülükler kendisine dönmektedir. İncelenilen hikâyede Melik, Pîr'in sözünü unuttur ve Melik-i Hûbân ile konuşmasının sonucunda mağaraya hapsedilir. Ceza uyulması gereken bir eyleme karşı geliştirilen karşı eylem sonucunda alınmıştır.

“... Melik-i Hûbân benim ayaklarıma düşüp ve ben de aman efendim ben senin ayağının altını öpeyim didik de kendümi bir karanlık mağarada buldum...” (s.56) .

Eserde kötü olan ve cezalandırılması gereken Melik-i Hûbân'dır. Hikâyenin devamı mevcut olmadığı için Melik-i Hûbân'ın akıbeti hakkında bilgi edinilememiştir.

5.17. Engel

Halk hikâyelerinde sıkça karşımıza çıkan engel motifi genellikle âşıkların birbirine kavuşmalarını ortadan kaldıran türlü entrikalardır. Hikâyenin gıdaşatını belirleyen bu entrikaların hepsi “ engel ” motifi olarak değerlendirilir.

Melik Semnân hikâyesi içinde engel motifinin tek bir çeşidini tespit etmek mümkündür. Klasik halk hikâyeciliği geleneğine göre oluşturulmuş olan bu anlatı, hikâye etme temeli ile meydana gelmiş bir eserdir. Bu sebeple anlatı içinde olay akışını sağlamak ve okuyucunun merakını canlı tutabilmek için sürekli olarak bir aksiyona ihtiyaç duyulmaktadır. Eserdeki aksiyon unsurlarından biri de kahramanın yaşamış olduğu engellerdir. Bu engellerin aşılması için hikâye kahramanı beklenmedik birtakım davranışlar

yapmak zorunda kalır. Engellerin aşılmasında kahramana yardımcı olan en büyük kuvvet Pîr ve kahramanın içtenlikle yaptığı duadır.

Hikâye içinde engeller oldukça çeşitli bir yapı arz etmektedir. Kimi zaman tabiat unsurları olan bilinmeyen yol, dağ, köprüsü olmayan derin dere, üzerinde yürüyecekleri deniz, kahramanın hareketlerine engel olabildiği gibi kimi zamanda cazibeli kadınlar, engel niteliği taşımaktadır.

5.18. Kahramanın Kimliğini Gizlemesi / Tebdil Gezmek

Tebdîl “ Hükümdarların tanınmamak için kıyafet değiştirerek denetleme amacıyla halk arasında dolaşmalarını ifade eden bir tabir.” Tebdîlden gelen ve tebdil gezmek veya tebdîl-i kıyâfet saraylarda yaşayan padişâhların kendilerini gizlemek için kılık değiştirip halkın durumunu bizzat görmek veya kendileri hakkında düşüncelerini öğrenmek amacıyla onların arasında dolaşmasıdır.

Sözlükte “ değiştirmek ” anlamındaki olan bu kavram sözlü anlatılar içerisinde başka nesneye dönüşme (don değişme), karşı cinsiyetin kılığına girme, kıyafet değişme gibi değişik şekillerde sıklıkla kullanılmıştır.

İncelediğimiz metinde hikâye kahramanı ve Vezir Saksaha iki yerde yalnızca Melik Semnân ise bir yerde kimliğini gizlemiştir. Bunlardan birincisi Vezir Saksaha ile çıktıkları yolculukta hırsızlar tarafından soyulunca etraflarına toplanan köylüler kim olduklarını ve nereye gittiklerini sorunca gerçeği söylememişlerdir.

“... *Kârbân halkı başlarına tecemmu' idüp bu felâket başlarına ne vakit geldiğini ve kendilerinin kim olup ve nereye gideceklerini su'âl eylediler. Bunlar hakikat-i hâl üzre beyân itmeyüp (biz ikimiz **Çin seyyahlarından** olup Hindistan ve Yemen vesâir memleket ve şehirleri seyâhat itmek üzre gelürken...*” (s.18,19).

Melik Semnân ve Vezir Saksaha'nın kendilerini gizledikleri ikinci durum ise Pîr'in artık memleketlerine dönmelerini söylemesinden sonra ortaya çıkmaktadır. Vezir'i ile birlikte geceyi geçirdikleri ve evinde misafir

oldukları köyün kâhyasından gizlerler ve kendilerini Çin elçisi olarak tanıtırlar.

“... *Al şu mektubumu doğru Pâdişâh'ın sarâyına götürüp « müekkel » Vezîr'e takdim idesin. Soran olursa Çin tarafından ve Melik-i Çin'in elçisi olarak iki zât bizim köye geldi. Anlar gönderdi de ve sarâyın kapûsında bekle sana ne virürlerse al getir, didi...*” (s. 58) .

Diğer kimlik değiştirme ise Melik Semnân'ın tebdîl kıyafet gezmesidir. Melik, yaptırdığı türbenin çalışanlarını denetlemek amacıyla bir derviş kılığında türbeye gider.

Derviş kılığına girmesi de bilinçlidir. Genellikle giyimine özen göstermeyen hırpani kılıkla gezen dervişler gezgin oldukları için yolculuklarında hanlarda, türbelerde konaklarlar. Buralarda hizmet edenler böyle insanlara alışıklardır. Melik Semnân'da dikkat çekmemek için benzer durumla türbeye girmek istemiştir.

“... *Aradan çend gün mürûrunda bir gün kendüsi « 'acaba matlâbım üzre türbe-i mezkûra ihtirâm u izzetde bulunuyorlar mı? Yoksa bulunmuyorlar mı?' diyerek hafiyyen sarâydan çıkup bir derviş kıyafetine girerek türbe-i âlî-i mezkûra gider ve içerüye duhûl idüp o gün âhşama kadar orada bulunur...*” (s.83.84) .

Sözlü türler arasında kimliğin gizlenmesini, yüz yıllar ve bin yıllar içinde olağanüstülüklerin arka arkaya sıralanması anlamına gelir. Mitolojik anlatıların efsanelerde/menkâbelerde yaşatıldığı, destanlarda ara sıra görüldüğü, yerleşik düzenle birlikte oluşan hikâyelerde ve dolayısıyla incelenilen bu hikâyede ise, akılcı bir zemine oturtulduğu görülmektedir.

5.19. Yasaklar

Hemen her halk hikâyesinde rastlanılan “ yasak ” motifi kahramanın sabrını ve mücadeleci kişiliğini ortaya çıkarmaktadır.

Elimizdeki metinde Melik Semnân'ın Melik-i Hûbân ile konuşması yasaktır.

Pîr'in tembihlerinden biridir bu yasak. Melik-i Hûbân gösterişli sarayıyla, kendi güzelliği ve cazibesıyla, etkileyici konuşmasıyla Melik'i kandırmaya çalışır. Hikâyenin devamında Melik'in dalgınlığına geldiği bir anda yasak delinmiştir. Bu da hikâyede merak unsurunu artırmış olay örgüsü bakımından hikâyeyi zenginleştirmiştir.

“... Melik-i Hûbân'a mı gülğün sunmakda bulunurlar. Sizi gördükleri anda Melik-i Hûbân tâhtından inüp ve size müşfikâne bir takım kelâmât-i şirin ve istignâ-yı bâhâ-yı rûy-ı zemîn ider. Siz yine aslâ anlara cevâp virmeyüp ilerüye doğru gitmeğe sa'y u gayret eyleyin...” (s. 15) .

5.20. İmtihan

Stith Thompson, bütün halk edebiyatı araştırmalarını ilgilendiren Motif Index of Folk Literature (Halk Edebiyatı Motif İndeksi) adlı çalışmasında, imtihan motifi çeşitli başlıklar altında tasniflenmiştir. Thompson'un metoduna göre incelenilen hikâyede imtihan motifini üst başlıkta H900-H999 Cesaret İsteyen İşlerle İlgili İmtihanlar: Vazife; alt başlıkta ise H970 Yardımla yerine getirilen vazifeler içerisindedir. (<http://acikerisim.ohu.edu.tr:8080/jspui/bitstream>) (ET. 28.03.2018)

Eserde imtihan olan kişi hikâye kahramanı Melik Semnân'dır. Pîr Melik'e üç şey tembihler. Bunlardan ilki Şirin şehrinin ortasında büyük bir türbe yapıp mukaddes şahsın mezarını türbeye taşımak, ikincisi Yemeskab ile savaş etmesi ve onun memleketinde bulunan Pîr-i Nûrân'nin mezarının üzerine kubbe dikilmesi, Melik-i Hûbân'ın elinde bulunan çekmecenin alınması da üçüncü şarttır. Melik Semnân bu şartları yerine getirmek için uzun bir yolculuğa çıkar. Yolda hırsızlar tarafından soyulması, dağları tepeleri aşması, önlerine çıkan büyük kayalardan korkması onları kapıya nasıl dönüştüreceğini bir anda unutup korkması, denizin üzerinden yürümesii, köprüsü olmayan ırmaklardan geçmesii, boşluktan etrafa yayılan sesler, Melik-i Hûbân ile konuşunca mağaraya hapsedilmesi Melik Semnân'ın imtihanlarıdır.

Melik, bunların bazılarında Pîr'in öğrettiği duaların yardımıyla bazılarında da – mağara - Pîr'in Melik Semnân'ın yanına gitmesiyle kurtulmaktadırlar.

5.21. Meslekler

Meslek “ Belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan kuralları belirlenmiş iş.” (Türkçe Sözlük 2011: 1663) olarak tanımlanmıştır. Halk hikâyelerinde genel olarak hikâye kahramanlarının meslekleri bilinmez. Meslek sahibi kişiler genellikle yardımcı kahramanlardır. Hikâyenin olay örgüsünün işlenmesine yardımcı olan meslek sahibi kişilerin meslekleri, yaptıkları iş ile ilgili olup gerçek anlamda yani anlamına uygun olarak kullanılmaktadır.

Hikâyede Melik Semnân'ın çocuğu olmadığı için çağrılan doktor; konakladıkları köyün kâhyası, türbenin yapımı için görevlendirdiği mimarbaşı ve ameleler meslek sahibi kişilerdir. Bu kişiler mesleklerinin gerektirdiği gibi hikâyede yer almışlardır.

ALTINCI BÖLÜM

METİN ÇEVİRİMİ

Hikâye-i Melik Semnân

Zamân -ı evâilde Belh şehri kurbunda (Şirin) nâmında
bir şehr-i ‘azîm olup etrafı bağ-ı vişne-zâr
ve derûnunda bağçeler ve gülüstânlar o gülüstânların derûnunda
ırmaklar cârı vü eşcâr gûnâgûn ile müzeyyen
ve ezhâr rengârenk kokuları derûn-ı bağçeye
girenleri mest ü bîhûş itmekde ve şâh-ı gülde
andelibân ötmekde olup bâğ-ı cennetden bir nazîre
denmeğe şâyândı. Şehr-i mezkûrun ortasında
murassa‘ mermerden ma‘mûl üzerinde envâ‘-i resimler
hak olunmuş bir sarây-ı âlî binâ olunmuş ve pişgâhında
dahî bir kasr-ı dilârâ var imiş ki bütün başdan başa
la‘l-i cevâhir ile musanna‘ ve muntazam sandâlyeler

3

ve bir köşesinde ku‘ûd-ı şâha mâhsûs lü’lü‘
ve yâkûtdan münakkaş ve musavver bir tâht-ı âlî kurulmuş.
def‘-i gâm u keder itmek için ol köşke mülk-i hîn-i
hâcetde gidüp merâklarını de‘f ü zâil iderlerdi.

(Nazm) (.---/.---/--)

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/fe‘ûlün

Şirindir pâ-y-ı tâht Şâh-ı Semnân
Ana şehir-i diğer olmazdı akrân

Çihâr-ı etrafı bağ lâle sünbül
Açılmış gonceler ötmekte bülbül

Âhalîsine hak hüsn-ü cemâli
Înâyet eylemiş hürşid misâli

Sunarsa âşıkâ bir câm sâki
Olur ta haşre dek sermest ü bâki

İderler âşıkâne i'tibârı
Serâpâ nev-civân u ihtiyârı

Düşerse âşık-ı şûride şeydâ
O şehre aşk ile olmakda rüsvâ

(4)

İderler lûtfi hadsiz bî-kesâne
Fedâ olsun cihân cân içre câna

Günlerden bir gün Melik (Semnân) hâlet-i kadîme üzere
mezkûr kasra 'azîmet idüp tâht-ı mâhsusları
üzerine cülûs itdikten sonra etrafında sandâlye
nişân olan Vezîr ü vükelâsına hitâben (bu kişver-i

seb‘a da bana mümasil müfehhem ü muazzam bir melik var mıdır)
didik de anlar da cevâben (Hâşâ ki zât-ı veliyyü’n-na‘mîlerinden
başka bir şehriyâr-ı cihândâr olsun ve sizin
hasâîl-i hemide sâhavet ü merhametinizin bu çarh-ı
gerdûnda şebîh ü nazırı olmadığı cenâb-ı rabbü’l- ‘ibâda
ma’lumdur.) didiler. Sonra Melik (Semnân) tekrâr
kelâma âgâz idüp (Gerçi bu husûsda murâdımız
istediğimizden ziyâde olup ve her şeyden dolayı
mesrûr u bekâm isem de neyleyim Mevlâ beni bir evlâda
mâlîk itmedi ki hîn-i vefâtımda yerime cülûs eylesün
ve bugün cümlelerinizi buraya ihzâr itmekden maksadım

5

ancak şunun husûli için bir çâre-i sâzkâr
ve cevâb-ı mesrûriyet âsâr virmenüz içündür.) didi.
Ol anda ‘âkil ve her bir husûsda mâhir (Saksâha)
nâmında bir Vezîr’i var idi. Kelâma âgâz idüp
(Pâdişâh’ım Mevlâ vücûd-ı sultânîlerine sıhhat ve dâimâ
hâl-i fûruh u şâdide dâim buyursun. Zât-ı
haşmetiniz hiç teessüf üzre olmayınız inşâllâh (Terkûn)
şehrinde bir hekim-i hâzık-ı tâbîp felâtun-ı lâhık
var anı buraya celb idüp icrâ-yi tedbire teşebbüs
iderüz ve ayn‘el-yakın bir çâre-yi müseyyep bulacağı şüphesizdir.)
didi. Bunun üzerine Melik emr idüp Terkûn
şehrinden mezkûr tabîbi celb itdüler ve her ne kadar
tedâvi itdi ise de bir çâre bulamayup âciz

kaldı ve buna mümâil neredede bir tabîp duydularsa
getürdüler encâm-ı kâr bir merhem-i şâfiye nâil olamadılar.
Bunun üzerine Melik dâha ziyâde keder ü âlâma düşüp
Şöyle ki gice vü gündüz gözine hâb-ı râhat

6

Girmeyüp zâr u zâr ağlardı.

(Nazm) (.---/---/..)

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/fe'ûlün

Sorulsa bu cihânda ger adâlet
Tutarlardı Şâh-ı Semnân'ı âlet

Şehinşâh-ı cihân u heft kişver
Yediyüzbin nefer hâzırdı asker

Bulunmaz misli bir sultân-ı 'âdil
Cemâl-i şem'ine pervâne mâil

Görenler dir ki bak şu âlî bâhta
Teâl Allâh yaraşmış tâc u tâhta

Vezîrân sayesinde necm-i enver
Hususâ (Saksâhâ) hûrşid-i âhter

Murâdı üzre döndi çarh-ı gerdûn
Fakat evlâd içündü kalb-i mâhzun

Dua eylerdi: Yarab eyle ‘atfı
Küşâde eyle sed-i bâht-ı lütfû
Nihâyet bir gün Başvezîr’ini isteyüp ve ana hitâben

7

(Benim bu cihân bağında bir evlâda na‘il olmama bir çâre bulamadınız. Gayrı bu tâht u saltanat bana haram olsun. Terk-i diyâr idüp derdime dermân bulcaya kadar seyâhat ideceğim.) didi. Vezîr bûs-ı dâmen idüp (Aman pâdişâhım siz gitdikden sonra bu vilâyetin hâlî harap ve âhâlîsinin ciğeri kebab olur. Lûtf buyurup mekânınıza vekilen birisini cülûs itdirip kulları efendimle beraber vusûl-ı matlûba kadar seyâhat idüp inşallâh yine rücû‘ ideriz.) didi. Melik, Vezîr’in bu reyini sevâp görüp (Haydi ikimize iki kat seyâhat elbisesi ve edavât-ı seferiyeyi hazırla.) didi. Vezîr divânhânedен çıkup Melik’in dilhâhı üzre edavât-ı seferiyeyi hazırlayup huzûr-ı Melik’e getürdü. O gün be-tekrâr Melik divân idüp cem‘-i vüzerâ vü vükelâ cem‘ oldukda (Ey benüm sâdık Vezîr-i destânım benüm bir evlâda mâlîk olmaklığım için bu kadar senelerden berü husûlüne her ne kadar

çâre aranıldıysa da bir vechle meydân-ı husûle gelüp

(Takdir-i Hüdâ kuvvet-i pazû ile dönmez *bir şem‘i ki Mevlâ yaka bir vechle sönmez.) mesel-i münifince miktarda böyle yazılmış şimdi ben seyâhata gideceğim mekânıma « müekkel » Vezîr’imi lâyıık gördüm ben gelinceye kadar anın emrine mutî ve her bir hususda fermânber olmanızı isterim.) diyüp hemân Vezîr- i « müekkel » in elinden tutup mekânına cülûs itdirdi. Ve cümlesiyle vedâ‘ idüp (Saksâha) Vezîr’i ile beraber derûn-ı şehrden çıkup Hindistan tarafına ‘âzm-râh itdiler. Haylice gitdikden sonra âhşam takrîb idüp şehre on bir sâ‘at bâdında bir karyeye vâsıl oldular. O âhşam orada beytûtet idüp hengâm-ı seherde yine savb-ı maksûdlarına doğru gitmeğe başladılar. Bir minvâl-i muharrer çend gün tayy-mâr âhl idüp yollarının üzerine bir meşelik geldi ki ucu bucağı bilinmez ve ağaçları birbirine girmiş ve hûş u tuyûr ile memlû idi. Âhşamda takarrup

ittiğünden ve o civarda bir kasaba yâhut karye bulunmadığından ve hûşun korkusundan nerede yatacaklarını bilemeyüp hayrân u sergerdân etrafa bakmağa başladılar ve bu hâl-i kudûret-i me‘l ile zâr u feryâd itmeğe ve şems-i tâlî‘leri böyle zulmet-i sehâb-ı gam altında

kaldığına Padişâh'a heft kişverken etrafında emrine
muntazır bu kadar abîd ve civârı ve verirân ve âhâlî
var iken bu hallere düçâr olmasına bî-kes ü avâre kalmasına
şaşup (Ya Rabbü'l-âlemin 'âlemü's-sırr ve'l hafâyâsın.
bizi bu kadar dârât u devlete vâsıl edende sizsiniz
ve şimdi bu ormanda bî-kes ü sergerdân bırakanda
sizsiniz. Dergâh-ı merhamet ve inâyet-i perverdigârılarını
küşâde buyurup bu kullarını bu felâketzârdan
kurtarup râh-ı necât ve selâmete vâsıl buyurmanız
niyâzımızdır.) diyerek du'â ve niyâz itmeğe başlayup
ol anda bir de baktılar ki uzakdan bir atlı zuhûr
idüp aradan çok vakit murûr itmedi bunların

10

yanına gelüp selam virdi ve bunlar âlîk alup
ferâhlandılar. Mezkûr atlı (Burada ne arayorsunuz)
deyü bunlara suâl idüp bunlarda (Hindistan'a
gidiyorduk yolumuzu gâib idüp buraya düşdük.)
didiler. Mezkûr atlı Melik ile Vezîr'ine (Arkam
sıra gelin.) didi. İkisi de arkasına düşüp
bir sâ'at sonra bir karyeye vâsıl oldılar. Atlı
önlerinden gâib ü nâbûd oldu.

(Nazm) (.---/.---/--)

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/fe'ûlün

Güvenme bu cihânda tâht u tâca
Düşersin sonra derd ü bî-ilâca

Şirin şehrinde Semnân şâh u sultân
İken âhvâlî oldu âh u efgân

Vezîr-i Saksâhan'ın bâhtı kara
Giderken geldiler bir meşezâre

Kanı ol saltânat-ı dârât u devlet
Kavsî oldu bak tebdîl-i mihnet

11

Nice oldu püster kemhâ vü atlas
Kara toprakda yatdı şâh-ı bî-kes

Tefekkür eyleyüp kaldı niyâzı
Açıldı rûşen oldu bâht-ı sâzı

Gelüp bir atlı kıldı benüm nikâhı
İki biçâreye gösterdi râhı

Bunlardır mezkûr köye varup bir hânedede o gice
yatdılar. Sabâh oldukda mezkûr karyeden kalkup
yine yola revân oldılar. Gide gide ikindi
vaktinde bir çemenzâre vâsıl-ı âb-ı latîf mezkûr

çemenlerin aralarından akup ve çiçeklerin kokuları
yâd-ı nesim gibi rüzgâr esdikce dimağa yayılırdı.
Melik Vezîr'ine (Lâlâ burada oturup birazistirâhat
idüp ve biraz nevâle yiyüp sonra gidelim.) diyüp
hemân o mâhal-i dilgüşâda oturdılar ve yemeklerini
yiyüp ne tarafa gideceklerini tefekkür ider iken
karşularından bir adam görünüp bunların olduğu mâhale

12

yavaş yavaş gelmeğe başladı. Bunlar der (Acaba bu
gelen kim ola) diyüp yakın gelmesine muntazar oldılar.
Bir de baktılar ki bir Pîr-i âdem yukardan aşağı beyazlar
giymiş ve destinde tesbîh yüzi nûr-ı ilâhi ile
lem'a-nisâr oluyor. Hemân bunlar ayak üzre kalkdılar.
Pîr-i mezkûr bunlara isimleriyle selâm virüp ve bunlara
böyle buralarda gezdiklerini ve kim olduklarını
su'âl itdi. Melik (Efendim zât-ı sultânileri
biz bendelerinin isimlerini bildikden sonra kim
olduğımızı ve ne için bu kûh u sâhrâlara düşdüğimizi
elbetde bilür.) didi ve kalkup Pîr'in eline ayağına
düşdiler. Pîr her ne kadar (Canım ben ne bilürüm benüm
elimden bir şey gelmez.) didi ise de yine Pîr'in dâmenini
bırakmayup (Aman ne olursa senden olur) diyerek
ibrâm u ilhâh ve anları maksadlarına nâ'îl itmedikce
ellerinden kurtulmayacağını ityân itdiler.

(Nazm) (.---/.---/---)

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/fe'ûlün

Nazar kıl geldi yol üstünde ey yâr

Hevâsı hûb letâfetlü çemenzâr

Akar mâ-yı zülâl-i 'ayn-ı kevser

İçildikce neşât ü zevki artar

Oturup ol mâhalde Şâh-ı Semnân

Ve zîr' iyle iderdi sohbet ey cân

Gelüp verdi selâm bir Pîr-i âkil

İkisinin murâdı oldu hâsıl

Ve duâlar eyleyüp o hüsn-ı mâha

Füruhlu düşdiler tezbihle râha

Kurulmuş böylece bu çarh-ı devrân

Bulur elbet arayan derde dermân

Şeb-i zulmet olursa cennet kara

Olur encâm-ı gündüz derde çâre

Pîr nihâyet bunların elinden giryebânını
tâhlis idemeyüp (murâdınız hâsıl oldu.

14

buradan iki gün ileri ‘azîmet ittükden sonra
önünüze bir nehir gelür. O nehri geçin karşı tarafında
bir dağ var. Eflâka ser çekmiş o dağın tepesine
doğru çıkın etrâfınıza bakın ve her ne kadar
sizi isminizle yâd iderlerse de cevâp vermeyüp
önünüze bakarak gidesiniz. Sonra önünüze bir büyük
kaya gelür. O kayaya şu du‘âyı okuyup nefh idesiniz.
Mezkûr kaya bir kapu olur ve alın şu üç dâne
taşı. Bunun bir tanesini mezkûr kapıya vurun kapu
açılır ki ne bakarsınız bir gülşen gülistân cennet
envâi‘ yeşillikler ve çiçekler ve elvân elvân açılmış
güller ve beneşeler yaseminler dürlü dürlü meyveli ağaçlar
bağçenin derûnunda andelîbler feryâd u râz itmekde
ve âb-ı hayât mezkûr ağaçların altından cârî ve bir tarafında
bir havuz-ı dilâra ki etrafında sandâlyeler
zebercedden ma‘mûl ü menkûş bir tâht-ı mezkûr havuz-ı
derûnunda dürlü dürlü balıklar ve mezkûr tâhtın üzerinde

bir Melik-i Hûbân oturur başında tâc-ı mücevher
 ve iki tarafa nigerân oldukça gözler jâlelenür
 ve cemâl-i bî-hemtâlarına bir kere nazar iden giriftâr-ı
 pençe-i ‘aşkı olacağı şübhesizdir ve mezkûr
 sandâlyeler üzerinde cülûs itmekde olan Pîr’i
 sıfât-ı hûriler ve karşularında el pençe divân
 durmakta gilmânlar yûsuf-ı nişân ellerinde lâ‘l
 ve yâkûtdan câmlar ve dürlü âhenkler ile Melik-i Hûbân’a
 mı gülgûn sunmakda bulunurlar. Sizi gördükleri
 anda Melik-i Hûbân tâhtından inüp ve size müşfikâne
 bir takım kelâmât-i şirin ve istignâ-yı bâhâ-yı rûy-ı zemîn
 ider. Siz yine aslâ anlara cevâp virmeyüp
 ilerüye doğru gitmeğe sa‘y u gayret eyleyin. Gide gide
 önünüze bir kasr-ı mu‘allâ gelür ki misli aktâr-ı cihânda
 nâmu cûd olup ve bir kapûsı vardır ki nısfı
 altun ve nısfı gümüşden ma‘mûl ve özü incü ile
 tersîm olunmuş mezkûr kapuya hîn ve solunuzda

şu ikinci taşı atarsanız o kapu da açılır
 içerü girdikten sonra bir sâhrâ-yı kebir önünüze
 gelür ki ucu bucağı bulunmaz ve hayâl gibi
 uzakdan bir tepe görünür. O tepeye doğru gidin
 ve giderken bir tâkım dehşet-amiz ve sadâ-yı mehîb
 ile size nidâlar olur. Havf itmeyüp şecî‘âne

ve kalb-i kuvvet iderek mâhal-i maksûda vâsıl
oldukda tepenin arkasında bir sarây bî-mesîl
olup ol gördüğünüz kasrlar anın yanında hiç
mesâbesindedir. Kapûsına şu üçüncü taşı atdıkdâ
kapu küşâde olup içerüye girerseniz karşınıza
bir divânhâne gelür. O divânhâneden dahi içerü
girdükde derûnunda bir kürsi-yi âlî kurulmuş ve üzerinde
bir Pîr-i mukaddes cülûs itmekde olup ve etrafında
kırk dâne dervişân ser-i bezemin tevâzu‘ iderek
mezkûr Pîr’in kelâm-ı nasîhat etsemini gûş
iderler. Selâm virüp elini pûs idersiniz ve murâdınızı

17

ana ifâde iderseniz derdinize dermân olur.) didi.
Melik ile Vezîr’i Pîr’den şu kelâm-ı hayr encâmı
işitdikde Pîr’in dâmenini pûs iderek vedâ‘laşup
gösterdiği yola revân olup gitmeğe başladılar.
O gün âhşam takarrub idüp bir mezâristâna vâsıl
oldılar. O mezâristânın kurbunda bir şehir-i azîm olup
nûh-ı âlîye esselâm’ın zamân-ı sa‘âdetlerinde tufân ile
harâb olmuş ve nâm-ı nişânı kalmış olduğunu bazı
âlâmetlerden fehm itdiler. Selâm virüp mezkûr
kabristânda o gice beytûtet idüp sabâh oldukda
suvb-ı matlûblarına gitdiler. Esnâ-yı râhda on iki
dâne kitâ‘-ı sarîke râst geldiler. Bunlardan ziyâde
havf u telâşa düşüp (Acaba bunlar bize ne mu‘âmelede

bulunacaklar) deyü tefekkür iderken sârikler
bunlara takrîb idüp (Durun) didiler.
Bunlardır tâb u tüvânları kesülüp vücûdlarına
lerze düşerek tir tir ditremeye başladılar. Hırsızlar

18

bunları soyup libâs u eşyalarını alup ellerini
ve ayaklarını bağlayarak yola revân oldılar. Melik ile
Vezîr böyle kolları bağlı ve yürekleri dağlı
iki gün bir gece aç ve susuz kaldılar. Böyle
olduklarına mı yansunlar Pîr'in virdiği üç dâne
taşın ellerinden gittiğine mi ağlasunlar. El-hâsıl
otuz altı sâ'at sonra Hindistan şehirlerinden
(‘Acr) şehri tüccâranından olup İsfâhan’a
eşya vesâire bey‘ u şirâ için gitmekte olan
bir kârbân-ı ‘azîm bunların olduğu mâhalden murûr
iderken bunları görüp el ve ayaklarının bağlarını
çözerek ‘acele bir çorba pişirüp bunlara yidirdikten
sonra ‘akılları başlarına geldi. Kârbân halkı
başlarına tecemmu‘ idüp bu felâket başlarına ne
vakit geldiğini ve kendilerinin kim olup ve nereye
gideceklerini su‘âl eylediler. Bunlar hakîkat-i hâl
üzre beyân itmeyüp (biz ikimiz Çin seyyâhlarından

19

olup Hindistan ve Yemen vesâir memleket ve şehirleri
seyâhat itmek üzre gelürken iki gün makdem

on iki sârikin pençe-i zûlm ve gadrlarına düşerek
soyup üryân ve dest-i payımızı bend-i sergerdân
idüp bıraktılar. Hamdullâhu Teâlâ sizi necâtımıza sebep
gönderdi.) didiler.

(Nazm) (.---/.---/---)

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/fe'ûlün

Salurken 'âlemi anlar kemende

Nazar kıl düşdiler bî-tâb-ı bende

Giderken böyle bî-cürm ü kabâhat

Tutup on iki sârik pür cinâyet

Dest ü pâyin soyup bend eylediler

Size lâyük bu dirhem söylediler

Eğer bilseydiler olduğunu şâh

Hayat üzre bırakmazlardı her kâh

Yine tâli' açıldı bâht-ı handân

Zuhûr itdi (Acr) dan geldi kârbân

20

Eğer mühlet olursa lâhza-yı cânda

Ecelsiz kimse ölmez bu cihânda

Melik Semnân kurtuldu kederden

Vezîr ile berâber kayd-ı serden

Bunun üzerine Melik kelâma âgâz idüp (Buraya yakın ilerüde bir şehir var mıdır) su‘âlîne cevâben (evet iki sâ‘at mesâfeden sonra önünüze bir nehr gelür. O nehri geçdikden sonra bir tepe var ve tepenin sağ tarafında bir ‘âzîm dağ olup bir yol mezkûr dağa doğru gider. O yola gitmeyüp tepeye doğru keşîde olan yola gidin. Mezkûr tepenin üzerine çıktık da bir ‘azîm nehr görünür.) didiler. Mezkûr kârbân savb-ı maksûdlarına doğru ‘azm oldukdan sonra Melik, Vezîr’ine (Lala kalk şuralarını bir arayalım belki Pîr’in virdiği taşları buluruz.) diyerek ikisi birden oraları aradılar birkaç sâ‘at aradıktan sonra matlûb

21

olan taşları bulup mesrûr u şâdân oldılar. Oradan kalkup bir iki sâ‘at yol aldıktan sonra mezkûr nehre vâsıl oldılar. Murûr ittikten sonra bir sâ‘at kadar kat‘-ı râh ittikte tüccârların söylediği gibi yol ikiye münkasım olup biri tepeye doğru ve biri Pîr’in pend itdiği dağa doğru keşîde olmuş mezkûr dağ yolunu tutup beş sâ‘at kadar ileri gittiklerinde dağın

bir tarafından bir cevâb-ı sadâ ile birisi nidâ ediyor.
Şöyle ki (Ey Melik Semnân ve Vezîr'i Saksâha
sizin derdinizin dermânı bizde mevcûddur. Gelin
bu tarafa murâdınıza vâsıl olursunuz.) diyü tekrâr
be-tekrâr sadâ geldi bunlar az kaldı ki Pîr'in kelâmını
unutup sadânın geldiği tarafa giderler yine
‘akıllarını başlarına toplayup hiç aldurmayup
ilerüye doğru gitmeğe başladılar. Gide gide
önlerine bir büyük kaya gelüp yukarusına doğru

22

nazar eyledikçe yüreklerine havf gelerek (İşte
Pîr'in bize söylediği kaya bu olmalı.) didiler. Ol vakit
hemân Melik, Pîr'in tâ'lim ittiği du'âyı okuyup
mezkûr kayaya üfledi. Ol hazâ mezkûr kaya mâhv
olup mâhalinden bir kapu zâhir oldu. Kapuya Pîr'in
viridiği taşın birisini urdılar. Kapu iki tarafa
açılup ne açılsun Pîr'in vasf ittiğinden
bin derece ziyâde bir bağ-ı gülüstân 'âlemde müstesnâ ve misli
belki kişver-i seb'âda ne görülmüş ve ne işitilmiş hemân
kapudan içerü girüp iki tarafa bakmağa başladılar.
Güyâ kendüleri zindândan kurtulup sâhn-ı necâta
varmış ve yâhûd analarından yeni doğmuş gibi
oldılar. Hâsılı o gülistân ferah-ı eşcâr mesmere ile
memplû ki fevâkihinden kimse lezzetyân olmamış
ve yeşil yeşil çemenler rüzgar esdikce deniz dalgalanur

gibi iki tarafa sallanur idi. Mezkûr çemenlerin
aralarında yaseminler serfürûda ve benefşeler ve karanfiller

23

ve şebbûlar insanı tâhayyürde bırakurdı ve elvân elvân
katmer güller râyiha-yı tayyibeleri derûn-ı bağçeyi mu‘attar
ve mu‘anber itmekde ve mezkûr gül dallarında bülbüller feryâd
u aşk gonca-ı ra‘nâ için zârünzâr olmakda ve mezkûr
gül ağaçlarının altından bir âb-ı revân akıyordu ki
selsebil cennet zan olunurdı ve bağçenin bir tarafında
bir ufak köşk var idi. O köşkün derûn u hâricinde
envâ‘i gûnâgûn ile mülevven kuşlar ve tûtiler insana
dürlü kelimât-ı muzâhkâne ile tekellüm iderlerdi. Hâsılı
biraz daha ilerüye vardıklarında sağ taraflarından
bir nidâ-yı ferahfezâ gelür. Şöyle ki (Ey benim ta ezelden berü
‘aşk ile hâl-i perişân ve ciğer püryân ve sevdâ-yı rü‘yet-i
cemâl ile ‘aklım ser-gerdân ve târümâr eylediğim Pâdişâh-ı
‘âlîm Semnân lütfen ve teczilen bu câriyelerini iltifât-ı
cihân-ı derecat pâdişâhlarından mâhrûm buyurmayın.
Bu tarafa ‘atf-ı nigâh buyurun aman âh-ı ‘aşkına olsun.)
Ve buna benzer sözler bir de Melik ile Vezîr’i döner bakar ki

24

ne baksun Pîr’in pend eylediği mislü bir havuz-ı müdevver
etrafına altun ve gümüşden ma‘mûl sandâlyeler
ve üzerleri al atlas ile döşenmiş ve dürlü dürlü renkler
ve çiçekler ile münakkaş u müzeyyin idi. Ve bir tarafında bir tâht-ı

cihân-ı kıymet var idi ki envâi' mücevherât ile müzeyyen
ü mutantan bakdıkca gözler kamaşur. Mezkûr tâht-ı
Süleymân cennetin üzerinde bir âfet-i devrân mâhbûba-yı
şems aktaran cülûs itmekde dîde-i âhûsu Melik ile
Vezîr'ini sâhrâ-yı cünûna düşürmekde ruhları âlî
vird-i hamrâda bulunmaz. Zülf-i şebbûsu gerdân 'uşâkka
kemend olmakda hâsılı cânlar cânı ve 'akıllar alıcı
bir peyker-i sıfât etrafında dahi sandâlye nişin olan
hûrân lülü lâle gibi hüsn-i cemâllerine bakan mecnun
zülf-ü leylileri olacağı şüphesiz idi ve karşularında
el pençe divân durmakda olup cemâl binazırları mâhmur
garrâ gibi derûn bağçeye ziyâ virmekte gılmânlar dest-i
Hûbânilerinde lâl ve yâkûtdan câmlar ve içerüsünde

25

mey-i gülgûn olup tâht nişin olan sultân-ı Hûbâna
sunmakda var bir tarafda hânındalar dürlü âhenkler ile
eğlendirmekde idiler. Melik ile Vezîr'i ol hûb-ı sadâlar
ile nidâ iden Melik-i Hûbân bunların bakdıkları anda
alelacele tâhtından inüp ve sandâlye nişin olan
tevvâb mı dahi cümlesi saff-ı beste-i selâm olarak kıyâm
itdiler. Be-tekrâr Melik-i Hûbân kelâma âgâz idüp
hamd olsun Mevlâ'ya ki iltifât-ı nemîngâh sultânilerine
nâil oldum ve hadden ziyâde mesrûr ve bekâm oldum
hâl-i pür melâlîme merhamet idüp yürek biraz musâhabet
idelüm.) didi. Melik ile Vezîr'in 'akılları başlarından

gidüp (bu ne hüsndür bu ne cemâldir bu gülüstân cennet
misâlde böyle bir Melik-i Hûbân bize bu rütbe-i iltifât ve ibrâm
eylesün) diyerek az kaldı ki Pîr'in kelâmını hatırlarından
çıkarakalar. Her nasılsa inâyet-i Hakk yetüşüp 'akıllarını
başlarına toplayup bir cevap virmeyerek ilerüye
doğru gittiler.

26

(Nazm) (.---/.---/..--)

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/fe'ûlün

Açılınca ferâhla bab-ı gülzâr

İkisi de ferâhlandılar ey yâr

Görüp o gülüstân-ı bî-misâlî

Gönülden haşre dek gitmez hayâlî

Açılmış lâle sünbül yaseminler

Gezer hûri misâlî sim-i tenler

Oturmuş tâhta bir sultân-ı Hûbân

İder hûrilere şevketle fermân

Elinden nûş idenler câm-ı aşkı

Olur sermest bâki dâm-ı meşki

Başında tac-ı cevher zer nişânı
Nice dil sevmesün ol mihribânı

Melikle Saksaha'nın aklı yağma
Olur bakdıkça ol hûrşid-i garâ

Nedir o hûb revişler göz süzüşler
Nigâh itdikçe cism ü câna işler

27

Cihânda bî-menend ol gonce-i ter
Anın rahnda bülbüller virür ser

Görenler râhına virmekde cânı
Nider cânın viren mülk ü cihânı

Yeter sâ'at kadar ilerü gittükde Pîr'in söylediği misâllü
bir kasr-ı müceddid inşâ olunmuş burç ve yarusı eflâka
ser çekmiş bakmağa insan kıyamaz idi. Kasrın kapûsına
varup hâlîs altun ve gümüş ile yapılmış ve üzeri
dürr-i yetim gibi inciler ve elvân nakışlarla tersîm olunmuş.
Hemân Pîr'in virdiği ikinci taşı mezkûr kapuya
urdılar. Kapu iki tarafa küşâde olup ne baksunlar
Pîr'in didiği gibi bir sâhrâ-yı cebir ki ucı bucağı
bilinmez ve uzakda bir siyâh tepe gibi bir hayal görünür idi.

(Pîr'in söylediği kasr siyâh görünen tepeye
yakın olmalı) diyerek gitmeğe başladılar. Bir de sadâ-yı
mühib ile birisi (Ey benî-i âdem sen cân u başından
korkmayup böyle bî-perva buralarda nasıl geziyorsun

28

bari gelüp vücûdunuzu bir pâre idüp buralara
gelmeği size öğredeyim.) divanda ediyor. Bunlardır
yüreklerine pek ziyâde korku düşerek
az kaldı ki girüye döneler yine Pîr'in virdiği
nasîhatı der-hatır iderek ilerüye korkarak korkarak
(şimdi gelür bizi öldürürler ve parelerler hülyasıyla
ve gâhi bir şey olmaz bu sadâlar hayâldir.) diyerek
bir iki sâ'at kadar tay-ı menzil ittiler. Yine
be-tekrar olunandan beş derece ziyâde bir sadâ-yı
'azîm ve nidâ-yı dehşet-amiz geldi ki mezkûr
sahrâ bütün bütün o sadâ-yı 'azîm ile doldı.
Şöyle ki (Ey kanına susamış benî âdemsiz ne
'aceb divâne imişsiniz ki bu sahrâya canınızı virmeğe
gelmişsiniz. Girü dönün yoksa şimdi gelür
vücûdunuzu yeryüzünden def' iderüm.) ve buna memâil
dahâ nice sadâ-yı garib ve kelimât-ı dehşetengiz
ile sadâlar gelmeğe ve gittikçe ziyâdeleşmeğe başladı.

29

bunlar ziyâde korkup oraya düşüp bayıldılar.
birkaç sâ'atden sonra ayılıp birbirlerinin
yüzüne bakarak Melik dedi ki (Lâlâ dönelim yoksa
helâk olacağımız mukarrerdir.) Vezîr kelâma âgâz
idüp (Pâdişâh'ım biz bu kadar mihnet ve meşakkatler
çektik ve devlet ve saltanattan devr olduk murâdımızı
hâsıl itmedikten sonra nasıl girü dönelim. Pîr
dimesi mi ki o sadâlardan havf itmeyin, size
bir ziyân gelmez, kerem buyurun, kasra ve solumuza bir şey
kalmadı. Şimdi inşâllâh murâdımıza vâsıl oluruz.)
diyerek teselli virerek oradan kalkup yine
ilerüye doğru yavaş yavaş gitmeğe başladılar.
Evvelki gibi yine mühîb sadâlar gelmeğe başlayup
bunlar her ne kadar havf ittilerse de kalb-i kuvvet
iderek mezkûr tepeye vâsıl oldılar.

(Nazm) (.---/.---/--)

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/fe'ûlün

Nazar kıl şimdi bu hâl-i 'âcibe
Gider sıhhat olur muhtaç tabîbe

30

Açıldı önlerine deşt-i hayret
Bürüdi dört yanın emvâc-ı mihnet

Gelür sağdan mâhûf u bed sadâlar
Sadâlardan gelür dehşet nidâlar

İkisi korkudan düşdi bayıldı
Vücûd-ı iklimine lerze yayıldı

Gelüp Hakdan hemân ol dem inâyet
Yavaş yavaş vücuda geldi tâkat

Yetişdiler selâmet bir murâda
Şükürler kıldılar Rab-ı al'abada

İderse ger seni rencide ağyâr
İrersin sabır kıl maksûda ey yâr

Tepenin üzerine çıktıklarında Pîr'in söylediği kasr
göründi. Hamd-ı yezdân iderek yarım sâ'atde kasrın
kapûsunun önüne vâsıl oldılar ki ne baksunlar.
Bir kasr ve alâ bir taşı yâkût-ı âhmardan ve bir taşı
yeşil zümrüdden bakdıkça 'aklları başdan yağma ve
gözlerini mezkûr sarâydandan ayırmaz. İnsan kıyamayarak

31

mest ü hayrân kalur idi. Kapûsı dürlü renklerle
müzeyyen cevâhirle tezyîn olunmuş ve üzerinde yeşil

zümürd ile (İreme zâti'l-'îmâd. Elletî lem yuhlak
mislihâ fî'l-bilâd.) Ayet-i celîlesi nazîr olunmuş hemân Pîr'in
virdiği üçüncü taşı mezkûr kapuya urup
iki tarafa feth olundu. İçerüye girüp baktılar ki
on iki dane sûtûn altısı gümüş ve altısı altundan
rekz olunmuş ve üzerinde divânthane kurulmuş dogrı
bunlar divânhanenin nerdüvan önüne gelüp yavaş
yavaş yukaru çıkdılar. Dîvânhanenin kapûsunu
ihtirâm ve 'âzâm ile yavaşça açup içerü girdiler
bakdılar ki divânhanenin sağ tarafında bir kürsi-i
âlî kurulmuş ve üzerinde bir Pîr-i nûrâni yüzünden
nûr-ı samedâni güneş gibi divânhanenin içerüsini
rûşen itmekte ve etrafında kırk dâne derviş
ser-zemin tevâzu' olarak Pîr-i nûrâninin virdiği pend
ü nasîhatleri dinlemede idiler.

32

(Nazm) (.---/.---/--)

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/fe'ûlün

Açıldı çok şükr bâb-ı inâyet

Görüldi bir sarây-ı âlî gayet

Direkler üstüne bir kasr-ı vâlâ

Kurulmuş yok manendi pek dilârâ

Oturmuş kürsiye bir ‘âlî himmet
İder kırk derviŖe pend ü nasîhat

Kutubdur Ŗübhesiz ol Pîr-i server
Cemâl ile olur âlem münevver

İkisini de bir gördi murâda
Giderler tebdîl oldu fûrh u sâde

Didi Pîr çekme gam ey Ŗâh-ı Semnân
Sana bir gonce Mevlâ kıldı ihsân

Doğunca ismini eyle (‘Îlâhen)
Erisün görse anı susuz âhen

Melik ile Vezîr ayak üzere bir sâ‘at kadar durup Pîr-i
mezkûr va‘z u nasîhatını tekmîl eyledi. Mezkûr kırk dane

33

derviŖlerden birisi bunlara işâret idüp Pîr’in dâmenini
kemâl-i âdâb u tânzîm ile bûs idüp ayaküzeri
durdular. Pîr-i nûrânî bunlara (Ey Semnân ve Vezîr’i
Saksaha oturun.) didi. Bunlar diz çöküp oturdılar.
tekrâr Pîr kelâma âgâz iderek « Ey Melik Semnân sizin
bu kadar dârât u hükûm-i hükümeti terk iderek yola ‘âzm-i
sefer idüp buralara kadar gelmenize sebep nedir » didi. Melik

Semnân « Efendim ‘abid-i ‘aczlerinin bu hâllere giriftâr ve bu sefer ekdâra düçâr olduğımın sebebi siz tâc-ı serime âyân olduğunda şübhem yokdur.”didi. Pîr tekrâr kelâma âgâz idüp bu âlemde gizli ve hafî olan şeylerin bilmesi ancak hellâk-ı cihân olan Rab’ ül abâda mâhsus bir saffetdir.» didi. Bunun üzerine Melik kelâma şüru‘ idüp min evvelihi ilâ âhirihi hikâyesini Pîr’e nakl eyledi. « Hâlîme merhamet buyuran sizden gayri bizim derdimize dermân yokdur.”diyerek ağlamaya başladı. Pîr söz tekrâr âgâz idüp « Ey Melik Semnân, Hakk ‘Azze ve Celle Hazretleri

34

sana evlâd inâyet ve ihsân idecek vefâtınızdan sonra mekânınıza kuûd-u Mevlâ tûl-ı ömrlere ma‘mûr idecektir lâkin sana üç şey tenbîh ideceğim. O tenbîhâtım üzre ‘amel idesin. Eğer hilâfette bir harekette bulunur isen hâsıl olacak evlâdın çok elem ve kedere düçâr olup tedbîr-i davâsında ‘acz kalacağınız şüphesizdir. Evvelâ pâ-yı tâhtın olan Şirin şehrinin bir buçuk sâ‘at mesâfe hâricinde bulunan kabristânda bir harâbe olmuş bir mezar olup sengine üç ok ve bir yay tersîm ve üç kelime yazılmış. Birisi « Rumtive » ikincisi « Şu‘leştive » üçüncüsü « Kastitive » mezkûr mezârı arayup buldukda taşlarını kaldurup içinde bulunan zâtı alup şehrin ortasında kâin-i meydânda bir türbe-i âlî inşâ idüp derûnuna defn idesün. Mezkûr türbenin etrafını muhit

olarak kırk odalı hayrâthâne yapırup gelen
giden fukarâ ve dervişânı it'âm u taltîf ve mezkûr
türbeyi bir ziyaretgâh 'azîm ittihâz iderek lâzım gelen

35

ihtirâmâtı icrâda kusur itmemelüsün sâyâ Şirin
şehrinin taraf-ı şarkında kâin « Şik » şehri
hâkimi «Yemezkab”Melik ile muhârebe idüp tâht-ı
tasarrufunda bulunan « Gülrek » şehrinin ortasından
cârı olan « Hasbib » nehri köprüsünün sol
tarafında selhhâne olup mezkûr selhhânenin derûnunda
kapudan girildiği anda sağ tarafda oda ve odanın
ortasında bir taş vardır. Kaldurup altını on arşın
mikdarı hafr ittikte bir kapu zihûr ider kapuya şu du'âyı
okuyup nefh ittikte kapu açılır içerüsünde
bir şâhs-ı nûrâni yatmakda olup keşf ittiğiniz anda
yanında bulunan selhâneyi kaldurup üzerine bir kubbe
inşâ iderek lâzım gelen ri'âyette kusur itmemelisin. Sâlisân
olarak zuhûra geldikte yigirmi yaşına gelmedikten sonra
bir tarafa irsâl itmeyüp sarây-ı 'âlînizden dışaru
çıkarmayasun ve âdl ü hakâniyeti elden bırakmayup dâ'ima
hukuk u ibâd hakkı üzre icrâ idesün.”didi.

36

Melik Semnân dahi tekrâr bûs-ı dâmen iderek « N'ola Şeyh'im
elimden gelen emrinizi bilâ-noksân inşallâh icrâ iderim. »
didi. Bunun üzerine Pîr, Melik Semnân'ı yanına oturdup

arkasını sığadıktan sonra « Aç ağzını » diyüp
Melik ağzını açarak Pîr, ağzına bir dû‘a okuyup
üflledi. « Haydi Mevlâ murâdını virsün. İnşallâh
bir oğlun olacak ismini« ‘Îlâhen » tesmiye idesin,
didi ve tekrâr tenbih eylediği üç şeyleri unutmamasını
söyledi. Ol vakit Melik Semnân Vezîr’i ile tekrâr Pîr’in
elini bûs iderek girüye ric‘at itmeğe kıyâm ittiklerinde
Pîr: « Oturun dâha söyleyeceğim var. » didi ve tekrâr
kelâma âğâz idüp « Şimdi bu divanhânenin kapûsundan
çıkınca önünüze bir deniz gelür. Şöyleki bu taraftan
bakdığınızda öte tarafı hayâl gibi görünür. Sakın
havf itmeyüp hemân dalup yürümeğe bu du‘âya devâm
itdikçe size bir ziyân gelmeyüp öte tarafa vâsıl
olursunuz. » ve öte tarafa geçtiğiniz anda gide gide

37

geldiğiniz vakt gördüğünüz bağçenin kapûsı gelür.
Bu du‘âyı okudığınızda kapu açılır bir minvâl-i sâbık
giderken tâht üzerinde cülûs itmekte olan Melik-i
Hûbân sizi karşılayup evvelkinden bin derece
ziyâde size istiğnâ ve şirin sözlerle ‘aklınızı yağma itmeğe
sa‘y idecekdir ve size bir elinde câm-ı gülgûn ve bir elinde
meze için bir nâr olup câm-ı nûş ve nârı alup ükül
iden ve size bir ufak çekmece ‘arz ider anı dahi
alup beraber götüresiniz mezkûr çekmeceyi açmağa
sakın çalışmayup hazine-i devletinizde hıfz idesiniz ve Melik-i

Hûbân ve tevâbi‘ ile hiç kelâm itmeyüp bend-i kâlâvul geldiniz.

Birinci kapuya vâsıl olursanız bu du‘âyı okuyup

mezkûr kapu dâhı açıldıkda geldiniz yoldan vilâyetinize

dogrı âzm-ı râh olursunuz.» didi. Hemân Melik ile

Vezîr’i Pîr’in elini öpüp divânhâneden çıkup biraz

gıtdikden sonra ne baksunlar Pîr’in söylediği gibi

geldikleri zamân gördükleri sâhrâ-yı kebir bir cer-i

38

ummân olup her bir dalgası dağlar gibi üzerlerine

hücum itmekde ve karşı tarafda kara hayâl gibi görünüyor

idi. Ol vakit yüreklerine havf-ı ‘azîm düşerek

« Aman Yâ Râb bu ne hâletdir, bu büyük denizi biz nasıl

geçüp öte tarafa gideceğiz » diyerek feryâd u figân iderek

ağlamağa başladılar. Birkaç sâ‘at ağlayarak mezkûr denizin

kıyısında oturdılar. Encâm-ı kâr Vezîr, Melik’e « Pâdişâh’ım bize

Pîr bir du‘â öğretti, onu okuyarak bir sâ‘at evvel

bundan geçmenin çâresine bakalım yoksa hâlîmiz hârabdır.»

didi. Melik kelâma âgâz idüp « Lâla sen ne söylüyorsun,

hiç bu denizden öte tarafa nasıl geçeriz şimdi ayağımızı

atmış olsak batarak boğulacağımızda şübhe yokdur.»

didi. Vezîr « Pâdişâhım niçün öyle itikâdınızı şek

ve şüpheyeye düşürüyorsunuz. Pîr’in bize tâ’lim ittiği du‘âyı

okuyarak inşallâh geçüp gideriz.» didi. Yine Melik

cesâret idemeyüp birden o yerinden kalkup gidemedi,

Vezîr’ine kelâma âgâz idüp « Pâdişâh’ım evvelâ ben gideyim

sonra du‘âyı okuyarak arkam sıra gelin eğer ben batarsam ol vakit sizde başınıza başka bir çâreye bakın.» didi. Hemân Vezîr yerinden kalkup Pîr’in ta’lim ittiği duâyı okuyarak ve gözlerini kapayarak kendisini denize virdi. Biraz gitdikden sonra karada yürür gibi gelüp « Acabâ karada mıyım » diyerek gözünü açar bakar ki denizin bir mil kadar içerüsüne girmiş kalbine kuvvet gelerek kara gibi yalnız göze deniz görüldüğü ma‘lûmu oldukda hem du‘âyı okuyarak ve hem de dönüp Padişâh’a eli ile « gel » deyü işâret itmeğe başlar. Melik dahi Vezîr’in arkasından « Şimdi batacak yatdıydı ha batıyordu.» diyerek bakarken bir de Vezîr batmayup böyle bir mil kadar denize dalup ve oradan kendüsüne « gel » deyü eli ile işâret itdiğini görünce hemân kendüsüne dahi cesâret gelerek mezkûr du‘âyı okuyup gözünü kapayarak denize yürümeğe ki başladı Melik’e dahi Vezîr’e olduğu gibi olup « âcabâ daha karada mıyım » diyerek gözünü açup

bir de baksun denizin içinde olup o dalgalar o denizler cümlesi sâde göze görünüp ayaklarınının basdıkları ve yürüdükleri yine mezkûr sâhrâ olduğu ma‘lûmları oldukda du‘âyı terk itmeyerek Vezîr’e yetişüp el ele tutarak öte tarafa çıkdılar biraz gitdikden sonra dönüp arkalarına bakdılar ne baksunlar o denizin hiç

eseri bile kalmamış evvelki gibi bir sâhrâdır.

(Nazm) (.---/.---/---)

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/fe‘ûlün

Hüdânın hikmetin seyr eyle ey cân

Görindi gözlerine ulu ummân

Varır dağlar gibi emvâc-ı deryâ

Olur ruyet kılânın ‘aklı yağma

Te’annüd eyler elbet merd-i câhil

Nice tebdîl olur ummâna sâhil

Veli fikr eylemez helâk-ı ekvân

Cihânı gark kıldı hîn-i tûfân

41

Kanı ol deşt ü sâhrâ-yı beyâbân

Gemiler gark olur bî-dev‘ ü dermân

Kelâm-ı Pîr’e uydu Saksahâyâr

Vurup deryâyı geçdi hûb etvâr

Düşenler pend-i Pîrân ile râha
Düşer cevher gibi pîş-i nigâha

El-hâsıl gide gide geldikleri bağçenin kapûsuna vardılar.
Pîr'in tâ'lim ittiği du'âyı okuyup kapuya üflediler.
Kapu iki tarafa açulup cehennem azabından kurtulup
cennete girer gibi ferâh u şâd ile bağçeden içerü girdiler.
Evvelki gibi etrafları seyr iderek yavaş yavaş giderken
Melik-i Hûbân'ın oturduğu havuzun hizâsına geldiler.
Melik-i Hûbân bunların geldiğini görünce hemân karşılayıp
ve yanında bulunan hûriler ve gılmânlar el pençe karşularında
divân durmakta bulundular. Melik Semnân'ı tâhda oturdup
Vezîr'i dahi baş sandâlyeye oturtdı. Melik-i Hûbân
andelib-i şeydâ ve tûti-i şükr ü hâra gibi kelâma başlayup

42

«Vay benim bâğ-ı cihân-ı felekde meftun ve dâm-ı aşk ile
Mecnûn-ı sevdâ-yı vuslat ile aklım diğer-gûn olan Padişâh'-ı
mülkdelim ve şehinşâh-ı tâc-ı serim efendim hazretleri beni
böyle ezelden berü 'aşkına düşürüp ve beni bî-ârâm itmen
giceler sabâha kadar dideme uyku girmez. Bu kadar uşşak-ı
sûriden ölmüş iken bunlardan sarf-ı nazar bu tarafı
teşrîf buyurup ve bizi tanımayarak buradan bilâ iltifât
ve bu kadar ibrâm ve ilhâha bakmayarak geçüp gittiniz. Bu kadar
cevr ü cefâyâ Mevlâ razı değildir.»diyerek ve buna mümail
bin dürlü kelimât-ı hayât-efzâ vü güftâr cân bahş ityân eyledi.

Arkaladı ki Melik söylemeğe başlaya hemân Vezîr işâret iderek ‘aklını başına getürdi. Bunun üzerine Melik-i Hûbân emr idüp etrafındaki tevâbilerine şöyle ki (Ey benim etrafımda bulunan ve emrime cân u bâş fedâ iden hûriler ve gilmânlar benim efendim Padişâh’ım budur böyle oldukda bana nasıl itimât ve hizmetimde cân u baş fedâ eylediniz gibi efendime beş kat ziyâde izzet ü ikrâm ve gönlünü şâd

43

ve handân itmeğe gayret idin.) didi bunun üzerine hanendeler dürlü dürlü sadâlarla şarkılar ve nazmlar söylemeğe ve bir taraftan hûrî-i saffet-i peri kızları oynatmağa başladılar. O bağçenin sefâsı güller ve çiçekler bir tarafta açılmış ve kokusu rüzgâr esdikçe bunları mest-i bî-hûş ve bir tarafta bülbüller vesâir hûb-ı sadâ-yı kuşlar ötmekte ve bir tarafta hânendeler âhenk itmekte ve diğer tarafta peri kızları oynamakta bulunarak bu sefâyı gördükçe Melik ile Vezîr’in gökde mi ve yirde mi olduklarını bilmeyüp ‘akl ve fikrleri başlarından bütün bütün târumâr olmağa bir kıl kaldı her nasılsa kendülerini toplayup seyr itmekte bulundılar. Melik-i Hûbân bakdı ki bu cihetle de bunları söyledimdi tevâbi‘ine (Siz efendimi eğlenirin ben şimdi gelürüm.) diyerek reftâr-ı ar ar iderek bağın bir tarafına gidüp nihân oldu. Vezîr ile Melik bu tarafta eğlenmekte olsunlar bir de ol âfet-i devrân on iki dâne sâki-i nevres-i nihâl

her birisinin sağ elinde kırmızı yâkûtdan câm
içerüsi mey-i gülgûn ile memlû ve sol elinde dahi nâr
olarak kabuğı soyulmuş dâneleri câmin renginde idi.
Ve Melik-i Hûbân dahi önlerinde güneş gibi nihân olduğu
tarafdan doğru gelmeğe başladı. Hemân Vezîr ile
Melik yerinden kalkup istikbâl itmekde bulundılar ise de
(Aman cânımın cânı gönlümün sultânı mekânınızda
istirâhatde bulununuz.) didi. Hemân elinde olan bâdeyi
Melik'e sundu. Melik dahi temannâ iderek elinden alup nûş
ayarında yeni vâlidesinden doğup dünyaya gelür gibi
ferahnâk ve o lezzeti ömrinde tatmadığı cihetle hayrân
oldı. Andan sonra sol elinde bulunan nârı virüp
ekl eyledi. Misl ü dünyâ yüzünde nâmu cevâd idi. Birisi
dahi Vezîr'e sunup Vezîr dahi nûş eyledi. Lakin
bunlar 'akıllarını dâimâ başlarına toplayup tekellüm itmekdeler
Melik-i Hûbân yine kelâma âgâz eyleyüp (Aman efendim gayrı
nâr-ı hasretinizle beni yakmayup lütfen cümle bir çift kelâm

eyle ben za'if câriyelerini bahr-ı gamdan halâs eyle kerem
eylesin,bilürsün.) diyerek ve buna göre dâhâ nice
nice kelimât şehd ü şükr ve her bir kelimesi dünya değer sözler
söylenüp ve ayaklarına kapandı. Melik kendüsini
toplayamayup (Aman efendim, ben senin ayağının altını
öpeyim.) dir dimez Vezîr bir de bakar ki Melik Semnân

ortadan nâbûd ve gâ'ib olur. Bunun üzerine Vezîr içerüsünden (Gördün mi kendüsini toplayup kelâm itmeğe dayanamayup söyledi. Kim bilür nasıl oldu nereye atdılar.) diyerek tefekkür iderek hiç kendüsini yormadı ve sanki hiç kendüsünün haberi yok gibi hâletde bulundu. Melik-i Hûbân, Vezîr'i sundukları bâdeden serhoş olmuşdur. Melik Semnân'ın nereye gittiğini ve nerede olduğunu bilmez ve burada oturuyor zan ider.) hülyasıyla Melik-i Hûbân Vezîr'in yanına gelüp (Efendim Melik Semnân'ın uykusu geldi bizim (Hırhanâd) sarâyına götürüp yatırdım. Maşallâh sizin uykunuz gelmeyüp bizimle

46

beraber hem bizim oluyorsanız al şu câmı da benim 'aşkıma nûş eyle) diyerek bir takım kelimât-ı sâhrana ityândan sonra mey-i gülgûnu sundu. Vezîr dahi olup nûş eyledi ve hiç yine bir cevap virmedi. Encâm-ı kâr Vezîr'e birkaç sâ'at Melik-i Hûbân füsûnkâr diliyle söze ve dürlü dürlü temannâlar ve ayaklarını öpüp yüzler sürerek yalvardı ise de yine Vezîr hiç aldırmayup bir kelâm söylemedi. Melik-i Hûbân bakdı ki bunu söyletmek güç emr idüp Pîr'in söylediği çekmeceyi getürdiler ki ne baksun çekmecenin üzeri zümrüd ü yâkût u elmas u incü vü zeberced taşlar ile musanna' yapılmış ve ortasında bir güneş resmi cevherle tersîm olunmuş mezkûr çekmeceyi hemân Vezîr'in önüne koyup (Efendim men gayr-ı hadd-i

câriye-i gubâr pâyemiz bu çekmeceyi size takdim iderim,
kerem buyurup açup derûnını dahi seyr buyurun.) didi.

Vezîr hemân Pîr'in sözünü der-hatır iderek açmadı.

El-hâsıl her ne eyledi ise Vezîr yine bir çift söz

47

söylemedi. Artık Melik-i Hûbân'ın tâb u tüvânı kesülüp
ve bunu iğfâl idemeyeceğini 'aklı keserek (Haydi
sultânım sizin gibi benî âdemin benim gibi bir Melik-i Hûbân'ın
kadarını bu kadar bilür. Bari bir çift söz söylemedin
al şu çekmeceyi de gün olur ki benim elime düşersin
ol vakit sen bana yalvarurda dâmenim yüz bin kere
öpersin, yine ben sana ne iltifât ve ne bir çift kelâm iderüm.)
didi. Vezîr hemân ayağa kalkup mezkûr çekmeceyi
koltuğunun altına alarak bağçenin kapûsunun önüne
doğru yürümeğe başladı. Hemân Melik-i Hûbân Vezîr'in
arkasına düşüp bağçenin kapûsunun arkasına
geldiler. Yine Melik-i Hûbân söze başlayup (Ey Vezîr
Saksahâ gel bu divâneliği elden bırak. Bu bağdan
bir kere çıkarsan bir dâha ne bu bağçeyi ve ne benim gibi
bir Melik-i Hûbân'ı görebilirsün sonra pişman
olursun, gel böyle eyleme bir çift kelâm idüp
Melik Semnân'ın olduğu sarâyda seni dahi götürüyim.

48

Îlâ nihâye mezkûr sarâyda kıyamete kadar böylece
zevk ü sefâ idelüm. Gel yazık, vâllâh yazık olur sana

sonra böyle bağdan ve benim gibi bir Melik-i Hûbân'dan
uzak düşdüğüne çok ağlarsın. Aman aman
aman) diyerek Melik-i Hûbân'ın gözlerinden yaş akmağa
başladı. Ol vakit inâyet-i ribâtı yetişmese idi.
Vezîr dahi söz söyleyüp Melik Semnân gibi nâbedîd
olacaktı.

(Nazm) (.---/.---/---)

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/fe'ûlün

Aceb midir medih kılsam bu bağı

Bırakdı seynimizde seyh-i dağı

Girüp tekrâr gezerken gülistânda

Kalur mı sabr u tâkat tende cânda

Görüp ol server-i şems-i cihânı

Hemân virmek dilerdi cism-i cânı

Oturup bezme hûrşid-i semânın

İderler medhini ebru kemânın

49

Melik Semnân'a sundı câm-ı lâ'li

Gidüp Mecnun gibi hep fikr ü 'aklı

Unutdu pend-i Pîr'i düşdi dâme
Halâs olmak ne mümkündür 'avâme

Vezîr'i çıkmadı sözden dışarı
Kalup bî-tâb ol ahu nigârı

Gelüp imdâd kıldı Pîr-i enver
İkisi de necâte buldı rehber

İkisi de öpüp hem dest-i şâhı
Şirin şehrine kaldı 'âzm râhı

Çıkup ol bağ-ı cennet gülşeninden
Sanursın ayrılır bir cân teninden

Hele Pîr'in kelâmın 'aklına getürüp bir şey söylemeyerek
du'âyı okuyup kapuya üfledi. Bağçenin
kapûsı açılıp Vezîr kapudan dışaru çıkdı.
Birkaç ayak gitdikden sonra girü dönüp bakdı ki
ne bakarsın ne kapu var ne Melik-i Hûbân var.

50

Evvelâ gördükleri büyük kaya yine duruyor. Vezîr
yavaş yavaş dağdan aşağı inmeğe başladı.

Ve çıktığı vakit gice yarısı olup zifiri
karanlık idi. Koltuğunda bulunan çekmecenin

üzerindeki mücevherli güneş resminin ziyâsıyla
yolunu görürdü. Vezîr, Melik Semnân'ı böyle gâ'ib
idüp ve nerelerde olduğunu dahi bilmediğinden
ve böyle bir bağçe-i cennet misâlden çıkup karanlıkda
ve dağ üzerinde yalnız başına kaldığından kalbine
ziyâde keder ve havftârı olmasıyla ciğerinden âh
çeküp hüngir hüngir ağlamağa başladı. Her ne hâl
ise o menvâl üzre yavaş yavaş yürüyerek
ve kendi derdiyle giryân olarak mezkûr dağın
eteğine indi ve sabâh takrîb idüp dünyâ yüzi
Hurşîd-i felek ile münevver oldu ve mukaddimâ tâcirlerin
ta'rîf eylediği üzre mezkûr tepenin yolını
tutarak bir sâ'at kadar gitdikden sonra tepenin

51

üzerine çıkdı. İlerüye bakdıkdâ tepenin sağ
tarafında bir 'azîm-i şeh'r görindi. Yavaş yavaş
o şehre vâsıl olup kendüsünün kuvvet-i
seferiyyesi kalmadığından şeh'r-i mezkûrdan mikdâr-ı
kâfi nevâle alarak girüye ric'at eyledi. Gele gele
mezkûr nehrin kıyısına vâsıl oldu. Bir de ne baksun
gâlibâ yağmur yağup nehr-i mezkûr bir ummân şekline
girmiş. Geçmesi nâkâbul ve bir tarafında köpri dahi
olmadığından câr nâçâr birkaç gün orada meks
ü karar ve suyun azalmasına intizâr itmekden başka
bir ilac olmadığını Vezîr derk idince orada

oturdu.(Yarab bu benim çektiğim çile nedir
Melik Semnân öyle gâib oldu ben de böyle
buralarda sergerdân ve bu nehrin üzerinden geçmek
mümkün değil ve geçüp gitsem bile Melik Semnân
olmadıkça beni bilmeyüp ve bicünha katl edecekleri
mukarrerdir. Sen bilürsün Yâ Erhâme'r-Râhimîn) diyerek

52

du'â ve cân-ı gönülden âh iderek feryâd u figân
itmeğe başladı. Hâsılı birkaç sâ'at o minvâl
üzre ağladıktan sonra uyku galebe iderek
çekmeceyi başının altına koyup hûba vardı.
Bir de bakdı ki kendüsine (kalk kalk) diyü. Bir anda
gelüp yerinden sıçrayup kalk da ne baksun yanında
mukaddimâ yolda rast geldikleri Pîr-i nûrânidir. Hemân
Pîr'in elini pûs iderek oturdular. Pîr kelâma âgâz
idüp (Burada ne gezersin ve refikin Melik Semnân
nerede kaldı) didikde Vezîr, Pîr'e kıssa bî-min evvelhî
ilâ âhirihî ta'lîmi üzre gidüp Pîr'i görüp
murâdlarını istihsâl eylediklerini ve sonra gelüp
bağçeye girdiklerini ve Melik Semnân'ın Pîr'in kelâmını
unutup da tekellüm iderek bağçede nâbûd olduğunu
ve kendüsünün dahi böyle bin dürlü keder ü meşakatlere
uğrayarak orada Hûb'a vardığını) bir bir nakl
eyledikten sonra Pîr kelâma âgâz idüp (gördün mü

işî yazıklar olsun o gaddâr-ı bî-dînin dâm-ı bî-halâsına düşdi. Hayflar olsun vâh vâh) didi. Vezîr der (Aman efendim ne olursa senden olur beni bu hal ile bırakma merhamet eyle) diyerek Pîr'in ayaklarına kapandı. Pîr her ne kadar (buna bir çâre bulunmaz) didi ise de yine Vezîr ibrâm u ilhâhı elden bırakmayup Pîr'in dâmenine muhkem yapışdı. 'Âkıbet Pîr bakdı ki Vezîr'in elinden istihsâl-ı giribân eylemek mümkün değildir.(Dur bağalum belki Allâhu Teâlâ Hazretleri dergâh-ı 'inâyet ü ihsânın küşâde idüp Melik Semnân'ın kurtarılmasının bir çâresini gösterir.) diyerek hemân Vezîr'in elinden tutup mezkûr cebel-i 'azîme yine çıkmağa başladılar. Mezkûr büyük kayaya ve sollarında Pîr bir du'â okuyup nefh itdikde kapu şekline girdi. Ve bir taş ile vurup kapu açılınca içerü girdüler. Biraz bağçenin derûnunda ilerü gitdikde evvelki gibi Melik-i Hûbân

tâht üzerinde ve etrafında sandâlye nişîn olan hûri kızlar ile sohbet ü ülfet itmekde idi. Pîr ile Vezîr'i gördüklerinde hemân tâhtdan inüp ayak üstünde durarak ve önüne bakmağa başladı. Hemân Pîr yanına gidüp Melik-i Hûbân'ın saçlarından tutup ve (Ey mekkâre vü 'addâra bu senin benî âdem

hakkında eylediğın zulm ü ‘adâvetlerindir ve sen bunlardan ne
istersin.) diyerek dönmeğe başlayınca Melik-i Hûbân
feryâd u figân iderek (Aman efendim ben bir şenî‘
yapmadım.) didi. Pîr yine kelâma âgâz idüp
(Bu yanımdaki adamın refâkatında olan Melik Semnân’ı
neyledin ve nerelere ve ne cefâlara düşürdün. Tiz şimdi
getüreceksin yoksa vücûdun benim elimden
kurtulamayacaktır.) didi. Hemân Melik-i Hûbân ortadan
gâ‘ib olup Melik Semnân’ı getürmeye gitti. Vezîr ile Pîr
sandâlyede bir iki sâ‘at kadar oturdıktan sonra
Melik Semnân’ın elinden tutarak bağçenin sağ

55

tarafından gelmeğe başladı. Havuzun başına geldiklerinde
Melik Semnân hemân diz çöküp Pîr’in ayaklarını pûs
iderek Pîr Melik Semân’ın yüzine bakup ne baksun.
Hâlî perişân benzi sararmış vücûdunda bir deri
ve bir kemikten başka bir şey kalmadığını görüp (Büyüklerin
kelâmını dinlemeyenin hâlî böyle olur didi ve Vezîr
dahi Pîr’in bu kadar eylediği mu‘âvenetden ve Melik-i
Hûbân’ı te‘dîb ve bir daha benî âdeme bir ziyân eylememeğe
‘ahd ü yemin virdiğinden derecesiz memnûn ve şâdân
olarak Pîr’e du‘âlar eyledi. El-hâsıl Pîr tekrâr
söze başlayup (Haydi Melik Semnân’ı al da memleketinize
gidin bir daha büyüklerin tenbihâtını icrâda kusur
itmeyin.) didi. Hemân Vezîr ile Melik Semnân Pîr’in

dâmenini pûs iderek bağçe kapûsından dışaru
çıkup gitmeğe başladılar. Hâsılı dağın aşağısında
cârı olan nehrin kıyısına varup oturdılar
ve birbirlerine başlarına gelen macerâyı nakl ü hikâyeye

56

eylemeğe başladılar. Evvelâ Melik Semnân kelâma âgâz idüp
(vaktâki Melik-i Hûbân benim ayaklarıma düşüp
ve ben de aman efendim ben senin ayağının altını öpeyim
didik de kendümi bir karanlık mağarada buldum.
Etrafında kimse yok «Aman Yârab bu ne hâletdir
benim hâlîm nasıl olacak» diyerek feryâd idüp
ağlamağa başladığımda mağaranın kapûsundan içerüye
rûy-ı siyâh bir Arab girdi. Allâhım ağzına yüzine
bakanın dünyada işi rast gitmeyeceği mukarrer idi.
Ol lâ'în yanıma gelüp benim elimi ve ayaklarımı bağladı.
Ve « Eğer sesini duyar isem seni yok iderim.”
diyerek çıkup gitti. Ac ve susuz ve elim ve ayağım
bağlı ve ciğerim dağlı orada melül mâhzûn kaldım.
Nâ-gehân bakdım ki Melik-i Hûbân olan cellâd-ı
bî-dîn ‘akıllar yağma idici kâfir mağara kapûsundan
içerü girüp gazûbâne elim ve ayaklarımın bandlarını
çıkarup ve elimden tutup bağçeye Pîr’in yanına

57

getürdi.) didi. Vezîr dahi kelâma âgâz idüp
Melik Semnân’ın nâ-bedîd olduğundan sonra başına gelen

serâncâmı bir bir nakl eyledi ve biraz ta‘âm eyleyüp
istirâhat itmekle uykuya yatup birkaç sâ‘at
uyuduktan sonra uyandılar. Çekmeceyi Vezîr
koltuğuna alup nehri bir takrîb ile öte tarafa
geçdiler. O gün âhşama kadar gidüp mukaddemâ Pîr’e
tesâdüf eyledikleri cemenzâre vâsıl oldılar.

Melik Semnân Vezîr’ine (Lala burada bu âhşam
yatalım) didi. Vezîr de pekâla olur pâdişâhım)
diyerek çemenlerin aralarında kendülerini saklayup
hûba vardılar. Sabâh olup cihân-ı Melik Semnân
ile Vezîr’inin tâl’i gibi rûşen oldukda yola
revân oldılar. Mukaddemâ yollarının gâib idüp
meşeliğe uğradıklarında kendülerine bir atlının
gösterdiği karyeye geldiler. Orada da bir ahşâm
beytûtetle sabâh oldıkda yola revân olarak şehre

58

on bir sâ‘at uzakda bulunan karyeye vâsıl
oldılar ve mezkûr karyenin kâhyası olan (Bu ‘an)
nâm-ı şâhsın hânesinde misafir kaldılar. Âhşam
oldukda merkum bunlara yemek hazırlayup yemekler
yenüp el yıkandıktan sonra hâne sâhibini yanlarına
oturdup bir de Melik Semnân (Ey hâne sâhibi seni
yarın şehre göndereceğim. Al şu mektubumu doğru
Pâdişâh’ın sarâyına götürüp « müekkel » Vezîr’e
takdim idesin. Soran olursa Çin tarafından

ve Melik-i Çin'in elçisi olarak iki zât bizim köye geldi. Anlar gönderdi de ve sarâyın kapûsında bekle sana ne virürlerse al getir.) didi. Merkûm (baş üstüne) diyerek yanlarından dışaru çıkdı. Melik Semnân Vezîr'ine (Lala müekkel bir nâme yaz ve âhvâlîmizi tefhim eyle.)didi. Vezîr (Fermân efendimindir.) diyerek müekkel Vezîr'e bir nâme yazup sabâha hazırladı. Gelelim köy kâhyâsına bunların

59

yanından çıkup doğru kendülerine mâhsus olan müşâvere-i hâneye ya'ni köylülerin birikdikleri mâhale gidüp ilerü gelenlerine (Ey babalık bu âhşâm bizim eve iki misâfir geldi seni yarın şehre yollacağız didiler.) cümlesi birden (ne içün yollayacaklar) didiler. Bu an (Baş Vezîr müekkel nâme yazacaklar anı gönderecekler) didi. Köylüler (Adam sen de sâhîh mi söylüyorsun yoksa bizle eğleniyor musun) didiler bu an kâhya (Hâşâ niçün eğleneyim ve bizi soran olursa Çin mülkünden elçi gelmiş bizim hânede misafirdirler, de) didiler. Köylüler «sakın hâ gitme seninle eğlenmişler ve seni mehtaba almışlar. Elçi olsalar şehre niçün gitmiyorlar. Seni niye yolluyorlar. Elçi olan burada bir gice misâfir ve Melik'i ne emr itmiş ise kendi bin-nefs o emri yerine tebelliğ ider. Seni niçün yollasınlar ve hem de

müekkel gibi bir Vezîr'i siz nerede bulup nâmeyi

60

vireceksin, didiler bunun üzerine bu an
kâhyanın yüreğine havftârı olarak « Ey
babalıklar ve biraderler ben ne cevâb vireyim.» didi.
Köylüler «Ne cevâp vireceksin ben gidemem siz
gidiniz, gidip viriniz, dersin.» didiler. Merkûm
hânesine gelüp düşünerek hûb-ı râhat
gözine girmedi. Sabâh oldukda Vezîr bunu
çağurup «Haydi bakalım hazırlanup bu nâmeyi
götür.» diyince merkûm ben götüremem siz kendiniz
götürün, didi. Melik bunu köylüler korkutduğunu
fehm iderek korkma sana bir ziyân gelmez şöyle olur,
böyle olur diyerek nâmeyi götürmesine râzı
eylediler. El-hâsıl bu an kâhya nâmeyi alup yola
revân olarak âhşam sâ'at on birde şehre vasıl
oldı ve bir misâfirhânede o âhşam yatup sabâh
oldukda nâmeyi takdim için doğru sarâyın
kapûsına vardı ve içerü girmek diledi kapuda

61

bulunan asakir ü hâdem bunu takdim iderek
behey nâdân adam Padişâh''ın sarâyına belâ-ı
ruhsat nasıl girmeğe cesaret idiyorsun, başından havf
itmiyor musun, didiler. Merkûm, efendim ben felân köy
kâhyasıyım. Hâneme ileri gün mukaddim iki adam

gelüp misafir oldılar ve kendülerinin Çin elçisi olup
müekkel Vezîr'e takdim eyle diyerek beni şehre yolladılar,
didi. İçlerinden birisi şurada yolun üzerinde
dur bugün müekkel Vezîr dışarı çıkacaktır.
Ol vâkit kendüsine takdim idersiniz yoksa seni
sarâydan içerüye koymazlar, didi Bunun
üzerine bu an kâhya içerü girmeğe bir çâre
bulamadığından çâr-nâçâr müekkel Vezîr'in dışarı
çıkmasına muntazar oldu. Aradan bir iki sâ'at
murûrunda sarây kapuları küşâd olup müekkel
Vezîr esbsüvâr olarak ve etrafında üryân kılıç

62

ellerinde parıl parıl parlamakta asker kapılmak vesâir
vüzerâ vü vükelâ vü paşalar arkasında sarâydan çıkup
gittiğini görende hemân bu an kâhyâ yer öpüp
nâmeyi takdim eyledi. Maiyetinde bulunan yâverler nâmeyi
alup gittiler. Bu an kâhya sarâyın kapısı
önünde âhşama kadar bekleyüp uyku galebe iderek
bir tarafda hûba vardı. Gelelim müekkel Vezîr'e gittiği
mâhalde takdim olunan arz-ı hâlleri bir bir piş-i
nazardan geçürüp nihâyet mezkûr nâme eline geldi.
Bir de mührini giderüp okudu ne okusun.
« Ey benim Vezîr-i sâdıkım vay murâdım üzre cevelân
idin. Vekil-i fâikim geçenlerde bir evlâd için
bu kadar tedâvî idüp bir çâresini bulamayup 'âkibet-i

seferi ihtiyar ve sen muhib ü sâdık Vezîr'imi yerime
vekil bıraktım. Şimdi le hü'l-hamdü ve'l-minhü sağ u sâlim
Saksâha ile beraber falan köyde misafirim ve üzerimizde
elbise vesâir malzeme bulunmadığından iki aded at

63

ve elbise-yi resmiyye ve birkaç yâverler hafyâ nâme
gönderdiğim adamla tarafımıza gönderüp ve hiç kimseye
söylemeyerek emrime muntazar bulunasın.»
deyü yazılmış ve mektubun zirinde dahi imza
olarak Melik Semnân vaz' olunmuş. Müekkel
bu nâmeyi okudukda aklı başından gidüp
hemân yandaki yâvere sabâhleyin sarây kapûsı
önünde bana bir adam arz-ı hal takdim eyledi idi.
Mezkûr adamı çabuk bulup buraya getirün,
dimesi üzerine üç dane yâver koşup bu an
kâhyayı aradılar. 'Âkıbet uykudan uyadup hazur
müekkel Vezîr'e götürdiler. Bu an kâhya yeri bûs
eyleyüp durdı. Müekkel Vezîr kelâma âgâz idüp
bu nâmeyi takdim iden sen misin, didikde evet
bendenizim, didi. Sana kim viridi, didikde, efendim
Çin tarafından elçi gelüp bizde misâfir olarak
bu nâmeyi yazup size gönderdiler, didi. Vezîr

64

pekâlâ diyerek hazineye girüp birinci elbiselerden
alarak iki kat elbise ve şâha mâhsus tac

ve iki at donadarak ve birkaç yâver vesâir lâzım
olacak şeyleri tehîe idüp gice sâ'at altıdan
sonra bu an kâhya ile karyeye yolladı.
Bunlar sabâh oldıkda karyeye vâsıl olup
bu an kâhyanın hânesinin önüne indiler.
İçerü girüp hak-i pay Melik Semnân'a yüz sürerek
getürdikleri şeyleri arz eylediler. Ol vakit Melik Semnân
yâverlere emr idüp al şu fermânı doğru Vezîr'im
müekkele tebliğ eyle."diyerek 'âzm-i râh olduklarında
sâ'at onda şehirden içerü ve doğru sarâya
giderek müekkel Vezîr'e 'arz u takdim eylediğimde
mührini giderüp « Ey benim sadık Vezîr'im
ve ey vekile- yi câlîs esirim olan müekkel yarın
sâ'at beşde bir 'azîm-i âlây idüp elbise-yi resmîyelerini

65

cümlesi lâbis oldukları hâlde şehrin hâricinde
fâlan sâhrada yoluma muntazır ve emrimin kemâl derece
icrâsında bulunasın.» -Melik Semnân-
Okuyup mefhumu oldukda menâdiler çıkarup
şehir halkına nidâ itdirerek âhâlî vü vükelâyı Melik
Semnân'ın geldiğinden haberdar eyleyerek ikinci
gün sabâhleyin cümle Vezîr ü vükelâ vü âhâlî atlara
süvâr olarak elbise-yi resmîyelerini lâbis oldukları
hâlde dürlü âhengler ve şenlikler iderek şehirden
dışaru çıkup Melik Semnân ile Vezîr'i

Saksâhan'ın yolını beklemekte bulundular.
Yâverler tekrâr karyeye rücu' idüp Melik Semnân'ın
fermân buyurduğu gibi âhâlînin cümlesi şehrin
hâricinde kudûm-ı 'alîlerine muntazır olduklarını beyân
eylediler. Hemân Semnân ve Saksâha elbise-yi resmîyelerini
giyüp atlara süvâr olarak şehrin dışarısında

66

cem' oldukları sâhraya doğru revân oldular.
Mecmu' nâme hin-i vusûllerinde cümle vüzerâ vü vükelâ
rikâbına yüz sürerek ezhâr-ı şâdi vü ferâh eylediler.
Ve bir tarafda âhali du'âlar iderek cümlesi handân u
mesrûru'l -fevâid oldular. Sonra vüzerâ vü vükelâ
cümlesi Melik Semnân'ın önüne düşerek âhengler
ve nidâlarla şehirden içerü girerek sarây-ı 'alîlerine
duhûl u tâht -ı âlâlarına cülûs idüp be-tekrâr
vüzerâ kuranâları adâb-ı ta'zim sultânilerini yerine
getürerek sağ u salim geldiklerine karr-ı berrü'l-'ayn
oldular. Berü tarafda müşârün-ileyh şehre hîn-i
duhûllerinde kurbânlar kesilüp üç gün üç gice
dürlü dürlü şenlikler ve lu'biyât icrâ iderek bir 'azîm-i
şehr ayin eylediler.

(Nazm)

Bî-hamdullah geldi hakdan imdâd
Harâb olmuş gönüller oldu abâd

67

Olursa bir kavm ger hayra mâil
Hüdâ ihsân ider sultân-ı ‘âdil

Şirin halkı serapâ çekdi mâtem
Anı terk ideli sultân-ı hâtem

Olundı şehir içinde çok nidâlar
«Beşârat geldi Semnân cân fedâlar »

Dyunca pür fûrûh Pîr ü civânı
Döküldi harce-i takbîle anı

Kavsî gördi ol şâh-ı cihânı
Fedâ itmek dilerler cism-i cânı

Vezi’ân ve âhâlî şâd u handân
Şükr Mevlâ’ya bulduk derde dermân

Sipâh u şevket ü şân ü haşme
Oturdu tâhtına iz ü keremle

Şirin’den zâil oldu leyle-i gam
Meserret şemsi doğdı gitti mâtem

Hüdâ'nın lütfünü gör dide dide

Hasûd merd ola cismin dide dide

Melik Semnân Semerkant Padişâh''ı « Saral » nâm -1
 şâhın « Bedr-i cihân » isminde bir duhter şems-i
 âhterlerini zevce ittihâz eylemişler idi. Şöyle ki
 hüsn ü nezâketde emsâli ekâlîm. Seb'ada nâmu cûd
 ve âhlâk pesend dideleri âlemde mâhmûd bir afitâb-1
 alemtâb olup kaşları kemân lebleri mercân
 şirin-i zaman hokka-yı dehân âhu-yı devrân cânlara
 cânân güzellere sultân elinden el-aman diyerek
 cemâl bâkemâlini bir kere rivâyet ideni çâh-1
 zenehdânda Yusuf-1 âsâ bend-i zindân u zülûf
 şehmâr-1 perişânını gören dâm-1 câm-1 encâm-1
 esir ü sergerdân olacağı şüphesiz idi.

(Nazm) (.---/.---/---)

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/fe'ûlün

Gülistân-1 felekde bir gül-i ter

Henüz doğmuş cihâna şems ü âhter

Kemân ebruları câdu nigâhı

Bırakur Melik dilde âh u vâhı

Dizilmiş saf be-saf gerdâna hindu
Ne hindu lâle sünbül verd ü hoş bu

Esüp bâd-ı sabâ zülf ü perişân
İdince dil olur târâc u virân

Nezâket şive vü cilve edâlar
Yolunda cân virür cânı fedâlar

O şems uc ismet murg-ı cânı
Şikâr eyler nigâh-ı bî-âmânı

Dilâ nâmı anın « bedr-i cihân » dır
Velî bir fitne-i âhir zamândır

Semerkand şâhının yek duhteridir
Ne duhter-i server cins-i peridir

Didiler ol gelin gel sinesine
Açılmış sünbül ü gül sinesine

70

Velî böyle sedefden doğsa cevher
Ne gevherdir ne gevherdir o gevher

Hülâsa-ı kelâm bir şeb muavvedde ol nevcivân-ı
âfet cihâna takarrub iderek takdir-i Hüdâ inâyet-i
Mevlâ ile râhm müşârün-ileyh bir dürdane-i cevher
yek mû-yı dünyâ ve mâ-fihâ diğêr düşüp hâmile
oldılar.

Gelelim kıssamıza: Ertesi gün müşârün-ileyh Hitên'e
cülûs eyledikde cem' Vezîr'ân ü vükelâ tecemmu' iderek
âhâlîyi şehre ve hâricde bulunan teb'âsına ne yolda
mu'âmelede bulduklarını ve vekilâ bıraktığı Vezîr-i
müekkilenin 'adl u dâd üzere icrâ- yı âhkâm eylemekte
bulduğundan su'âl buyurdukda içlerinden birisi
kelâma âgâz iderek « Efendim cemi' teb'a-yı şâhaneleri
müekkel Vezîr'inizin tenfîz eylediği hükm
ü hükümetten memnûn u mesrûr idiler. Ancak siz
tûtîyâ-yı çeşmlerinden meb'ûd olduklarına mâhzun

71

ve dide-yi pürhûn olurlar idi. Hamd olsun
hallâk-ı cihân siz sermâye-yi emrlerini sağ u sâlîm
yine Şirin şehrine vasıl idüp ve üzerlerine
çeşm-i merhâmet ve himayetinizin naziresini salarak
cümlesi mesrûru'l-fuûd oldılar.» didi. Sâir
vüzera hay yek bin müekkel Vezîr'i medh ü
tavsif eylediler.

« ŞART-I EVVEL »

Mukaddimâ Başvezîr bir Saksâha'ya Melik-i Hûbân'ın

takdim eylediği çekmece müşârün- ileyh yanında tâht-ı
hıfz da bulunduğundan iki gün sonra mezkûr
çekmeceyi alarak hafiyen huzûr-ı Melik Semnân'a
götürüp kırk 'aded atlas-ı kemhâdan ma'mûl
boğçeler derûnına vaz' iderek ba'de-yi ûd
ağacından masnû' bir sandığın derûnına koyup
kendülerine mâhsûs bulunan hazinede hıfz
eylediler.

72

Aradan çend gün mürûrunda be-tekrâr Başvezîr huzûr-ı
müşârün-ileyh girerek adâb-ı tâzîme-yi Padişâh'ı-yı
ba'dü'l-edâ « Padişâh'ım Pîr'in bize icrâsında kusur
itmeyiniz deyü üç şürût akd eyledi. Şerâit-i
mezkûrenin bir sâ'at akdem icrâsına teşebbüs
idelüm yoksa murâdınız vechile matlûbınız meydân-ı
husûle gelmeyeceği ma'lûmdur."didi. Vezîr'in bu
kelâmı üzerine müşârün-ileyhin aklı başına gelerek
erkân-ı devletinin ikinci gün sabâhleyin sâ'at
üçde tecemmû' idüp lâzım gelen alât-ı hafriye
vesâireyi hazır eylemesini emr eyledi.
Bir vech-i meşrû' ikinci gün sabahleyin
vüzerâ vü kuranâ hazır olarak sarâyın pişgâhında
bulunan meydanda hurûc-ı müşârün-ileyh muntâzır bulındılar.
Müşârün- ileyh esbsüvâr olarak maiyette bulunan
yâverân ü hademiyle sarây kapûsundan çıkup

hâric-i şehride vâkıa kabristâna ‘âzm-i râh oldılar.

73

Hin vusûllerinde mezâristânın önünde ma‘iyetinde

bulunan asker saf-ı beste-i selâm olarak dururlar.

Vesâir vükelâ vü Başvezîr Saksâha Melik Semnân ile

beraber kabristâna bi‘d-duhul Pîr’in ta‘bir eylediği vechle

mezkûr harâb olmuş kabri aramağa başladılar.

Her ne kadar teharrî eyledilerse de bulamadılar. Bu vechle

üç sâ‘atden mütecâviz aradıktan sonra üzeri

örtülü taşlar ile mestûr olan bir kabri bulup

ve üzerinde bulunan taş u otları kaldırdıklarında

Pîr’in söylediği âlâmetleri müşâhede eylediler.

Derhâl Melik Semnân hafr olunmasına emr iderek

biraz toprakları kaldırdıklarında bir mermer taş

zuhûr idüp mezkûr taşı ref‘ eylediklerinde bir

yeşil sanduka zuhûr eyler. Hemân mezkûr sandukâyı

ulemâ vü fuzalâ tekrîm ü ta‘zîm ile omuzlarına

alarak alay-ı vâlâ ile Şirin şehrine getürdiler.

Ve şehrin en büyük câmi‘lerinden (Kasic) nam-ı câmi‘-yi

74

kebirin derûnuna vaz‘ eyleyüp i‘zâzen beklemek

üzere on nefer asker bıraktılar.

İkinci gün be-tekrâr Melik Semnân tâhta cülûs

idüp ve cümle Vezîr ü vükelâsı tecemmu‘ eylediklerinde

kelâma âgâz iderek « Ey benim Vezîr-i sâdıklarım benim

vefâtımdan sonra serîr-i saltanatıma cülûs idecek
bir evlâdım olmadığından bunun çâre-yi ‘acelesine
her ne kadar tedâbir ü mu‘âlece aradık ise de bir çâre
bulamayup ‘akibet seyâhat iderek terk-i diyâr
olduğum ma‘lûmunuzdur.

« Halbûki bu kadar devr ü baîd memleketleri ve deşt ve
beyâbân ve sâhrâ ve dağları dolaşarak nihâyet
inâyet -i Mevlâ ile murâdım hâsıl oldu.

« Lâkin bu murâdımın husûli dahi bazı şerâite
merbût bulunduğundan anların icrâsı ferâizden
ma’dûddur.

« Bu şerâitden birisi dün getürdüğümüz zât-ı

75

‘âlînin na‘şısı olup ve anın merkad u medfen olmak
üzere bâlâda mezkûr câmi‘-i şerîfin karşusunda
bulunan meydanda bir türbe-yi ‘âlî inşâ olunması ve bu
türbenin etrafını ihâta itmek üzere kırk oda
ve bir imâret inşâ olundıktan sonra mezkûr kırk
odada iskân idilmek üzere gelen seyyâhın
ve dervişânı it‘âm u iksa eylemesidir.

« Şimdi bir uca meşrûh mezkûr meydanda bu
türbenin inşâsı dilhâhım üzere icrâ olunmasını taleb
eylerim.» didikde cümlesi «N’ola Padişâh’’ım » diyerek
derhâl mi‘mâr başıyı celb iderek bir vech-i matlûb
inşâsına bed’ eylemesini emr ü irâde eylediler.

İkinci gün mi‘mâr başı lâzım gelen âhcâr vesâir
malzemenin tedârikâtını görerek iki binden mütecâviz
‘amele ile inşâya bed‘ eyledi.

El-hâsıl altı ayda irâde-yi Melik Semnân üzre inşâ
olındıktan sonra mi‘mârbaşı huzûr-u mülke

76

bi’d-duhûl lâzım gelen ihtirâmeni icrâ eyledikten
sonra binâ-yı mezkûrun hitâm-ı müjdesini virür.
Bunun üzerine ikinci gün alây u âlâ ile
müşârün-ileyh türbeye bi‘l-‘azîme seyr ü temâşâ eylediler.
Şöyle ki meydân-ı mezkûrun ortasında
mermer taşdan ma‘mûl münakkaş u müzehheb bir türbe-yi
‘âlî olup etrafında muhit olarak şekl-i murabba’da
kırk ‘aded oda inşâ ve cümlesinin mefrûşât u
malzemesi amâde-yi ihzâr olunmuş idi.

El-hâsıl dâha lâzım gelen besât-ı mefrûşât vesâir
nevâkısları dahi yedi güne kadar itmâm u ikmâl
eylemelerini emr ü tenbîhe buyurdıktan sonra sarây-ı
dilgüşâlarına avdet eylediler.

Ya emr-i Padişâh’ı dergâh-ı mezkûra her ne lüzûm
göründi ise meşârün-ileyhin dilhâhı üzre
huzzâr ve yerlü yerince vaz‘ eylediler.

Medet-i mev‘ûda hitâmında be-tekrâr mi‘mâr başı

77

sarâyâ ‘azîmet iderek huzûr-ı meşârün-

ileyhe duhûl varken ta‘zîmi bi’l-îfâ o emr
Padişâh’larını irâdeleri üzre icrâ eylediklerini
beyân eyledi.

Bunun üzerine meşârün-ileyh Başvezîr’ini celb
itdirerek ertesi gün ‘ulemâ ve meşâyih ü fuzâlâ-yı
millet ve evliya umur-ı devlet hâzır olarak sâ‘at
üç râddelerinde türbe-i mezkûra ‘azîmet ideceklerini
irâde buyurdılar. Derâkab Başvezîr ve vükelâ-yı
fehâm ulemâ-yı kirâm ve meşâyih-i zü’l-ihtirâma ayru
ayru nâmeler yazarak cümlesine irâde-yi Padişâh’iyi
tebliğ eyledi. Ertesi cum‘a günü dilhâh-ı
Pâdişâh’ı üzre cümlesi cem‘ olarak kudûm -i
şehriyâriye muntazar oldılar.

Sâ‘at üç râddelerinde meşârün-ileyhe ta‘zîmen esb-i
süvâr olmayarak mâşiyen sarây-ı ‘âlîlerinden çıkup
dergâh-ı mezkûra ‘azîmet iderek be-tekrâr çehâr

78

etrafı dikkatle münâzara eylediklerinde bir yerinde bir
kusur bulmayınca mesrûrû’l- fuûd olup mi‘mâr
başını celb ü hil‘at giydirerek ihyâ eyledikleri
mislü amelelerin cümlesini dahi ayru ayru gark-ı
lücce-yi atâ ve ihsân ile çerâğ buyurdılar.

Andan sonra (Kasıç) câm‘i -yi şerifine bi’l-‘azime
cum‘a namazını edâ buyurdularında bi’t-ta’zîm meşâyih-i
kirâmdan ilerü gelen zât na‘ş-ı şerif -i

mezkûrı ketflerine alup ve envâ‘-yı râiha-yı
tayyibe-yi şâmil buhurlar yakarak câm‘i-yi mezkûrdan
bi‘l-hurûc türbeye getürdiler ve evrâd-ı şerif
tilâvetile merkad-ı ‘âlîlerine vaz‘ eylediler.
Derhâl cümlesi dışaruya çıkup derûn-ı
türbede Melik meşârün-ileyh ve Başvezîr ve ‘ulemâdan
birü meşâyihden dahi bir hâsılı dört kimesneden
mâadâ kimse kalmadığında türbenin kapûsını kapayarak
Ve salavât-ı şerif okuyarak Melik meşârün-ileyh

79

kendü destile na‘ş -ı şerifin medfûn bulunduğı
sandûkanın kapağını feth eylediler.
Fi‘l-hâl o zât-ı mukaddesin nûr-ı ruhsârı şems-i
tâbân gibi derûn-ı türbeyi münevver iderek dîdârına
bakmağa dîdeler kamaşur idi ve uyku uyuyor
gibi hâletde bulunup ark-ı şehâdet cebinlerinden
dâne-i incü gibi katre katre zenehdânına ve zenehdânından
dahi sîne-i mecrûhlarına rîzân olurlar idi.
Ve güyâ o sâ‘atde şehîd ü zâhmdâr olmuş gibi
gerdân-ı ‘âlîlerinden al kân revân olur idi.
Üzerinde bulunan âlât-ı harbin cümlesi musîkâl
olarak üzerinde ne jeng ü pas ve ne de bir zerre
kadar leke yok idi. Sağ eli sol
memesinin üzerinde olup yedi yerinden zâhmdâr
oldıklarını keşf eylediler. Bu hâlî böyle

müşâhede eylediklerinde kudret-i hâlîk-i ekvân

80

Hayrân olarak « Sübhânallâhü'l-'azîm inneke alâ külli şey'in kadîr.»
didiler.

Melik-i müşârün ileyh bu zât-ı mukaddesi bu hâlde
gördüklerinde 'aklı başından giderek bayılma
derecelerine geldi. Her ne hâl ise 'aklını başına
toplayarak be-tekrâr 'atf-ı nazar eylediklerinde
o zât-ı 'âlînin sağ elini kalbinin üzerinden
ref' eylediklerinde mübârek elinin altında mâhfaza vü
mestûr olduğunu görüp hemân mâhfaza-ı mezkûreyi
alarak açdıklarında derûnundan çıkan derisi
üzerine yeşil yazılı bir varaka zuhûr eyler. Varaka-ı
mezkûreyi feth iderek kırâat eylemek üzre
yanlarında bulunan hocaya takdim ve kendüleri dahi
istimâ' üzre bulındılar.

Kırtâs-ı mezkûrede yazılı olan 'ibâre işte
budur. « Ey benim âhvâl-i perişânıma matla' olan
kimisne (Bak benim hâl-i ibret-i meâlîme ibret al.)

81

Bu cihân derd ü isyân içinde bende bir Pîr ü Pâdişâh
âlcâh u şehensâh dil-i âgâh itmeğe zirâ tâ'atımda
şâhân-ı cihân yer ile yeksân idiler. Leşker
hayl ü sipâhım nücûm-ı âsâ bîrûn olup
ve bir kâhramân âfet-i cihân itmeğe nice deyü

ve pelîdler zîr-i şemşîrimde fedâ-yı cân ider idiler.
‘Âkıbet bu cihân-ı fâni bana dahi kalmayup leşkerim
dağılarak ve dârât u devletim ve hayl ü haşmetüm keen
lem yekün hükmüne girerek nihâyet gazada küffâr elinden
yedi yerimden zâhmdâr olarak şehid oldum. Sakın
kuvvet ve saltanat ve dilberliğine mağrur olma bu dünya
bana kalmadığı gibi sana dahi kalmaz. »

El-hâsıl bu varakayı Melik Semnân ve hâzurda
bulunanlar pûs iderek meşârün- ileyh i‘âde idüp meşârün-
ileyh dahi alarak hıfz eylediler. Be-tekrâr sandukanın
kapağını kapayup ve üzerini envai‘ şallarla iksâ
vü setr eylediler.

82

Ve türbenin kapûsını küşâd idüp dışaru
çıkup kendülerine âmâde bulunan kürsüde
oturarak vüzerâ vü meşâyih ü ‘ulemâ vü âhalîye hitâben
« Ey benim Vezîr-i sadıklarım ve teb‘âlarım Mevlâ-yı müteâl
hazretlerine hamd-ı bî-hadd idelim ki bizi böyle bir
zât-ı mukaddesin kudûmuyla müşerref buyurdu. Bu
dergâh-ı âlîcâhâ dâimâ ve müstemirren riâyet ü ta‘zîmde
bulunmanızı ve iştibâk-ı şedîd üzre bu nutkumu
tutmanızı arzu iderim.”diyerek hatm-i kelâm eyledi.
Derhâl binden mütecâviz kurbânlar kesilüp fakrâ
ve mesâkînlere atiyye vü ihsânlar eylediler.
Türbe-yi mezkûra kırk dâne hademe ta‘yîn ve gelen

giden fakrâ vü mesâkini it'âm u iksâ için mikdâr-ı
kâfi vakıflar dahi bağlayarak sarây-ı şehriyârihine
ric'ât buyurdılar.

Aradan çend gün mürûrunda bir gün kendüsi

« 'acaba matlâbım üzre türbe-i mezkûra ihtirâm

83

u izzetde bulunuyorlar mı ? Yoksa bulunmuyorlar mı?»

diyerek hafiyen sarâydan çıkup bir derviş

kıyafetine girerek türbe-i âlî-i mezkûra gider ve içerüye

duhûl idüp o gün âhşama kadar orada

bulunur. Bakar ki binâ olunan odalara seyyâhen ve fukâralar

dolmuş kimisi orada okur kimisi du'â ider ve türbe-i

mezkûrun dahi derûnuna girmeğe ziyâret idenlerden

ara bulamayup yarım sâ'at kadar türbe kapûsında

durduktan sonra güç hâl ile içerüye gire

bilür ve kendüsini bildirmeyerek ziyâret ider.

Ve bakar ki ziyâret idenlerin cümlesi kemâl-i âdâb-ı

ta'zîm ile ziyâret idiyorlar.

El-hâsıl o akşam dahi orada kalarak gice

dahi kandiller yanarak cennet gibi rûşen olup

zikir idenler bir tarafda ziyâret idenler bir tarafda

ve bir tarafında gelen giden fukarâ ekl ü şürb iderek

« Mevlâ Padişâh'ımıza tûl-ı 'ömrler virsün.' » diyerek

du'â idiyorlar ve bir tarafda dahi gelen fukâra
vü mesâkin vü yetimler iksâ olunuyor idi.
Bunları meşârün-ileyh böyle görünce Cenâb-ı Kibriyâ'ya
fevkalâde hamd u sipâs iderek sarâyına avdet
ider ve ikinci gün be-tekrâr dergâh-ı mezkûrun
hademelerine atiyeye vü ihsânlar gönderir.

(Nazm) (.---/.---/---)

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/fe'ûlün

Dilerse hazret-i hallâk-ı ekvân
Çıkar meydâna cümle râz-ı cihân

Hafîken bir şehit kâhramanı
Haberdâr eyledi halk-ı cihânı

Bina oldu Şirin şehrinde merkâd
Ne merkâd gevher ü zerle mescid

Ziyâretgâh olup cümle enâme
Beşâratlar verildi hâs u 'âme

Kılup it'âm ü iksâ dervîşânı
Yayıldı şark u garba ad u şânı

Okunur zikr ü tevhîd ü du‘âlar
Çıkar « Allah » deyü ‘arşa nidâlar

Şirin sekkânına lütf-ı Hüdâ’dır
Nazargâh-ı şehid-i Kerbelâ’dır

Mukaddem o zât-ı mukaddesin kalblerinin üzerinden
aldığı nüshâyı mücevherli bir levha-ı derûnuna
vaz’ iderek ‘ibretü’l-‘âlemin olmak üzere türbenin
divârına ta‘lîk idüp ve ara sıra cum‘â
giceleri bînnefs-i muttasîf oldukları hasâil-i
hamideleri muktezâsınca mâşiyen giderek türbe-i
mezkûrun kandilini yakar ve âhval-ı fukarâ vü mesâ gibi
istifsâr iderler idi.

« Şart-ı Sâni »

Bir eyyâm-ı murûr eyledikten sonra bir cum‘â günü
vekil-i mutlak huzûr-ı Melik Semnân’a bi’d-duhûl-ı âdâb-ı
şâhâneyi icrâdan sonra kelâma âgâz iderek

86

« Pâdişâhım şerâ‘it-i selâsenin birini Hamdullah-ı Te‘âlâ
muktezâsı üzere yerine getirin kaldı iki
şartımız bununda icrâsına âmâde bulunmamız
lâzimedendir. » didi. Binâenaleyh meşârün-ileyh dahi Şik
Hâkimi « Yemeskab » Şâh’a bir nâme tastîr ü tesyir

olunmasını Vezîr'ine fermân iderek derhâl bir vech-i
matlûb bir nâme tahrîr ve bir elçi tâ'yîn iderek
irsâl ve Şik şehrine vusûlünde şehrin etraf
u eknâfını ve nasıl şehir olduğunu eyüce nazar-ı
tedkikden geçirmesini ekîden tenbîh eylediler.
Elçi yola düşerek yigirmi günde Şik şehri
kalesinin pişgâhına vâsıl olur ve kendü
kendüsine « Şu şehri bir eyüce pîş-i nazarımdan
geçirerek her tarafını bir iyi temâşâ ideyüm ve ne
tarafından hücum olunduğı vakit kolayca zabt
olunacağını ve ne kadar ceş ü hazineye mâlik
olduklarını hafiyen su'âl idüp fevka'l-matlûb

87

ahz-ı ma'lûmat iderek 'avdetimizde pâdişâhımızı
haberdâr eylediğimde belki nâil-i atiyeye vü ihsân
olurum."hülyasıyla önüne bakarak yavaş yavaş
kale kapusına doğru gider bir de başını kaldırır
bakar ki kale kapusu mesdûd olup kapunun
sağ ve sol tarafında birbirine mukâbil ve kale
divârına muttasıl iki kışla mevcûd olup
doğru mezkûr kışlaların önüne vardıkda sağ
tarafında bulunan kışladan üç nefer-i zâbit
çıkarak ve bunun elçi olduğunu derk eylediklerinden
bittazîm yukarıya alarak izzet ü ikrâmdan
sonra kim olduğunu su'âl iderler. Mûmâ-ileyh dahi

elçi olup Melik Semnân tarafından geldiğini ityân
ve Yemeskab Melik'e nâme takdim ideceğini beyân eyledi.
Zâbitân merkumunun sergerdeleri bulunan zât
kelâma âgâz iderek bu iki kışlânın her yerinde
beşyüz nefer 'asâkir mevcûd olup kâffesi

88

dışarudan gelen elçi vesâirenin işlerini
tesviye eylemek üzere şehre götürüp götürmek
ve kal'e kapusına kimse tasallut itmemesi için
beklemekte bulunurlar. Hâlbuki buraya gelen elçilerin
Melik'i görmeklik kâidesi olmayup ancak bu
kışlada misâfir oturur ve her ne maksûd üzere
geldiyse içerüye haber verilerek derhâl
Vezîr'ân'dan birini irsâl ve ana 'arz-ı maksûd
ider."didi. Bunun üzerine derûn-ı şehre
haber getürmek üzere bir tatar-ı mahsus gönderdiler.
Aradan birkaç gün mürûrunda gönderdikleri
tatar gelüp Vezîr'in yolda olup bir sâ'ate kadar
geleceğini haber virdi. Fi'l-hâl kösler döğilüp
derûn-ı kışlâlarda bulunan 'asâkir dışaru çıkarak
kal'e kapusının önüne iki geçeli dizildi.
Aradan yarım sâ'at mürûrunda kal'e kapısı açılarak
bir Vezîr ma'iyetinde iki yüz nefer 'asâkir ile kal'e

89

kapusından çıkup elçinin bulunduğu kışlânın

önüne gelerek nüzûl eylediler. Vezîr ile görüşükden sonra nâme-yi Melik Semnân'ı takdîm eyledi. Vezîr bu nâmenin meâli nihâyetü'l-emrde harb-i müntic olacağını derk eylemeyince bunu herhâlde Melike mufassalân elçinin kendüsi 'arz eylemesi icâp ve elçinin içerye idhâli lâzım geldiğinden derhâl Vezîr tevâbine' emr ve « Elçilere mahsûsdur. » diyerek bir mutalsam külâh getürderek elçinin başına giydirdi. Elçi giydiği anda 'aklı başından gidüp meyyit şekline girerek kendüsinden bî-haber oldu ba'dehu mûmâ- ileyh alup derûn-ı kaleye idhâl ve huzûr-ı Yemeskab Şâh'a çıkarup külâhı başından çıkardılar der-'akab elçinin 'aklı başına gelerek hâlet-i mevti kesb itmiş vücuduna hâyat geldi ve kendüsini huzûr-ı Melik'de gördüğinden hemân âdâb-ı ta'zîmi getürerek doğru

90

elçi-yi istikbâle giden Vezîr aldığı nâmeyi Melik'e takdîm edüp erkân-ı devlet hazır oldukları hâlde nâme-i Melik Semnân'ı bi'l-feth kıraat eylediler. Şu vechle tahrîr olunmuş idi. « Ey hükümdâr Melik Şâh'ın Yemeskab Şah'a nâmemin hîn-i vüsûlünde sanemperestliği terk din-i İslâmiyeye rahat idesin. Muhalifinde bulunur isen benim dârât u devletim ve kudret

u şevketim efzûn u leşkerim hadden bîrûndâr gelür.

Mülküni virân u talân ve seni sergerdân u perişân

iderim. Sonra peşimân olmaklığın zerre kadar

fâide bahş olamaz. » -Melik Semnân-

Nâme kıraatının hîn-i hitâmında Melik Yemeskab gazab-ı

alûde olup nâme-i Melik Semnân'ı rize rize iderek

elçinin üzerine atar ve bülend-i âvâz ile vükelâ-yı

hâzırasına hitâben « Benim darat u devletim ve izz

91

ü şevketim heft kişverde ma'lûm âşıkâr ve benden

mâ'adâ bir pâdişâh-ı kavû'l- şevke olmadığı zannımda

iken Şirin şehrinin Hâkimi Semnân isminde

bulunan bir kimisine belâ-yı havf ve ihtirâz böyle mütecâvizâne

tekâlîfe cesâret eylemesi şâyân-ı taaccüpdür. Şimdi

haddini bilmeyenin haddini bildirmek feraizden

olduğu vechle serîân ilân-ı harb eylerim.

Ve böylece tastîr-i hâmeye teşebbüs eylemenizi taleb

iderim. » didi. Vekil-i mutlakı bulunan « Tarim »

nâm -Vezîr kelâma âgâz iderek « Ey pâdişâh-ı âlîcahım

ve şehriyâr-ı 'adâlet-i iktinâhım vücûd-ı pürcûd-ı

sultânilerini"Burat" (*) kederlerden masun

buyursun zât-ı tâcdârileri böyle bir bende-i bendeniz

.....

(*)Şik ahâlisinin tapdıkları âmlerin en

büyüğünün ismidir ki ana sığınur ve hîn-i iktizâda

anınla kasem ü yemin iderler idi.

92

mesâbesinde bulunan Semnân'ın hak-ı şâhanelerinde böyle
bir şedîdü'l- mâl nâmenin tahririne mütecâsir olduğundan
haddini bildirmek lâzım olup emr ü irâde-i
sultânileri ile ilân-ı harbe mübâşeret iderüm.»

Vesâir vükelâ dahi asla tekellüm idemeyüp cümlesi
hâl-i sükût üzre bulunurlar.

El-hâsıl Melik Yemeskab şiddet-i gazabından daha ne kadar
hiddet-i âmiz kelâmlar irâd iderek ilân-ı harbe karar virürler.

Bunun üzerine nâmenin tahrîrine kadar elçiyi bir
ötede mahbûsâ-yı iskân ettirüp saraydan
dışarı çıkarmadılar. Nâmenin hıtâm-ı tahrîrinde
be-tekrâr elçiyi mahbus bulunduğu öteden divân-ı
melike getürdiler.

Divân-hâne-yi şâha bi'd-duhûl âdâb şâhı-yı yerine
getürerek ayak üzre durduğunda derhâl ta'zîm
eyledükleri nâmeyi Başvezîr pûs iderek elçinin
eline teslim eyledi.

93

Elçiye nâmeyi teslim eylediklerini müte'âkib külâhın
gelmesini emr eylediler. Elçi her ne kadar giymemek
ricâsında bulduysa da şerâit mün'akid olup
evvelden berü cârı olduğundan makbûl ricâ
olup hâh nâ-hâh başına getirdiler ve evvelki gibi

kendüsinden geçerek maiyet-i heyetine girdi. Derhâl sarây hademelerinden birkaç nazır kimseneye teslim iderek şehrin kal‘esinden dışaru mukaddemâ misafire ikâmet eylediği kışlâya getürerek külâhı başından çıkardılar. Bî-çâre elçi bulunduğu hâl-i bî-hûşiden eyilüp kendüsini orada bulunduğına şükr iderek hemân nâme-yi alup ertesi gün yola revân olarak yine yigirmi günde Şirin şehrine bâvusûl doğru sarây-ı Melik Semnân’a duhûl ve âdâb-ı hükümdârîyi îfâ iderek vükelâ-yı meclis hazır oldukları hâlde nâme-yi takdim eyledi.

Derhâl Melik Semnân kelâma âgâz iderek elçinin ne

94

gördüğünü ve nasıl şehri olduğunu su‘âl eylediğinde elçi külâh giyüp külâh çıkardığından başka bir şey müşâhede idemediğini beyân eyledi. Melik Semnân ve vükelâsı elçinin bu kelâmını işittiklerinde hayrân ü teaccüb-hân oldılar. Andan sonra bâ-emr Padişâh’ı vekil-i mutlak Saksahâ ayaküzeri kalkup nâme-yi açarak okumağa başlar ve şöyle tahrîr olunmuşdı.

Ey divân-ı ‘âlim-i Semnân güyâ hükümdar-ı şehri-i Şirin imişsin. Kendü ki bir pâdişâh-ı ‘âlem zann idüp bir takım kelimât nâbecâ vü ihtârât nârevâ ityânına cesâret iderek tahrîr nâme eylemişsin. Senin dünyâ

kadar dârât u devletin ve sipâh u şevketin olsa benim
dârât u devletime nisbet-i zerre olmadığı ma'lûmun
olsun. Nâmemin hîn-i vusûlünde ilân-ı harb
eylerim. Kuvvet ü kudretin var ise gel. Yohsa
yakın vakitte gelüp mülkünü harâb u virân ve nâm u

95

nişânın rûy-ı zeminden ref'le haddini bildirür ve dünyâyı
başına zindân iderüm.” -Melik Yemaskab-
Nâmenin kırâatından hîn-i hitâmında Melik Semnân diz
üstüne oturup ve tebessüm iderek şöylece kelâma
âgâz ider. « Ey Vezîr'ân- ı sâdık destânım böyle bir
putperesti din-i mübîn-i İslâmiye'ye da'vet eyledik.
Da'vetimize icâbet eylemediği cihetle ve bizimle i'lân-ı
harbe kadar çıkıştığından sipâh bî-hâd ü şumar
ihzâr iderek önümüzdeki cum'a günü cum'a
namazını edadan sonra 'azm-râh ve böyle bir
sanemhanı ya İslâm yahut i'dâm eylemek lâzımdır.»
diyerek ve daha lâzım gelen makâlâtı irâd eyledikten
sonra vükelâ-yı hazırânın ne tedbir kullanacaklarını
su'âl eyledi.

Derhâl vekil-i matlûk kelâma başlayarak « Ey
şehriyâr-ı Melik-i 'âlem ü tacdâr-ı nev'-i benî Âdem
cünûd-ı zafer-nemûd -ı şâhâneniz hazır âmâde ve râh

96

şehinşâhlarına serdâde olduklarından irâde-i

mehâsin ‘âde-i Padişâh’larına minnettarız efendim.» diyerek
hatm-i makâl eyledi.

Hâsıl-ı kelâm daha bir takım harbe dair kelâmlar
irâdından sonra erkân-ı meclisin gelen pencşenbe
güni hazır olmalarını meşârün-ileyh talep iderek
meclis dağıldı.

Gelelim Melik Semnân’ın zevcesi Bedr-i Cihân sultâna
meşârün-ileyhânın Melik Semnân’dan hamile kaldığı
makdumâ beyân olunmuş idi. Meşârün-ileyhânın dahi
hamilinin müddeti sekiz aya reside olup vaz-ı
hamile kırk gün kaldığından bu muhârebe şehzâdenin
dünyaya geleceğinde Melik Semnân’ın bulunamayacağını
bâdî olduğu cihetle meşârün-ileyh gâyet meksûrî’l-
kalb mahzun u fû’ât idi. Ve bir taraftan dahi
böyle bir sefer müvecceb farz ve zafere gitmesi kalbini
mesrûr eyler idi.

SONUÇ

“ Melik Semnân Hikâyesi İnceleme – Metin ”adlı çalışmamıza kaynaklık eden metin, pek çok konuda okuyucusunu etkilemeye çalışan didaktik bir hikâyedir.

Çalışmamıza konu olan hikâye Türk dünyasında var olan ve halk edebiyatı içerisinde önemli bir yer edinmiş, geçmişten günümüze sevilerek dinlenmiş halk hikâyelerinden birisidir.

Taksim Atatürk Kütüphanesinden edindiğimiz metnin çevirisini yaptıktan sonra şekil, dil, anlatım ve üslup özellikleri, kişi, zaman, mekân ve motif yapısının incelenmesi yapılmıştır. Yapılan bu inceleme sonucunda Melik Semnân hikâyesi ile ilgili tespitlerimiz şunlardır:

Eserin yazım tarihi ve yazarı belli değildir yalnızca eser üzerinde eserin basım tarihi (1289) ve basım yeri (Camlı Han /İstanbul) yazmaktadır. Eser taş baskı olup eserde okumamızı engelleyen silinti ve kalıntı bulunmamaktadır.

Hikâye 96 sayfalık manzum-mensur karışık bir eserdir. Manzum kısımlar; eserin dörtte birini oluşturan, beyit sayıları 7 ilâ 10 arasında değişen 13 şiirden ibarettir. Manzum kısımlar şiirden hemen önce yer alan mensur kısmın tekrarıdır, farklı bir şeyler anlatılmamıştır. Yalnız, manzum kısımların duygu katılarak tekrar edilmesi metni kuruluktan kurtarmıştır. Manzum kısımların tamamı mesnevi tarzındadır ve ölçüleri (mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün) kalıbıyla yapılmıştır.

İnceleme esnasında edindiğimiz birtakım bulgular, bizi hikâyenin nâ-tamam bir hikâye olduğu kanaatine götürmektedir. Bu bulgulardan ilki, hikâyenin ilk sayfasında hikâyeyi tanıtıcı bilgiler arasında “ Birinci Kıt'a yazmasıdır. Burada “ Kıt'a ” “ Bölüm ” anlamında kullanılmıştır. İkincisi ise hikâyenin asıl konusunun sonuçlanmamasıdır. Hikâye kahramanı Melik Semnân'ın yerine geçecek bir evladı bulunmamaktadır. Bu duruma çare bulmak için Melik yollara düşer ve yolda bir Pir'e rastlar. Pîr'in aracılığıyla ve dualarıyla hanımı hamile kalır. Bu arada komşu ülkenin Hâkimi Yemeskab'ı İslâmiyet'e davet eder. Bu daveti kabul etmeyen Yemeskab'a

savaş ilan eder. Savaş hazırlıkları yapılırken ve Melik Semnân'ın karısının hamileliğinin son ayları diye belirtildikten sonra hikâyeye sona erer. İşte savaşın olup olmaması, savaş yapılmış ise nasıl sonuçlandığı; çocuğun doğması ile ilgili bilginin olmamasıdır. Üçüncü bulgu ise çıplak bitiş, devam eden bitiş, özetleyen bitiş, ani bitiş, şahsi bitiriş formelleri gibi bitiş formellerinden hiç birinin bulunmamasıdır.

Hikâyede kullanılan dil, anlatım ve bazı coğrafi yer adlarından yola çıkarak, İran veya oralara yakın bölgelerde teşekkül etmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Hikâyenin başında geçen Belh şehri daha sonra İsfahan, Semerkant gibi yer adlarının kullanılması, Arap ve Fars edebiyatına has süslü ve sanatlı anlatım ve bu dillere ait pek çok dilsel unsurların görülmesi bizi bu sonuca götürmüştür.

Metin içerisinde geçen kişi adları ve bazı yer adları (Rumtive, Şu‘leştive, Kastitive gibi...) muhayyeldir.

Hikâyede mekân tasvirleri oldukça detaylıdır. Hikâyenin dekoru olarak adlandırılan iç ve dış mekânlar tamamen gerçeklikten uzak hayal ürünüdür. Okuyucuyu hayale sevk etmek isteyen müellif ayrıntılara fazlaca yer vererek, farklı kişilerin yaşadıkları yerleri benzer hatta aynı cümlelerle tasvir ederek okuyucuyu sıkabileceğini düşünmemiştir. Yani yazar, şairane söyleyişlerle şiirsel bir etki yaratarak kendi sanatsal gücünü göstermek istemiştir.

Hikâyede yer alan önemli detaylardan biri, metinde mukaddes şahıs olarak geçen kişinin mezarının üzerine çizilmiş üç ok ve bir yay resmidir. Ok ve yay, Türkler için bir savunma veya saldırı aracı olmasının yanında kültürel bakımdan da büyük öneme sahiptir. Eski Türklerde genel olarak güç, kuvvet ve kudreti temsil eden ok ve yayın, devlet ve hâkimiyet anlayışı içerisinde özel bir yeri olup, yay metbuluk, ok ise tâbilik alameti olarak kabul edilmiştir. Bazı Türk devletlerinde ise devlet sembolü olarak ok ve yayın kullanıldığı görülmektedir. Okun ve yayın resmedildiği mezarın içerisinde bulunan zatın göğsünde çıkan mektupta bir zamanlar emrinde yüzlerce askerin olduğu ve yedi düvele hükmettiği ancak savaşta kâfir

elinden öldüğü yazmaktadır. Mukaddes şahsın savaşı, kahraman bir hükümdar olması ile ilişkilendirilerek mezarına ok ye yay resminin çizilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Mezara resim çizme, yazı yazma az da olsa hikâyede Eski Türk geleneklerinin etkisinin olduğunu göstermektedir.

Hikâye kişiler, olaylar, konular itibariyle gerçekçilik kaygısını taşımamaktadır. Hikâyedeki olağanüstülükler ve masalımsı unsurların fazlaca yer alması hikâyeyi reel olmaktan uzaklaştırmıştır.

Pîr'in ağıza dua okuyup üflemesi, kahramanın sırtını sığaması Şamanın bazı ritüellerde yaptığı davranışlarla benzerlik göstermektedir. Ayrıca kutsal değerlerin yerlerinin yüksekler olması ve başın üzerinde taşınması, kurbanlar kesilmesi, hediyeler sunulması, mezara resim çizip yazılar yazılması, büyüklere ve Tanrı/ Allah inanca ait kutsal kişilere saygı duyulması, etek öpüp yüz sürmesi, büyük sözü dinlenmesi eserde tespit edebildiğimiz eski Türk kültürüne ait unsurlardır.

Hikâyenin hem manzum hem de mensur kısımlarında süslü ve sanatlı bir dilin kullanılması, söz sanatlarından faydalanılması, terkiplerin fazla olması yazarın Arap- Fars kültürünün etkisiyle oluşmuş ve "Sanat için sanat" düşüncesi etrafında gelişmiş olan Klasik Türk Edebiyatından etkisiyle eserini oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Çalışmamızın "Melik Semnân Hikâyesinde Geçen Belli Başlı Motifler" adlı bölümünde, eserde var olan pek çok motifin, dünya anlatmalarında da yer aldığı tespit edilmiştir. Bu tespitimizde, Stith Thompson'ın Motif Index of Folk-Literature adlı eserinde, dünya masallarına uyguladığı metot kullanılmıştır. Ancak burada İslâmî-dinî motiflerin, Motif Index of Folk-Literature'da yer almadığı görülmüştür. Bunu, Türk halk destanlarının kendine has millî motifleri olarak değerlendirebiliriz. Tespit ettiğimiz bu motiflerin; daha çok olağanüstülükler, din, inanış ve gelenekler üzerinde olması, kültür farklılıklarını (derviş, Kur'ân-ı Kerîm okuma, abdest alma, namaz kılma, kader inancı, fethe çıkma) açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bu bilgilerden yola çıkarak inceleme yapılan hikâye ile ilgili tespitimiz şöyledir:

Orta Asya'dan Anadolu'ya hala canlılığını korumakta olan Türk halk kültürünün pek çok unsurunu bünyesinde taşıyan ve bu unsurların nesilden nesle geçmesini sağlayan halk hikâyelerinin içinde yer alan Melik Semnân hikâyesi”Kahramanları muhayyel olan ve muhayyel mekânlarda geçen birtakım olağanüstülüklerle kurgulanmış; insanlara mücadele azmi aşıl原因ayan, sabırlı ve saygılı olmayı, büyük sözü dinlemeyi telkin eden; İslâmiyet'i yaymayı amaçlayan dini- didaktik bir halk hikâyesidir .”

Tahkiyeli bir anlatıma ve zaman zaman masalımsı bir özelliğe sahip olan bu eserin işlevsel özellikleri incelenerek; sosyal bilimlerin diğer kollarında da halk biliminin zengin kaynaklarından yararlanılmasını sağlamaktır.

Eserin dil, anlam-anlatım, şekil ve üslûp özellikleri ile kahramanları ve motif düzeni bakımından hikâye anlatılarının içerisinde yer alan ve Türk toplum hayatından örneklemeler diye adlandırabileceğimiz folklorik unsurlar tespit edilerek çalışma bu alan içerisinde aynı veya benzer konuda araştırma yapacak kişilere kaynak niteliği taşıyan bir başvuru çalışması olacaktır.

Tüm bunlardan yola çıkarak Türk kültür tarihi açısından önemli bir birikim olan halk hikâyeleri, Türk milletine kültürel değerleri tanıtarak ve aktararak milli birliği ve beraberliği sağlaması açısından oldukça dikkat çekicidir. Günümüzde toplum olarak bazı hassasiyetleri yaşayıp yeni nesillere aktarma konusunda bu anlatılardan geçmişte olduğu gibi bugün de yararlanılmalıdır. Öz değerlere sahip çıkan, bilinçli ve huzurlu bir toplum olma yolunda değerlendirilmesi bakımından, bu hikâyeler eşsiz bir hazine hükmündedir.

14 13 12 11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 0 CM

توضیح استخراج اهل عرفان

حکایت ملک سمنان *

— ۴۴ —

مستطاب (برنجی قطعه)

(جزو نایبی دخی در دست طبعدر)

جایی خاندان باسادی

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ
ATATÜRK KİTAPLIĞI

سنة
۱۲۸۹
BELEDİYE
KÜTÜPHANESİ

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

(۴)

و بر گوشه سستیده قعود شاهه مخصوص او بود
و بافتن مین و در صورت بر تخت عال فوریش
دفع نم و کدر ایگ ایچون اون کو شکه مالک جین
حاجتیه کیدوب من اقلر بنی دفع وز اول ایدر دی

(انعم)

شیرند ر پای تخت شاه سمنان
اکا شهردر یک اول زدی افران
چهار اطراف باغ و لاله سنبل
اجلیش خنجره او نموده بلبل
اهالیسته حق حسن جلال
صیانت پاش خورشید مثال
صونار سه عاشقه بر جام ساق
اولور تا حشره دنگ سر مست و باقی

ایدر ار عاشقانه اعتباری
سر با نور جوان و اختیار
دو سر سه عاشق شور یدنه شیدا
اوش-هره همیشه اولانده رسوا

حکایت ملک سمنان

زمان او زماند، باغ شهری قرینده (شرن) نامنده
بر شهر عظیم اولوب اطراف باغ و بیسه زار
و در و تنده بجهرد و کلماتلر و کستانلرک در و تنده
ایرماقلر جاری و انجار کونا کون ابله مزین
و ازهار رنگارنگ قوقورلی درون بجهده به
کبرلری مست و بی هویش ایتمکده و شاخ کلمه
عند ا. بان او تمکده اولوب باغ جنتدن بر نظیره
دیگر که شایانندی شهر مند کورک اوزته سینه
می صبح می می دن مهمول اوزتند، انواع رسملر
حک اولنیش بر سر ای حال بنا اولنیش و پیشکاهنده
دخی بر قصه دلارا وارایتمکده جوت باغدن شاهه
اعل چو اهر ابلر مستح و مستح صند ایدر

(۹۶)

شهنشاهیلر بیله سر داده اولدوقلرین اراده
حاجه معارفة یادشاهیلر بیله منتظرز اقدیم «دیه ریک

ختم مقال ایلمدی

حاصل کلام دهها بر طاق حر به دائر کلام
ایرادندن صکره ارکان مجلسک کلان پنجه
کونی حضر اوللرینی مشار الیه طلب ایدرک

مجلس طاغدی

کالم مارک سمنایک زوجسی بدر جهان سلطانه

مشار البهائیک ماک سمنایک حمله فانه بغی

مقدمایان اولنیش ایلمدی مشار الیه ایلمدی

حانایک مدنی سکر آیه رسیده اولوب و وضع

حمله فرق کوز فانه یغندنی بو محاربه شهزادایک

دنبا به کله چکنده ملک اسمایک بونکده جغرفی

بادی اولدینی جهته مشار الیه غایت مکسوز

انقلب و محزون انوار ایلمدی و بر طاقده ایلمدی

بو بله بر سفر جو چینی فرزند و افق کتبی قلمی

و سرور ایلمدی

BELEDIYE
KODUHANESI
No.

İçişleri Bakanlığı
İnkıla
Ma

2. d. (No. 96) (M. 96) (M. 96) (M. 96)

BÜYÜK BELEDİYE

KAYNAKÇA

- Aktaş, Şerif. (2005). Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yay., Ankara.
- Aktaş, Şerif. (2015). Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili Teori ve Uygulama, Kurgan Edebiyat, Ankara.
- Alptekin, Ali Berat. (2002). Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yay. Ankara.
- Batur, Suat.(1998). Açıklamalı Örnekli Türk Halk Edebiyatı, Akdeniz Yay., 1. Basım, İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili. (2002). Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Tarih Vakfı, İstanbul.
- Bozdoğan, Merve. (2013). Türk Halk Hikâyelerinde İmtihan Motifi Üzerine Bir İnceleme, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü_Yüksek Lisans Tezi, s.41. Niğde
- Bülbül, Eda.(2008). Hazret-i Ali Cenkleri Üzerine Bir Tetkik (İnceleme-Metin) Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Çağın, Sabahattin. (2002). Hikâye ve Tahkiyeli Eserleri Oluşturan Unsurlar, Göksu Kitabevi, İzmir.
- Çetin, İsmet.(1997). Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenkenameleri, KB Yay. Ankara.
- Çetin, Nurullah. (2007). Roman Çözümleme Yöntemi, Öncü Kitap, Ankara.
- Çobanoğlu, Özkul. (2003). Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları, Akçağ Yayınları, Ankara
- Dilçin, Cem. (1997). Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK Yay. Ankara.
- Duymaz, Ali. (1996). Nevruz Bey Hikâyesi, (İnceleme-Metinler) Milli Folklor Yay. Aydın.

- Elçin, Şükrü. (1986). Halk Edebiyatına Giriş, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara. s. 444.
- Ergin, Muharrem. (2004). Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul.
- Kaplan, Mehmet. (2014). Tip Tahlilleri;"Türk Edebiyatında Tipler"; Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar III. Dergâh Yay. İstanbul
- Kartal, Doç. Dr. Ahmet, (2007). Türk Edebiyatında Belâgat Çalışmaları ve " Tezâd "ve " Telmîh " Sanatlarına Eleştirel Bir Bakış, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16, Sayı 1, s.413-428.
- Kaya, Doğan. (2014). Türk Halk Edebiyatı Kavramları Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yay. 3. Basım, Ankara.
- Oğuz, Öcal. (2008). Halk Hikâyeleri, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Onay, Ahmet Talat. (1996). Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, MEB Yay. İstanbul.
- Pala, İskender. (1999). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ötüken Yay. İstanbul.
- Yücedoğru, Doç. Dr. Tefvik. (2012) Din, İmân ve İslâm'a Dair, Emin Yayınları. Bursa.

İnternet Adresleri

- Alkaya, Yrd. Doç. Dr. Ercan Türklerde Ad verme Geleneği ve Kişi Adları, Yeniden Ergenekon, 2015. (<http://www.yenidenergenekon.com/294-turklerde-ad-verme-gelenegi-ve-kisi-adlari/>) (ET.20.03.2013)
- Bars, Mehmet Emin, Formeller ve Kerem ile Aslı Hikâyesi'nde Bazı Kullanımları The Journal of Academic Social Science Studies 4/2, 2011.(s.7.14) (http://www.jasstudies.com/Makaleler/93130045_Mehmet%20Emin%20Bars_7-14.pdf) (ET: 17.12.2018)

- Çetişli, İsmail, (<http://www.jasstudies.com/Makaleler/>) (2004: 78)
(ET: 31. 01. 2018)
- Kaya, Bayram Ali, Atasözleri ve Deyimlerin Dîvân Şiirinde Kullanımı ile Dîvânların Bu Söz Varlıklarımız Bakımından Önemi, (http://devdergisi.com/Makaleler/575519687_2.pdf) (ET: 19.02.2018
- Kuzucular, Şahamettin, Huri, Gilman ve Vildan, Edebi Yâd ve Sanat Akademisi,2017
(<http://www.edebiyatvesanatakademisi.com/edebiyat-.terimleri-mazmunlar/huri-gilman-ve-vildan-40203.aspx>) (ET: 19.02.2018)
- Külebi, Dr. Oya, Türkçe Ünlemlerin Kullanımı, İlim (Pragmatics) Yönünden İncelenmesi, Dilbilim Araştırmaları, 1990. (s. 23)
(<http://dad.boun.edu.tr/download/article-file/302983>) (ET:08.12.2017
- Mengi, Prof. Dr. Mine, Mazmun Üzerine Düşünceler, Dergah, Aralık, 2002
(<http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/4.php>
(ET.03.10.2017)
- Narlı, Yard. Doç. Dr.Mehmet, Romanda Zaman ve Mekân Kavramları Sosyal Bilimler Dergisi, (s. 96-102)
(<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c5s7/makale/c5s7m6.pdf>)
(ET. 19.01.2018)
- Türk Dili ve Edebiyatı Dersleri Kaynak Sitesi, Eski Anadolu Türkçesi ve Özellikleri, (<https://www.turkedebiyati.org/eski-anadolu-turkcesi.html>)
(ET. 21.04.2018)
- Uçar, Meltem Erdem, Gedâyî Dîvânı'nda Şahsiyetler, Gazi Türkiyat, Güz 2016/2019. (s.123-157)
([file:///C:/Users/m%C3%BCmtaz%C3%B6z/Downloads/12-gt-19-mak-8-filiz-meltem-erdem-ugar-okundu-hbe%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/m%C3%BCmtaz%C3%B6z/Downloads/12-gt-19-mak-8-filiz-meltem-erdem-ugar-okundu-hbe%20(1).pdf))(ET: 28. 01. 2018)

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Selma GÜNERİ ÖZ
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 1975 / Sivas
e-posta : selmagunerioz@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	1999
Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	2018

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
1999	MEB	Öğretmen

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı   KPDS ( )   ÜDS ( )   TOEFL ( )   EILTS ( )